

איומים בתחום התכנון והבנייה
בשמירה על השטחים הפתוחים בישראל

דוח החברה להגנת הטבע

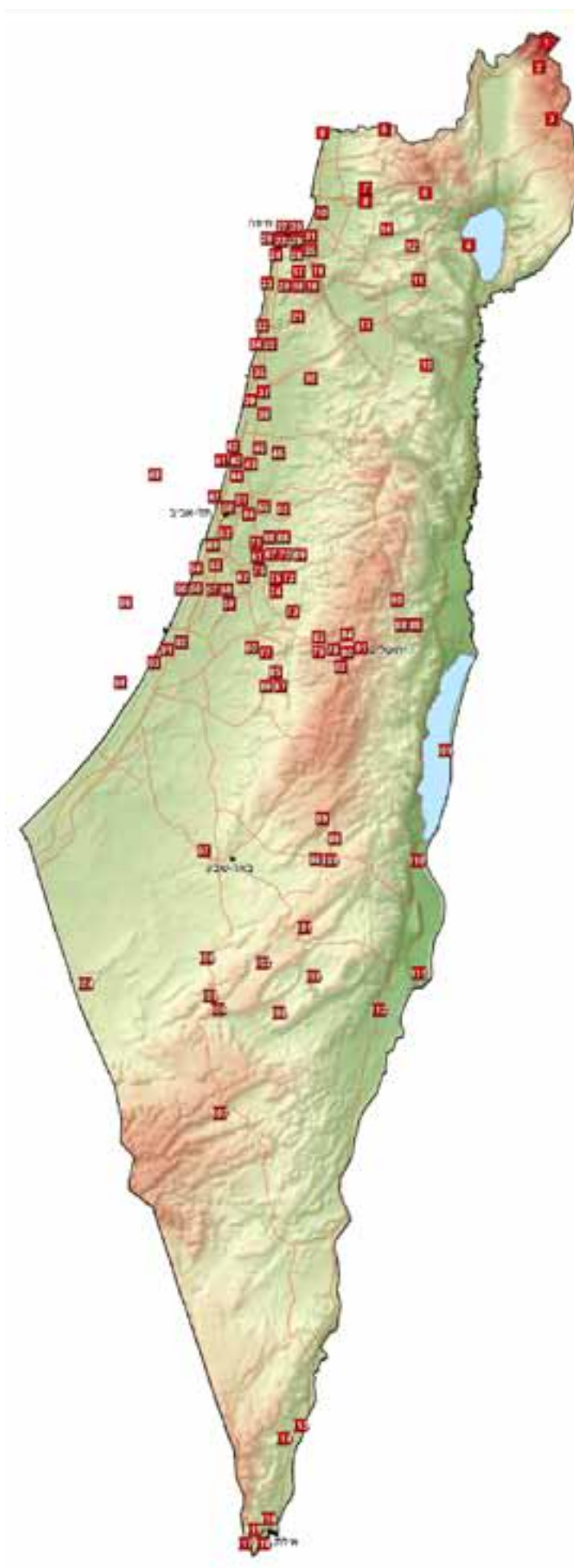
איומים 2013

דוח מס' 6

החברה להגנת הטבע
שומרים. מחנכים. אוהבים

איומים בתחום התכנון
והבנייה בשמירה על
השטחים הפתוחים
בישראל בשנת 2013

60	שורק - הסדרת נחלים באמצעות רשות הניקוז
61	נחל בית עריף - אתרי תחזוקה ותפעול עבור הרכבת
62	לוד - הרחבת העיר מערבה וכוונה להקים בסיס צבאי
63	יער חורשים - הרחבת כפר ברא, מאגר "מקורות"
64	ירקון - פיתוח בשטח נחל ירקון
65	ירקון - אתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת (חלופת חגור - ג'לג'וליה)
66	מזור - אתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת
67	יער קולה - מאגרי מים
68	ציר הגבעות - קידוחי נפט "מגד"
69	ציר הגבעות - כרייה וחציבה
70	ציר הגבעות - מתקן פסולת +
71	כביש רוחב 461
72	ברכות בן שמן
73	מודיעין - הרחבת בנייה על הגבעות הדרומיות
74	מודיעין - כביש 4
75	מסילה רביעית באיילון - השפעות סביבתיות
76	מושבי מחוז מרכז - פעילות לא חקלאית בנחלות
77	נחל שורק - מאגרי מים "שמשון" בעמק צרעה
78	הרי ירושלים - כביש הטבעת המערבית
79	ירושלים - איומי בנייה תמדיים על הרי ירושלים
80	ירושלים - בינוי בעין כרם וסביבתו +
81	ירושלים - העדר תכנית מתאר כוללת +
82	נחל רפאים - גדר ההפרדה - גזרת הכפר בתיר
83	קריית יערים - הרחבת היישוב
84	הרי יהודה - גידור הכרמים
85	גבעות בית שמש - בנייה ופיתוח
86	חבל עדולם - הפקת נפט מפצלי שמן
87	הרי יהודה - הסדרת חוות בודדים
88	ואדי קלט - גדר ההפרדה
89	ואדי קלט - סגירת עין מבוע (פואר)
90	רימונים - אתר סילוק פסולת
91	חולות אשדוד - אזור תעשייה הדרומי מס' 4
92	הרובע המיוחד באשדוד - תכנית מתאר
93	חולות ניצנים - כפר נופש
94	חופי אשדוד - קידוח נפט +
95	חופי אשקלון - קידוח ניסיוני לנפט "שמואל" +
96	צפון הנגב - בנייה בלתי חוקית במגזר הבדואי
97	באר שבע - הרחבת העיר צפונה
98	סובב ערד וחבל יתיר - יישובים חדשים
99	בקעת ערד - טורבינות רוח
100	כסיף - הקמת יישוב עירוני חדרי
101	דימונה - בינוי
102	ערד ומצפה רמון - מתחמי מדבר תיירותיים
103	הסדרת חוות בודדים בנגב
104	פתחת ניצנה - יישוב חדש, חלוצית 3
105	רמת הנגב - כפר נופש בתוך ערוץ מדברי ואתר עתיקות "העיר האבודה"
106	שיזף - יישוב חדש
107	מצפה רמון - בנייה על שפת המכתש
108	אורון-צין - תכניות כרייה ב"ארץ בראשית"
109	ים המלח - תעלת הימים
110	ים המלח - ברכה מס' 6 במפעלי ים המלח
111	כיכר סדום - מלחת סדום
112	הנגב והערבה - הרחבת שטחי עיבוד חקלאי בשטחים פתוחים רגישים
113	חולות סמר - כריית חול
114	בקעת תמנע - הקמת אתר תיירות ונופש
115	קטע דימונה אילת - רכבת
116	אילת - שכונת רמת בגין
117	אילת - מלונאות בחוף אלמוג
118	אילת - מתחם נחל שלמה בחוף הדרומי
119	רמת יותם - טורבינות רוח

איומים חדש +

1	חרמון - לחצי פיתוח
2	נמרוד - הקמת יישוב חדש בחרמון
3	רמת הגולן - טורבינות רוח
4	טבריה - לחצי פיתוח על חופי הכנרת
5	מושבי הצפון - רפורמה בענף הלול
6	בקעת חנניה - תחנת תדלוק במכלול נופי זיתי ראמה
7	פלך - כביש גישה חדש
8	שמורת נחל שגור (קניון בית הכרם) - הזרמת שפכים
9	חוף בצת - מלונאות
10	כפר מסריק - מתקן התפלת מים מליחים
11	יער בית קשת - הסרת הגנות סטטוטוריות
12	שיבולת - יישוב חדש
13	מגידו - שדה תעופה בינלאומי
14	הסדרת חוות בודדים בגליל
15	הגלבוע - צמצום שטחי שמורות טבע
16	מרחב כרמל-גבעות אלונים - קיטוע מסדרון אקולוגי +
17	פארק הכרמל - שרפות יער, תכניות שיקום וממשק למזעור נזקי שרפה
18	פארק הכרמל - התפשטות עוספיה ודלית אל כרמל
19	פארק הכרמל - כביש 672 עוקף עוספיה ודלית אל כרמל
20	פארק הכרמל - כביש דלית אל כרמל - ניר עציון +
21	פארק הכרמל - כרסום מתמשך בבתות תות - אליקים +
22	תאורת כבישים - "זיהום אור"
23	חיפה - כביש הרכס ושכונת מורדות גולדה
24	חיפה - שביל סיור לאורך הקו הלבן של צינור הנפט +
25	חיפה - שלולית חוף הצ'ק פוסט +
26	חיפה - מגדלי חוף כרמל
27	חיפה - פיתוח בחופים +
28	חיפה - התייבשות נחל סעדיה
29	חיפה - נמל המפרץ ועורפו על חשבון נחל הסביבה הימית ונחל הקישון
30	חיפה - מקורות לחומרי מילוי למסוף נמל המפרץ
31	חיפה - העדר תכנון כוללני באזור מרובה רשויות +
32	חיפה - חסימת הקשר בין העיר לים על ידי חשמול הרכבת
33	עתלית - תכנית מתאר וזחילה עירונית
34	ג'סר-א-זקא - הרחבת תחום השיפוט
35	חולות קיסריה - תכניות פיתוח לבנייה, סלילה ותשתיות
36	חריש - הרחבת תחומי השיפוט לשטחים פתוחים נרחבים
37	פארק השרון ונחל אלכסנדר - כביש 9
38	ברכות עין החורש בנחל אלכסנדר - מאגרי מים
39	נתניה, פארק השרון ונחל אלכסנדר - כביש 20
40	מרחב נחל פולג - כביש 20
41	נתניה - כביש יוניטי
42	נתניה - מרינה
43	ביצת ה"פאליק" בפולג - תכניות ניקוז
44	פארק הפולג - כביש רוחב 551
45	השרון - כביש 554
46	המסדרון הירוק של צפון קדימה - כביש 561 המזרחי
47	הרצליה - מגורים במרינה
48	חופי הרצליה - קידוח ניסיוני לנפט "גבריאלה" +
49	ברכות חורף במחוזות תל אביב והמרכז - לחצי פיתוח והעדר הגנה סטטוטורית
50	פי גלילות - בינוי ברצועת הנופש
51	תע"ש השרון - בינוי +
52	גבעתיים - בינוי בגבעת קזלובסקי
53	חולות חולון - בינוי
54	חולות ראשון לציון - תכנית לפיתוח עירוני ב"מטווח 24" ומינים פולשים
55	שורק - מתקן התפלה +
56	פלמחים - כפר נופש +
57	נס ציונה, ראשון לציון ורחובות - לחצי פיתוח וחוסר אכיפה בגבעות הכורכר
58	נס ציונה - בינוי בשטחים הטבעיים +
59	רחובות - בינוי במזרח העיר

איומים בתחום התכנון והבנייה בשמירה על השטחים הפתוחים בישראל

דוח החברה להגנת הטבע
איומים לשנת 2013

החברה להגנת הטבע (ע"ר)

ינואר 2013

כתיבה ועריכה: איתמר בן דוד, נופר אבני

כתיבה: נופר אבני, אביב אלחסיד, יעל אלישר, שירה
בנארי-כהן, דב גרינבלט, יוחנן דרום, איריס האן, חגית
הלמר, גיתית הרש, יעל זילברשטיין, שי טחנאי, נועה יאיון,
נirit לביא-אלון, יעל לביא-אפרת, דנה מרגליות, רועי
סימון, ניר פפאי, משה פרלמוטר, ענבל קורן-רייסנר, אלון
רוטשילד, יואב שגיא, רות שוורץ, אברהם שקד

עריכה גרפית: rotem design

תמונות: ארכיון החברה להגנת הטבע

מיפוי: דיקלה זיידמן – אגף G.I.S מכון דש"א

אנגלית: לורנס קסמיר

הודפס על גבי נייר אקולוגי ממוחזר

אנו מודים ל:

B E R A C H A
הבנייה

Goodman Family
Foundation

דוח החברה להגנת הטבע מס' 6
ינואר 2013

החברה להגנת הטבע
שומרים. מחנכים. אוהבים

www.teva.org.il 03-6388648

תוכן העניינים

10	פתיחה
12	א פעילות האגף לשימור סביבה וטבע – שמירת השטחים הפתוחים בישראל
16	ב האיומים על השטחים הפתוחים בישראל לשנת 2012 – עדכון (דוח מס' 5)
20	ג האיומים על השטחים הפתוחים בישראל לשנת 2013 – עיקרי הדברים
20	1 איומים מערכתיים וממשלתיים על השטחים הפתוחים לשנת 2013
24	2 אתגרי הכנסת ה-19 – עמדת החברה להגנת הטבע
26	3 האתגרים בנייהול משאבי הים התיכון – עמדת החברה להגנת הטבע
28	4 איומים לשנת 2013 – מיון על פי מגזרי פיתוח שונים
32	5 איומים לשנת 2013 – מיון על פי בתי הגידול והמגוון הביולוגי
	ד איומים בתחום התכנון והבנייה בשמירת השטחים הפתוחים בישראל לשנת 2013:
40	1 חרמון – לחצי פיתוח
40	2 נמרוד – הקמת יישוב חדש בחרמון
41	3 רמת הגולן – טורבינות רוח
42	4 טבריה – לחצי פיתוח על חופי הכנרת
43	5 מושבי הצפון – רפורמה בענף הלול
44	6 בקעת חנניה – תחנת תדלוק במכלול נופי זיתי ראמה
44	7 פלך – כביש גישה חדש
45	8 שמורת נחל שגור (קניון בית הכרם) – הזרמת שפכים
46	9 חוף בצת – מלונאות
47	10 כפר מסריק – מתקן התפלת מים מליחים
49	11 יער בית קשת – הסרת הגנות סטטוטוריות
49	12 שיבולת – יישוב חדש
50	13 מגידו – שדה תעופה בינלאומי
51	14 הסדרת חוות בודדים בגליל
52	15 הגלבע – צמצום שטחי שמורות טבע
53	16 מרחב כרמל-גבעות אלונים – קיטוע מסדרון אקולוגי +
54	17 פארק הכרמל – שרפות יער, תכניות שיקום וממשק למזעור נזקי שרפה
55	18 פארק הכרמל – התפשטות עוספיה ודלית אל כרמל
55	19 פארק הכרמל – כביש 672 עוקף עוספיה ודלית אל כרמל
56	20 פארק הכרמל – כביש דלית אל כרמל – ניר עציון +
56	21 פארק הכרמל – כרסום מתמשך בבתות תות – אליקים +
57	22 תאורת כבישים – "זיהום אור"

57	23 חיפה – כביש הרכס ושכונת מורדות גולדה
58	24 חיפה – שביל סיור לאורך הקו הלבן של צינור הנפט +
58	25 חיפה – שלולית חורף הצ'ק פוסט +
59	26 חיפה – מגדלי חוף כרמל
59	27 חיפה – פיתוח חופים +
60	28 חיפה – התייבשות נחל סעדיה
60	29 חיפה – נמל המפרץ על חשבון נחל הסביבה הימית ונחל הקישון
61	30 חיפה – מקורות לחומרי מילוי למסוף נמל המפרץ
62	31 חיפה – העדר תכנון כוללני באזור מרובה רשויות +
62	32 חיפה – חסימת הקשר בין העיר לים על ידי חשמול הרכבת
63	33 עתלית – תוכנית מתאר
64	34 ג'סר-א-זרקא – הרחבת תחום השיפוט
64	35 חולות קיסריה – תכניות פיתוח לבנייה, סלילה ותשתיות
65	36 חריש – הרחבת תחומי השיפוט לשטחים פתוחים נרחבים
65	37 פארק השרון ונחל אלכסנדר – כביש 9
66	38 ברכות עין החורש בנחל אלכסנדר – מאגרי מים
66	39 נתניה, פארק השרון ונחל אלכסנדר – כביש 20
67	40 מרחב נחל פולג – כביש 20
68	41 נתניה – כביש וינגייט
68	42 נתניה – מרינה
69	43 ביצת ה"פאליק" בפולג – תכניות ניקוז
69	44 פארק הפולג – כביש רוחב 551
70	45 השרון – כביש 554
71	46 המסדרון הירוק של צפון קדימה – כביש 561 המזרחי
71	47 הרצליה – מגורים במרינה
72	48 חופי הרצליה – קידוח ניסיוני לנפט "גבראלה" +
72	49 ברכות חורף במחוזות תל אביב והמרכז – לחצי פיתוח והעדר הגנה סטטוטורית
73	50 פי גלילות – בינוי ברצועת הנופש
74	51 תע"ש השרון – בינוי +
75	52 גבעתיים – בינוי בגבעת קוזלובסקי
76	53 חולות חולון – בינוי
76	54 חולות ראשון לציון – תוכנית לפיתוח עירוני ב"מטווח 24" ומינים פולשים
77	55 שורק – מתקן התפלה +

78	56 פלמחים – כפר נופש +
78	57 נס ציונה, ראשון לציון ורחובות – לחצי פיתוח וחוסר אכיפה בגבעות הכורכר
79	58 נס ציונה – בינוי בשטחים הטבעיים +
80	59 רחובות – בינוי במזרח העיר
80	60 שורק – הסדרת נחלים באמצעות רשות הניקוז
80	61 נחל בית עריף – אתרי תחזוקה ותפעול עבור הרכבת
81	62 לוד – הרחבת העיר מערבה וכוונה להקים בסיס צבאי
82	63 יער חורשים – הרחבת כפר ברא, מאגר "מקורות"
83	64 ירקון – פיתוח בשטח נחל ירקון
83	65 ירקון – אתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת (חלופת חגור – ג'לג'וליה)
84	66 מזור – אתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת
85	67 יער קולה – מאגרי מים
85	68 ציר הגבעות – קידוחי נפט "מגד"
86	69 ציר הגבעות – כרייה וחציבה
87	70 ציר הגבעות – מתקן פסולת +
87	71 כביש רוחב 461
88	72 ברכות בן שמן
88	73 מודיעין – הרחבת בנייה על הגבעות הדרומיות
89	74 מודיעין – כביש 4
89	75 מסילה רביעית באילון – השפעות סביבתיות
90	76 מושבי מחוז מרכז – פעילות לא חקלאית בנחלות
90	77 נחל שורק – מאגרי מים "שמשון" בעמק צרעה
91	78 הרי ירושלים – כביש הטבעת המערבית
91	79 ירושלים – איומי בנייה תמידיים על הרי ירושלים
92	80 ירושלים – בינוי בעין כרם וסביבתו +
93	81 ירושלים – העדר תוכנית מתאר כללית +
94	82 נחל רפאים – גדר ההפרדה – גזרת הכפר בתיר
95	83 קריית יערים – הרחבת היישוב
96	84 הרי יהודה – גידור הכרמים
97	85 גבעות בית שמש – בנייה ופיתוח
97	86 חבל עדולם – הפקת נפט מפצלי שמן
98	87 הרי יהודה – הסדרת חוות בודדים
99	88 ואדי קלט – גדר ההפרדה

99	89 ואדי קלט – סגירת עין מבוע (פוזאר)
99	90 רימונים – אתר סילוק פסולת
100	91 חולות אשדוד – אזור תעשייה הדרומי מס' 4
100	92 הרובע המיוחד באשדוד – תוכנית מתאר
101	93 חולות ניצנים – כפר נופש
102	94 חופי אשדוד – קידוח נפט +
102	95 חופי אשקלון – קידוח ניסיוני לנפט "שמואל" +
103	96 צפון הנגב – בנייה בלתי חוקית במגזר הבדואי
104	97 באר שבע – הרחבת העיר צפונה
105	98 סובב ערד וחבל יתיר – יישובים חדשים
105	99 בקעת ערד – טורבינות רוח
106	100 כסיף – הקמת יישוב עירוני חרדי
107	101 דימונה – בינוי
107	102 ערד ומצפה רמון – מתחמי מדבר תיירותיים
108	103 הסדרת חוות בודדים בנגב
108	104 פתחת ניצנה – יישוב חדש, חלוצית 3
109	105 רמת הנגב – כפר נופש בתוך ערוץ מדברי ואתר עתיקות "העיר האבודה"
110	106 שיזף – יישוב חדש
110	107 מצפה רמון – בנייה על שפת המכתש
111	108 אורון-צין – תכניות כרייה ב"ארץ בראשית"
112	109 ים המלח – תעלת הימים
112	110 ים המלח – ברכה מס' 6 במפעלי ים המלח
113	111 כיכר סדום – מלחת סדום
113	112 נגב וערבה – הרחבת שטחי עיבוד חקלאי בשטחים פתוחים רגישים
114	113 חולות סמר – כריית חול
115	114 בקעת תמנע – הקמת אתר תיירות ונופש
116	115 קטע דימונה אילת – רכבת
116	116 אילת – שכונת רמת בגין
117	117 אילת – מלונאות בחוף אלמוג
117	118 אילת – מתחם נחל שלמה בחוף הדרומי
118	119 רמת יותם – טורבינות רוח

הקדמה

החברה להגנת הטבע מתכבדת לפרסם את דוח האיומים על השטחים הפתוחים לשנת 2013, זו השנה השישית ברציפות. לצערנו, אנו ממשיכים לראות עלייה רציפה בכמות ובהיקף האיומים. בדוח הנוכחי ישנם 119 איומים, תשעה יותר מהשנה שעברה (38-1!) איומים חדשים על השטחים הפתוחים החל משנת 2009. ארבעה איומים ירדו השנה מהדוח, לאחר שהסתיימו בהצלחה וחמישה איומים נוספים נמצאים במגמת שיפור. מאידך, שישה איומים שהופיעו בדוח הקודם מומשו השנה.

הרפורמה בחוק התכנון והבנייה, אשר איימה לקעקע את מערכת התכנון, תוך שהיא מבטלת כמעט לחלוטין את התכנון המחוזי ומפוררת את התכנון הארצי, נבלמה בשלב זה, הודות למאמץ ממושך ומשותף של ארגוני הסביבה והחברה. למאמץ מתמשך זה נרתמו לאורך הדרך גורמים רבים ושונים, כשההבנה המאחדת בין כולם היתה, שיש מקום לשינוי במערכת התכנון בישראל – אך נדרשת רפורמה אחרת.

אולם המגמות התכנוניות בשנה האחרונה מלמדות על ניסיון מתמשך להחליש את התכנון הארצי ואת כוחן של תכניות המתאר הארציות. החשש העיקרי, לפיו הסכר שנבנה בעמל רב על ידי עורכי ומתכנני תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור (תמ"א 35), עלול להיפרץ ועמו ייפגע התכנון הכוללני, אשר כה חשוב לשמירת השטחים הפתוחים. עדות מוחשית לחשש זה ניתנה בחודש האחרון, עת מנהל התכנון הוביל החלטה לפריצת המרקמים העירוניים בתמ"א 35, על חשבון השטחים הפתוחים, החלטה שנבלמה בשלב זה.

אנו מאמינים שניתן לנהוג גם אחרת. אנו מזהים שני אפיקים מרכזיים, אשר בכוחם לחולל שינוי משמעותי וארוך טווח ביחסה של המדינה למשאבי הטבע שברשותה ושנמצאים באחריותה. שניהם קשורים בצורה ישירה ועקיפה לבחירות הניצבות בפתח. אנו מניחים שלאחר הבחירות תקודם רפורמה בתכנון, השונה מזו שקודמה בשנים האחרונות. לתפיסתנו, היא צריכה לכלול מספר מרכיבים מרכזיים, אשר יוכלו לתת מענה לצרכים, לביקושים הגוברים ולהתייעלות המערכת, מבלי לפגוע באיכות התכנון ובמעורבות הציבור בו.

מרכיבים אלה כוללים:

טיפול בחסמים המונעים מימוש עשרות אלפי יחידות דיור מאושרות בתכניות, ובכלל זה תקצוב מתאים להסרת חסמים אלו.

הקצאת משאבים מתאימים למוסדות התכנון, כדי שאלו יוכלו לתת מענה מקצועי, יעיל ואיכותי לציבור. בכלל זה, יש לשפר את האמצעים הטכנולוגיים העומדים לרשות מוסדות התכנון, ולתקצב הכנה של תכניות מתאר.

עינון בחקיקה של שיתוף הציבור בתכנון, החל משלבי התכנון המוקדמים, וקביעת הוראות בדבר ייצוג הולם לכל מגזרי האוכלוסייה במוסדות התכנון.

הקמת ועדה ציבורית לבחינת הבעיות המאפיינות את מערכת התכנון, ואת השינויים בה, תוך שיתוף ציבור רחב של בעלי עניין.

אפיק נוסף לשינוי ביחסה של המדינה למשאבי הטבע שברשותה, נמצא בידיה של הכנסת ה-19, באמצעות קידום שורה של מהלכי מדיניות וחקיקה.

להלן הנושאים המרכזיים שלתפיסתנו צריכים לעמוד בראש סדר היום הסביבתי של הכנסת הבאה, ויש בהם כדי להביא בשורה אמיתית ולחולל שינוי של ממש:

שטחים פתוחים – ביטול קידום חוק התכנון והבנייה החדש וחיזוק מערכת התכנון, באמצעות הקצאת כוח אדם מקצועי ויעול הליכי רישוי. השקעת מרבית המאמצים לפיתוח המערכות העירוניות הקיימות והרוויה שלהן, במטרה לענות על הצרכים החברתיים. זאת, תוך שמירה על אזורי חיץ ירוקים – שטחים פתוחים רציפים ומוגנים, המבטיחים רציפות של המסדרונות האקולוגיים והכרזה של השמורות המאושרות.

המרחב הימי – מדינת ישראל גילתה את הפוטנציאל הכלכלי והאסטרטגי העצום הטמון במשאבי הים, אך ניצולם מחייב תבונה, תוך חשיבה על הדורות הבאים. לשם כך, יש לקדם תכנית כוללנית לים התיכון, שתנחה את המדיניות העתידית. יש להשלים את הליך החקיקה של "חוק אזורים ימיים", שנועד להסדיר את סמכויותיה של המדינה מעבר למים הטריטוריאליים, ובתוך המים הכלכליים. יש לפעול להכרזה של 20% מהמים הטריטוריאליים כשמורות ימיות, בהתאם לתכנית רשות הטבע והגנים.

מים לטבע – יש לפעול להשלמת החקיקה לשינוי חוק המים, כך שתוביל לשיקום ולניהול בר קיימא של משאבי המים הטבעיים ושיקום זרימת המים בנחלים; להגברת השקיפות והבקרה הציבורית על ניהול משאבי המים; לייצוג משמעותי יותר של ארגוני הסביבה בקבלת ההחלטות ולקידום של תכנית לאומית לשיקום נחלי ישראל.

מגוון ביולוגי – במקביל להשלמת הליך החקיקה של התיקון לחוק הגנת חיות הבר, בו החלה הכנסת הקודמת, על מנת שיותאם לתפיסות מודרניות של שמירת חיות הבר והמגוון הביולוגי הייחודי בישראל, יש לאשר ולתקצב תכנית לאומית לשמירת המגוון הביולוגי. זאת בהתאם למחויבות ישראל לאמנת המגוון הביולוגי ומטרות Aichi (נגויה, 2010).

אני תקווה כי שנת 2013, בה החברה להגנת הטבע מצינת שישים להיווסדה, תהיה שנה של מפנה ביחסם של מקבלי ההחלטות לסביבה בה אנחנו חיים, שנה של יותר הזדמנויות ופחות איומים, שנה של ניצול הזדמנויות.

ניר פפאי

ל/ה סמנכ"ל

סמנכ"ל שימור סביבה וטבע

פעילות האגף לשימור סביבה וטבע – שמירת השטחים הפתוחים בישראל

השטחים הפתוחים בישראל הולכים ומצטמצמים, וערכי הטבע והנוף המצויים בהם נמצאים תחת איומים בלתי פוסקים מיוזמות בנייה ופיתוח.

מקובל לבחון את האיומים הללו על פי המדדים המאפיינים את השטחים הפתוחים:

פגיעה בכמות השטחים הפתוחים

- שינוי ייעודם של השטחים הפתוחים למטרות בינוי ופיתוח (מגורים, תעסוקה ועוד).

פגיעה באיכות השטחים הפתוחים וברצף שלהם

- פיתוח בשטחים פתוחים ייחודיים ובעלי ערכיות סביבתית גבוהה, עד כדי הרס של בתי גידול רגישים ושל מערכות טבעיות מתפקדות.
- קיטוע הרצף של השטחים הפתוחים המשמש מדד הכרחי לקיומם של שטחים פתוחים איכותיים.
- ניהול שגוי של השטחים הפתוחים העלול לגרום להם נזק בלתי הפיך, כגון חדירה של מינים פולשים הדוחקת את האוכלוסיות המקומיות של מיני החי והצומח ופוגעת בהם.

הפעילות למען השמירה על השטחים הפתוחים ולמען שימור משאבי הקרקע בישראל כוללת כמה ערכים עיקריים:

הערך הסביבתי

- שימור המגוון הביולוגי.
- העשרת כמותם של מי התהום ושימור איכותם.
- מיתון תופעת ההתחממות הגלובלית כתוצאה מתהליכי קיבוע פחמן באמצעות הצמחייה.

הערך הנופי-תרבותי

- הנופים הפתוחים משמרים ערכי מורשת ונופי תרבות, ומבטאים את הקשר ההיסטורי בין העם לבין מולדתו. הנופים מהווים נכס תרבותי לאומי, והם חלק בלתי נפרד מחינוכם של הדורות הבאים לחיזוק הקשר בינם לבין הארץ, ולאחריותו של כל אחד ואחד לשמירה על ערכי הטבע.

הערך החברתי

- פעילויות פנאי ונופש הנגישות לכל שכבות האוכלוסייה.
- מקומות מפגש בין קהילות שונות.

הערך הכלכלי

- קידום ענף התיירות ופעילויות פנאי ונופש.
- שירות ציבורי דוגמת שימור כמות המים ואיכותם, שימור הנוף ושימור המגוון הביולוגי.
- פיתוח יעיל ומושכל של הקרקע, השומר על השטח הפתוח, בעל יעילות כלכלית גבוהה.

האגף לשימור סביבה וטבע הינו הזרוע המקצועית-ביצועית שהקימה החברה להגנת הטבע למען השמירה על הטבע ועל הסביבה בישראל

האגף הוקם על מנת לשמור על הטבע הייחודי הקיים בישראל. תפקידו הוא להתמודד עם איומי הפיתוח המסכנים את השטחים הפתוחים העשירים בערכי סביבה, טבע ונוף.

פעילויות השמירה וההגנה על הסביבה, הטבע והנוף בישראל מתנהלות בתוך המערכת השלטונית ומחוצה לה, ומטרתן להשפיע על מהלכים קובעי מדיניות ארוכת טווח. הניסיון המצטבר באגף לשמירת סביבה וטבע מלמד, כי המאבקים הם חלק ממלחמת התשה בלתי פוסקת המתנהלת בזירת תהליכי הפיתוח. זוהי מציאות מורכבת ועשירה באינטרסים מנוגדים וסותרים זה את זה. זירה זו מחייבת ערנות מתמדת וניסיון לזהות בזמן את הגורם המאיים הבא על משאבי

הסביבה, הטבע והנוף.

האהבה לסביבה, לטבע ולנוף אינה מהווה קריטריון בלעדי לקבלת החלטות, במיוחד במקרים בהם עולה הצורך לאזן בין צרכי הפיתוח לבין צרכי השימור במציאות כלכלית, חברתית ופוליטית מורכבת. לשם כך גיבשה במרוצת השנים החברה להגנת הטבע, באמצעות פעילות האגף לשימור סביבה וטבע, "שפה" המובנת גם לאלה שאינם מתמצאים בסוגיות

סביבתיות ואקולוגיות (נבחר ציבור, פקידים, מתכננים, יזמים, בעלי הון המובילים מהלכי פיתוח והציבור הרחב).

האגף נעזר בכלים מקצועיים מגוונים על מנת להגיע להישגים מיטביים:

- פיתוח תחום התכנון באופן מקצועי ומרכזי כפועל יוצא מההכרה בחשיבותה של מדיניות התכנון והמקרקעין לשמירה על משאב הקרקע.
- פיתוח יכולות מקצועיות בתחומים ייחודיים כאנרגיה ותשתיות, משפט, הסברה והפעלת שדולה פוליטית מקצועית.
- ריכוז מאמצים בנושאים הראויים לעלות לראש סדר העדיפויות הלאומי כתחומי החופים, הכנרת, המים והנחלים, הטבע העירוני וכן השמירה על המגוון הביולוגי.
- שימוש מושכל בידע מקצועי (סביבתי, מדעי, תכנוני ועוד) בהתייעצות עם מומחים מהשורה הראשונה. ידע זה מסייע בגיבוש חלופות מקצועיות השומרות על השטחים הפתוחים ומגנות על הטבע והסביבה, וגם בהצגתן באופן יעיל וברור בפני הציבור ובפני מקבלי ההחלטות.
- שיתוף הציבור הרחב וגיוסו לטובת שימור הסביבה והטבע באמצעות פעילות קהילתית ברמה הארצית והמקומית. כיום לאחר 59 שנות פעילות חברים בחברה להגנת הטבע עשרות אלפי בתי אב בישראל. מאות אלפי ישראלים משתתפים מדי שנה בפעילויות הארגון השונות באזורים המאוימים על ידי פיתוח. אלפי ילדים ובני נוער פעילים דרך קבע במסגרת הפעילות החינוכית של הארגון, והם בעלי בריתנו. בזכותם אנו פועלים בכל המישורים במסגרת חברה אזרחית פעילה ומעורבת למען שמירת הטבע והסביבה בישראל.
- ליווי קבוצות מקומיות הנרתמות לשמירת השטחים הפתוחים בסביבתן הקרובה, והקמת "קואליציות" של ארגונים ציבוריים המגבירות את התהודה הציבורית ומעלות אל מוקד ההתעניינות בעיות שונות בזירה המקומית ובזירה הארצית.
- הצגת המאבקים כבעלי ממדים רבים הכוללים מלבד הממד הסביבתי גם ממדים חברתיים וכלכליים, מטרתה להוביל לפיתוח מושכל בר קיימא. כך יעמדו הציבור וערכי הסביבה במרכז והקרקע והשטחים הפתוחים יישארו ברשות הציבור.
- מאבקים פוטנציאליים רבים נמנעים בזכות פעילותה של החברה להגנת הטבע, אשר משכילה להציע חלופות ברמה מקצועית. במקרים רבים הנחישות והאמונה בצדקת הדרך משתלמות ומביאות להצלחות גדולות במאבק על שמירת הטבע והסביבה.

חולות אשדוד. צילום: דב גרינבלט

חברי צוות האגף לשמירת סביבה וטבע

שם	תפקיד	דואר אלקטרוני
ניר פפאי	סמנכ"ל שימור סביבה וטבע	nirp@spni.org.il
יוחנן דרום	רכז אזור צפון	daromy@inter.net.il
יעל לביא אפרת	רכזת אזור חיפה	yael.le.spni@gmail.com
משה פרלמוטר	רכז אזור מרכז	moshep@spni.org.il
אברהם שקד	רכז אזור ירושלים	tevashak@spni.org.il
שי טחנאי	רכז אזור דרום	shaytec@bezeqint.net
איתמר בן דוד	מנהל תחום תכנון	itamar@spni.org.il
יעל אלישר	רכזת צוות תכנון, קהילת ירושלים והסביבה	jrhillsc@zahav.net.il
דנה מרגליות	מתכנתת סביבתית, קהילת ירושלים והסביבה	dana.teva@gmail.com
ענבל קורן	מתכנתת סביבתית, קהילת חיפה והסביבה	inbal.spni@gmail.com
שירה בנארי-כהן	מתכנתת סביבתית, קהילת מודיעין והסביבה	shirab@spni.org.il
יעל זילברשטיין	מתכנתת סביבתית, קהילת תל אביב והסביבה	tlv1@spni.org.il
נופר אבני	מתכנתת סביבתית, קהילת באר שבע והסביבה	nufar@spni.org.il
ד"ר אורית סקוטלסקי	רכזת תחום מים ונחלים	orit.skutel@gmail.com
רות שוורץ	רכזת תחום אנרגיה ותשתיות	ruths@spni.org.il
אלון רוטשילד	רכז תחום מגוון ביולוגי	alon@spni.org.il
ד"ר עפרי גבאי	אקולוגית	ofri@spni.org.il
חגית הלמר	יועצת משפטית	hagitlegal@gmail.com
נועה יאיון	עורכת דין	noalegal@gmail.com
גיתית הרש	אחראית קשרי ממשל	gitit@spni.org.il
נירית לביא אלון	רכזת פעילות ציבור	nirita@spni.org.il
ד"ר ערן לוין	מנהל מרכז יונקים	levineran1@gmail.com
עמיר בלבן	רכז תחום טבע עירוני	amirbalaban1@013.net.il
עידו רכטל	רכז סקרי טבע עירוני	idowachtel@gmail.com
דן אלון	מנהל מרכז הצפרות הישראלי	ioc@inter.net.il
יואב פרלמן	רכז תחום ניטור וסקרים	yoav.perlman@gmail.com
איתי שני	מנהל מרכז צפרות אזור אילת	iocitai@inter.net.il
נועם וייס	מנהל מרכז צפרות אזור תל-אביב	nbayda@yahoo.com
נדב ישראלי	מנהל מרכז צפרות אזור החולה	nadavisra@gmail.com
מידד גורן	מנהל מרכז צפרות אזור רמת הגלב	meidadgoren@gmail.com
גדעון פרלמן	מנהל (שותף) מרכז לחקר ציפורי ירושלים	gidonp@013.net
יהונתן מירב	רכז תחום התיירות, מרכז הצפרות	jm2bird@013.net
יעל סידון-קפלן	מזכירת אגף	s-teva@spni.org.il
יונה בן-ארי	מזכירת מרכז הצפרות	yona@spni.org.il

האיומים על השטחים הפתוחים בישראל לשנת 2012 – עדכון (דוח מס' 5)

איומים שהוסרו בהצלחה

נחל כזיב – גשר

לפני כשלוש שנים הועלתה תכנית רעיונית להקמתו של גשר חבלים תלוי באורך של כ-500 מ' מעל נחל כזיב בין מצפור גורן למבצר המונפורט, בתחומי שמורת טבע וגן לאומי מוכרזים. הגשר המוצע עשוי היה להוות מפגע נופי בולט בנופי הנחל, ובסיס לאטרקציות תיירותיות (כגון אתר לקפיצת בנג'י) בעלות פוטנציאל להגדלת כמות המבקרים בשמורה הסובלת מעומס יתר כבר כיום. נכון להיום, התכנית הרעיונית איננה מקודמת לכלל תכנון מפורט על ידי אף גורם.

אלעד

הרחבתה הצפויה של העיר אלעד מזרחה איימה על שטחים פתוחים רגישים המהווים מסדרון אקולוגי חשוב. החברה להגנת הטבע פעלה בשנתיים האחרונות במסגרת "ועדת החקירה לשינוי גבולות" למניעת התפשטות העיר אלעד, והציעה חלופות ההולמות יותר את צרכיה. בעקבות סירובו של שר הפנים לאשר הכרזתה של שמורת טבע ממזרח לאלעד, החברה להגנת הטבע הגישה בג"צ. בתשובת המדינה לעתירה הבהיר שר הפנים כי אין בכוונתו לעכב עוד את קידום שמורת "נחל שילה", זאת לאור עמדת משרדו שאלעד לא תתרחב מזרחה. החברה להגנת הטבע מברכת על ההחלטה, שמשמעותה הגנה על שטחים רגישים מפני פיתוח לא הכרחי.

גבעת יעל (מורדות וולג'ה) – בינוי

באזור קודמה תכנית לבניית שכונת ענק בת 12,000 יחידת דיור בשטח הידוע כ"מורדות וולג'ה", בין נחל גילה לכביש עוקף וולג'ה, מעל לגן לאומי נחל רפאים. בניית השכונה הייתה מובילה למחיקתו המוחלטת של נוף המשמר תרבות חקלאית חיה, ומהווה נכס מורשת היסטורי ותרבותי. בשנים האחרונות התכנית איננה מקודמת.

פתחת ניצנה – יישובים חדשים – היישוב ניצנית

היישוב החדש ניצנית אמור היה להיבנות בלב פתחת ניצנה, באזור רגיש ומרוחק ממוקדי יישוב אחרים. זאת כאשר קיימות במרחב חלופות צמודות דופן, כדוגמת כפר הנוער ניצנה. התכנית עוררה התנגדות רבה בקרב תושבי האזור. החברה להגנת הטבע בשיתוף עם התושבים הובילה מהלך נרחב לביטול התכנית, שכלל מגוון פעילויות ציבוריות, בין היתר הגשת 178 התנגדויות לוועדה המחוזית דרום. הפעילות הציבורית האינטנסיבית הצליחה לבסוף להביא לביטולה. בימים אלה מקדמים המועצה אזורית "רמת הנגב" ומנהל מקרקעי ישראל תכנית חדשה ליישוב קהילתי בצמוד לקהילה החינוכית בניצנה.

איומים במגמת שיפור

חרמון – לחצי פיתוח

בשנה האחרונה החברה להגנת הטבע המשיכה לפעול לקידום תכנית חדשה, שתשלב בצורה מיטבית בין ערכי הטבע באתר החרמון לתפקודו כאתר תיירות. בוועדה המחוזית צפון הולכת ומתגבשת הסכמה להביא לידי ביטוי מגמה זו בתכניות שכבר הוגשו לוועדה ועומדות לפני דיון. החברה להגנת הטבע מברכת על ההתקדמות ותמשיך לפעול ליישום העקרונות הראויים בתכניות.

רמת הגולן – טורבינות

בשנה האחרונה חלה התקדמות בהטמעת ההיבטים הסביבתיים בתכנית הטורבינות. חוות הדעת של המשרד להגנת הסביבה המליצה לגרוע ממספר הטורבינות המתוכננות. החברה להגנת הטבע תומכת אף היא בקידום התכנית תוך גריעת חלקיה הבעייתיים. בנוסף, המועצה האזורית "גולן" הציגה בשנת 2012 תכנית אב לאנרגיה מתחדשת בגולן ובמרכזת תמונת הפוטנציאל המרבי להפקת חשמל ממתקנים פוטו-וולטאיים ומטורבינות רוח. החברה להגנת הטבע מברכת על היוזמה המקומית ותבחן את כלל המתחמים המוצעים בתכנית זו.

שמורת נחל שגור (קניון בית הכרם) – הזרמת שפכים

בתום 18 שנות הזרמת ביוב לשמורה ו-9 שנות פעילות נמרצת של הקואליציה למען נחל שגור ולאחר ייסוד פורום האזרחים הפעיל, בשנת 2012 אושרה תכנית אב לפתרון הקצה של כפרי מערב הבקעה. צינור הובלה גרביטציוני ייתר את הצורך בתחנות הסניקה, שהתקלות המתמשכות בהן הן שגרמו לזרימת הביוב בשמורת הנחל. כמו כן הוקצו תקציבים מתאימים לתכנון מפורט של מערכת סילוק השפכים.

חיפה – כביש הרכס ושכונת מורדות גולדה

חברת "יפה נוף" ועיריית חיפה מקדמות תכנית לכביש שיחבר בין ציר הרכס (ציר מוריה) לדרך מספר 2 (כביש החוף) באגן נחל עובדיה. באוקטובר 2012 הסתיים הליך שיתוף הציבור, בו החברה להגנת הטבע הייתה שותפה. הליך שיתוף הציבור בתכנון עמד בציפיות החברה להגנת הטבע והוביל לבחינה מחודשת של החלופה שנבחרה טרם ההליך. החברה להגנת הטבע מברכת על המגמה לבטל את מקטע הכביש שהיה אמור לעבור בנחל עובדיה, ועל אימוץ ההמלצה לחלופה המשלבת כבישים שכונתיים. חלופה זו ממזערת את הפגיעה בנוף, במשאבי הטבע, במעבר בעלי החיים ובמטיילים.

ברכות עין החורש בנחל אלכסנדר – מאגרי מים

בחודשים האחרונים מקדמים רשות הניקוז והנחלים שרון והמועצה האזורית "עמק חפר" מהלך שמטרתו להביא לשימור מרכיבים של המערכת הטבעית בברכות עין החורש, ביחד עם קידום פעילות של צפרות וטיילות באזור. החברה להגנת הטבע הכינה תכנית חלופית לפארק תיירות אקולוגית וצפרות באתר זה, בתקווה שמהלך זה יאומץ על ידי המועצה האזורית ורשות הניקוז והנחלים "שרון". לאור התקדמות המהלכים התכנוניים המיועדים לשימור וחיזוק המערכת האקולוגית שהתפתחה בברכות עין החורש, יש לפעול ליישומם. החברה להגנת הטבע תמשיך ללוות את המהלך, עד לאימוצו המלא על ידי המועצה האזורית ורשות הניקוז והנחלים.

איומים שהתממשו

↓ הרחבת מעלות-תרשיחא וכפר ורדים – לחצי פיתוח על החורש הים תיכוני בגליל

הוועדה המחוזית צפון החליטה לפני למעלה משנתיים להפקיד את התכנית להרחבת העיר מעלות-תרשיחא, הכוללת את התפשטותה מזרחה אל עבר גבעת צוריאל. בנוסף הוגשה תכנית להרחבת היישוב כפר ורדים. שתי ההרחבות תוכננו על חשבון שטחים פתוחים ושטחי חורש טבעיים, במקום למצות את כל עתודות הבנייה הקיימות ביישובים. החברה להגנת הטבע הגישה את התנגדותה לשתי התכניות, בשיתוף המשרד להגנת הסביבה ותושבי האזור, ולאחר שאלו נדחו הוגש ערר. טענות החברה להגנת הטבע נדחו, ותכניות ההרחבה יקודמו חרף פגיעתן הקשה בשטחי החורש הים תיכוני.

↓ יקנעם-עלית – בינוי בנחל השניים

בשנת 2011 הופקדה תכנית לשכונת מגורים חדשה הכוללת כ-280 יחידות דיור צמודות קרקע שתוכננו על מדרון נחל השניים. אזור ייחודי זה כולל נחל זורם, נביעות רבות וצמחיית נחל עשירה. זאת כשבעיר ישנו היצע דיור מאושר לא מועט. לתכנית הוגשו התנגדויות רבות על ידי החברה להגנת הטבע, ארגונים סביבתיים נוספים וכן תושבים. ראש העיר הצטרף אף הוא להתנגדות, אולם תכנית ההרחבה אושרה.

↓ תמרת – הרחבת היישוב לגן לאומי

המועצה האזורית "עמק יזרעאל" והיישוב "תמרת" הגישו לפני מספר שנים תכנית להרחבת היישוב ב-150 יחידות דיור. התכנית גולשת אל תוך תחומי הגן הלאומי "שימרון" שרובו ככולו חורש ים תיכוני מפותח האופייני לרכסי הגליל התחתון. הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה דנה בתכנית והחליטה להמליץ בפני המועצה הארצית לאשר את השינוי בתכנית המתאר המחוזית, הן בהגדלת מכסת יחידות הדיור ליישוב והן בפריצת תחום היישוב אל תחומי הגן הלאומי. לתכנית זו הוגשה התנגדות החברה להגנת הטבע במטרה למנוע כרסום מתמשך בשטח הגן הלאומי שימרון. המועצה הארצית לתכנון ולבנייה דחתה את התנגדות החברה להגנת הטבע השנה.

↓ חוף הבונים

חוף הבונים הוא אחד החופים היפים, העשירים והמגוונים ביותר בחופי ישראל. למרות ערכי הטבע והנוף הייחודיים והערכיים באזור, מקודמת בו תכנית המייעדת חוף רחצה חדש מצפון לשמורת הטבע המוכרזת, עם מוקדי פיתוח ושירותים. מוקדי הפיתוח הצפויים יסכלו בעתיד את האפשרות לשמר את ערכי הטבע באזור. אף שלתכנית הוגשו התנגדויות רבות היא אושרה השנה במוסדות התכנון.

↓ חולות הנגב המערבי – כביש 10

כביש 10 הקיים נסמך על גדר המערכת בין גבול ישראל ומצרים. בעקבות צרכים בטחוניים, הוחלט על הסטת תוואי הדרך מזרחה, תוך השארת הדרך הקיימת כיום לשימוש צבאי בלבד. החברה להגנת הטבע התריעה שהסטת הכביש תגרום לפגיעה אנושה בחולות הנגב המערבי. על אף שתסקיר השפעה על הסביבה הצביע על עדיפות ברורה לשריג הדרך הקיימת בכל הפרמטרים, הוחלט על הסטת תוואי הכביש. החברה להגנת הטבע הביעה התנגדות עזה לתכנית ואף הגישה ערר, אולם הערר נדחה בנימוק שהצורך בבטחון במקרה זה גובר על הצורך בשמירת הסביבה.

↓ עובדה – אזור תעשייה ואחסנה ליד שדה תעופה

מנהל מקרקעי ישראל והמועצה האזורית "חבל אילות" קידמו תכנית להקמת שטחי אחסנה של מטוסים מכל העולם בסמוך לשדה התעופה עובדה, על שטח המוגדר בתכנית המתאר המחוזית של מחוז דרום (תמ"מ 14/4) שטח פתוח. התכנית המוצעת תוביל לישראל פסולת מטוסים ללא פתרון מחזור, בשעה שמדינת ישראל מצויה במחסור תמידי באתרי הטמנת פסולת עתירת נפח. החברה להגנת הטבע הביעה חשש שהפרויקט יהפוך ל"בית קברות למטוסים" מכל העולם שבו תיערך גריטת מטוסים. מוקד בינלאומי זה יגרום גם לפליטת גזי חממה ומזהמי אויר אחרים בתחומי ישראל. מטעמים אלה החברה להגנת הטבע הגישה התנגדות לתכנית, אך היא נדחתה.

סורבינות רוח. צילום: החברה להגנת הטבע

האיומים על השטחים הפתוחים בישראל לשנת 2013: עיקרי הדברים

01

איומים מערכתיים וממשלתיים על השטחים הפתוחים לשנת 2013

חוק הווד"לים (חוק הליכי תכנון ובנייה להאצת הבנייה למגורים (הוראת שעה) התשע"א – 2011

חוק התכנון והבנייה להאצת הבנייה למגורים כולל מנגנון תכנון מקוצר, באמצעות וועדות מיוחדות – וד"לים (ועדות לדירור לאומי). הוד"לים פועלות ברמה המחוזית ויכולות לאשר תכניות למגורים בהיקף של יותר מ-200 יחידות דיור. החוק נחקק כהוראת שעה, והוא עתיד להישאר בתוקף למשך שנה וחצי. עם זאת, מאחר ותוקף החוק מסתיים בתקופת ממשלת מעבר, תוקפו יוארך.

חוק הוד"לים הינו חיקוי של מנגנון שיושם באופן זמני בשנות התשעים, הוד"לים (ועדות לבנייה למגורים), שהוקמו בעקבות הצורך לספק באופן מיידי מלאי גדול של יחידות דיור לקליטת גלי העלייה. הוד"לים הביאו לטעויות תכנוניות קשות שכלל אזרחי ישראל עדיין משלמים את מחירן; בין השאר זיהום אקוויפרים, הזזת תשתיות במיליוני שקלים וניצול ציני של קיצור תהליכים לבניית שכונות לשכבות האוכלוסייה המבוססות. בעוד שבזמן הוד"לים התמודדה מערכת התכנון בישראל עם גלי העלייה הגדולים מברה"מ לשעבר, ועם הצורך לייצר יש מאין יחידות דיור רבות, הרי שהנתונים בדבר מערכת התכנון כיום מצביעים על מצב שונה בתכלית: דוח של מנהל מקרקעי ישראל ממאי 2010 מראה שקיימות עתודות של 160,000 יחידות דיור מאושרות שמימושן מתעכב מסיבות שונות. גם עבודת המעקב והבקרה של תמ"א 35, תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור, מצביעה על קיומן של עתודות רבות זמינות לפיתוח בתחומי תכניות המתאר המחוזיות המאושרות. נתונים אלו מלמדים כי ראוי להתמקד במימוש המלאי הקיים. יש לחתור למימוש תכניות מאושרות לבנייה ולתכנון מפורט לשטחים שכבר מיועדים לבנייה במקום לעודד הפשרה של שטחים חדשים לפיתוח, כפי שמעודד חוק הוד"לים.

חוק הוד"לים בעייתי מכמה בחינות. להלן פירוט קצר של העיקריות שבהן: באמצעות החוק ניתן לקדם תכניות גם אם הן מנוגדות לתכניות המחוזיות, ללא בקרה תכנונית ראויה, וללא האיוון הנדרש. על התכניות שאישורן התקבל במסלול הוד"ל אין לשום גורם שהוא זכות ערר. החוק קוצב לוחות זמנים קצרים מאוד לאישורן של תכניות לדירור לאומי, ובין היתר מחייב את הוועדה לדון ולהכריע בתכניות בדיון אחד בלבד (למעט במקרים חריגים). כמו כן החוק קובע כי היועצים של הוועדה, ובכלל זה היועץ הסביבתי, יהיו יועצים שאינם עובדי מדינה, וזאת בדומה למנגנון הקיים בוד"ל (ועדה ארצית לתשתיות לאומיות), מנגנון שזכה לא מכבר

הרפורמה בחוק התכנון והבנייה (חוק התכנון והבנייה התש"ע – 2010)

במשך תקופת כהונתה של הכנסת ה-18, בשנים 2009–2012, קודמה ע"י משרד ראש הממשלה רפורמה בחוק התכנון והבנייה, שהיא למעשה חוק חדש לתכנון ולבנייה (הצעת חוק התכנון והבנייה התש"ע – 2010). הרפורמה איימה לערער את מערכת האיוונים והבלמים החיוניים לחוק התכנון והבנייה, וכללה מספר איומים מהותיים על היכולת להגן על השטחים הפתוחים. בין ההסדרים הבעייתיים בה נכללו: החלה גורפת של עיקרון "תכנית אחת בוועדה אחת", ביטול התכניות המחוזיות, ביטול הוועדה לשמירת קרקע חקלאית ושטחים פתוחים מבלי להציע לה חלופות, ביטול זכויות ערר ועוד. למרבה השמחה, למרות שהרפורמה הגיע לשלבי דיון מתקדמים בכנסת לקראת קריאה שנייה ושלישית – קידומה נעצר. נראה כי בקרב מעגלים הולכים ומתרחבים של אנשי מקצוע ומקבלי החלטות, גוברת התובנה כי הרפורמה לא רק שלא תפתור את הבעיות המאפיינות את מערכת התכנון, אלא אף תיצור בעיות חדשות וחמורות יותר.

לקראת סוף שנת 2012, עם עצירת אישורה של הרפורמה, החלו מהלכים להובלה של שינויים בחוק התכנון התקף, בהובלת משרד הפנים. אולם טרם ברור האם וכיצד שינויים אלו יבשילו לידי חקיקה.

גם מתנגדי הרפורמה סבורים כי החוק התקף אינו חף מבעיות, ויש מקום לבצע שינויים במערכת התכנון בישראל. מאחר ושנת 2013 הינה שנת בחירות וכינון ממשלה חדשה, ומאחר ותחום הדירור, התכנון והבנייה נמצא על סדר יומן של המפלגות המתמודדות – הרי שגורל מערכת התכנון עומד להעסיק את הממשלה החדשה שתיכון, כמו גם את הכנסת. במבט צופה פני עתיד, יש להדגיש את נקודת המוצא המתאימה לתפיסתנו לביצוע שינויים במערכת התכנון: היותה של ישראל מהמדינות הצפופות מבין מדינות המערב, התחרות העזה על משאב הקרקע ואזילות השטחים הפתוחים, הצורך בתכנון ארוך טווח, הצורך להגביר את מעורבות הציבור בהליכי התכנון, והטמעת ערכים חדשים שלא היו מוכרים בעת חקיקת החוק התקף – כמו שוויון, צדק סביבתי, צדק חלוקתי, ושילוב ערכים חברתיים בתכנון ובפיתוח בר קיימא.

לשבת ביקורת של מבקר המדינה.

לרווחת הציבור. לשטחים הפתוחים תפקידים חשובים הן ברמה הסביבתית-אקולוגית, והן ברמה החברתית.

מכון דש"א אשר הוביל את היזמה להקמת הקרן והחברה להגנת הטבע מלווים את הקרן עם הקמתה במגמה להבטיח את הקצאת הכספים המגיעים לה על פי החוק (1% מהכנסות רשות המקרקעין מהקרקע החל משנת 2010 המסתכמים בכ-70 מליון ₪ לשנה) ומסייעים לה במאבקה להשגת הגנה ממלכתית על שטחים פתוחים ערכיים. עם זאת, עד לכתובת שורות אלה, ולמרות הזמן שחלף והמאמצים להפעלת הקרן – היא טרם החלה בקידום של פרויקטים להגנה על השטחים הפתוחים.

לרשות המקרקעין (מנהל מקרקעי ישראל), "בנק הקרקעות" של המדינה, יש כיום, בעקבות שינוי החקיקה, הכלים והסמכות לנקוט פעולות קרקעיות שיבטיחו הגנה על השטחים הפתוחים הערכיים. ברשות המקרקעין, שהוא הגוף הממלכתי המנהל את נכסי המקרקעין של המדינה, בולטת בחסרונה מדיניות ברורה ונחושה שבכוחה להבטיח הגנה נאותה על השטחים הפתוחים לטובת הציבור.

מנגנוני פיתוח הדוחקים את הציבור מהשתתפות בקבלת ההחלטות התכנוניות

הליכי תכנון בהם אין לציבור ייצוג ראוי בעת קבלת החלטות הם איום מתמיד על כמות, רציפות ואיכות השטחים הפתוחים בישראל. הנכונות לשיתוף הציבור בהליכי התכנון הולכת וגוברת בשנים האחרונות במוסדות התכנון. עם זאת פעמים רבות, אנו נתקלים בעמדה כי הליך "שיתוף הציבור" מוגבל לשלב ההתנגדויות בלבד בתהליך הכנת תכנית. עמדה זו מעקרת כל אפשרות לדיון ציבורי בתחילת תהליך התכנון, שיכול לייתר ולצמצם קונפליקטים. מהניסיון הנלמד בשנים האחרונות באותם מקרים בהם שיתוף הציבור היה רחב יותר (מעבר לשלב ההתנגדויות), התוצאה התכנונית היא בדרך כלל טובה יותר גם סביבתית. על אף השיפור הנראה בתהליכי שיתוף הציבור, קיימים גם מנגנונים הפוכים שנועדו מלכתחילה לצמצם ככל הניתן את המעורבות הציבורית. בין המנגנונים האלה ניתן למנות את הגופים הבאים:

- **הוועדה למתקנים בטחוניים** (הוולמ"ב), אשר הוקמה בשנות ה-60 ובשנים האחרונות אנו עדים לניצול לרעה של סמכויותיה הגורפות.
- **ועדת "השניים"** של צמד הגופים: משרד התיירות ומנהל מקרקעי ישראל, המאשרת מיזמי תיירות בזבזניים בקרקע שאינם צמודי דופן ליישובים קיימים ועל שטחים פתוחים רגישים. אף על פי שהיא איננה ועדת תכנון, להחלטותיה בשנים האחרונות ישנה השפעה גדולה על עתידם של המרחבים הפתוחים בנגב ובערבה.
- **ועדת הפרוגרמות** של משרד החקלאות, הממליצה לשר החקלאות על תוספות של קרקעות ליישובים חקלאיים, לעיתים על חשבון שטחים פתוחים רגישים. אף שהיא איננה ועדת תכנון, להחלטותיה בשנים האחרונות השפעה

אף על פי שהחוק נועד לספק פתרונות דחופים בתחום הדיור, אין מנגנון פקיעה לתכניות המקודמות מכוחו. בדומה לחוק הול"לים, תכניות שאושרו במסלול מזורז יוכלו להישאר בתוקף לאורך שנים ארוכות, גם לאחר שתמה ההצדקה הנטענת לאישורן החפז.

הניסיון שנצבר מתקופת הפעלת הוד"לים מוכיח את מה שמתנגדיהן טענו זה מכבר: בתכנון אין קיצורי דרך, והדרך הקצרה היא הדרך הארוכה. לוועדות לדיור לאומי מגיעות בעיקר תכניות שכבר נדונו ותואמו ברמות השונות (תכניות "מבושלות"), בכדי לעמוד בתנאים ובלוחות הזמנים שקבע החוק. אישורן המהיר יחסית של תכניות אלו מתאפשר בעיקר כתוצאה מהקמתה של ועדה ייעודית – הדבר מצביע על כך כי גורם המפתח המאפשר קידום מהיר של תכניות, הוא תוספת כח אדם מקצועי בוועדות. משך הזמן שחלף מאישור החוק והפעלתו לא מאפשר עדיין לנתח השלכות נוספות, כגון בדבר השפעת הקמת הוועדות על אישורן של תכניות אחרות שאינן במסלול הוד"ל, וביטול זכות הערר.

מדיניות מקרקעין – במליאת שלוש שנים לרפורמה במקרקעי ישראל ולהחלטה על הקמת רשות המקרקעין

בצד הבעיות שכוללת רפורמת הקרקעות (תיקון מס' 7 לחוק מנהל מקרקעי ישראל) שאושרה בשנת 2009, נכללים בה מספר הסדרים חיוביים ובראשם עיגון בחוק של השמירה על השטחים הפתוחים במטרות ובתפקידים של רשות המקרקעין, והקמתה של קרן השטחים הפתוחים.

ואולם, בחלוף שלוש שנים מאישור הרפורמה, נראה כי הרשות החדשה טרם הפנימה את המטרות והנורמות שלאורן עליה לפעול: בחינת החלטות הרשות מלמדת כי הקרקע עדיין מהווה אמצעי לתשלום ולמתן הטבות לקבוצות שונות, וכי ההגנה על השטחים הפתוחים אינה מהווה שיקול משמעותי בקביעת מדיניות הרשות. יש להזכיר, כי בעקבות הרפורמה שונה הרכב מועצת רשות המקרקעין כך שהיא מורכבת מנציגי הממשלה בלבד, ללא כל ייצוג לנציגי הציבור. נציג ארגון הגג של ארגוני הסביבה הוא במעמד משקיף בלבד.

בשנת 2012, לאחר התערבות ולחץ משמעותיים שהפעילה החברה להגנת הטבע על שר הבינוי והשיכון ושר האוצר, הוקמה לבסוף הקרן לשמירת השטחים הפתוחים, אשר בין מטרותיה העיקריות רכישת שטחים פתוחים הראויים להגנה. יו"ר מועצת מקרקעי ישראל ושר הבינוי והשיכון, ח"כ אריאל אטיאס הודיע כי 70 מיליון שקל מהכנסות מנהל מקרקעי ישראל בשנת 2011 ישמשו לפיתוח ולשמירה על פארקים ושטחים פתוחים בישראל לטובת הציבור הרחב. השר ציין כי "קרקעות המדינה הן משאב של כלל הציבור בישראל, ולכן הציבור הישראלי חייב ליהנות מההכנסות בגינן, בין אם בצורה של מתן הנחות בקרקע במכרזים ממשלתיים ובין אם בדרך של שמירה על שטחים פתוחים

בחוק התכנון והבנייה – כולל הכנת תכנית מפורטת, קבלת היתר בנייה והכנת תסקיר השפעה על הסביבה. בפועל, במשך שנים קודמו חיפוש הנפט על בסיס תקנות הפטור מהיתר (צורך לאשר תשריט דרכי גישה לאתר) שהוא הליך מינורי וזניח שאין בו כמעט תשומות סביבתיות. התעוררות ציבורית הובילה את משרד האנרגיה והמים לכדי הבנה בדבר הצורך להסדיר את תחום חיפוש הגז והנפט. אולם משרד האנרגיה והמים ניצל סעיף בחוק הנפט המאפשר לשר האנרגיה והמים לתת פטור מחוק התכנון והבנייה, והשתמש בה כפיראט למתן פטור כללי ורחב לכלל קידוחי החיפוש באשר הם. כך נולדו תקנות הנפט (הרשאה לסטייה מהוראות התכנון והבנייה התשע"ב 2012). התקנות אינן משקפות איזון ראוי בין שיקולי הפיתוח וחיפוש הנפט, לבין שיקולי הסביבה. בחודש יוני 2012 הוגשה עתירה לבג"ץ על ידי עמותת "אדם, טבע ודין" כנגד חוקיותן של אותן תקנות פטור. הסעד המבוקש במסגרתה הוא ביטול התקנות, בצירוף בקשה לצו ביניים המבקשת למנוע ולחדול מכל הליך המקודם במסגרת תקנות הפטור עד להכרעה בעתירה. לא ניתן צו ביניים והעתירה אמורה לדון בקרוב.

פגיעה חמורה במצב המעיינות והנחלים, וחוסר שקיפות בנייהול משאבי המים הטבעיים

המשבר העמוק שבו מצוי משק המים הישראלי מתבטא, בעיקר, בהתדרדרות מסוכנת במצבם של משאבי המים הטבעיים ובפגיעה קשה בבתי הגידול הלחים – במעיינות, בנחלים, ובבתי הגידול הביצתיים. אחד השינויים הקשים

רבת היקף על דמות המרחבים הפתוחים בנגב ובערבה. בהתאם להחלטת הממשלה הוקמה בשנת 2010 ועדה ממשלטתית לבחינת מדיניות הקרקע החקלאית בישראל בראשותו של מנכ"ל משרד המשפטים, "ועדת רוטקופף". החברה להגנת הטבע הציגה לפני שנה את עמדתה בפני הוועדה. בין הנושאים שהעלתה החברה להגנת הטבע בלט הצורך בשינוי הרכבה של ועדת הפרוגרמות, כך שתכלול נציגים של הגופים הסביבתיים, וכן הצורך שתתחשב בעת גיבוש החלטותיה גם בשיקולים סביבתיים, אקולוגיים ונופיים.

- במסגרת חוק ההסדרים בשנת 2002 הוקמה הוועדה הארצית לתשתיות לאומיות (הות"ל) לקידום הליכי תכנון מזורזים לתכנון תשתית לאומית. להבדיל מהול"לים (ועדות לבנייה למגורים), ועדה תכנונית זו אושרה בכנסת ישראל כשינוי חקיקה קבוע. בחוק ההסדרים לשנים 2009-2010 הוצע להרחיב את סמכויות הות"ל גם לתכנון למגורים, לתעסוקה, לתיירות, למלונאות, לכרייה ולחציבה. החברה להגנת הטבע התנגדה בכנסת למהלך משום שתכנון הנדונות בות"ל אינן כפופות לתכנון המתאר הארציות והמחוזיות. בסופו של דבר הצליחה בשנה שעברה קואליציית ארגונים ובהם החברה להגנת הטבע לבלום את הרחבת סמכויות הוועדה לתכנון למגורים, לתעסוקה, לתיירות ולמלונאות. הכנסת הרחיבה את הסמכויות של הוועדה לתכנון כרייה וחציבה.

- חוק הנפט כפוף לחוק התכנון והבנייה, אלא אם ניתן פטור מפורש ע"י שר האנרגיה והמים בהיוועצות עם שר הפנים. בשל כך, קידוחי נפט נדרשו בהליכי אישור הנהוגים

עבודות בשטחים פתוחים. צילום: אפי פרי

ולתנגד להם. הפקת המים מקידוחים אלה ומקידוחים נוספים המקודמים במתכונת דומה מסכנת את שפיעת המים במעיינות מרכזיים בנחלי הגליל המערבי (בצת, כזיב, געתון, עמוד), בעמק החולה (חורשת טל), ואף במקורות הירדן (דן, בניאס).

- אין בהרכב מועצת רשות המים, נציג ציבור סביבתי (שאינו נציג השר להגנת הסביבה), כפי שמקובל במועצת אחרות, זאת למרות שלהחלטות על כמויות הפקה והקצאה של מי תהום יש השלכות ישירות על מצב משאבי המים הטבעיים ועל שפיעת המים במעיינות ובנחלים.

לעמדת החברה להגנת הטבע, כך לא צריכות להתקבל החלטות ביחס לנכס ציבורי חיוני המצוי במחסור, העומד במרכז תחרות עזה בין אינטרסים שונים. קיים הבדל גדול מאד בין ריכוזיות של קבלת החלטות ביחס לניהול משאב המים (שהופקדה על פי החוק בידי רשות המים), לבין מצב בו מערכת קבלת ההחלטות ביחס לניהול המשאב מתרחשת "בדלתיים סגורות", ולא מתאפשרת בקרה ציבורית על תהליכי קבלת ההחלטות. דווקא במערכת ריכוזית נדרשת הקפדה יתרה על שקיפות ושיתוף ציבור, כדי שהמשאב הציבורי ינוהל באופן דמוקרטי ומאוזן.

פיתוח באמצעות תכנון המכשיר בדיעבד עבירות מקרקעין, ביזמת גורמי ממשלה

בנייה בלתי חוקית – בעיקר בשטחים הפתוחים – הפכה זה מכבר ל"מכת מדינה". בשנת 2009 החלה מגמה ברורה של עבריינות בנייה בחסות גורמים ממשלתיים וממלכתיים כמוסדות המיישבים, ובראשם החטיבה להתיישבות. בינוי בלתי חוקי נוגד את מטרות התכנון ומאיים על השטחים הפתוחים. אכיפת החוק על עבירות בנייה כמעט אינה קיימת, ובוודאי אין בה כדי להרתיע את מבצעי העבירות. המצב מקומם במיוחד כאשר גורמים ממשלתיים הם אלה שמקדמים ומאשרים את הבנייה בניגוד לחוקי המדינה.

ההתבדלות החברתית של קבוצות אוכלוסייה בישראל מובילה להקמת יישובים חדשים בלב השטחים הפתוחים

פיתוח יישובים חדשים, הכולל הן בניית בתי מגורים והן תשתיות נלוות נדרשות כגון כבישים, חשמל, ביוב ומים – פוגע בנוף הפתוח, מצמצם את כמות השטחים הפתוחים, קוטע את רצף השטחים הפתוחים, גורם להרס בתי גידול ולנזק אקולוגי.

בשנה האחרונה אנו עדים לכך שהליך הקמתם של יישובים חדשים בישראל נמשך, בחסות ממשלת ישראל, ובניגוד למדיניות התכנון הארצית. על פי תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור (תמ"א 35) ככלל אין מקום להקמת יישובים חדשים. במהלך זה מעדיפים למעשה מקבלי ההחלטות ברשויות התכנון את האינטרס הפרטי הצר של קהילות קטנות המעוניינות להתבדל מרחבת ביישוב חדש, על פני האינטרס הציבורי הרחב שהוא שמירת השטחים הפתוחים וחזוקת היישובים הקיימים.

ביותר שעברו על הנחלים ועל בתי הגידול הלחים בישראל הוא תהליך היעלמות המים מנחלי האיתן והתייבשות בתי הגידול הלחים. בנוסף, כל נחלי החוף ומרבית הנחלים בעמקים עדיין מזוהמים מקולחים ומשפכים תעשייתיים, ומימי הצמחים ובעלי החיים הייחודיים המאפיינים את בתי הגידול הלחים הולכים ונעלמים.

בעשורים האחרונים, הרשות האחראית על ניהול משאבי המים בישראל (רשות המים) מובילה מדיניות של הפקת יתר של מי תהום במרבית האגנים בישראל. הפקת יתר והורדת מפלטי מי התהום פוגעות בשפיעה של עשרות מעיינות בגליל, בגולן, בעמקים, ובמישור החוף. בדוח "געגועים לנחל" שפרסמנו השנה על מצב הנחלים והמעיינות² הראינו ששפיעת המים ב-60 מתוך 91 מעיינות שסקרנו נמצאת במגמת דעיכה חמורה (מעיינות רבים אבדו 30-50% משפיעת המים שלהם), שמרבית המעיינות עדיין תפוסים לצורכי חקלאות, ושנחלים רבים שהיו בעבר נחלי איתן הם היום נחלים יבשים.

בשנת 2012 נחשפה החברה להגנת הטבע, במסגרת העיסוק בשיקום זרימת המים בנחלים ודרישתה להגבלת הפקת מי תהום במקומות שבהם יש הידרדרות בשפיעת המים ממעיינות, לחוסר השקיפות ואי שיתוף הציבור בנייהול משאבי המים הטבעיים. את התובנות שלנו משנה זו ריכזנו בחוות דעת שהעברנו בחודש נובמבר 2012 לשר האנרגיה והמים ולמנהל רשות המים. להלן עיקרי הדברים:

- החלטות בדבר ניהול והפקה ממשאבי המים הטבעיים מתקבלות בוועדות שיפוט פנימיות של רשות המים שאין בהן נציגות של משרדי ממשלה נוספים (מלבד נציג אחד של רשות הטבע והגנים) ואין בהן נוכחות של נציגי ציבור. יתרה מכך, פרוטוקולים של ועדת שיפוט של רשות המים, על אף שהם קיימים ונגלים מעת לעת, אינם מפורסמים באתר הרשות באופן סדיר ושקוף, וקשה מאד לקבל את המסמכים הללו, גם במסגרת פניה לרשות תחת חוק חופש המידע. לכן, ציבור בעלי העניין לא יכולים לעקוב אחרי תהליכי קבלת ההחלטות או לבקר אותם בצורה מושכלת. במצב שבו אין לציבור נגישות למידע בדבר אופן קבלת החלטות מהותיות הנוגעות לניהול משאב ציבורי, אין אפשרות לקדם דיאלוג או לאזן בין אינטרסים שונים הנוגעים לחלוקת המשאב וניהולו.
- אין מעמד לציבור טרם החלטה על מתן רישיון הפקת מים, והדרך הפתוחה בפני בעלי העניין היא פניה משפטית בלבד (על כל המשתמע מכך). זהו אינו שיתוף ציבור בהליך קבלת החלטות. יתרה מכך, לפי חוק קידוחי מים, התשט"ו-1955, בקשה לרישיון קידוח מונחת שבוע ימים בלבד במשרד הרשות המקומית שבתחומם מבקשים להתקין את הבאר, והתנגדות הציבור צריכה להיות מוגשת בתוך שבוע בלבד מיום הגשת הבקשה. פרק זמן זה אינו מאפשר לרשויות המקומיות או לציבור להיחשף למידע, ללמוד את השלכותיו, ולהגיב עליו בצורה מושכלת.
- מזה למעלה משלוש שנים שקידוחי חירום ("קידוחי בצורת") שאושרו במסגרת הרשאה של משרד התשתיות דאז, לסטייה מהוראות חוק התכנון והבנייה, פועלים מבלי שלציבור הייתה אפשרות לטעון ביחס אליהם

02

אתגרי הכנסת ה-19 – עמדת החברה להגנת הטבע

בריאות שירותי המערכת האקולוגית היא מפתח לקיומנו ובריאותנו בהווה ובעתיד.

פעולות נדרשות:

- אישור ותקצוב תכנית לאומית לשמירת המגוון הביולוגי עד סוף 2013, והתחלת יישומה עד 2015.
- הפנייה משמעותית של תקציבים להתמודדות עם מניעת פלישות ביולוגיות, הגורמים לפגיעה קשה במערכות האקולוגיות ובחקלאות.
- חוק להגנת חיית הבר – קידום של תיקון לחוק הגנת חיות הבר, למען שמירת חיות הבר והמגוון הביולוגי הייחודי בישראל.
- קידום תכניות חינוך והסברה ליצירת מודעות לחשיבות השמירה על המגוון הביולוגי.

משק המים ושיקום נחלי ישראל

ישראל 2013 היא מדינה עם מערכת מים הרבה יותר יציבה, בזכות יכולת התפלה גבוהה. במשך שנים רבות, בשל המחסור במים, נשאבו מקורות הנחלים עד לשדם ונחלי ישראל שינו פניהם ללא היכר. מערכות טבעיות, עשירות בחי וצומח, הפכו לחצר אחורית ולתעלות ניקוז. כיום, כשיש בידנו יכולות לשלוט במשק המים – יש חשיבות רבה להשבת מים בחזרה לטבע, לטובת ערכי הטבע שבהם ולמען הציבור. אצבעות ירוקות לאורכם של נחלי ישראל שיחזרו לשפוע ייצרו אזורי קיט ונופש, טבע משגשג ושטחים פתוחים איכותיים לרווחת כולם.

פעולות נדרשות:

- שינוי חוק המים, באופן שיוביל לשיקום וניהול בר קיימא של משאבי המים הטבעיים ושיקום זרימת המים בנחלים, תוך שיתוף הציבור בקבלת ההחלטות.
- שימת דגש על החיסכון והייעול במגזר הפרטי.
- שימוש במים אפורים לשימושים משניים, על מנת לחסוך בצריכת המים.
- הימנעות משאיבת יתר מאקוויפר החוף.
- קידום תכנית לאומית להשבת המים ושיקום ערכי הטבע והנוף בנחלים.

הגנה על החופים והים, מניעת מיזמי נדל"ן על החוף ופיתוח בר קיימא של משאבי הים, תוך שמירה על הים

שמירה על חופי ישראל

חוף הים התיכון של ישראל הוא משאב טבעי בעל חשיבות רבה, הנמצא תחת לחץ הולך וגובר. למרות אישור החוק לשמירת הסביבה החופית, עדיין ישנם לחצים ככפרי נופש, מגדלי תיירות ומתקני תשתית שקשה מאוד להביא לבלימתם.

פעולות נדרשות:

- קידום התיקון לחוק החופים, אשר יאפשר בחינה מחודשת של תכניות ישנות.
- בחינת חלופות למיקומם של מתקני תשתית על החוף.

הים התיכון

הים התיכון נמצא על סף קריסה. כמות הדגים המצליחים להתקיים בים אפסית לעומת העבר ואם המגמה תמשך, בתוך שנים ספורות המערכת האקולוגית תקרוס ללא

אחד האתגרים המשמעותיים ביותר בשמירת הטבע ואיכות הסביבה הוא יצירת מודעות בקרב מקבלי ההחלטות בכנסת ובממשלה וגיוסם להוביל את תפישת העולם הסביבתית במסדרונות השלטון ובניהול המדינה.

רבים מהאיומים שהוסרו מאז הדוח הקודם, הוסרו בזכות התגייסותם של חברים בכנסת ה-18 ובממשלה היוצאת. ומאידך רבים מהאיומים המקודמים נמצאים גם הם בידיהם של חברי כנסת, שרים ואנשי ממשל בכירים.

איכות הסביבה משפיעה על איכות ורווחת החיים של כולנו ושמירה על הטבע משמעותית לשמירה על דמותה של הארץ ועל עתיד דורות הבאים.

למקבלי ההחלטות בכנסת ה-19 ובממשלה יש אחריות אישית ולאומית וכוח להוביל את מדינת ישראל למקום שטוב לחיות בו, למקום בו הפיתוח מתקיים תוך דיאלוג ושמירה על ערכי הטבע והסביבה שהתברכנו בהם, ולמקום בו אפשר להשקיע פחות אנרגיה בבלימת איומים ויותר אנרגיה בפיתוח המבטיח עתיד ירוק ובריא יותר לכולם. אנשי החברה להגנת הטבע נמצאים בקשר רציף עם מקבלי החלטות במטרה לקדם את שמירת הטבע והסביבה. להלן דגשים מרכזיים ביחס לתחומי העשייה המרכזיים בשמירת השטחים הפתוחים בישראל, בכנסת ה-19 ובממשלה הבאה, לרווחת כלל הציבור:

שמירה על השטחים הפתוחים ועתודות הקרקע

לקראת שנת 2020 ישראל עתידה להיות הצפופה ביותר מכל מדינה מפותחת אחרת. ללא פיתוח מושכל, תוך ניצול יעיל של משאב הקרקע, צפויים השטחים הפתוחים של המדינה להצטמצם. ערכי הטבע, הנוף והמורשת של כולנו ייפגעו ואיכות הסביבה ובריאותה ילכו ויתדרדרו.

פעולות נדרשות:

- הפניית מאמצים לפיתוח ערים ירוקות ובריאות ושמירת אזורי חיץ ירוקים במרחב העירוני וסביבו.
- מתן עדיפות לעיבוי והרחבת יישובים קיימים והימנעות מהקמת יישובים חדשים אשר יפגעו ברצף השטחים הפתוחים שנותרו.

שימור מערכות אקולוגיות וקידום תכנית לאומית למגוון ביולוגי

ארץ ישראל נמצאת בנקודת מפגש של שלוש יבשות ועל כן עשירה במגוון גדול של בעלי חיים וצמחי בר ייחודיים ונדירים. המגוון הביולוגי הוא הבסיס לשירותי מערכת אקולוגית בריאים המשפיעים על יכולת קיומנו – מאספקת תרופות, חמצן, אקלים יציב, מים נקיים, מזון, סביבה נקייה ועד בריאות פיזית ונפשית. שמירה על המגוון הביולוגי ועל

של פיתוח, שימור וצדק חברתי וסביבתי, מתוך ראייה ארוכת טווח. מעורבות הציבור בהליך קבלת החלטות ובמיוחד בהליכי תכנון בתכניות בעלות השלכות סביבתיות הינה תנאי חיוני להבטחת איכות החיים והרווחה של תושבי הארץ בהווה ובעתיד, ולהבטחת הליך דמוקרטי בתהליכי קבלת החלטות המשפיעות על ציבור רב.

פעולות נדרשות:

- יש לקדם שינויי חקיקה בתחום הרישוי, כדי להקל ולייעל את הליכי הוצאת היתרי בנייה.
- יש לטפל בחסמים המונעים מימוש עשרות אלפי יחידות דיור מאושרות בתכניות.
- יש להקצות משאבים למוסדות התכנון, כדי שיתנו לציבור מענה מקצועי, יעיל ואיכותי.
- יש לעגן בחקיקה שיתוף הציבור בתכנון וייצוג הולם לכל מגזרי האוכלוסייה בוועדות התכנון.
- אין לקדם את הרפורמה בחוק התכנון והבנייה כפי שהוצעה בכנסת ה-18 (חוק התכנון והבנייה התש"ע-2010), שלא רק שלא תפתור את הבעיות הקיימות במערכת, לא תייעל ולא תקצר הליכים, אלא תסרבל ותביא לפגיעה מיותרת באיכות החיים והסביבה.

חינוך סביבתי, טיילות חינוכית ומחקר בנושאי סביבה וטבע

האדם הוא תבנית נוף מולדתו ושמירת הזיקה לדמות הארץ, לטבע הישראלי ולסביבה הינה מפתח להבטחת עתיד הדורות הבאים. החינוך הסביבתי והטיילות החינוכית מחברים את הדור הבא של אזרחי ישראל למקום בו הם חיים ומחנכים אותם למחויבות סביבתית ולאהבת הארץ.

הפעולות הנדרשות:

- כל בתי הספר בארץ יזכו לקבל הכשרה וליווי צוותי מורים לחינוך לקיימות.
- בכל בתי הספר בארץ ישולבו תכנים ופעילויות בנושא חינוך סביבתי, כחלק מתכנית הלימודים.
- כל הסטודנטים במוסדות האקדמיים להשכלה גבוהה בארץ יקבלו הכשרה בנושא חינוך סביבתי לאורך חיים מקיים.
- בכל בתי הספר תתקיים תכנית טיולים רב יומית ערכית ומשמעותית, המטפחת בקרב התלמידים את אהבת הארץ ואחריות לשמירת הטבע הנוף והמורשת.

בנוסף, יש להעמיד משאבים למחקר ולפיתוח יישומי בין תחומי בנושאי סביבה ואקולוגיה, כדי להבטיח טיפול מקצועי וכדי שיהיו מוקד משיכה למדענים מהשורה הראשונה בתחומים אלה.

עמידה של הציבור על זכויותיו הסביבתיות, דיאלוג שלו עם חברי המפלגות השונות, חברי כנסת ואנשי ממשל – הם מפתח להשפעה על פעילות הכנסת. חברי החברה להגנת הטבע ותומכיה פועלים יחד בזירות אלו להבטחת עתיד המדינה.

יכולת שיקום. בשנים האחרונות, מדינת ישראל גילתה את הפוטנציאל הכלכלי והאסטרטגי העצום הטמון במשאבים שונים בים: מתקני התפלה, דיג, קידוחי גז ונפט, נמלים, מרינות, איים מלאכותיים, חקלאות ימית ועוד. ברוב המקרים הפיתוח נעשה ללא ראייה כוללת של כלל השימושים בים, וללא תכנון או פיקוח סביבתי.

פעולות נדרשות:

- קידום תכנית לים התיכון של ישראל, שתפעל לאיזון בין מכלול הפיתוח מחד ושימור הסביבה הימית מאידך, מתוך ההכרה בחשיבותו של הים עבור עתידה של ישראל.
- חוק אזורים ימיים – קידום חוק אזורים ימיים, שיסדיר את סמכויותיה של המדינה מעבר למים הטריטוריאליים, ובתוך המים הכלכליים, שיאפשר הגנה ושמירה על ערכי טבע וסביבה בים.
- הכרזה על 20% מהמים הטריטוריאליים כשמורות ימיות.
- שינוי מהותי בענף הדיג בים התיכון.
- קידום ותקצוב תכנית לשעת חירום למקרה של תקלה במתקני הקידוח בים.

חיזוק הסביבה העירונית והתחדשות עירונית

מרבית תושבי ישראל, למעלה מ-90% מהאוכלוסייה, מתגוררת בערים. חיי העיר מאפשרים דיור איכותי, תעסוקה נגישה ומגוון אפשרויות רחב של חינוך והתפתחות אישית. על מנת שהחיים העירוניים יהיו אטרקטיביים – חשוב לפעול לחיזוק ועיבוי ערים המיטיבות עם התושבים ומבטיחות איכות חיים טובה. מערכות תכנון עירוניות המעודדות קיומם של שטחים ציבוריים פתוחים, תחבורה בת קיימא ומרחבים ירוקים – הן תנאי הכרחי לקיומה של סביבה עירונית נאותה ובריאה.

פעולות נדרשות:

בנייה רווייה וירוקה, הקצאת שטחים פתוחים, קידום גינות קהילתיות ושבילי אופניים, קידום מערכות תחבורה ציבורית מתקדמות, עידוד שיתוף הציבור בתכנון העיר וביורוקה וחינוך הדור הצעיר לחיים ברי קיימא.

תחום האנרגיה

תחום האנרגיה הינו תחום בעל השפעה נרחבת על המשק מבחינות אסטרטגיות, כלכליות, סביבתיות וחברתיות. למרות חשיבותו, נראה כי מדינת ישראל מתנהלת היום ללא ראייה כוללת או תכנית ארוכת טווח למשק האנרגיה.

פעולות נדרשות:

- הכנה של תכנית אב למשק האנרגיה, בשיתוף עם בעלי העניין השונים, לרבות הגופים הציבוריים שעניינם שמירה על הסביבה.
- עידוד לחיסכון באנרגיה, התייעלות אנרגטית ומעבר למשק אנרגיה מבוסס על גז טבעי ואנרגיות מתחדשות.
- תיקון בחוק הנפט, כך שיוטמעו בו שיקולים סביבתיים, הבטחת שקיפות ושיתוף הציבור.

ייעול מערכת התכנון, תוך שימת דגש על הליכים סביבתיים,

שקיפות ושיתוף הציבור

מערכת התכנון היא מערכת חשובה וחיונית להשגת יעדים

03

האתגרים בנייהול משאבי הים התיכון – עמדת החברה להגנת הטבע

החברה להגנת הטבע מציעה שני כלים חשובים להתמודדות עם אתגרי הים התיכון: תכנון ימי כוללני ואינטגרטיבי ותסקיר השפעה אסטרטגי, שיהוו בסיס לקביעת מדיניות ולמתן היתרים לפעול בים באופן שיאפשר את שמירת האקוסטמה ואת שיקום הים.

תכנון ימי כוללני ואינטגרטיבי

תכנון ימי כוללני נועד ליצור מערכת רציונאלית של השימושים במרחב הימי וההקשרים ביניהם לצורך איזון הביקושים לפיתוח עם הצורך לשמר אקוסטמות ימיות, ולהשגת את המטרות החברתיות והכלכליות באופן פתוח ומתוכנן.⁴

תכנון אינטגרטיבי הינו כלי שהוחל בפיתוח ובשימוש במדיניות שונות בעולם, כגון נורבגיה וקנדה הנשענות על חזית ימית.

המאפיינים של ניהול משולב אפקטיבי כוללים:

- תכנון מבוסס על האקוסטמה: המטרה היא לאזן מטרות אקולוגיות, כלכליות וחברתיות ומטרות של פיתוח בר קיימא.
- התכנון הינו אינטגרטיבי, חוצה סקטורים וסוכנויות ורמות שונות של ממשל.
- התכנון מבוסס מקום או אזור.
- התכנון צריך להיות אדפטיבי כך שניתן ללמוד מניסיון.
- התכנון הינו אסטרטגי ומבוסס על הטווח הארוך.
- תהליך התכנון משתף בעלי עניין שונים.

תכנון המרחב הימי נמצא לאחרונה בבחינה ע"י מינהל התכנון במשרד הפנים. החברה להגנת הטבע סבורה כי בשלה העת לקידום תכנון אינטגרטיבי של הים התיכון, אשר ייקח בחשבון את הביקושים לשימושים אנושיים יחד עם הצורך לשמר את הסביבה הימית ואת משאביה.

תסקיר השפעה אסטרטגי⁵

הערכה סביבתית אסטרטגית היא כלי למימוש גישה יוזמת להטמעה של נושאים סביבתיים ושל סטנדרטים למניעת פגיעה בסביבה (due care) בתהליכי קביעת מדיניות ובתכנון. התסקיר האסטרטגי נדרש ביחס לתכניות (plans and programs) המתוות מסגרת לפיתוח עתידי של פרויקטים ומתבצע בשלב מוקדם משמעותית בתהליך קבלת ההחלטות. הזיהוי המוקדם נחשב ככלי מפתח לפיתוח בר קיימא, מכיוון שהוא מאפשר טיפול במקור הבעיות במקום בסימפטומים.

התסקיר האסטרטגי אינו מהווה תחליף למסמך המדיניות, אלא הוא שלב נדרש בגיבושה של המדיניות. התסקיר האסטרטגי בוחן את הצרכים ומציע פתרונות שונים להשגתם. הפתרונות המוצעים הם חלופות מדיניות, השייכות לעתים לתחומים שונים ולהקשר רחב של אינטרסים ציבוריים.

שתי אבני הדרך המשמעותיות בקידום תסקירי השפעה אסטרטגיים הינן הדירקטיבה האירופאית להערות סביבתיות אסטרטגיות (SEA Directive) שנכנסה לתוקף בשנת 2001.

הסביבה הימית היא מקור למשאבים ולשירותים שונים הנדרשים ע"י האדם.³ הים הוא מקור למזון; לחומרי גלם ולחומרי טבע לתעשיית התרופות, והוא מהווה מקור עתידי למרבית המים המתוקים עבור מדינת ישראל. הים ברמה הגלובאלית פועל כמנגנון לוויסות אקלים ולקביעת הרכב האטמוספירה: ברמה הגלובאלית כמחצית מהחמצן המיוצר על פני כדור הארץ מקורו בים, והים משמש מקום לקבורת עודפי הפחמן הנפלטים אל האטמוספירה. למרות זאת, העומס על הים הולך וגדל ומצבו האקולוגי מתדרדר ומתקרב לנקודת האלחזור.

בעשור האחרון גילתה מדינת ישראל את הפוטנציאל הכלכלי והאסטרטגי העצום הטמון במרחב הימי בכללותו. פוטנציאל זה מתבטא במגוון רחב של פעילויות אנושיות בים, הן קיימות בהווה והן מתוכננות לעתיד: תחבורה ימית; תשתיות (נמלים, מתקני התפלה, איים מלאכותיים); פעילות נופש ופנאי (הכוללת מעגנות); הפקת מקורות אנרגיה (גז ונפט); דיג וחקלאות ימית; ובנוסף לכל אלו קיימים שטחים לצרכי מערכת הביטחון כגון שטחי אש. ראוי לציין כי בצד שימושי הפיתוח הללו, מוצעות במרחב הימי מספר שמורות טבע ימיות לשימור לטובת הדור הנוכחי והדורות הבאים.

בהינתן ההתפתחויות הטכנולוגיות מחד והמשך הצטופפותה של ישראל מאידך, הרי שהאטרקטיביות של המרחב הימי כמרחב לשימושים שונים תמשיך לעלות בעשורים הבאים. דוגמא בולטת לכך היא הכוונה למקם אנרגיות מתחדשות בים.

אל מול ההזדמנויות הרבות שמקורן במרחב הימי, ישנם איומים שונים, על הים ועל המשך קיומם של המשאבים הימיים לטווח הארוך. האיומים המרכזיים בים התיכון נובעים בעיקר מפיתוח, מפגיעה פיסית של בתי גידול, מדיג יתר וניצול יתר של מיני חי וצומח, מפלישת מינים זרים למערכת הימית המקומית. בנוסף, ישנם איומים הנובעים מאפשרויות תקלה משמעותיות של זיהום.

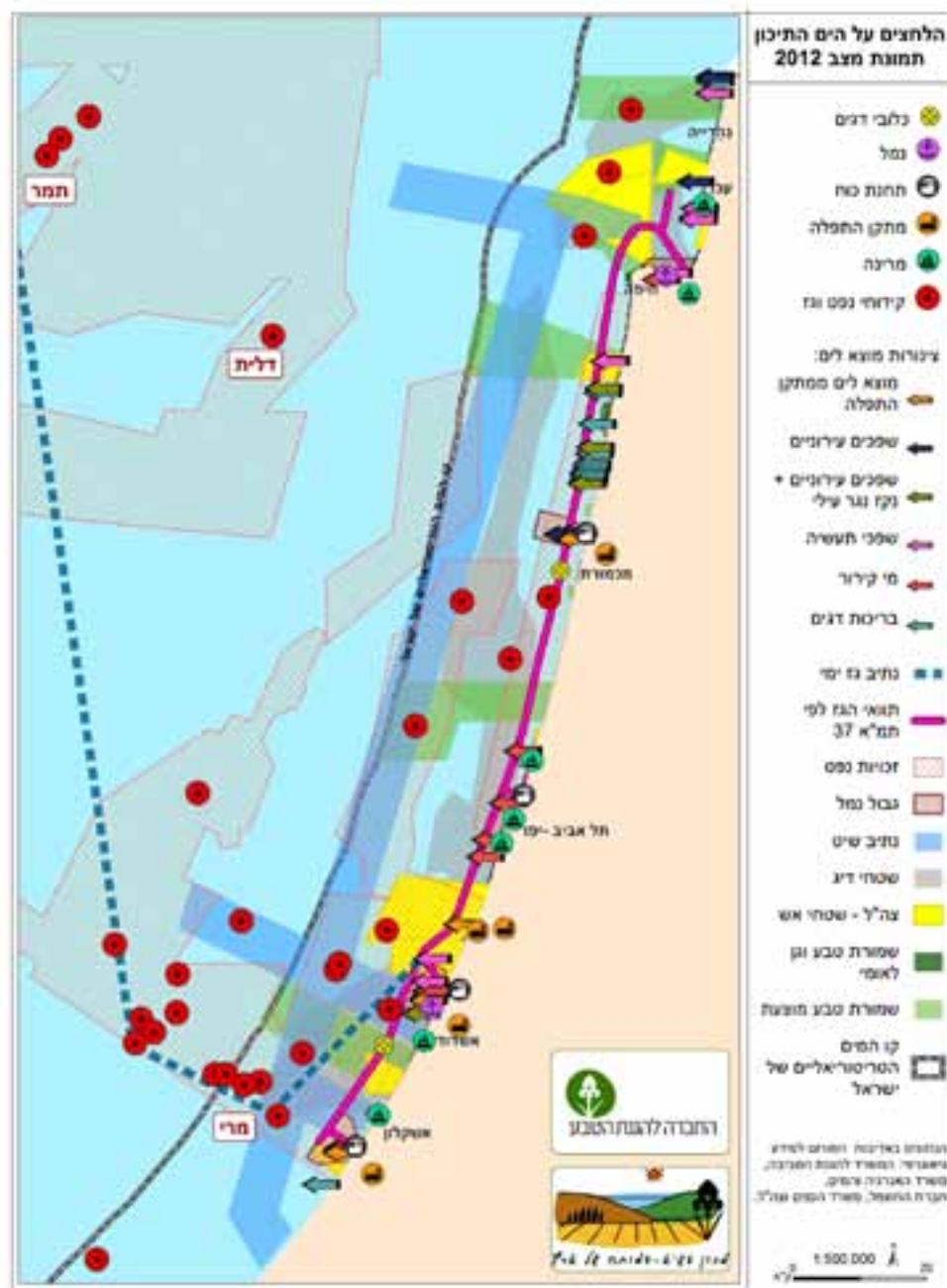
לאור האמור נשאלת השאלות:

- כיצד ניתן לתת מענה לאתגר הראשי שעומד לנגד עינינו בנושא ניהול משאבי הים?
- כיצד ניתן להמשיך ליהנות ממשאבי הים, בין היתר כסקטור עם תועלות כלכליות, בד בבד עם שמירת הסביבה הימית, כך שתמשיך להתקיים בצורה עמידה לטווח הארוך ותמשיך לספק את המשאבים והשירותים השונים עליהם אנו נשענים?
- מהם כלי המדיניות הדרושים על מנת לתכנן ולנהל את הים כך שנוודא המשך פיתוח בר קיימא של הים ומשאביו ושמירה עליהם?

השלכות בתחומים שונים, לרבות התחום הסביבתי. הענקת הרישיונות נעשית היום על בסיס פוטנציאל הימצאותו של המשאב בלבד, ללא בחינה נרחבת ואסטרטגית יותר של תחומי השפעה כגון תיירות ונופש, סביבה, אזורים רגשים, נצפות ועוד. לאור החלטת מועצת הנפט לאחרונה⁶ לסגור את שטח הים למתן רישיונות חדשים נוצר חלון הזדמנויות לבחינת הסוגיה בראיה כוללת ולקידום תסקיר אסטרטגי אשר יבחן את המדיניות של ישראל ביחס לפעילות קידוחי הגז והנפט.

השימוש אומץ והורחב בפרוטוקול קייב (Kyiv (SEA Protocol 2003) שנכנס לתוקף ביולי 2010. הדירקטיבה האירופאית מחייבת להכין תסקיר אסטרטגי כחלק מהליך אישור תכניות במגוון של תחומים, ביניהם חקלאות, ייעור, דיג, אנרגיה, תעשייה, תעבורה, טיפול בפסולת ועוד. החברה להגנת הטבע סבורה כי יש צורך בתסקיר השפעה אסטרטגי לכל הנושא של חיפושים והפקה של אנרגיה בים התיכון, לרבות קידוחי הגז והנפט. מדובר בתחום חשוב למשק הישראלי, מורכב מאוד ברמה הטכנולוגית ובעל

מפת הלחצים על הים בישראל. מקור: מכון דש"א, החברה להגנת הטבע. המפה ניתנת לצפייה בקישור הבא www.teva.org.il/medmap

04

איומים לשנת 2013 – מיון על פי מגזרי פיתוח שונים

- בעלי חשיבות סביבתית גבוהה בפרט.
- שמירה על המגוון הביולוגי ועל קיומם של מסדרונות אקולוגיים.
- שמירה על הנוף והקרקע בשטחים החקלאיים, ובכלל זה מתן תמריץ חיובי לחקלאים המקיימים חקלאות ידידותית לסביבה ולנוף.
- הבטחת קיומם של שטחים ציבוריים פתוחים בכמות, באיכות ובנגישות נאותים לכלל הציבור.
- הגדלת מעורבות הציבור בהליכי התכנון וקבלת ההחלטות.
- מתן קדימות לשימור ערכי הטבע והנוף בנגב ובגליל לאור ייחודם ורגישותם, ולנוכח הכוונה להפנות פיתוח בהיקפים גדולים לאזורים רגישים אלה.

מהדוחות השנתיים שעורכים האגף לשימור סביבה וטבע ומכון דש"א בכל הנוגע לשמירת השטחים הפתוחים בישראל בשנים האחרונות עולה תמונה קשה. עקרונות תכנון לאומי טובים ונכונים מתנפצים לרסיסים תחת מדיניות ממשלתית דורשנית המקדמת תהליכי תכנון ופיתוח המעדיפים אינטרסים יזמיים צרים על פני אינטרסים ציבוריים רחבים. התכנון נושא אופי סקטוריאלי, יישומו בפועל ברשויות השונות בישראל חסר שקיפות לציבור, והוא מונע על ידי קשרים בין הון לשלטון.

שנת 2013 – מיון על פי מגזרי פיתוח שונים

מגורים – התיישבות חדשה

- ראו איומים בדוח:
- 2 נמרוד – הקמת יישוב חדש בחרמון
 - 12 שיבולת – יישוב חדש
 - 14 הסדרת חוות בודדים בגליל
 - 87 הרי יהודה – הסדרת חוות בודדים
 - 96 צפון הנגב – בנייה בלתי חוקית במגזר הבדואי
 - 98 סובב ערד וחבל יתיר – יישובים חדשים
 - 100 כסיף – הקמת יישוב עירוני חרדי חדש
 - 103 הסדרת חוות בודדים בנגב
 - 104 פתחת ניצנה – יישוב חדש, חלוצית 3
 - 106 שיף – יישוב חדש

מגורים ופיתוח עירוני – אחילה עירונית

- ראו איומים בדוח:
- 19 פארק הכרמל – התפשטות עוספיה ודלית אל כרמל
 - 25 חיפה – שלולית חורף הצ'ק פוסט +
 - 26 חיפה – מגדלי חוף כרמל
 - 33 עתלית – תכנית מתאר

הדרישה הציבורית לצדק חברתי קשורה באופן הדוק לצדק חלוקתי: צדק חלוקתי מונע על ידי תפיסה חברתית, כלכלית וסביבתית עמוקה הקוראת לחלק את המשאבים הציבוריים בצורה הוגנת ונבונה. חלוקה זו מכוונת לראיית צרכי הדור הנוכחי כמו גם צרכי הדורות הבאים, ולמען מניעת הפגיעה במשאבים נדירים וייחודיים כמשאבי סביבה וטבע.

החשש של הקהל הרב שלקח חלק בתנועת המחאה בקיץ 2011 הוא מפני מדיניות העקבית של ממשלות ישראל, המפריטה משאבים ציבוריים ומעבירה אותם לידי גורמים פרטיים יזמיים, ללא כל אחריות וללא כל דאגה לצרכי ההווה והעתיד. זוהי מדיניות מסוכנת, ותוצאותיה ניכרות היטב במשברים הפיננסיים בארה"ב ובאירופה.

מדיניות זו מחלקת משאבים חיוניים ובסיסיים כקרקע, מים, אויר נקי ואתרי מורשת תרבותית לידי כוחות יזמיים מהמגזר העסקי, מתוך כניעה ליכולתם הגבוהה של כוחות השוק. ההפרטה שהגיעה אל נמלי ישראל, מערכת החינוך, שירותי הציבור והבריאות מגיעה כעת למשאב הבסיסי בישראל הקטנה והצפופה: הקרקע. משאב שלאחר הפרטתו ופיתוחו כבר לא יהיה ניתן להצילו.

החברה להגנת הטבע לוקחת על עצמה מזה שנים רבות את אתגר השמירה על השטחים הפתוחים בישראל אל מול פיתוח דורסני וחסר רסן של יזמים הפועלים בהרשאת הממשלה ובברכתה.

לפני למעלה מעשרים שנה חל מפנה במערכת התכנון בישראל בהובלת החברה להגנת הטבע. אל מול הפיתוח המואץ דרש הארגון ממוסדות התכנון ומהממשלה לחזק את ההגנה על השטחים הפתוחים שנותרו, לכוון את עיקר הפיתוח אל הערים כמוקדי הפיתוח הקיימים, ולייעל בהן את השימוש בקרקע. המאמץ הצליח, וגישות אלו הפכו בשנים האחרונות לעקרונות התכנון הלאומי במדינת ישראל. עקרונות אלה נראים ברור בתכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור (תמ"א 35).

בדוח אשר בוחן את החלטות רשויות המדינה ביחס לשטחים הפתוחים בישראל, שהוציא לאחרונה מכון דש"א, מפורטים עקרונות מנחים לשמירה על השטחים הפתוחים, המבטאים את חזון המדיניות לשמירה על המרחב הפתוח. עקרונות אלו מהווים אבן בוחן שלפיה נבחנות מידת ההתאמה של המדיניות הרצויה למדיניות הננקטת בפועל, ויישומה הלכה למעשה.

במסגרת חזון המדיניות נמנים העקרונות הבאים:

- הכוונת עיקר הפיתוח אל המרחבים העירוניים, תוך שמירה על רצף השטח הפתוח, ובכלל זה מניעת הקמת מוקדי פיתוח חדשים וצמצום תופעת זחילת הפיתוח העירוני והפרוור.
- חיזוק מעמדם של שטחים פתוחים בכלל, ושימור שטחים

116 אילת – שכונת רמת בגין

פיתוח תשתיות תחבורה

ראו איומים בדוח:

- 7 פלך – כביש גישה חדש
- 13 מגידו – שדה תעופה בינלאומי
- 17 פארק הכרמל – שרפות יער, תכניות שיקום וממשק למזעור נזקי שרפה
- 19 פארק הכרמל – כביש 672 עוקף עוספיה ודלית אל כרמל
- 20 פארק הכרמל: כביש דליית אל כרמל-ניר עציון +
- 22 תאורת כבישים – "זיהום אור"
- 23 חיפה – כביש הרכס ושכונת מורדות גולדה
- 28 חיפה – התייבשות נחל סעדיה
- 29 חיפה – נמל המפרץ על חשבון נחל הקישון
- 30 חיפה – מקורות לחומרי מילוי למסוף נמל המפרץ
- 31 חיפה – העדר תכנון כוללני באזור מרובה רשויות +
- 32 חיפה – חסימת הקשר בין העיר לים על ידי חשמול הרכבת
- 35 חולות קיסריה – תכניות פיתוח לבנייה, סלילה ותשתיות
- 37 פארק השרון ונחל אלכסנדר – כביש 9
- 39 נתניה, פארק השרון ונחל אלכסנדר – כביש 20
- 40 מרחב נחל פולג – כביש 20
- 41 נתניה – כביש וינגייט
- 42 נתניה – מרינה
- 44 פארק הפולג – כביש רוחב 551
- 45 השרון – כביש 554
- 46 המסדרון הירוק של צפון קדימה – כביש 561 המזרחי

- 31 ג'סר-א-זרקא – הרחבת תחום השיפוט
- 34 חולות קיסריה – תכניות פיתוח לבנייה, סלילה ותשתיות
- 36 חריש – הרחבת תחומי השיפוט לשטחים פתוחים נרחבים
- 47 הרצליה – מגורים במרינה
- 49 ברכות חורף במחוזות תל אביב והמרכז – לחצי פיתוח והעדר הגנה סטטוטורית
- 50 פי גלילות – רצועת הנופש
- 51 תע"ש השרון – בינוי +
- 52 גבעתיים – בינוי בגבעת קוזלובסקי
- 53 חולות חולון – בינוי
- 54 חולות ראשון לציון – תכנית לפיתוח עירוני ב"מטווח 24" ומינים פולשים
- 57 גבעות הכורכר של נס ציונה, ראשון לציון ורחובות – תכניות פיתוח וחוסר אכיפה
- 58 נס ציונה – בינוי בשטחים הטבעיים +
- 59 רחובות – בינוי במזרח העיר
- 62 לוד – הרחבת העיר מערבה וכוונה להקים בסיס צבאי
- 63 יער חורשים – הרחבת כפר ברא, מאגר "מקורות"
- 73 מודיעין – הרחבת בנייה על הגבעות הדרומיות
- 79 ירושלים – איומי בנייה תמידיים על הרי ירושלים
- 80 ירושלים – בינוי עין כרם וסביבתו +
- 81 ירושלים – העדר תכנית מתאר כוללנית +
- 83 קריית יערים – הרחבת היישוב
- 85 גבעות בית שמש – בנייה ופיתוח
- 91 חולות אשדוד – אזור תעשייה הדרומי מס' 4
- 92 הרובע המיוחד באשדוד – תכנית מתאר
- 97 באר שבע – הרחבת העיר צפונה
- 101 דימונה – בינוי
- 102 ערד ומצפה רמון – מתחמי מדבר תיירותיים
- 107 מצפה רמון – בנייה על שפת המכתש

- 29 חיפה – נמל המפרץ על חשבון נחל הקישון
- 30 חיפה – מקורות לחומרי מילוי למסוף נמל המפרץ
- 31 חיפה – העדר תכנון כוללני באזור מרובה רשויות +
- 35 חולות קיסריה – תכניות פיתוח לבנייה, סלילה ותשתיות
- 38 ברכות עין החורש בנחל אלכסנדר – מאגרי מים
- 43 ביצת ה"פאליק" בפולג – תכניות ניקוז
- 53 שורק – הסדרת נחלים באמצעות רשות הניקוז
- 55 שורק – מתקן התפלה +
- 61 נחל בית עריף – אתרי תחזוקה ותפעול עבור הרכבת
- 63 יער חורשים – הרחבת כפר ברא, מאגר "מקורות"
- 64 ירקון – פיתוח בשטח נחל ירקון
- 65 ירקון – אתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת
- (חלופת חגור – ג'לז'וליה)
- 67 יער קולה – מאגרי מים
- 72 ברכות בן שמן
- 75 מסילה רביעית באילון – השפעות סביבתיות
- 77 מאגרי מים – שמשון בשורק
- 90 רימונים – אתר סילוק פסולת

פיתוח כפרי, חקלאי ויערני

ראו איומים בדוח:

- 5 מושבי הצפון – רפורמה בענף הלול
- 11 יער בית קשת – הסרת הגנות סטטוטוריות
- 14 הסדרת חוות בודדים בגליל
- 15 גלבוע – צמצום שטחי שמורות טבע
- 16 מרחב כרמל-גבעות אלונים – קיטוע מסדרון אקולוגי +
- 17 פארק הכרמל – שרפות יער, תכניות שיקום וממשק למזעור נזקי שרפה
- 24 חיפה – שביל סיור לאורך הקו הלבן של צינור הנפט +
- 57 גבעות הכורכר של נס ציונה, ראשון לציון ורחובות – תכניות פיתוח וחוסר אכיפה
- 53 שורק – הסדרת נחלים באמצעות רשות הניקוז
- 60 ירקון – פיתוח בשטח נחל ירקון
- 70 ציר הגבעות – מתקן פסולת +
- 76 מושבי מחוז מרכז – פעילות לא חקלאית בנחלות
- 84 הרי יהודה – גידור הכרמים
- 87 הרי יהודה – הסדרת חוות בודדים
- 103 הסדרת חוות בודדים בנגב
- 111 כיכר סדום – מלחת סדום
- 112 הנגב והערבה – הרחבת שטחי עיבוד חקלאי בשטחים פתוחים רגישים

פיתוח תיירותי

ראו איומים בדוח:

- 1 חרמון – לחצי פיתוח
- 4 טבריה – לחצי פיתוח על חופי הכנרת
- 9 חוף בצת – מלונאות
- 26 חיפה – מגדלי חוף כרמל

- 61 נחל בית עריף – אתרי תחזוקה ותפעול עבור הרכבת
- 65 ירקון – אתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת (חלופת חגור – ג'לז'וליה)
- 66 מזור – אתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת
- 71 כביש רוחב 461
- 74 מודיעין – כביש 4
- 75 מסילה רביעית באילון – השפעות סביבתיות
- 78 הרי ירושלים – כביש הטבעת המערבית
- 115 קטע דימונה אילת – רכבת

פיתוח תשתיות אנרגיה

ראו איומים בדוח:

- 3 רמת הגולן – טורבינות רוח
- 6 בקעת חנניה – תחנת תדלוק במכלול נופי זיתי ראמה
- 21 פארק הכרמל – כרסום מתמשך בבתות תות-אליקים +
- 35 חולות קיסריה – תכניות פיתוח לבנייה, סלילה ותשתיות
- 48 חופי הרצליה – קידוח ניסיוני לנפט "גבראלה" +
- 68 ציר הגבעות – קידוחי נפט "מגד"
- 86 חבל עדולם – הפקת נפט מפצלי שמן
- 94 חופי אשדוד – קידוח נפט +
- 95 חופי אשקלון – קידוחי שמואל +
- 99 בקעת ערד – טורבינות רוח
- 119 רמת יותם – טורבינות רוח

פיתוח תשתיות חציבה, כרייה והפקת אוצרות טבע

ראו איומים בדוח:

- 108 אורון-צין – תכניות כרייה ב'ארץ בראשית'
- 109 ים המלח – תעלת הימים
- 110 ים המלח – ברכה מס' 6 במפעלי ים המלח
- 113 חולות סמר – כריית חול

פיתוח תשתיות בטחון

ראו איומים בדוח:

- 82 נחל רפאים – גדר ההפרדה
- 88 ואדי קלט – גדר ההפרדה

פיתוח תשתיות משק המים

ראו איומים בדוח:

- 8 שמורת נחל שגור (קניון בית הכרם) – הזרמת שפכים
- 10 כפר מסריק – מתקן התפלת מים מליחים
- 28 חיפה – התייבשות נחל סעדיה

102	ערד ומצפה רמון – מתחמי מדבר תיירותיים
105	רמת הנגב – כפר נופש בתוך ערוץ מדברי ואתר עתיקות "העיר האבודה"
107	מצפה רמון – בנייה על שפת המכתש
114	בקעת תמנע – הקמת אתר תיירות ונופש
117	אילת – מלונאות בחוף אלמוג
118	אילת – מתחם נחל שלמה בחוף הדרומי

27	חיפה-פיתוח בחופים +
42	נתניה – מרינה
47	הרצליה – מגורים במרינה
54	חולות ראשון לציון – תכנית לפיתוח עירוני ב"מטווח 24" ומינים פולשים
64	ירקון – פיתוח בשטח נחל ירקון
89	ואדי קלט – סגירת עין מבוע (פואר)
93	חולות ניצנים – כפר נופש

05

איומים לשנת 2013 – מיון על פי בתי הגידול והמגוון הביולוגי

עושר ביולוגי יוצא דופן.

כיום האיומים המרכזיים על שמירת הטבע בישראל נובעים מגורמי השינוי המשפיעים על המגוון הביולוגי ומפעילויות האדם המנוהלות על ידי גורמים מנהליים בישראל: פיקוח על הציד באחריות רשות הטבע והגנים, שאיבת מים ממקורות טבעיים באחריות רשות המים, משרד הפנים וועדות התכנון שבניהולו, מערכת הביטחון, משרד החקלאות, מנהל מקרקעי ישראל, רשויות הניקוז, הקרן הקיימת לישראל, וגורמים רבים נוספים.

האתגרים בנייהול ההשפעות על המגוון הביולוגי על ידי גופים אלה הם הגורמים המרכזיים המשפיעים על המגוון הביולוגי בישראל:

1. שינוי בשימושי הקרקע

שינוי בשימושי הקרקע, מביא להרס ישיר של מערכות אקולוגיות ולקיטוען, והוא הגורם המשמעותי ביותר הפוגע במגוון הביולוגי ובשירותי המערכת האקולוגית. ההרס נגרם בגלל שינוי בשימוש הקרקע – המרת שטח בר לשימוש חקלאי, תעשייתי, תשתיתי או אחר. פיתוח כזה מקטין את שטח המערכת האקולוגית ופוגע בגודלן של האוכלוסיות הטבעיות ההכרחי ליציבותה של המערכת האקולוגית.

פיתוח תשתיות קוויות של תחבורה או מים וחשמל אמנם משנה חלק קטן (באחוזים) של השטח, אך יוצר קיטוע מרחבי של בתי הגידול. קיטוע זה מונע מעבר של פרטים בין אוכלוסיות, ולכן משבש את יכולתם לקיים אוכלוסייה בריאה גנטית, להגיע למקורות מזון ומים, ומקטין את סיכוייהם להתמודד בהצלחה עם עקות טבעיות. דוגמה בולטת לכך היא שריפת הענק שהשתוללה בכרמל לפני כשנתיים. מרבית בעלי החיים יחזרו כנראה אל השטח השרוף משטחים טבעיים סמוכים שלא נשרפו, ומצויים ברציפות לשטח השרוף. אך אילו האזור השרוף היה מבודד וקטוע מכל עבריו – לא הייתה לבעלי החיים היכולת לשוב ולאלס את השטח הפגוע.

בנוסף, שינוי בשימושי הקרקע הוא אחד הגורמים המשפיעים על שינוי האקלים: הסבת שטחים טבעיים למטרות אחרות אחראית ל-20% מפליטות ה-CO₂ בעולם – יותר מכל הפליטות משרפת דלק בתחבורה העולמית.

גם שינויים בשימושי קרקע והמרתם משטחים טבעיים לשטחים פתוחים שאינם טבעיים כמו חקלאות, ייעור ושטחי אש מסכנים את המגוון הביולוגי במקרה של היעדר ניהול ממשק מיטבי.

חקלאות

החקלאות היא סוג של פעולת פיתוח קרקע החיונית לאספקת מזון וסיבים, והיא שימוש הקרקע המשפיע ביותר על הסיבה. רבע מהשטח היבשתי בעולם מעובד, ואחראי ל-85% מצריכת המים השפירים. השימוש בדשנים בעולם עלה ב-7000 ב-40 השנים האחרונות, תוך פגיעה באיכות המים. להמרת שטח טבעי לשטח חקלאי יש השפעה

למרות שטחה הקטן התברכה ישראל במגוון ביולוגי עשיר הכולל מבחר גנטי ייחודי של מיני חי וצומח:

- מינים המצויים בקצה תפוצתם העולמי הצפוני (כוח אפור).
- מינים המצויים בקצה תפוצתם העולמי הדרומי (טריטון הפסים).
- מינים ייחודיים לישראל (מינים אנדמיים מקומיים ייחודיים לישראל).
- מגוון בתי גידול מארבעה אזורים ביו-גאוגרפיים שונים.
- בישראל מוכרים כיום כ-2800 מינים של צמחי בר, יותר מ-500 מיני עופות, כ-100 מיני יונקים, כ-100 מיני זוחלים, אלפי מינים של חסרי חוליות ועוד.

מגוון מינים זה נפרש על פני בתי גידול שונים ומרכיב מערכות אקולוגיות, אשר כולן יחד מהוות את המגוון הביולוגי של ישראל. האדם מנצל את המגוון הביולוגי העשיר הזה לקיומו.

אולם מאז תחילת המהפכה התעשייתית, האיום על המגוון הביולוגי בישראל, כמו גם בעולם כולו, הולך ומחריף. הסיבות לכך הן: אבדן של בתי גידול טבעיים וקיטועם, חדירת מינים פולשים הדוחקים את המינים המקומיים, ציד, זיהום מים וקרקע ועוד.

עיקר האיום נובע משינוי שימושי קרקע בעקבות פעילות אנושית אינטנסיבית, כמו בנייה, סלילת כבישים, פיתוח תעשייה, הכשרת שטחי חקלאות ועוד. לכן שטח המערכות האקולוגיות הטבעיות מצטמצם, וכך גם מצטמצמת היכולת של המערכות האקולוגיות לספק לנו את השירותים האקולוגיים החיוניים לקיומנו.

רשימות המינים האדומים (מינים בסכנת הכחדה) כוללות 23% מדגי המים המתוקים, 83% מהדו-חיים, 35% מהזוחלים, 23% מהעופות המקננים, 60% מהיונקים, ו-30% מהצמחים האנדמיים.

עבודת מחקר שפורסמה בכתב העת היוקרתי "Nature" מיפתה את האזורים החשובים ביותר לשמירת המגוון הביולוגי העולמי. אזורים אלה מכסים רק כ-1.4% מהשטח היבשתי של כדור הארץ, ועל אף שיעורם המזערי הם כוללים שיעור גדול מאוד של מינים: 44% ממיני הצמחים, ו-35% ממיני חולייתני היבשה. האזורים האלה הוגדרו ראויים להגנה על שום ייחודו של המגוון הביולוגי בהם ואיכותו מצד אחד, ועל פי רמת האיום על שרידותם מצד שני.

ישראל כלולה בתוך מפת "האזורים החמים" (Biodiversity Hotspots), כחלק מהאזור הביו-גאוגרפי הים תיכוני, ולכן מוטלת עליה אחריות עולמית כבדה לשמירת נכסי הטבע שלה. מיקומה הגיאוגרפי הייחודי של ישראל במפגש בין שלוש יבשות, והגיוון האקלימי והגיאולוגי שלה מקנים לה

פעולות ניקוז אינן חייבות לבוא על חשבון המגוון הביולוגי, וראוי לאמץ שיטות ניהול נחלים אקו-הידרולוגיות, המשלבות בין ניהול ההצפות וערכי המגוון הביולוגי לבין צרכי הפנאי והנופש.

לפעילויות הפיתוח תפקיד מרכזי בשינוי שימושי קרקע, ובהן עוסק דוח זה, הנוגע לתכניות פוגעניות במערכת התכנון, הניקוז והחקלאות.

עם זאת, גורמים נוספים הקשורים לפעילות האדם מהווים גם הם כוחות מניעים (drivers) לפגיעה במגוון הביולוגי. מרביתם קשורים קשר כזה או אחר גם למערכת התכנון, להלן העיקריים שבהם:

2. מינים פולשים

מינים שפרטים שלהם חורגים מתחום תפוצתם הטבעי בעקבות פעילות אנושית (במכוון או שלא במכוון), וגורמים לשינוי של המערכת האקולוגית הטבעית, תוך פגיעה במינים מקומיים. שינוי זה גורם גם לנזקים כבדים לחקלאות, לכלכלה ולבריאות.

דוגמאות מישראל הן נמלת האש הקטנה הגורמת מטרדי עקיצה לאדם, יתוש הנמר האסייתי המעביר מחלות כמו קדחת מערב הנילוס, והאמברוסיה המכנסת – צמח הגורם לנזקי חקלאות בשדות. נזקי המינים הפולשים בארצות הברית לבדה מוערכים בכ-136 מיליארד דולר בשנה. העלייה בסחר העולמי ובייבוא סחורות לישראל והעדר חקיקה למניעת חדירת מינים פולשים, שתייצר מנגנוני בקרה ופיקוח על סחר זה, גורמים לעלייה בחדירת מינים פולשים למערכות האקולוגיות. לחדירה זו מסייעים תהליכים נוספים, כמו פגיעה בקרקע בעקבות פעולות פיתוח ותשתיות, שינוי אקלים המעודדים פלישת מינים טרופיים, והעדר מנגנון יעיל של ביעור מינים פולשים לאחר חדירתם.

עמידה על הגדרות קפדניות בהליכי התכנון עשויה לצמצם את חדירתם של מינים פולשים והתפשטותם, לדוגמה על ידי הבטחת שיקום אקולוגי של שטחים פתוחים ותחזוקתם במשך שנים לאחר ביצוע פעולות הפיתוח בהם, חיוב של שימוש באגרנטים סטריילים ללא זרעי צמחים פולשים כמצעים בבניין ובסלילה ועוד.

3. מינים מתפרצים

פעילות האדם גורמת לשינויים בזמינות המזון בשטחים הפתוחים. תופעה זו מעודדת מינים של בעלי חיים מקומיים לחרוג מגבול תפוצתם וממספריהם הנורמטיביים, ולהפוך ל"מינים מתפרצים".

מינים אלה גורמים נזק למערכת האקולוגית ולעיתים קרובות גם לנזקים לחקלאות ולמחלות. דוגמות בולטות למינים כאלה הן תן זהוב, עורב אפור, אנפית הבקר ועוד. פעולות סיטציה בשטחים הפתוחים המקטנות את זמינות המזון למינים המתפרצים עשויה לצמצם באופן משמעותי את פגיעתם. לפתרון הבעיה נדרשת רגולציה לפעולות סיטציה, אך גם כאן למערכת התכנון דרושים כלים משלימים במטרה

שלילית על שירותים אקולוגיים חיוניים כמו האבקה, בקרת מחלות, שימור קרקע ונגר, והשפעה שלילית עצומה על המגוון הביולוגי.

פעולות חקלאיות משפיעות על המגוון הביולוגי באמצעות שינוי בשימושי הקרקע בשטחים טבעיים, ריסוס ודישון, צריכת משאבים כמו חול ומים (הנלקחים ממערכות טבעיות אחרות), וקיטוע שטחים פתוחים על ידי גידור. נוסף לכך לחקלאות השפעה מרחבית שלילית בגלל שינוי זמינות המשאבים האורגניים בשטח, השפעה רבת משקל במיוחד באזורים מדבריים.

ייעור

קרן קיימת לישראל מנהלת כמיליון וחצי דונם של שטחים פתוחים בישראל. ניהול זה אינו מיטבי בכל הנוגע לשמירת המגוון הביולוגי. פעולות פיתוח קרקע הכוללות העלאת כלים כבדים על השטח עלולות לפגוע ישירות בערכי טבע מוגנים. כיום מבוצעות פעולות ממשק יערי ללא התחשבות מספקת בערכי הטבע שאינם עצים, ללא מיפוי מספק, וללא תשומות מידע אקולוגי מספקות לשם השפעה על תכניות העבודה ואופיין.

ייעור בשטחים רגישים לנטיעה כמו בתה, מישורי לס וחולות משנה לחלוטין את אופי בתי הגידול, וגורם לדחיקתם החוצה של מינים ייחודיים לבתי גידול אלה, המתאפיינים בנוף פתוח ללא עצים. למשל, פעולות ייעור בנגב מחדירות מינים ים תיכוניים הזרים למערכת המדברית, ודוחקים את המינים הטבעיים מהמרחב.

שטחי אש

מחצית משמורות הטבע בישראל מוגדרות גם כשטחי אש לשימוש מערכת הביטחון. שטחים פתוחים נוספים מוגדרים כשטחים ביטחוניים, אך אינם מהווים שמורות טבע. בשטחים הפתוחים שבניהול מערכת הביטחון יש מערכות אקולוגיות רגישות, המחייבות ניהול מתחשב. תיאום רב מתבצע בין צה"ל לרשות הטבע והגנים, אך ראוי שצה"ל ינהל את המגוון הביולוגי בשטחו על ידי הקצאת משאבים לכוח אדם ייעודי בתוך הצבא, במטרה להשפיע על ממשק השטח וניהולו.

ניקוז

מרבית שטחי הנחלים בישראל מנוהלים על ידי רשויות הניקוז המבצעות פעולות הכוללות חפירה והוצאת סחף, יישור נפתולים, כיסוח וריסוס צמחייה, פיתוח פארקים ותשתיות נופש ועוד.

מרבית הנחלים במישורי הסחף בישראל הוסדרו באופן אגרסיבי, והם מתחזקים על בסיס קבוע באופן שאינו מאפשר למערכת הטבעית להשתקם. לעיתים מוקם צמוד לנחל פארק עירוני באופיו, שאין בינו לבין אופיו הטבעי של הנחל כמעט דבר. כך נגרע מהציבור משאב טבע ונוף, האמור לספק שירותי מערכת אקולוגית משמעותיים: שימור קרקע, שהיית נגר עילי, בסיס קיום למינים ביולוגיים שחלקם משמשים גם משאב תיירות לאומי בנוף הטבעי וכן טיוב ושיפור איכות המים.

לעודד את הגברת הסניטציה – לדוגמה בלולים, בשטחים חקלאיים, במטמנות פסולת, בבסיסי צבא ועוד.

4. ניצול יתר

ניצול של משאב טבעי (דגה, מים מתוקים, צמחי תבלין, וכו') מעבר ליכולת ההתחדשות הטבעית של המשאב עלול להביא את המערכת למצב של "חציית סף" הפוגעת פגיעה בלתי הפיכה ביכולתה לספק שירותי מערכת. למשל: שאיבת יתר הגורמת להמלחת אקוויפר או לייבוש בית גידול לח, או דיג יתר הממטט את מאגר החיים באוקיינוס.

העלייה בגודל האוכלוסייה וברמת החיים וניהול כושל של משאבי הטבע גורמים גם לניצול יתר של משאבים. שינויי אקלים הגורמים לזמינות פחותה של משאבי מים ומזון מהווים גם הם גורם המקשה על ניהול משאבי הטבע.

דוגמה בולטת לניצול יתר היא משאב המים. מדיניות זו פוגעת בראש ובראשונה בבתי גידול לחים כמו נחלים, מעיינות, ברכות חורף וביצות. ניצול יתר של משאבי הדגה בכינרת ובים התיכון מביאים חלק מרכיבי המערכת האקולוגית אל סף תהום, ומאיימים על יכולתיה לספק שירותים חיוניים לאדם.

ניצול יתר של מי הירדן וים המלח הביא לירידת מפלס ים המלח ולתופעת הבולענים. תופעות אלה הביאו למצב קיצוני את תשתית המלונאות והתיירות בחופי הים הנמוך בעולם.

מערכת התכנון עוסקת במשאבי טבע ובניצולם במסגרת תכניות מתאר ארציות העוסקות במתקני התפלה, בפתרונות למלונאות בים המלח, כרייה וחציבה, אנרגיות מתחדשות ועוד. החברה להגנת הטבע פועלת במסגרת מהלכי תכנון אלה למען קידום פתרונות ברי קיימא להספקת משאבי טבע בישראל, ובראשם ניצול מיטבי של משאבי המים, הקרקע והאנרגיה.

5. שינויי אקלים

שינויי האקלים צפויים להביא בישראל להתחממות, לירידה בכמויות המשקעים ולעלייה בשכיחותם של אירועי מזג אויר קיצוניים, שנות בצורת חריפות, שיטפונות ואירועי שרב. לשינויים אלה עשויות להיות השלכות כגון: פגיעה באספקת המים וביבול החקלאי, התפרצות מחלות זיהומיות, ועליה בתדירות של שרפות, סופות ושיטפונות.

שינויי האקלים משפיעים גם על המערכות האקולוגיות. מינים שונים משנים את תפוצתם ואת דפוסי הנדידה והרבייה שלהם, בניסיון להסתגל לשינויי האקלים. מכיוון ששינויים אלה הם מהירים, למערכות הטבעיות יש לעיתים קושי להסתגל אליהם. לדוגמה, הקדמה של בוא האביב מביאה לחוסר התאמה בין זמן ההבשלה של מזון הציפורים לבין הזמן שבו הן מאכילות את צאצאיהן (המזון, המסוכנן על פי הטמפרטורה, מבשיל מוקדם יותר. לכן אינו זמין להאכלת הצאצאים בזמן רביית הציפורים, המסוכנת על פי מספר שעות האור ביממה ולכן אינה מושפעת מהשינוי בטמפרטורה). השפעה בולטת נוספת של שינויי האקלים היא התחממות מי הים, הגורמת להתפרצות של אוכלוסיות חיידקים המחוללים מחלות באלמוגים, וגורמים להרס

השונות.

לשינויים בשימושי קרקע יש השפעה משמעותית על ההתחממות הגלובלית. מערכת התכנון יכולה לסייע לצמצום השפעה זו על ידי עידוד הקמתן של ערים יעילות בשימוש במשאב הקרקע, צמצום הפרוור והשימוש ברכב פרטי, עידוד תחבורה ציבורית ומערכות הסעת המונים. מערכת התכנון עשויה גם למזער נזקים סביבתיים על ידי השפעה על מערך האנרגיה (למשל התנגדות להקמת תחנה פחמית), ושימור שטחים פתוחים התורמים לקיבועו של פחמן דו חמצני.

שינויי האקלים מהווים אתגר מיוחד למערכת התכנון, מכיוון שיש לבחון מחדש את התאמת השטחים המוגנים בתכניות המתאר לייעודם. יש להתחשב בשינוי דפוסי התנועה של מיני בעלי חיים במרחב, בניסיונם של הפרטים להישאר בטווח הטמפרטורה המתאים להם ולתכנן שטחים מוגנים חדשים לצומח לאור השינוי בתנאים. לפיכך קשה להפריז בחשיבות הרבה הנובעת לשימורם של שטחים פתוחים שאינם מוגנים המתפקדים כמסדרונות אקולוגיים. הם ישמשו אזורי מעבר להפצה של מינים אלה ויקלו על תהליך הסתגלותם לשינויי האקלים. לכן כה חשוב לשמור על הגמישות התכנונית של התאמת מערך השטחים המוגנים לשינויי האקלים.

6. זיהום

זיהום הוא הכנסה ישירה או עקיפה של חומר לסביבה מסוימת, שאינה מקומו הטבעי, או שהוא מצוי בה בכמות החורגת מהכמות הנורמלית. לדוגמה, העשרה של שפכי נחלים בחנקות שמקורן בדישון חקלאי באזור מפרץ מקסיקו הביאה להתמוטטותן של המערכות האקולוגיות בים, ולהיווצרות של "אזורים מתים" (Dead zones) שהדגה בהם מתה. בישראל, דוגמאות מוכרות הן דישון וריסוס באגן הכינרת שהביאו לפגיעה באיכות המים, והרעלות שגרמו להתמוטטות אוכלוסיית הנשרים, התברואנים של הטבע, ברמת הגולן.

שנת 2013 – מיון על פי בתי הגידול והמגוון הביולוגי

מחוזות צפון וחיפה

החרמון – הר החרמון מהווה מערכת אקולוגית ייחודית העומדת בפני עצמה. הר זה הוא הגבוה בהרי ישראל, ובשל גובהו מתקיימים בו תנאים אקלימיים וגיאומורפולוגיים שאינם נמצאים בשום מקום אחר בישראל. בהר התפתחה מערכת צומח וחי בעלת חשיבות אדירה, בשל הריכוז הגבוה של מינים אנדמיים, מינים נדירים ובסכנת הכחדה, ובשל ערכו הנופי הרב. בעלי חיים וצמחים רבים נמצאים אך ורק בחרמון. ניתן לציין מספר מינים האנדמיים לחרמון, כגון צפע חרמון, חצוצרן החרמון, כרכן חלק ועוד.

ראו איומים בדוח:

- 1 **חרמון** – לחצי פיתוח
- 2 **נמרוד** – הקמת יישוב חדש בחרמון
- 3 **רמת הגולן** – טורבינות רוח

11 **יער בית קשת** – הסרת הגנות סטטוטוריות

12 **שיבולת** – יישוב חדש

14 **הסדרת חוות בודדים בגליל**

15 **גלבוע** – צמצום שטחי שמורות טבע

17 **פארק הכרמל** – שרפות יער, תכניות שיקום וממשק למזעור נזקי שרפה

18 **פארק הכרמל** – התפשטות עוספיה ודלית אל כרמל

19 **פארק הכרמל** – כביש 672 עוקף עוספיה ודלית אל כרמל

22 **תאורת כבישים** – "זיהום אור"

24 **חיפה** – שביל סיום לאורך הקו הלבן של צינור הנפט +

36 **חריש** – הרחבת תחומי השיפוט לשטחים פתוחים נרחבים

בתי גידול לחים – בעמקי הצפון העשירים יחסית במים מתקיימים בתי גידול לחים רבים ומגוונים: נחלי איתן ואכזב, מעינות, ברכות חורף ואגן הכינרת. בעלי חיים וצמחים נדירים רבים מתקיימים בבתי גידול אלה, רבים מתוכם מינים אנדמיים ובסכנת הכחדה עולמית, וביניהם טריטון הפסים, סלמנדרה מצויה ולוטרה. חשיבותם של בתי הגידול הלחים בישראל גבוהה במיוחד בשל הימצאותם במרחב יובשני. בתי הגידול הלחים בצפון נפגעו קשה כתוצאה מייבוש, ניקוז, זיהום, שאיבה ומפגיעת מינים פולשים (נוטריה, דגים אקזוטיים שהתפשטו מהמערכות החקלאיות וכתוצאה מתהליכי ממשק בנחלים).

ראו איומים בדוח:

4 **טבריה** – לחצי פיתוח על חופי הכנרת

8 **שמורת נחל שגור** (קניון בית הכרם) – הזרמת שפכים

10 **כפר מסריק** – מתקן התפלת מים מליחים

25 **חיפה** – שלולית חורף הצ'ק פוסט +

28 **חיפה** – התייבשות נחל סעדיה

29 **חיפה** – נמל המפרץ על חשבון נחל הקישון

31 **חיפה** – העדר תכנון כוללני באזור מרובה רשויות +

33 **עתלית** – תכנית מתאר וזחילה עירונית

34 **ג'סר-א-זרקא** – הרחבת תחום השיפוט

בתות וחורש פתוח – בבתי גידול אלה מתקיים מגוון גדול של צומח וחי המאופייני בנוף פתוח ללא עצים, או בנוף שבו עצים פזורים בדלילות. מרחבים אלה נמצאים בצפון ישראל: בגולן, בגליל וברמות מנשה. באזורים אלה בולטים מינים רבים של זוחלים, עופות ויונקים, שחלקם מצויים בסכנת הכחדה, וחלקם אנדמיים, כדוגמת פפיון ההרים והחומט הנקוד. באזורים רבים בתי גידול אלה נפגעו קשות כתוצאה מפיתוח, הרחבת תשתיות, נטיעות והרחבת שטחים חקלאיים.

ראו איומים בדוח:

2 **נמרוד** – הקמת יישוב חדש בחרמון

3 **רמת הגולן** – טורבינות רוח

7 **פלך** – כביש גישה חדש

11 **יער בית קשת** – הסרת הגנות סטטוטוריות

בית הגידול החופי – כולל את מישור החוף הצפוני (עכו) ואת חוף הכרמל. מאפיינים את בית הגידול חולות נודדים, חולות מיוצבים למחצה, צמחיית חוף ייחודית ורכסי כורכר. שפכי נחלים לים התיכון יוצרים מיקרו-מערכות טבעיות ייחודיות ורגישות במיוחד. מינים רבים של בעלי חיים וצמחים מאפיינים חבירות חוליות, וחלקם הגדול נמצאים בסכנת הכחדה. בין בעלי החיים ניתן לציין את גרביל החוף, צב הים החום (הנקבה מטילה את ביציה בחוף), שחפית הים ושחפית גמדית. מישור החוף הצפוני נפגע בצורה קשה ביותר, בעיקר מפיתוח וכן כתוצאה מחדירת מיני צמחים פולשים.

ראו איומים בדוח:

9 **חוף בצת** – מלונאות

26 **חיפה** – מגדלי חוף כרמל

27 **חיפה** – פיתוח בחופים +

33 **עתלית** – תכנית מתאר וזחילה עירונית

34 **ג'סר-א-זרקא** – הרחבת תחום השיפוט

35 **חולות קיסריה** – תכניות פיתוח לבנייה, סלילה ותשתיות

המערכת הימית בחוף הים התיכון – במים הטריטוריאליים של ישראל מתקיימת מערכת אקולוגית עשירה ביותר, בעלת מגוון רב של תצורות גיאומורפולוגיות, מגוון ביולוגי גדול וריכוז גבוה של מינים בסכנת הכחדה. בשל העובדה שמערכת זו נסתרת מן העין, הפגיעה בה לאורך השנים היא קשה ביותר, וההגנה על המערכת הימית (על פי חוק באמצעות שמורות וחוקים להגנת חיות בר) פחותה לאין שיעור מההגנה על המערכות היבשתיות. המערכות הימיות נפגעו קשות כתוצאה מפיתוח, תשתיות, זיהום וניצול יתר (דיג). חופים חוליים מהווים מקומות הטלה לצבי הים שהם מינים בסכנת הכחדה, והחופים הסלעיים מהווים מערכת אקולוגית עשירה לחסרי חוליות ולדגה. כיום מאיימת סכנה גדולה על המערכת האקולוגית בים התיכון כתוצאה מפלישה ביולוגית מסיבית דרך תעלת סואץ, של מינים טרופיים מהים האדום שהתבססו בים התיכון ("מהגרים לספסיאניים").

ראו איומים בדוח:

30 **חיפה** – מקורות לחומרי מילוי למסוף נמל המפרץ

31 **חיפה** – העדר תכנון כוללני באזור מרובה רשויות +

חורש ים תיכוני – רוב האזורים ההרריים בצפון הארץ (גליל עליון ותחתון, כרמל) היו מכוסים בעבר בחורש ים תיכוני. חורש זה עשיר הן במערכות צומח מפותחות והן במגוון יוצא דופן של בעלי חיים. בין בעלי החיים הנדירים נכללים קמטן החורש, לטאה ירוקה ונמנמן העצים.

ראו איומים בדוח:

5 **מושב הצפון** – רפורמה בענף הלול

6 **בקעת חנניה** – תחנת תדלוק במכלול נופי זיתי ראמה

7 **פלך** – כביש גישה חדש

8 **שמורת נחל שגור** (קניון בית הכרם) – הזרמת שפכים

- 49 **ברכות חורף במחוזות תל אביב והמרכז** – לחצי פיתוח והעדר הגנה סטטוטורית
- 50 **פי גלילות** – רצועת הנופש
- 60 **שורק** – הסדרת נחלים באמצעות רשות הניקוז
- 61 **נחל בית עריף** – אתרי תחזוקה ותפעול עבור הרכבת
- 64 **ירקון** – פיתוח בשטח נחל ירקון
- 65 **ירקון** – אתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת (חלופת חגור – ג'לג'וליה)
- 75 **מסילה רביעית באילון** – השפעות סביבתיות

החולות – חולות מישור החוף שמוצאם ברמות אבן החול של סודן, הוסעו לים התיכון דרך נהר הנילוס. חלקם חולות נודדים, וחלקם חולות מיוצבים למחצה ובהם צמחיית חוף ייחודית. מינים רבים של בעלי חיים וצמחים מתקיימים בחברות חוליות, ורובם נמצאים בסכנת הכחדה. בחולות מתקיים המגוון הרב ביותר של הצומח האנדמי ביחס לכל בית גידול אחר בישראל. בעבר חולות החוף תמכו במערכת אקולוגית עשירה, שכללה מיני צומח וחי רבים. כיום, חולות מישור החוף נפגעו קשות כתוצאה מפיתוח ומתשתיות, מנטיעת צומח לייצוב החולות ומהפסקת הרעייה, ונותרו רק שרידים אחרונים למערכות האקולוגיות. בחולות מישור החוף נמצאים כמה מבעלי החיים והצמחים הנדירים ביותר בישראל, לדוגמה: כוח אפור, מריון החולות, ציפורנית חופית ועוד. גם השרידים המעטים האלה מאוימים קשות תחת המשך הפיתוח, ועל ידי מיני צומח פולשים המשתלטים על המערכות האקולוגיות.

- ראו איומים בדוח:
- 41 **נתניה** – כביש וינגייט
- 48 **הרצליה** – מגורים במרינה
- 53 **חולות חולון** – בינוי
- 54 **חולות ראשון לציון** – תכנית לפיתוח עירוני
- ב"מטווח 24" ומינים פולשים
- 55 **שורק** – מתקן התפלה +
- 56 **פלמחים** – כפר נופש +

רכסי הכורכר והחמרה – שלושה רכסי כורכר קיימים במקביל לחוף הים במרחקים משתנים. ברכסים יש חילופים בין סלעי כורכר לאדמת חמרה, אשר שניהם מהווים תצורה המבוססת על גרגרי חול מלוכדים ברמות לכידות שונות. כתוצאה מהמבנה הגיאומורפולוגי המיוחד, התפתחה על הרכסים מערכת אקולוגית הכוללת מספר מיני צומח נדירים ביותר, שהבולט בהם הוא אירוס הארגמן. רכסי הכורכר נפגעו באופן קשה בכל מרכז הארץ כתוצאה מפיתוח ומתשתיות, ובשל היעדר אכיפה. כיום נותרו רק שרידים אחרונים לחברות האקולוגיות המיוחדות האלה.

- ראו איומים בדוח:
- 37 **פארק השרון ונחל אלכסנדר** – כביש 9
- 39 **נתניה, פארק השרון ונחל אלכסנדר** – כביש 20
- 40 **מרחב נחל פולג** – כביש 20
- 41 **נתניה** – כביש וינגייט

- 17 **פארק הכרמל** – שרפות יער, תכניות שיקום וממשק למזעור נזקי שרפה
- 21 **פארק הכרמל: כרסום מתמשך בבתות תות-אליקים +**
- 22 **תאורת כבישים** – "זיהום אור"
- 36 **חריש** – הרחבת תחומי השיפוט לשטחים פתוחים נרחבים

מחוז המרכז

בתות – ציר הגבעות המזרחי, בשוליו המערביים של השומרון ובשוליו המזרחיים של גוש דן, מהווה חלק חשוב מהמסדרון האקולוגי הארצי, משום שהוא מחבר בין החבל הים תיכוני לבין החבל המדברי. באזור המרכז קיימים מספר טיפוסי בתות: בתות ים תיכוניות ובתות עשבוניות. בתות אלה ישנם מיני צומח וחי אופייניים לשטחים פתוחים ונטולי עצים. בין הבולטים: פפיון הרים, סלעית קיץ וצבי ארצישראלי. בתות המרכז הן מבתי הגידול המאוימים ביותר בישראל, ולכן יש בהן ריכוז גבוה מאוד של מינים בסכנת הכחדה. בית גידול זה נפגע קשות מפיתוח, תשתיות, נטיעות וחקלאות.

ראו איומים בדוח:

- 61 **נחל בית עריף** – אתרי תחזוקה ותפעול עבור הרכבת
- 63 **יער חורשים** – הרחבת כפר ברא, מאגר "מקורות"
- 66 **מזור** – אתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת
- 67 **יער קולה** – מאגרי מים
- 62 **ציר הגבעות** – קידוחי נפט "מגד"
- 68 **ציר הגבעות** – כרייה וחציבה
- 70 **ציר הגבעות** – מתקן פסולת +
- 71 **כביש רוחב 461**
- 72 **ברכות בן שמן**
- 73 **מודיעין** – הרחבת בנייה על הגבעות הדרומיות
- 74 **מודיעין** – כביש 4

בתי גידול לחים – בעבר, המעיינות והנחלים שמקורם באקוויפר ההר ובאקוויפר החוף, שפעו מים וסיפקו את צורכי המערכות האקולוגיות בבתי הגידול הלחים: נחלים, מעיינות, ביצות, ברכות חורף, שפכי נחלים ועוד. בתי גידול אלה עשירים במיני צומח וחי אופייניים, וחשיבותם רבה במיוחד עקב הימצאותם באזור יובשני. בבתי הגידול הלחים מתקיימים מינים אנדמיים רבים, חלקם הגדול בסכנת הכחדה. בנוסף להם בולטים גם מספר מיני דו-חיים כמו קרפדה ירוקה, טריטון הפסים, חפרית מצויה ועוד. בתי הגידול הלחים במרכז הארץ נפגעו קשות כתוצאה מייבוש, ניקוז, זיהום וחדירה של מינים פולשים.

ראו איומים בדוח:

- 38 **ברכות עין החורש ונחל אלכסנדר** – מאגרי מים
- 39 **נתניה, פארק השרון ונחל אלכסנדר** – כביש 20
- 40 **מרחב נחל פולג** – כביש 20
- 43 **ביצת ה"פאליק" בפולג** – תכניות ניקוז
- 44 **פארק הפולג** – כביש רוחב 551

- 50 **פי גלילות** – רצועת הנופש
 51 **תע"ש השרון** – בינוי +
 52 **גבעתיים** – בינוי בגבעת קוזלובסקי
 54 **חולות ראשון לציון** – תכנית לפיתוח עירוני
 ב"מטווח 24" ומינים פולשים
 57 **נס ציונה, ראשון לציון ורחובות** – לחצי פיתוח וחוסר
 אכיפה בגבעות הכוכר
 59 **רחובות** – בינוי במזרח העיר
 60 **שורק** – הסדרת נחלים באמצעות רשות הניקוז
 70 **ציר הגבעות** – מתקן פסולת +
- 83 **קריית יערים** – הרחבת היישוב
 84 **הרי יהודה** – גידור כרמים
 86 **חבל עדולם** – הפקת נפט מפצלי שמן
 87 **הרי יהודה** – הסדרת חוות בודדים
- בתות ונוף פתוח** – בבתי גידול אלה מגוון של צומח וחי
 המאפיין נוף פתוח ללא עצים או בעל עצים פזורים בדלילות
 יחסית. בולטים במיוחד מספר מיני זוחלים ועופות, שהם
 בסכנת הכחדה בישראל וחלקם אנדמיים: פפיון הרים
 וחומט נקוד. בית גידול זה נפגע קשות ע"י פיתוח, תשתיות,
 נטיעות, רעייה וחקלאות.

- ראו איומים בדוח:
 78 **הרי ירושלים** – כביש הטבעת המערבית
 79 **ירושלים** – איומי בנייה תמידיים על הרי ירושלים
 82 **נחל רפאים** – גדר ההפרדה
 83 **קריית יערים** – הרחבת היישוב
 84 **הרי יהודה** – גידור הכרמים
 86 **חבל עדולם** – הפקת נפט מפצלי שמן
 79 **הרי יהודה** – הסדרת חוות בודדים
 88 **ואדי קלט** – גדר ההפרדה
- המערכת הימית בחוף הים התיכון** – במים הטריטוריאליים
 של ישראל מתקיימת מערכת אקולוגית עשירה ביותר,
 בעלת מגוון רב של תצורות גיאומורפולוגיות, מגוון ביולוגי
 גדול וריכוז גבוה של מינים בסכנת הכחדה. בשל העובדה
 שמערכת זו נסתרת מן העין, הפגיעה בה לאורך השנים
 היא קשה ביותר, וההגנה על המערכת הימית (על פי חוק
 באמצעות שמורות וחוקים להגנת חיות בר) פחותה לאין
 שיעור מההגנה על המערכות היבשתיות. המערכות הימיות
 נפגעו קשות כתוצאה מפיתוח, מתשתיות, מזיהום ומניצול
 יתר (דיג). חופים חוליים משמשים אתרי הטלה לצבי הים
 שהם מינים בסכנת הכחדה, והחופים הסלעיים מהווים
 מערכת אקולוגית עשירה לחסרי חוליות ודגה. כיום מאוימת
 המערכת האקולוגית בים התיכון באופן משמעותי כתוצאה
 מפלישה ביולוגית מאסיבית דרך תעלת סואץ, של מינים
 טרופיים מהים האדום שהתבססו בים התיכון ("מהגרים
 לספסיאניים").

- ראו איומים בדוח:
 42 **נתניה** – מרינה
 48 **חופי הרצליה** – קידוח ניסיוני לנפט "גבראלה" +
 75 **מסילה רביעית באילון** – השפעות סביבתיות
 94 **חופי אשקלון** – קידוח ניסיוני לנפט "שמאל" +
 95 **חופי אשדוד** – קידוח נפט +
- מחוז הדרום**
- החולות** – חולות מישור החוף הדרומי אשר מקורם בנילוס
 מתאפיינים בחולות נודדים, חולות מיוצבים למחצה, צמחיית
 חוף ייחודית ורכסי כורכר. כמו כן, שפכי הנחלים לים התיכון
 יוצרים מיקרו-מערכות טבעיות ייחודיות ורגישות במיוחד.
 מינים רבים של בעלי חיים וצמחים מאפיינים חברות חוליות
 וחלקם הגדול נמצאים בסכנת הכחדה. בעבר חולות החוף
 תמכו במערכת אקולוגית עשירה, שכללה מיני צומח וחי
 רבים. כיום, חולות מישור החוף נפגעו קשות כתוצאה
 מפיתוח ומתשתיות, ונותרו רק שרידים אחרונים למערכות
 האקולוגיות.

- ראו איומים בדוח:
 91 **חולות אשדוד** – אזור תעשייה הדרומי מס' 4
 92 **הרובע המיוחד באשדוד** – תכנית מתאר
 93 **חולות ניצנים** – כפר נופש
- מחוז ירושלים**
- החורש הים-תיכוני** – חלקים ניכרים מהאזורים ההרריים
 במרכז הארץ היו מכוסים בעבר בחורש ים תיכוני. חורש זה
 עשיר הן במערכות צומח מפותחות והן במגוון גדול של בעלי
 חיים. בין בעלי החיים הנדירים יצוין קמטן החורש, המחרוזן
 והסמור. החורש נפגע קשות מהתיישבות, מחקלאות,
 מכריתת עצים מנטיעת יערות ומרעיית יתר.

- ראו איומים בדוח:
 78 **הרי ירושלים** – כביש הטבעת המערבית
 79 **ירושלים** – איומי בנייה תמידיים על הרי ירושלים
 80 **ירושלים** – בינוי בעין כרם וסביבתו +
 81 **ירושלים** – העדר תכנית מתאר כוללנית +
 82 **נחל רפאים** – גדר ההפרדה
- בתות הספר ומישורי הלס** – בתי גידול אלה מיוחדים
 ורגישים במיוחד. הם מהווים את אזור החיץ בין החבל הים
 תיכוני לבין החבל המדברי. בתי גידול אלה כוללים ריכוז גבוה
 של מינים נדירים ומינים בסכנת הכחדה, שחלקם אנדמיים,
 הן מיני צומח והן מינים מן החי: שנונית באר שבע, חוברת,
 ירבוץ גדול וקטת חדת זנב. אזורים אלה נפגעו בצורה אנושה
 מהתיישבות בלתי מתוכננת, מפיתוח חקלאי, מנטיעות
 ומרעיית יתר.
- ראו איומים בדוח:
 96 **צפון הנגב** – בנייה בלתי חוקית במגזר הבדואי

את אתרי האכלוס של מינים ים תיכוניים ומלווי אדם, המשמשים בסיס להרחבת תפוצתם לשטח המדברי.

ראו איומים בדוח:

108 אורון-צין – תכניות כרייה ב"ארץ בראשית"

109 ים המלח – תעלת הימים

110 כיכר סדום – מלחת סדום

112 הנגב והערבה – הרחבת שטחי עיבוד חקלאי בשטחים

פתוחים רגישים

113 חולות סמר – כריית חול

114 בקעת תמנע – הקמת אתר תיירות ונופש

115 קטע דימונה אילת – רכבת

119 רמת יותם – טורבינות רוח

מפרץ אילת – בים סוף ובמפרץ אילת מתקיימת אחת המערכות האקולוגיות העשירות ביותר בעולם, וניתן להקבילה ליערות הגשם של האמזונס מבחינת עושר המינים שבה. במערכת זו מתקיים מגוון אדיר של דגים, רכיכות (אלמוגים), חסרי חוליות אחרים ועוד. במהלך העשורים האחרונים המערכת האקולוגית במפרץ אילת נפגעה קשות כתוצאה מפעילות האדם: זיהום, ניצול יתר (דיג), פיתוח ועוד.

ראו איומים בדוח:

117 אילת – מלונאות בחוף אלמוג

118 אילת – מתחם נחל שלמה בחוף הדרומי

הערות

1. להרחבה בנושא השלכות הרפורמה על השטחים הפתוחים ראו "השטחים הפתוחים בישראל: השלכות הרפורמה המוצעת בתכנון", מכון דש"א, מאי 2011, זמין באתר המכון deshe.org.il
 2. דוח "געגועים לנחל: הנחלים ובתי הגידול הלחים בישראל, מצב קיים ומתווה לשיקום הידרולוגי ואקולוגי". http://www.teva.org.il/_Uploads/dbsAttachedFiles/nechalimm.pdf
 3. יהל, ר. ונ. אנגרט (2012), מדיניות שמירת הטבע בים התיכון, רשות הטבע והגנים.
 4. Ehler, Charles, and Fanny Douvère. Marine Spatial Planning: a step-by-step approach toward ecosystem-based management. Intergovernmental Oceanographic Commission and Man and the Biosphere Programme. IOC Manual and Guides No. 53, ICAM Dossier No. 6. Paris: UNESCO. 2009 (English).
- על מנת להרחיב בנושא חסרונים סביבתיים אסטרטגיים אנא עיינו ב: ארז, ח., 2012, חקיקה וכלים משפטיים להגנת המגוון הביולוגי: חסרונים סביבתיים אסטרטגיים, החברה להגנת הטבע.

97 באר שבע – הרחבת העיר צפונה

98 סובב ערד וחבל יתיר – יישובים חדשים

99 בקעת ערד – טורבינות רוח

100 כסיף – הקמת יישוב עירוני חרדי חדש

101 דימונה – בינוי

102 ערד ומצפה רמון – מתחמי מדבר תיירותיים

החולות – באזור זה שני טיפוסים מערכות חוליות: חולות מערב הנגב, המהווים שלוחה של חולות סיני, וחולות מבודדים ברחבי הנגב והערבה. למערכות החוליות ערכיות אקולוגיות גבוהה ביותר, עם מספר רב של מינים אנדמיים ובסכנת הכחדה. במיוחד בולטים מכרסמים, זוחלים ועופות כמו מריון מדבר, עכן חרטומים וחוברה. שטחי החולות נפגעו קשות ע"י פיתוח, חקלאות, תשתיות ופגיעה במשטר הרעייה (רעיית יתר או רעיית חסר). כמו כן באזורים מסוימים מיני צומח פולשים משתלטים על המערכות האקולוגיות.

ראו איומים בדוח:

104 פתחת ניצנה – יישוב חדש – חלוצית 3

112 הנגב והערבה – הרחבת שטחי עיבוד חקלאי בשטחים

פתוחים רגישים

113 חולות סמר – כריית חול

הר הנגב – הרכס הגבוה החוצה את הנגב מאופיין בתצורות גיאומורפולוגיות מרשימות ובמערכות אקולוגיות רגישות. ייחודו בשטחו הנרחב ובמגוון הרב של בתי הגידול המצויים בו. זהו בית גידול של כמה מיני עופות ויונקים המצויים בסכנת הכחדה כמו העיט הזהוב, הנמר, יעל הצוקים וצבי הנגב. מרחב זה נפגע בעיקר מפיתוח תשתיות, חקלאות, מכרייה, מחציבה ומפעילות צבאית.

ראו איומים בדוח:

102 ערד ומצפה רמון – מתחמי מדבר תיירותיים

103 הסדרת חוות בודדים בנגב

104 פתחת ניצנה – יישוב חדש – חלוצית 3

105 רמת הנגב – כפר נופש בתוך ערוץ מדברי

ואתר עתיקות "העיר האבודה"

106 שיזף – יישוב חדש

107 מצפה רמון – בנייה על שפת המכתש

108 אורון-צין – תכניות כרייה ב"ארץ בראשית"

הערבה – הערבה כולה מהווה חיץ אקולוגי בין הרכס הגבוה של הר הנגב וסיני לבין חצי האי ערב וירדן. בערבה מגוון רב של בתי גידול נדירים ומיוחדים: חולות, מלחות, סוואנות שיטים, מישורי צריים (חמדות) ועוד. בערבה מתקיים מגוון גבוה של בעלי חיים וצמחים המצויים בסכנת הכחדה: אלימון, סבכי שיטים, תחמס נובי, עכן גדול וחרדון צב. האיום הגדול ביותר על המערכת האקולוגית בערבה הוא הפיתוח החקלאי. שינוי זה בשימוש הקרקע פוגע קשות בבתי הגידול הטבעיים, קוטע את רצף בתי הגידול המקומיים ומשמיד

5. החלטת מועצת הנפט מיום 14.05.12 ניתן למצוא באתר
משרד האנרגיה והמים:

[http://energy.gov.il/AboutTheOffice/
SpeakerMessages/Pages/
GxmsMniSpokesmanOilConMay12.aspx](http://energy.gov.il/AboutTheOffice/SpeakerMessages/Pages/GxmsMniSpokesmanOilConMay12.aspx)

איומים בתחום התכנון והבנייה בשמירת השטחים הפתוחים בישראל לשנת 2013

01

חרמון – לחצי פיתוח

האיום: הר החרמון מהווה בית גידול ייחודי למינים רבים של צמחים ובעלי חיים, חלקם אנדמיים, ומכאן חשיבותו המקומית והבינלאומית הרבה. ההר הוא גם אתר תיירות ייחודי לישראל. ציבור גדול של מטיילים נוהר אליו בכל ימות השנה, כדי ליהנות מנופיו ומפעילויות הפנאי הקשורות לשלג ולענף הסקי. לפני מספר שנים ניזוק חלקו העליון של ההר כתוצאה מעבודות עפר ומבנייה בלתי חוקית שביצעו חברת "הר חרמון", האחראית על אתר החרמון, וגורמים אחרים. מרבית הפגיעות הן באזורים הרגישים והנדירים ביותר מבחינת ערכי הטבע והנוף – הן במרומי ההר והן בעמק בולען, שהוא חלק משמורת הטבע.

כחלית ההרים בחרמון. צילום: החברה להגנת הטבע

ההר. במקביל מכינה רשות הטבע והגנים תכנית מפורטת לשמורת הטבע "הר-חרמון" שמטרתה להביא להכרזתה של השמורה. שתי התכניות כבר הוגשו לוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה צפון לדיון ראשוני.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע קיימה לאורך השנים מגעים עם חברת "הר-חרמון", עם המתכננים מטעמה ועם רשות הטבע והגנים. מטרתם של המגעים האלה הייתה להגיע להסכמה על תכניות תוך התחשבות במכלול האינטרסים הקשורים בהכרזתה של שמורת הטבע הייחודית ובהפעלתו של אתר התיירות והסקי לצידה. למרבה הצער, עם חילופי ההנהלה בחברת "הר-חרמון" חזרה בה ההנהלה החדשה מן הסיכומים ומן ההבנות שהושגו בעבר, והמגעים בין הצדדים נקטעו.

על פי עמדת החברה להגנת הטבע, תכניות המתאר החדשות צריכות להתאים לעקרונות הבאים: שמירה על ערכי הטבע והנוף ובעיקר שימור עמק בולען המהווה בית גידול ייחודי למינים נדירים. כמו כן יש לדאוג להרחבת שטח שמורת הטבע, לצמצום הבנייה במרומי החרמון ולעיגון זכות הציבור לנגישות חופשית למרומי ההר. החברה להגנת הטבע הציעה לוועדה המחוזית צפון לייעד את כלל השטח הפתוח באתר הגלישה בחרמון לגן לאומי ולשמורת טבע פתוחים ונגישים לציבור. על פי תכנית זו המוקדים הבנויים של האתר ימשיכו לשמש שטחי ספורט ונופש לצד הגן הלאומי והשמורה, ופעילות הגלישה בשטח הפתוח תעמוד בתקנים הנהוגים בגנים לאומיים ובשמורות טבע. לאור הצעה זו (שקיבלה חיזוק מיזמות מקבילות מקרב גורמים שונים לרבות הצעות חקיקה בכנסת) הולכת ומתגבשת הסכמה בקרב גורמים בוועדה המחוזית בצפון להביא לידי ביטוי מגמה זו בתכניות שכבר הוגשו לוועדה ועומדות לפני דיון.

02

נמרוד – הקמת יישוב חדש בחרמון

האיום: פיתוח יישובים חדשים, הכולל הן בניית בתי מגורים והן תשתיות נלוות נדרשות כגון כבישים, חשמל, ביוב ומים פוגע בנוף הפתוח, מצמצם את כמות השטחים הפתוחים, קוטע את רצף השטחים הפתוחים ומוביל להרס בתי גידול ולנזק אקולוגי.

בשנים האחרונות אנו עדים לכך שהליך הקמתם של יישובים חדשים בישראל נמשך, בהובלת ממשלת ישראל, ובניגוד למדיניות התכנון הארצית. על פי תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור (תמ"א 35) אין מקום להקמת יישובים חדשים.

דוגמה לכך היא הקמת היישוב החדש "נמרוד" בהר קטע שבגוש החרמון. בעבר הייתה שם היאחזות נח"ל ובה שוכנו עשר משפחות שעלו למקום בתמיכת הרשויות השונות, ובנו במשך השנים בניגוד לחוק בתי מגורים, חדרי אירוח ושירותי תיירות שונים. בית המשפט המחוזי התחשב במתיישבים משום שהתיישבו שם באישור רשויות המדינה. עשרות

כמו כן חברת "הר חרמון", אשר הקימה ומפעילה את אתר הסקי בהר, נהגה למנוע מן הציבור גישה חופשית (הן ברגל והן ברכב) לשטח האתר גם בעונות בהן לא מתקיימת פעילות סקי. החברה אף התעקשה לגבות דמי מעבר ממטיילים שרצו להגיע למרומי ההר ברכב. כתוצאה מתביעות משפטיות שהוגשו כנגד חברת "הר חרמון" וההד תקשורת והציבורי שנוצר בעקבותיהן, הפסיקה בינתיים חברת "הר חרמון" את גביית דמי המעבר למרומי ההר.

במשך שנים טענה חברת "הר חרמון" כי כל העבודות באתר בוצעו על פי תכנית מאושרת כחוק. החברה להגנת הטבע טענה כי התכנית מעולם לא אושרה ועל כן היתרי הבנייה שהוענקו לפיה אינם חוקיים. לפני מספר שנים פסקה ועדת הערר במחוז הצפון כי תכנית זו אכן אינה מאושרת, וכי לא היה ניתן להעניק מכוחה היתרי בנייה. לפיכך פנתה חברת "הר חרמון" להכנת תכנית מתאר חדשה למרומי

מדובר בהליך ראשוני, ונדרשים ליישוב החדש הליכי תכנון נוספים. החברה להגנת הטבע תיאבק כנגד התכנית להרחבת השטח הבנוי ביישוב, ותפעל לשמירה על אוכלוסיות הצומח הנדירות באזור.

03

רמת הגולן – טורבינות רוח

האיום: בשנים האחרונות מקודמות מספר תכניות להקמת שלוש חוות טורבינות רוח בעמק הבכא, על קו התילים בגולן ובמרומי החרמון. בסך הכול התכניות כוללות כ-150 טורבינות בהיקף הפקה של 400 מגוואט. מיזמי אנרגיית רוח אלה צורכים שטחי קרקע גדולים בשטחים פתוחים ערכיים מבחינה נופית, מהווים שינוי בולט וקיצוני בנוף ועלולים לגרום למותם של ציפורים ועטלפים.

עמדת החברה להגנת הטבע: כדי להתמודד עם צרכי משק החשמל יש לקדם את תכנית האב למשק האנרגיה בראייה כוללת ארוכת טווח. יש לבחון חלופות שונות ומגוונות לייצור חשמל, ויש להקפיד על ניהול נכון של משק ייצור האנרגיה הארצי (בעיקר איזון ביקושים ועידוד שימוש נכון בחשמל בכל מגזרי המשק).

את תכניות הפיתוח השונות לייצור חשמל והולכתו, כולל ממקורות אנרגיה מתחדשים, יש לאמוד ע"י בחינה של עלות מול תועלת, תוך בחינת חלופות הנשענות על בסיסי מידע מוצקים. יחד עם המטרות החשובות של שיפור איכות האוויר בישראל והתחשבות בתופעת התחממות כדור הארץ, יש להביא בחשבון שיקולים נוספים בהתחשב בתנאים הייחודיים של מדינת ישראל: שימוש נכון במשאב הקרקע, הגנה על ערכי טבע ומגוון ביולוגי ונופים ייחודיים, המשמשים גם כאתרי נופש ופנאי.

טורבינות רוח באירופה. צילום: איתמר בן דוד

החברה להגנת הטבע בוחנת בחיוב את מיזמי טורבינות הרוח בגולן בהיבטי הסביבה שהוזכרו, ותעביר את עמדתה המקצועית ליזמי התכנית, למשרד התשתיות הלאומיות

המבנים נבנו על אחת משתי פסגות הר קטע. זוהי פסגה רגישה מבחינה סביבתית בה נחשפו שכבות סלע מיוחדות, ביניהן תצורות אבני חול ובהן צמחייה נדירה הכוללת מינים שונים הגדלים רק במקום. כיום התכנית להקמת היישוב החדש נמצאת בשלבי הפקדה במוסדות התכנון. התכנית כוללת את האתר הבנוי, תוספת של 120 יחידות דיור ועוד עשרות חדרי אירוח. התכנית מצויה בתחומי השטח המיועד על פי תמ"א 35 לאזור שמורות טבע וגנים לאומיים. התחום הבנוי והרחבתו וכן התשתיות הנלוות אליו יפגעו קשות בערכי הטבע הנדירים.

נמרוד. צילום: באדיבות גוגל

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע טוענת כי יש להימנע כליל מהקמת יישובים חדשים, וזאת מסיבות כלכליות, חברתיות וסביבתיות. החברה להגנת הטבע מתנגדת להקמת היישוב נמרוד, משום שהנזקים הסביבתיים מהרחבת השטח הבנוי ברורים ויש למנוע אותם מראש במקום לתקנם בעתיד. החברה להגנת הטבע טוענת כי מדובר ביישוב חדש לחלוטין, ועל כן ישנו צורך דחוף בבחינת חלופות מתאימות, לרבות חלופת האפס. להקמת יישוב יש חלופות גודל ומיקום רבות ומגוונות. לא כך הדבר לגבי אוכלוסיות צומח נדיר המתפתח רק במקומות בהם תנאי הגידול מאפשרים את הישרדותו.

המועצה הארצית לתכנון ולבנייה אישרה בנובמבר 2009 (על פי נוהל הקמת יישובים חדשים) את תכנית היישוב החדש, בגודל של 90-100 יחידות דיור. החברה להגנת הטבע הגישה יחד עם חברים אחרים במועצה הארצית בקשה לדיון חוזר במליאת המועצה הארצית שהתקיים בחודש פברואר 2010. בדיון זה הוצג ההסכם בין רשות הטבע והגנים לבין המועצה האזורית גולן, לפיו דובר על שני שלבים: בשלב הראשון ייבנו כ-40 יחידות דיור במתחם הקיים של ההיאחזות, כאשר גבולות השטחים האחרים ויעודם ייקבעו לאחר סקר שיערך באביב. כמו כן, הוועדה החליטה כי לאור רגישות השטח הפתוח במרחב, היקף הבנייה לא יעלה על 90-100 יחידות דיור. בשלב הראשון יאושרו 40 היחידות של שלב א' בלבד, וללא גריעה משטח השמורה בחלק בו טרם הושלם הסקר האמור. החברה להגנת הטבע וקבוצת חברים נוספים במועצה הארצית התנגדו לעצם הקמת היישוב החדש במקום המוצע, אך הצעתם נדחתה.

סובב כנרת", אותה יזמה החברה להגנת הטבע. עם אישורו (בחודש אפריל 2008) של החוק לטיפול בחופי הכנרת, הוקם "איגוד ערים כנרת", אשר מרכז את הטיפול בכנרת. כמו כן הורחב החוק לשמירת הסביבה החופית גם לחופי הכנרת.

אגם הכנרת. צילום: החברה להגנת הטבע

עמדת החברה להגנת הטבע: הקמת איגוד ערים כינרת והמודעות הציבורית הגוברת למצבה של הכינרת בשנים האחרונות, הן הזדמנויות חשובה לשינוי כיוון בכל הקשור לשמירה על הכינרת וחופיה. המבחן המרכזי יהיה כעת בתפקודו של האיגוד וביכולתו לפעול לקידום האינטרסים הלאומיים. יש להמשיך ולפעול להסרת גדרות לא חוקיות החוסמות את מעבר הציבור לאורך חופי האגם במקביל להמשך הקידום של שביל סובב כינרת, לסכל את פעולות ייבוש הכינרת בתכניות פיתוח שונות לשפת האגם, ולהגן על בתי גידול רגישים בסביבתו. בהקשר זה סבורה החברה להגנת הטבע כי מגמת איגוד ערים כינרת לביצוע הסרה כוללת של הצומח מחופי הכינרת על מנת לאפשר טיפוח חופי רחצה הנה מוגזמת, ואף עלולה להתברר כמסוכנת עבור איכות מי הכינרת והמערכת האקולוגית הרגישה. בהתאם לעמדת המשרד להגנת הטבע והרשות המים, החברה להגנת הטבע סבורה שיש לאמץ פתרון פונקציונאלי מקומי לכל חוף אשר יבטיח גישה נאותה לחוף ולמים, אך ללא פגיעה כוללת בצומח.

במקביל ממשיכה החברה להגנת הטבע בפעולה השוטפת הכוללת בחינה מחודשת של המיזמים התיירותיים לאורך הכינרת במוסדות התכנון ובמנהל מקרקעי ישראל. הגישה התכנונית המנחה צריכה להישען על הרחבת המלונאות באזור טבריה, כדי לא לפגוע בשטחים הפתוחים הייחודיים שנותרו מסביב לכנרת.

ולמוסדות התכנון. בבחינה ראשונית נראה כי הפגיעה ברצף השטחים הפתוחים ובנוף החזויה מהקמת חוות טורבינות הרוח המתוכננת בעמק הבכא, הכוללת 52 טורבינות, מתאזנת עם התועלת הצפויה מייצורו של חשמל נקי. פגיעתה של חוות הטורבינות בנוף, בעופות ובטלפים נבחנה במסגרת תסקיר ההשפעה על הסביבה שנבדק ע"י המשרד להגנת הטבע בשנה האחרונה. חוות הדעת של המשרד קובעת כי המשרד תומך בתכנית אך מטעמי שמירה על הנוף יש לגרוע 9 טורבינות באגן החזותי של תל בראון. החברה להגנת הטבע תומכת אף היא בהקמת חווה זו וסבורה כי בהיבט הנופי הכולל ומפאת הצורך להימנע משינוי נופי של חבלי ארץ גדולים מן הראוי לגרוע את אותן טורבינות המהווה מפגע נופי קשה מידי.

חוות טורבינות נוספת המתוכננת בצפון רמת הגולן כוללת כ-80 טורבינות הפזורות על הרכסים השונים בצפון הרמה. חווה זו תגרם ללא כל ספק שינוי דרמטי בנופי האזור. החברה להגנת הטבע תתמוך בתכנית החווה הצפונית חרף הפגיעה הנופית הצפויה, בתנאי שהפגיעה במגוון הביולוגי תהיה מועטה ככל האפשר. במקרים של פגיעה נופית חריגה תמליץ החברה להגנת הטבע על הסרת הטורבינות הפוגעות ו/או העתקתן לאתר חלופי.

מן הראוי לציין לחיוב את יוזמתה של המועצה האזורית "גולן" שהציגה בשנת 2012 תכנית אב לאנרגיה מתחדשת בגולן ובמרכזת תמונת הפוטנציאל המרבי להפקת חשמל ממתקנים פוטו-וולטאיים ומטורבינות רוח. החברה להגנת הטבע מברכת על היוזמה המקומית ותבחן את כלל המתחמים המוצעים בתכנית זו על פי אמות המידה המקצועיות והקריטריונים שלעיל.

04

טבריה - לחצי פיתוח על חופי הכנרת

האיום: הימה הלאומית של ישראל, הכינרת, נמצאת במצב קשה ביותר. מפלס המים מצוי במגמת ירידה מתמדת. מלבד חשיבותה הרבה למשק המים, הכנרת משמשת בית גידול חשוב לבעלי חיים ולצמחים. בית הגידול הזה נמצא במצב של הדרדרות, ומכך מושפעות גם המערכות הטבעיות בסביבתו. בנוסף, בהיותה אגם המים המתוקים היחיד בישראל, הכנרת משמשת מרכז לפעילויות פנאי ונופש. למרות חשיבותה הרבה ניהול הכנרת נגזר בעיקר מתפקודה כמאגר מים תפעולי. עובדה זו הביאה להזנחת הטיפול בחופי הכנרת. הזנחה זו באה לידי ביטוי בראש ובראשונה בפגיעה בזכות הציבור לגישה חופשית אל חופי האגם, בעיקר בגלל הגדרות הבלתי חוקיות. שנית, בעת האחרונה "קמו לתחייה" מספר תכניות בנייה למלונות לאורך חופי האגם ובצפון העיר טבריה, הכוללות ייבוש חלק מן האגם ופגיעה באזורים רגישים.

עם זאת, לאחרונה חוזקה ההגנה על הכינרת וחופיה. הממשלה אישרה את תכנית המתאר הארצית ל"שביל

05

מושב הצפון - רפורמה בענף הלול

האיום: גם השנה קודמה רפורמה ממשלתית המציעה להוציא את לולי ההטלה הנמצאים בשטחי מושבי הצפון אל מחוץ ליישובים. במסגרת הרפורמה, כ-80 חוות לולים גדולות מתוכננות לקום על שטחים פתוחים. מטרת הרפורמה היא לצמצם את המפגעים הסביבתיים בתחום היישובים, ולאפשר את פיתוח התיירות. אולם הקמת חוות הלולים עתידה לפגוע בצורה קשה בחורש הים תיכוני. החורש הים-תיכוני מהווה בית גידול מיוחד, אופייני לישראל, עשיר במיני חי וצומח ובעל חשיבות נופית. מרבית שטחי החורש הים תיכוני בישראל מצויים בצפון הארץ. רק חלק מהם מוגן בשמורות טבע ובעירות. למרות ההגנה גם שטחים מעטים אלה מצויים מזה זמן רב תחת תהליכי כרסום עקביים. תהליכי כרסום מהירים עוד יותר עוברים על שטחי חורש ים-תיכוני שנמצא בשטחים הפתוחים הפחות מוגנים מבחינה סטטוטורית. הגורמים המשמעותיים בצמצום שטחי החורש הם הרחבות יישובים למיניהן, הכשרות קרקע לחקלאות, הקמת מבנים חקלאיים וכן שרפות יזומות. הקמת מבנים חקלאיים בשטחים הפתוחים, כפי שמציעה הרפורמה, תוביל לפגיעה ממשית בחורש.

סניטציה לקויה בלול בצפון. צילום ד"ר עמית דולב

בספטמבר 2009 הגישו ארגונים להגנת בעלי-חיים עתירה לבג"ץ. הארגונים ביקשו שהרפורמה לא תצא לפועל בטרם ייקבעו תקנות לפי חוק צער בעלי-חיים, אשר יבטיחו תנאי-מינימום להחזקת התרנגולות בלולים החדשים שייבנו. בעקבות העתירה הוציא בית-המשפט צו ביניים, המקפיא בשלב זה את ביצוע הרפורמה. הארגונים להגנת בעלי-חיים מצביעים על כך שניתן להקים את הלולים החדשים בשיטות ללא כלובים כלולי מעוף, מבלי שהדבר ידרוש הרחבה של שטחי הלולים. באביב 2010 בית המשפט צמצם את צו הביניים. בכך התיר בית המשפט למעשה לקדם את הרפורמה בענף הלול ביישובי החלוץ במסגרת פיילוט, בתנאי שהלולים שיוקמו יבנו לפי התקנות האירופיות המתקדמות לרווחת בעלי החיים. בשנת 2011 הוציא בג"ץ צו על תנאי בעתירת הארגונים.

ועדת החינוך של הכנסת קיימה ישיבות בנוגע לתקנות לפי חוק צער בעלי-חיים. עד כה הצביעו הח"כים על רוב התקנות, אך הנושאים השנויים במחלוקת עם הארגונים להגנת בעלי-החיים עדיין לא הוכרעו. בוועדה מסתמנת התנגדות לתקנות שמציג משרד החקלאות משום שהן מאפשרות לולי כלובים. כן פורסם דוח חמור של מבקר המדינה בעניין הרפורמה בענף הלול ובדרך שמשדר החקלאות מנהל אותה. יכולתה של המדינה לממש את הרפורמה המתוכננת בענף הלול מוטלת בספק גדול. מגדלי העופות להטלה, התאגדו ל"עמותה להצלת המשק החקלאי המשפחתי וענף ההטלה ביישובי הצפון והגליל". הם יצאו כנגד הרפורמה המתוכננת בטענה כי זו באה לנשלם מזכויותיהם ומעיסוקם ולהעבירם לשליטת בעלי הון בודדים, וכנגד הוצאת כל הלולים אל חוות ענק מחוץ לתחומי היישובים. עמותת המגדלים אינה מתנגדת עקרונית לרפורמה בענף, אלא למתכונתה הנוכחית. העמותה אף הגישה עתירה כנגד ממשלת ישראל ונגד משרד החקלאות בדרישה לביטול הרפורמה המוצעת. עתירה זו מתנהלת עתה בבג"ץ. מאז הבחירות למועצת הלול, שהתקיימו בקיץ 2010, בהן זכו נציגי עמותת המגדלים לתמיכה גורפת מצד החקלאים בענף, פועלת העמותה גם במסגרת מוסדות מועצת הלול.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מקבלת את הצורך לפנות מפגעים סביבתיים מתחומי יישובים על מנת להבטיח איכות חיים בהם, ולאפשר ניצול פוטנציאל תיירותי מבוקר ביישובים. עם זאת, החברה להגנת הטבע מתנגדת למיקום 80 חוות לולים בשטחים הפתוחים. הדבר עלול להביא לפגיעה קשה בשטחים פתוחים איכותיים, ולקיטוע הרצף שלהם. נראה כי ניתן לבצע את הרפורמה המוצעת בתחום היישובים או בשוליהם, בתנאי שמבני הלולים יוגדלו ומספר החוות יצומצם.

מכלול החוות המתוכננות הובא כבר לבחינה ראשונית בפני מוסדות התכנון. נציגי החברה להגנת הטבע פועלים יחד עם חברי הצוות האחרים לצמצום הנזקים הסביבתיים באמצעות העדפת חוות בשולי היישובים או בצמידות-דופן להם, הגדלת החוות (וכתוצאה מכך צמצום מספרן) וכן איתור מקומות חלופיים שזקם פחות.

אולם, מרחקי הבטיחות הנוקשים בין חווה לשכנתה, אשר נקבעו משיקולים וטרינריים, וכן הטלת מגבלות על שטחי החוות (מאותם שיקולים), מהווים איום של ממש על השטחים הפתוחים ועל הנוף. הם עלולים גם לגרום לאזורים הרגישים בגליל להיראות כמו "ארץ לולים" על כל המשתמע מכך. בהקשר זה נדרשת מכל מוסדות התכנון ומכל העוסקים במלאכה רגישות רבה בהענקת משקל גבוה להשפעות הסביבתיות. לאחרונה הגיעו לוועדה המחוזית בצפון תכניות לחוות לולים במסגרת הרפורמה. נציגות ארגוני הסביבה תבחן תכניות אלה לעומקן מתוך מגמה לצמצם עד כמה שניתן את השפעותיהן.

06

בקעת חנניה – תחנת דלק במכלול הנופי "זיתי ראמה"

האיום: בשנת 2000 הוגשה לוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה במחוז הצפון תכנית לתחנת דלק בתחומי כרם זיתים שליד צומת חנניה. תכנית המתאר הארצית התקפה אז הייתה תכנית משולבת לבנייה, לפיתוח ולקליטת עלייה (תמ"א 31). שטחה של תחנת הדלק היה בתחום שטח שיועד להיות כפרי פתוח, בתחום ייעוד שטח משאבי טבע ועל גבול שמורת הטבע של הר-מירון. מטעמים שאינם ברורים דיים החליטה הוועדה המחוזית בשנת 2000 על הפקדתה של תכנית זו על אף הכרתה את רגישות האזור. התכנית הועברה לוועדה לשמירה על קרקע חקלאית ושטחים פתוחים (ולקחש"פ), וזו החליטה לדחותה בשל הרגישות הסביבתית הגבוהה. הוגש ערר על החלטה זו, והוא נדחה. לאחר הדחייה הוגשה בקשה לדיון חוזר בוועדת הערר של הוועדה לקרקע חקלאית ולשטחים פתוחים (ולקחש"פ), אך ועדת הערר סירבה לקיים דיון חוזר בתכנית. על דחיית הבקשה לדיון חוזר הוגשה עתירה, שפסקה כי על ועדת הערר של הולקחש"פ לקיים דיון נוסף בסוגיה ולנמק את החלטתה, תהיה אשר תהיה. בדיון החוזר שהתקיים בוועדת הערר אושרה התכנית בתנאים חדשים.

מכלול נוף זיחים עתיקים. צילום: יוחנן דרום

מצוידים באישור זה פנו יזמי התכנית לוועדה המחוזית כדי שזו תפקיד את התכנית. ואכן, הוועדה המחוזית החליטה לקדם את התכנית בתמיכתו של מתכנן המחוז. הוועדה החליטה להפקיד את התכנית במספר תנאים שאחד מהם היה אישור ועדת המשנה לנושאים תכנוניים עקרוניים של המועצה הארצית (הולנת"ע) להקלות תחבורתיות שונות. בדיון שהתקיים בולנת"ע עלתה שוב סוגיית הרגישות ואי ההתאמה של התכנית לתכנית המתאר הארצית והמחוזית, והוועדה החליטה לדחות את התכנית על בסיס מהותי זה. על החלטה זו הוגשה עתירה לבית המשפט לעניינים מנהליים בטענה כי הולנת"ע חרגה מסמכותה משום שהייתה מוסמכת להחליט אך ורק בנושא ההקלה התחבורתית שנדרשה ממנה. עתירה זו התקבלה והחלטת הולנת"ע בוטלה. כך

שבה התכנית לטיפול הוועדה המחוזית והפקדתה קודמה. על פסק דין זה הגישה המדינה ערעור לבית המשפט העליון שבסופו הסכימו הצדדים על פשרה, שבמרכזה ביטול פסק הדין של בית המשפט המנהלי המחוזי, בתמורה להתרת המשך קידומה של התכנית ושמירת הזכויות של כל צד להחזיק בעמדותיו.

כך הגיעה התכנית לבסוף להפקדה ובמהלכה הוגשו התנגדויות החברה להגנת הטבע, המשרד להגנת הסביבה וחברת "פז". התנגדויות אלה נשמעו בדיון סוער במיוחד בנובמבר 2011 ונדחו ע"י הוועדה המחוזית שהחליטה לתת תוקף לתכנית. ככל הידוע עתה ממתנה התכנית להחלטת שר הפנים אם לאשרה סופית או לדחותה.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע רואה בתכנית זו אבן-בוחן למעמדן של תכנית המתאר הארצית ותכנית המתאר המחוזית, וליכולתן להגן על שטחים פתוחים ומשאבי טבע ונוף. זו גם אבן בוחן למוסדות התכנון ונכונותם למנוע עיוות של התכנית הללו. תחום התכנית חל בשטח רגיש מהותית וסטטוטורית. בעבר הוא הוגדר כשטח משאבי טבע בתמ"א 31. תמ"א 35 החדשה, שהחליפה את תמ"א 31, יעדה את שטח התחנה המוצעת להיות שטח שמורות וגנים. זאת ועוד, התמ"א קבעה כי השטח בולט ברגישותו הנופית והסביבתית הגבוהה והוא נמצא בתחומי מכלול נופי "זיתי ראמה" המחייב התייחסות קפדנית יותר לענייני נוף. לאור כל הנתונים הללו, ברור שלא ניתן להקים תחנת דלק במקום זה על פי הוראות התמ"א. וכאילו לא די בכך, תכנית המתאר המחוזית החדשה (תמ"מ 9/2) יעדה את מרחב התחנה לשמורת נוף, ואף קבעה אותו "שטח מוגן מפיתוח", שבו אסורה כל פעילות פיתוח חוץ משמירה על משאבי הטבע וטיפוחם.

מכל האמור לעיל ברור כי רגישות המרחב גדולה ביותר. ההוראות הקבועות בתכנית אלה אינן מותירות מקום לספק בדבר הסתירות שבין תכנית זו לביןן. החברה להגנת הטבע קובעת כי הוועדה המחוזית נהגה בתכנית זו בחוסר סבירות ואף בחוסר סמכות כאשר המשיכה בהפקדת התכנית ביועדה כי זו אינה תואמת את התכנית הארצית והמחוזית החלות על השטח. החברה להגנת הטבע מקווה כי שר הפנים יפעיל את סמכותו ויסרב לאשר תכנית זו (אשר נדחתה כאמור ע"י הולנת"ע של המועצה הארצית לתכנון ובנייה) ובכך תימנע הפגיעה ממרחב רגיש זה.

07

פלך – כביש גישה חדש

האיום: בשנתיים האחרונות מקדמת המועצה האזורית "משגב" תכנית לפריצת כביש גישה חדש לקיבוץ פלך שבגוש תפן, במקום כביש הגישה הקיים שקטע ממנו עובר כיום בתחום היישוב דיר אל אסד. הנימוק העיקרי ליזמה, המוצג בנייר העמדה של המועצה האזורית "משגב" הוא הצורך בשיפור יכולת הקליטה של הקיבוץ בו גרות היום כ-20 משפחות, מהן חמש משפחות ותיקות בלבד.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מתנגדת לתוואי הכביש החדש המוצע ע"י המועצה האזורית "משגב". החברה להגנת הטבע מזהירה מפני הנזק והפגיעה הצפויים לערכי הטבע והנוף בשמורת הטבע נחל יצהר, שבה אמור לעבור התוואי המוצע. שמורת הטבע "נחל יצהר" שאושרה כשמורת טבע ושמורת נוף בשנת 1983 בתכנית המתאר המחוזית תמ"מ 2, ושמופיעה כשמורת טבע גם בתכנית המתאר המחוזית החדשה תמ"מ 9/2, כבר נפגעה קשות מהקמת מחנה הצבא ומפריצת דרך הגישה אליו בתוואי ההררי. דרך הגישה למחנה קטעה את שמורת הטבע ופיצלה אותה לשני מתחמים: מתחם שמורת הר גמל ומתחם אגן נחל יצהר. עתה מאיימת היזמה החדשה לדרך גישה נוספת ליישובים פלך ותובל לפצל פעם נוספת את השמורה, והפעם לשלושה מתחמים.

החברה להגנת הטבע סבורה שניתן לקדם פתרון גישה מכיוון קיבוץ כישור. ראוי להציע תכנית מתוקנת שתמזער את הפגיעה בבעלי הקרקע הפרטית. החברה להגנת הטבע סבורה שהסיבות להיקפי הקליטה הנמוכים בקיבוץ פלך אינן קשורות בעיקרן לדרך הגישה, אלא למכלול גורמים רחב יותר. סלילת הדרך לא זו בלבד שלא תשפיע עליהם לטובה, אלא שתוסיף מפגע אקולוגי ונופי קשה ביותר. החברה להגנת הטבע, יחד עם המשרד להגנת הסביבה ורשות הטבע והגנים, תופיע בפני מוסדות התכנון הארציים ותביע את התנגדותה הנחרצת לפגיעה נוספת בשמורת הטבע של נחל יצהר.

08

שמורת נחל שגור

(קניין בית הכרם) - הזרמת שפכים

האיום: השנה מלאו 18 שנה לתחילת הפגיעה החמורה בשמורת הטבע נחל שגור. בשנת 1995 החלו לפעול מערכות מרכזיות של איסוף שפכים והובלתם בכפרים בענה, מגד אל כרום ודיר אל אסד. מטרתן הייתה להפסיק את חדירת מי השפכים ממערכת הבורות הסופגים אשר שמה את היישובים אל מי התהום. צנרת האיסוף וההולכה הונחה, משאבות הסניקה (שהזרימו את השפכים אל מאגר טיפול במישור עכו) הופעלו, והזרמת ביוב סדירה אל שמורת נחל שגור החלה. תוך זמן קצר שמורת הטבע ושביל הטוילים (שהיה הפופולרי ביותר בצפון וזכור לכל מבוגר כחוויית טיול מרתקת) ננטשו, ומצבם הלך והדרדר עד לנטישתה המוחלטת של השמורה.

כושר הולכה מוגבל של המערכת, העדר תחזוקה בסיסי, התחברויות פירטיות וסתומות תכופות בצנרת, ספיקה מוגבלת של המשאבות, כשל מוחלט בתחזוקת משאבות הסניקה והעדר מערכות התראה ואל-כשל - כל אלה הביאו לקריסתה המידית של המערכת ולהזרמה תמידית של ביוב אל שמורת הנחל. הרשויות המקומיות הנושאות באחריות החוקית למצב זה, לא הצליחו להתגבר על הכשלים הללו ולדאוג למערכת סילוק שפכים תקינה.

הקיבוץ עלה לקרקע בשנת 1983, אך לא הצליח להתבסס ולקלוט משפחות חברים נוספות כמצופה. התכנית המאושרת עבור היישוב כוללת תוספת של 195 יחידות דיור. אך בהיעדר משפחות המעוניינות להיקלט ביישוב אין צורך במימוש של מתחמי המגורים המאושרים. המועצה האזורית תולה את הקיפאון באכלוס היישוב בהעדר דרך גישה ראויה ליישוב, אך קיבוץ תובל הצמוד לקיבוץ פלך ומשתמש באותה דרך גישה דווקא מאופיין בקליטה מוצלחת יחסית, ומתגוררות בו כיום כ-65 משפחות.

אורכו של הכביש המתוכנן הוא כ-3 ק"מ, והוא אמור לחבר את היישוב ברום 490 מ' מעל פני הים לכביש הגישה למחנה תפן ברום 230 מ' מעל פני הים. המשמעות הטופוגרפית של נתוני הכביש היא שהוא "יצטין" בתלילות רבה, יצריך עבודות עפר רבות, ולבסוף יהיה מפגע נופי שיבלוט לעין הצופים מכל רחבי מישור עכו ומהכרמל. זאת ועוד: הכביש המוצע ע"י המועצה האזורית מתוכנן לחצות את שמורת הטבע הר גמל ונחל יצהר ולבתר אותה במרכז. פגיעה אקולוגית חזויה זו תתוסף לפגיעה שכבר גרם כביש הגישה למחנה תפן, שגם הוא חוצה את השמורה. בחוות דעת שהגישה רשות הטבע והגנים מודגשת הפגיעה הקשה של הכביש המוצע במסדרון האקולוגי, בתצורת הצומח המיוחדת לשמורה, בתצורות סלע נדירות ובאתר הפרה - היסטורי המוכר והחשוב של מערות היונים.

בשנת 2002 הפקידה הוועדה המחוזית תכנית לדרך גישה חלופית לקיבוצים פלך ותובל מכיוון קיבוץ כישור. תכנית זו נתמכה ע"י כל הגורמים, לרבות ארגוני הסביבה, אך הוגשו כנגדה 10 התנגדויות של בעלי קרקע פרטית, שטענו לפגיעה בזכויותיהם. לאור ההתנגדויות האמורות ולאור הצעת מנהל מקרקעי ישראל - אשר יזם את תכנית הדרך - לאתר תוואי שיפחית ו/או ימנע את הפגיעה בחלקות הפרטיות, החליטה הוועדה המחוזית לאפשר הגשת תכנית מתוקנת על בסיס התוואי שהוצע. תכנית מתוקנת כזו עדיין לא הוגשה, ובמקומה מקודמת כיום התכנית הפוגענית בבחינת הפתרון הקל. למרבה הצער החליטה הוועדה המחוזית לתכנון ובנייה באפריל 2012 להפקיד את תכנית כביש הגישה בכפוף למילוי תנאים והשגת אישורים ממוסדות התכנון הארציים.

כביש גישה לפלך. צילום: יוחנן דרום

בתחילת 2003 – לאחר 10 שנות הזרמת ביוב אל הנחל – נוסדה "הקואליציה למען שמורת נחל שגור". בקואליציה חברים ארגוני סביבה וחברה יהודיים וערביים, וגם החברה להגנת הטבע היא שותפה פעילה בה. כבר בתחילת פעילותה פנתה הקואליציה לגורמים האחראים השונים בדרישה לתיקון המצב. לפניו הרבות התקבלו תשובות מעטות וחלקיות בלבד, הרשויות המקומיות התנערו מאחריותן למצב בתואנות של חוסר יכולת לשפר את התחזוקה ולהגביר את האכיפה. מצבם של הנחל ושל שמורת הטבע המשיך להתדרדר.

קניון בית הכרם, נחל שגור. צילום: יוחנן דרום

לפני 7 שנים אוחדו שלושת הכפרים: בענה, דיר אל אסד ומג'ד אל כרום לרשות מקומית אחת – העיר אל-שאג'ור. בניגוד לתקוות שתלו בו, איחוד זה לא הביא לשיפור כלשהו במצב התחזוקה והאכיפה, ולא הפסיק את הזרמת הביוב לשמורת הנחל. בחלוף הזמן אף הורע המצב כאשר העיר אל-שאג'ור פורקה (בעקבות חקיקה) למרכיביה הישנים אשר, למותר לציין, המשיכו להזניח את הנושא.

למעשה, שמורת הטבע של נחל שגור חדלה להתקיים. חרף פניות חוזרות ונשנות של הקואליציה לרשות הטבע והגנים האחראית על הגנת השמורה, למיטב ידיעתנו לא נתקבלה כל תגובה, ולא נעשה מהלך מצד רשות זו להפסקת גסיסתה של השמורה.

בשנים האחרונות התרבו המפגעים בכפרי בקעת בית הכרם, ולבעיית הביוב נוספה בעיית המזבלות הפיטריות ושרפות פסולת רבות, שדרדרו עוד יותר את תנאי החיים בבקעה ובמדרונותיה. הודות לפעילות הקואליציה, קם לצידה של האחרונה פורום אזרחים יהודים וערבים, הפועל נמרצות לטיפול במפגעים, להסרתם ולמען ההגברה של מודעות הציבור לזכותו לסביבה בריאה. הגידול בפעילות הציבורית החל לשאת פרי ולהשפיע על משרדי הממשלה לסייע בפתרון הבעיה במקום הרשויות המקומיות.

עמדת החברה להגנת הטבע: בתום 18 שנות הזרמת ביוב לשמורה ו-9 שנות פעילות נמרצת של הקואליציה למען נחל שגור ולאחר ייסוד פורום האזרחים הפעיל, חל לבסוף בשנת 2012 שינוי לטובה מצד רשות המים ומנהלת תשתיות

הביוב. אושרה תכנית אב לפתרון הקצה של כפרי מערב הבקעה. צינור הובלה גרביטציוני ייתר את הצורך בתחנות הסניקה, שהתקלות המתמשכות בהן הן שגרמו לזרימת הביוב בשמורת הנחל. כמו כן הוקצו תקציבים מתאימים לתכנון מפורט של מערכת סילוק השפכים. הקואליציה ופורום האזרחים מקיימים מעקב שוטף אחר המצב וגם משתפים פעולה עם תאגיד המים והביוב לקידום התכנון המפורט לפתרון הקצה במרכז טיפול בשפכים כרמיאל. עם תחילת התכנון המפורט התברר כי ההערכות הכרוכות בעלות הפרויקט המיוחד גבוהות ממה שהוערך בתחילה ולמרות זאת, נמצאו המקורות התקציביים לפרויקט ותכנונו הולך ונשלם.

החברה להגנת הטבע מברכת על קידום פתרון הקצה למרות גרירת הרגליים של משרדי הממשלה לאורך שנים רבות מדי. יחד עם זאת, סבורה החברה להגנת הטבע כי על משרדי הפנים, האוצר, התשתיות, הגנת הסביבה והרשויות המקומיות להכין תכנית אב מחייבת ומתוקצבת לפתרון הבעיות הסביבתיות שבמרחב זה. זאת משום שבקעת בית הכרם מהווה כבר היום ריכוז מפגעים בלתי-נסבל בנוסף על בעיית הביוב. מטרתה של תכנית זו היא להביא לשיפור ברמת המודעות של התושבים, לעלייה בנכונותם להיות שותפים בתהליכים אלה, לשיפור ברמת התפקוד של הרשויות המקומיות ובסופו של דבר להביא לחיסול המפגעים הסביבתיים במרחב.

09

חוף בצת – מלונאות

האיום: חוף בצת שמדרום לראש הנקרה ידוע כאחד החופים הפסטורליים והיפים בישראל. חוף זה נשמר במצבו הטבעי, הכולל נוף פתוח, אופי כפרי שקט ונינוח, ובו צמחיית חולות עשירה ויפה. החוף הוא בעל חשיבות אקולוגית גבוהה בשל היותו אתר הטלה חשוב של צבי ים. החוף משמש מקום מפגש ובילוי שווה לכל נפש לכלל אזרחי המדינה, ובעיקר לתושבי הגליל המערבי. חוף בצת בולט בייחודו בקטע החוף שבין ראש הנקרה לבין חוף הכרמל.

בשלהי שנת 2007 זכו יזמים פרטיים במכרז של מנהל מקרקעי ישראל, הכולל שטח של 206 דונם בתחומי החוף ובסמוך לים, לצורך הקמת ארבעה כפרי נופש בהיקף של עשרות אלפי מ"ר לבנייה ובהם גם אגם מלאכותי. תכנית זו מאיימת על תפקוד החוף כאתר בעל חשיבות אקולוגית גבוהה וכאתר נופש, ופוגעת בזכות הציבור לחופים פתוחים. לפיכך התנהל בשנים 2008–2009 מאבק ציבורי רחב בהנהגת תושבים מן הגליל המערבי וארגוני סביבה רבים כנגד התכנית. לאור ההתנגדות הציבורית החליטו היזמים לסגת מן המכרז ולקבל כפיצוי ממנהל מקרקעי ישראל קרקע חליפית. בלחץ היזמים ומתנגדי התכנית התקיים במהלך שנת 2009 משא ומתן בין המנהל לבין יזמי התכנית להשתחררות היזמים מהמכרז באמצעות קבלת קרקע חלופית כפי שהובטח להם. המשא ומתן הסתיים לפני כשנתיים בהודעת מנהל מקרקעי ישראל ליזמים, כי בגלל בעיות משפטיות לא ניתן להעביר

החוף באמצעות תכנית עדכנית משופרת שעיקרה שימור החוף ללא בינוי ופיתוח נוספים.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע בירכה על הוראת מנהל מנהל מקרקעי ישראל להשיב את הקרקע שהוכרה במרחב חוף בצת למדינה אך תקוותה וציפיותיה להשלמת ההליך מוטלות בספק רב. החברה מבקשת ממנהל המנהל לקיים את הבטחתו ולהביא לסיכום המשא ומתן בדחיפות. החברה להגנת הטבע ביקשה בעבר ממנהל המנהל להביא לשינוי תכנית חוף בצת בסמוך להשלמת הליך ביטול המכרז אך לאור העיכוב בהשלמת הליכי הביטול לא ניתן כלל להתחיל בהליך התכנוני. מטרת החברה להגנת הטבע הייתה ונוותרה להביא לגיבוש תכנית חדשה ומוסכמת, שעיקרה שימורו של מרחב חוף בצת כחוף פתוח ושקט המשמר ערכי טבע, נוף ובילוי בחיק הטבע.

החברה להגנת הטבע ומטה המאבק להצלת חוף בצת הכינו כבר בשנת 2010 מסמך מתווה תכנוני, הכולל עקרונות ליבה תכנוניים של מרחב החוף במטרה לשמרו. החברה להגנת הטבע העבירה את המתווה לידי השר להגנת הסביבה כדי להביא לביטול התכנית למלונאות במרחב חוף בצת. במקום זאת יש לשמרו כפי שהוא לרווחת הציבור.

החברה להגנת הטבע רואה צורך בהשלמה דחופה של הליכי ביטול המכרז ובאישור תכנית שינוי עבור חוף בצת המבטיחה את קיומו כחוף פתוח ושמור. החברה להגנת הטבע תמשיך לדרוש ממנהל מקרקעי ישראל ומוסדות התכנון לקדם, כל רשות את חלקה, את ההליכים המנהליים והתכנוניים הדרושים.

לידיהם קרקע חלופית. המנהל מוכן לכל היותר להשיב להם את כספם בתוספת ריבית והצמדה, ולשחררם מן המכרז. היזמים דחו את ההצעה, פנו לוועדה המקומית לתכנון ולבנייה וביקשו היתר לגידור המקום. הוועדה המקומית סירבה לתת להם את ההיתר המבוקש בטענה כי קודם להגשת ההיתר נדרשת מן היזמים הגשה של תכניות שונות לאישור הוועדה המחוזית ואלה לא הוגשו. היזמים ערערו על החלטה זו, אך לאור הסיכויים הקלושים לקבלת ערעורם, החליטו לבסוף למשוך את הערעור.

בשנת 2011 גבר הלחץ הציבורי על מקבלי ההחלטות לבטל את המכרז ולהשיב את הקרקע לרשות המדינה. בקיץ 2011 הוקם אוהל מחאה בחוף בצת, ואלפי אנשים ביקרו בו ואף שלחו אלפי פניות לשרי הממשלה במטרה להביא לביטול המכרז. במקביל פעל השר להגנת הסביבה נמרצות בקרב הגורמים השונים לקידום השבת הקרקע (שניתנה בחכירה לדורות ליזמי נדל"ן) למדינה. בחול המועד סוכות הגיעה המחאה לשיאה בכנס גדול בו חברו אלפי אנשים לגל אנושי גדול וגדשו את מלוא מרחב החוף. כתוצאה מלחצים אלו, הורה בראש מנהל מקרקעי ישראל הנכנס, בנצי ליברמן, לראשי משרדו לחדש את המשא ומתן עם היזמים. הוא הנחה אותם לחפש דרך לשחררם מהמכרז ומהחכירה בתמורה לפיצוי הולם בהתאם לערך הקרקע כפי שייקבע ע"י השמאי הממשלתי, ולהשיב את הקרקע לידי המדינה. למרבית הצער, שנה לאחר הנחיית מנהל המנהל, המשא ומתן אינו מתקדם בשל ויכוח על היקף הפיצוי. התקווה לסיום המאבק הציבורי בדרך של ביטול המכרז ושינוי התכנית הולכת ונמוגה.

נערה בחוף בצת. צילום: מתן קונביץ'

בקרב כל השותפים למאבק על חוף בצת קיימת הסכמה כי השבת הקרקע למדינה היא צעד משמעותי ביותר לשימורו של מרחב חוף בצת. זהו חוף פתוח ושקט, המשמר ערכי טבע, נוף ובילוי בחיק הטבע והציבור כולו מצפה להשלמת המשא ומתן ולהשבת הקרקע למדינה. ברור לכלל השותפים במאבק שמנהל מקרקעי ישראל נענה למחאה הציבורית וכי לא סביר שהמנהל יקיים מכרז חדש. השלמת המהלך הקנייני באמצעות השבת הקרקע למדינה חייבת להסתיים בהקדם כפי שהובטח. זאת כדי להביא לשינוי המעמד התכנוני של

10.

כפר מסריק - מתקן התפלת מים מליחים

האיום: מזה מספר שנים מקדמת הרשות הממשלתית למים ולביוב הקמת מתקן להתפלת מי קידוחים מליחים באזור נחל נעמן. תכנון וביצוע מתקן ההתפלה נמסרו לקיבוץ כפר מסריק ולחברת "שיכון ובינוי" מקבוצת אריסון. מתקן ההתפלה מתוכנן להיבנות באזור התעשייה של קיבוץ כפר מסריק, תוך ניצול שני מקורות של מים מליחים: האחד הוא אקוויפר נעמן המזין את עין אפק. זהו מקור המים העיקרי של נחל נעמן - וממנו מתוכננת שאיבה בשנים גשומות כאשר המעיין שופע. השני הוא אקוויפר קורדני, שמקידוחיו מתוכננת שאיבה בשנים בהן עין אפק יבש, או ששפיעתו דלה. המתקן מתוכנן לייצר 5 מלמ"ק מי שתייה בשנה מ-6 מלמ"ק מים מליחים. בתכנית מוצע, כי מי הרכז שיוותרו מתהליך ההתפלה יסולקו לברכות דגים באזור ומשם לנחל חילזון, שהוא יובל מרכזי של נחל נעמן.

הפעלת מתקן ההתפלה ושאובות המים המתוכננות עלולות לגרום לפגיעה סביבתית חמורה. כיום מצב מפלס מי התהום באקוויפר נעמן, המזין את עין אפק קשה ביותר. כתוצאה משאובות יתר ומרצף שנים שחונות, המעיינות בשמורת עין אפק אינם נובעים מזה מספר שנים והשמורה "מושקית"

מהפעלת המיזם. החברה הדגישה את הצורך בהפעלת עקרון הזהירות המונעת ודרשה לבטלו. עיקרון זה מטרתו להבטיח את מניעת הנזק העתידי למערכות הסביבתיות, במקרים בהם קיים חשש לנזק גדול כמו במתקן ההתפלה המדובר. לחילופין וכצעד של פשרה ביקשה החברה מן היזמים להבטיח את שלומן של שמורות הטבע ע"י קביעת אמצעי זהירות קפדניים וניטור צמוד כדי שיתריעו מבעוד מועד ובמקרה הצורך אף תופסק הפקת המים.

לאחר שורה ארוכה של הליכים משפטיים, ובהם שני עררים מטעם החברה להגנת הטבע ועתירה מנהלית מטעם שיכון ובינוי, התקיים דיון חוזר בועדת הערר, בסיומו התגבש הסכם בין רשות המים, רשות הטבע והגנים והמשרד להגנת הסביבה, לפיו תוכן תכנית מים לנחל הנעמן במסגרתה ייקבעו הספיקות הרצויות והמפלסים הרצויים בשמורות ובבתי הגידול הלחים, כמו גם קווים אדומים שירידה מתחתם מהווה סיכון לשמורות. כן נקבע בהסכם כי במסגרת תכנית ההפקה באגן הקורדני יעשה מאמץ להבטיח ככל הניתן את המפלסים הרצויים בשמורות ובבתי הגידול הלחים שיוגדרו כאמור בתכנית המים; כי הפעלת מתקן ההתפלה בכפר מסריק תלווה בניטור צמוד שתגובש על ידי צוות משותף של רשות המים, רשות הטבע והגנים והמשרד להגנת הסביבה; כי נציג החברה להגנת הטבע יהיה חלק מצוות תכנית המים; כי במידה ותיציפה ירידה במפלסים באגן הקורדני או בשמורות, אשר יהיה בה כדי חשש לפגיעה בבתי גידול לחים אלו, ישקול מנהל רשות המים לפעול להתאמת רישיונות ההפקה הרלוונטיים מהאגן לרבות עצם רשיון ההפקה של מתקן ההתפלה, בכדי למנוע ככל הניתן את הפגיעה בבתי גידול אלו.

עמדת החברה להגנת הטבע: כיום, בזמנים בהם מקודמים במרץ מתקני התפלה אשר אמורים לספק כמויות משמעותיות של מים לטובת משק המים, יש לשקול בקפידה כל מתקן התפלה קטן ולעמוד על תועלתו למערך המים הכולל, למול הנזקים והמחיר הסביבתי שייגבה מקידומו. במקרה של מתקן ההתפלה בכפר מסריק, החברה להגנת הטבע עדיין סבורה כי לא היה מקום להקים את המתקן אשר תועלתו (5 מלמ"ק בסה"כ) קטנה משמעותית למול פוטנציאל הנזק שעלול להיגרם בגינו לשמורות הטבע וערכי הטבע הייחודיים הנתמכים באותם מים שיישאבו לטובת המתקן. החברה להגנת הטבע מקוה כי הסכמת הגורמים הממשלתיים הנוגעים בדבר לקידום המתקן תחת בקורת של תכנית מים ותכנית ניטור, וכן חוות דעת אקולוגית שתוצג בפני מנהל רשות המים במקרה של ירידת מפלסים, תביא לכך כי במידה ויסתמן אותו נזק לשמורות, תיפסק פעולת מתקן ההתפלה מכוח אותה מחויבות חוקית של רשות המים בחוק המים להגן, במסגרת ניהול משק המים, גם על ערכי טבע ונוף שמושפעים מניהולו. המאבק הממושך ביחס למתקן התפלה כבר מסריק הוביל ליצירה של אמות מידה סביבתיות אופרטיביות ביחס לקידום מתקן התפלה, וחשף את רשות המים לעמדות הגופים הסביבתיים שהובילו להסכם בין רשות המים, רשות הטבע והגנים והמשרד להגנת הסביבה.

ממי קידוחים סמוכים. על רקע זה ברור כי שמורת הטבע עין אפק – שמורה ייחודית אשר מדינת ישראל התחייבה לשמרה כבית גידול לח בהתאם לאמנת רמסר לשימור בתי גידול לחים ומקווי מים בעלי חשיבות בינלאומית – נתונה בסיכון מתמשך.

נוסף לכך, בסמוך לשמורת עין אפק, מצויה שמורת הטבע הייחודית "ביצת כרי נעמן" שקיומה מותנה במפלסי מי תהום גבוהים באקוויפר קורדני. זוהי שמורת הביצה האחרונה שנותרה בחוף הצפוני של ישראל. השמורה כוללת שטח נרחב של אחו לח וכן שטחי ביצה בהם מתקיימים ערכי טבע ייחודיים. שפעת הצומח כוללת את האוכלוסייה הגדולה בארץ של סחלב הביצות, מספר רב של צמחים נדירים ועולם חי עשיר. המשך שאיבה מוגברת מאקוויפר קורדני יביא לירידה נוספת במפלסי אקוויפר זה, וכבר כיום שאיבות היתר הללו מסכנות את המשך קיומה של ביצת כרי נעמן. כמו כן, קיים חשש כבד שירידת מפלס אקוויפר קורדני כתוצאה מהשאיבה תפגע גם בשמורת טבע עין נימפית, הצמודה לנחל נעמן.

נחל נעמן, צילום דב גרינבלט

בחינה סביבתית שנערכה עבור מתקן ההתפלה ע"י יזמי הפרויקט, כלל לא בדקה באופן מעמיק את השפעת משטר השאיבות המוצע בפרויקט על שמורות הטבע עין אפק, עין נימפית וביצת כרי נעמן.

בחינה הידרולוגית של מאזן המים הממוצע באקוויפר קורדני, מצביעה על קושי גדול לספק למתקן ההתפלה את כמות המים עליה התחייבה רשות המים ליזם התכנית. קושי נוסף הוא ההכרח לשמור בו-זמנית על מפלס מים גבוה שיבטיחו את קיומן של שמורת ביצת כרי נעמן ושמורת עין נימפית. מצב זה צפוי בעיקר ברצף שנים שחונות, כפי שאכן קורה בשנים האחרונות.

החברה להגנת הטבע הציגה את מכלול הנתונים הללו ואת עמדתה כנגד התכנית בדצמבר 2010 בפני הוועדה המקומית לתכנון ולבנייה "חבל-אשר". הוועדה דחתה את התנגדות החברה להגנת הטבע ואישרה במספר תנאים היתר בנייה למתקן ההתפלה.

בעקבות החלטה זו הגישה החברה להגנת הטבע ערר לוועדת הערר המחוזית, והציגה את עמדתה נוכח הסיכונים הצפויים

הגנה מספקת על שטח חשוב זה. הסיבה לעמדתה זו של רשות הטבע והגנים נובעת מ"הסכם ניהול" שחתמה רשות הטבע והגנים עם קק"ל שמשמעותו חלוקת ניהול השטחים הפתוחים בישראל בין שני הגורמים.

הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה שדנה בתכנית הייעור שהוגשה לה מטעם קק"ל, בודדה את סוגיית יער בית קשת והשתתפה בהחלטתה עד לקבלת חוות דעת משפטית ואקולוגית ממנהל התכנון באשר לייעוד הראוי ליער בית קשת.

מועצת הגנים הלאומיים ושמורות הטבע דנה בתכנית הייעור המפורטת לפני למעלה משנתיים. היא החליטה להמליץ על תכנית הייעור למרות ההסתייגויות השונות שנשמעו לגבי נכונותה של רשות הטבע והגנים לוותר על שמורת הטבע אלוני בית-קשת. לאחרונה הופקדה תכנית "יערות הקשת הגדולה" הכוללת את מרחב יער בית קשת. החברה להגנת הטבע הגישה התנגדות לתכנית זו הנוגעת למעמד יער אלוני התבור וצירפה חוות דעת אקולוגית ומשפטית באשר לחשיבות ייעודו של יער בית קשת כשמורת טבע חשובה.

עמדת החברה להגנת הטבע: "הסכם הניהול" בין קק"ל לרשות הטבע והגנים אינו מקובל על החברה להגנת הטבע. ההסכם פוגע בשיקול דעתה המקצועי של רשות הטבע והגנים וביכולתה למלא את תפקידה: קידום שטחים בסיכון גבוה לקראת הכרזתם שמורות טבע. רשות הטבע והגנים מצויה בהליך מתמשך של ויתור על שטחים שיועדו לשמורות טבע בתכניות מתאר שונות.

החברה להגנת הטבע טוענת כי יער בית קשת ראוי להגנה הסטטוטורית החזקה ביותר כשמורת טבע, כפי שאכן נקבע בתכניות המתאר המחוזיות. החברה להגנת הטבע הגישה למוסדות התכנון חוות דעת אקולוגית, הממליצה על הכרזתו של יער בית קשת שמורת טבע. החברה להגנת הטבע נחושה בדעתה להיאבק עד להבטחה שיועדו של השטח לשמורת טבע יישמר.

לאור המלצת מועצת הגנים הלאומיים ושמורות הטבע והפקדת התכנית הגישה החברה להגנת הטבע כאמור את התנגדותה לתכנית והיא תמשיך לעקוב מקרוב אחר הנעשה באזור ייחודי זה, כדי להבטיח שינוהל מתוך תפיסת שימור הטבע והמגוון הביולוגי.

בנוסף, המאבק הממושך בעניין כפר מסריק חשף את הליקוי השורשי בהתנהלות רשות המים ללא שקיפות וללא שיתוף ציבור בתהליך קבלת ההחלטות. אלו התחילו רק בזכות כך שקידום המתקן נדרש לאישור מוסדות התכנון, אז נדרשה החברה להגנת הטבע לעניין זה לראשונה, ב-2010. החברה להגנת הטבע מקווה גם כי לקחי כפר מסריק יוטמעו ברשות המים אשר תבין את חשיבות השקיפות ושיתוף הציבור בשלבים מקודמים של התהליך, ככלי חיוני ונכון למניעת קונפליקטים בהמשך הדרך.

11.

יער בית קשת - הסרת הגנות סטטוטוריות

האיום: יער בית קשת בגליל התחתון משתרע על שטח של כ-7,000 דונם. ביער עשרות אלפי עצי אלון התבור במופעי יער שונים, החל מיער צפוף וכלה בשטחים עשבוניים רחבים המשובצים בעצים בודדים. מופעים אלה מאפשרים קיומם של בתי גידול שונים וייחודיים, הכוללים גם מתחמי פריחה גדולים ומרשימים להנאת ציבור המטיילים. זהו "יער שאריתי", שהשתקם לאחר תקופת של כריתה מסיבית בתחילת המאה הקודמת. הוא אחד משלושה גושים של יערות אלוני התבור שנותרו במדינת ישראל. תחום יער זה יועד לשמורת טבע לפי תכנית המתאר המחוזית משנת 1983.

יער בית קשת. צילום צבי בר נתן

יער בית קשת מאוים מעת לעת על-ידי יזמים שונים, המבקשים לבנות בקרבתו: הרחבת נצרת עלית (הקמת 10,000 יחידות דיור), הקמת יישוב חדש בדרום היער, חציבה וסלילת דרכים במרכז היער. איומים אלה מחזקים את הצורך החיוני בהענקת ההגנה הטובה ביותר למתחם היער באמצעות הכרזתו כשמורת טבע.

רשות הטבע והגנים, בניגוד למצופה ממנה, איננה פועלת כדי להגן על היער ולהפוך אותו לשמורת טבע, אלא משתפת פעולה עם קרן קיימת לישראל (קק"ל) לייעוד היער כיער טבעי לשימור בתכנית הייעור של הרי נצרת, שאינו מבטיח

12.

שיבולת - יישוב חדש

האיום: בשנתיים האחרונות אנו עדים לכך שהליך הקמתם של יישובים חדשים בישראל נמשך בתמיכת ממשלת ישראל, ובניגוד גמור למדיניות התכנון הארצית. על פי תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור (תמ"א 35) ככלל אין מקום להקמת יישובים חדשים.

דוגמה לכך היא יוזמה של קבוצת תושבים בגליל התחתון אשר חברה לעמותת "איילים" להחיות בפועל רעיון ישן בדמות הקמת יישוב חדש על רכס טורעאן, נישאים על גבי

הלב של גורמי האכיפה הבכירים ביותר לתופעה המסוכנת של הפרת החוק מצד קבוצה מאורגנת. חמורה מכך היא תמיכתם הגלויה והבוטה של מוסדות האכיפה בהפרת חוק זו. החברה להגנת הטבע קוראת לקבוצות יזמי התיישבות ולמוסדות התכנון לרכז מאמצים לחיזוק יישובים קיימים באמצעות משיכת קבוצות צעירים, ולהימנע מפגיעה סבירה בתית-כלכלית וחברתית שתנבע מהקמת יישובים חדשים. החברה להגנת הטבע עוקבת מקרוב אחרי היוזמה המקומית להקמת יישוב על רכס טורעאן ותפעל כנגד יוזמה זו.

13.

מגידו - שדה התעופה הבינלאומי

האיום: הקמת שדה תעופה ברמה 2 (משלים לנתב"ג) על בסיס מנחת מטוסים מנדטורי קיים בעמק יזרעאל, המשמש על פי תמ"א 15 (תכנית המתאר הארצית לשדות תעופה) כשדה תעופה ברמה 4 (מנחת לפעילות אווירית בעיקר למטרות חקלאיות). קיימת גם יזמה חליפית להקמת אזור תעסוקה מוטה-תעופה מסביב למנחת הקיים לאחר שדרוגו. ועדת בודינגר אשר מונתה ע"י שר התחבורה שאול מופז להציע תכנית אב חדשה לשדות התעופה בישראל, המליצה להקים במנחת מגידו שדה תעופה משלים לנתב"ג ברמה 2, המאפשרת טיסות בינלאומיות. למעשה המליצה הוועדה על העתקת שדה התעופה מחיפה (המיועד להיות שדה ברמה 2) למגידו. ממשלת ישראל החליטה לפני מספר שנים לאמץ את המלצת הוועדה, וכן להקים ועדה בין-משרדית שתבחן את היתכנות ההקמה.

זמן מה לאחר החלטת הממשלה האמורה, הודיע שר התחבורה כי יש בדעתו להמליץ על הקמת שדה משלים לנתב"ג על בסיס השדה הצבאי ברמת דוד, על מנת לאחד תשתיות ולנצל שדה קיים. בחלוף הזמן הצהיר שר התחבורה הצהרות שונות באשר למיקום המועדף לשדה התעופה ונכון לסוף 2012 אין עדיין החלטה סופית באשר לעניין זה. משמעותה של כל אחת משתי היוזמות הללו קריטית מבחינה סביבתית וגם חברתית. בכל אחת מחלופות הפיתוח מתוכננת הקמת מרכז בנוי בלב האזור החקלאי בעמק יזרעאל, עם כל המשמעות הנגזרות מכך: תשתיות-על, אזורי מסחר, תחנות דלק, שירותי דרך ושירותים תומכים שונים. כל אלה יגרמו לפגיעה בחקלאות ובחקלאים, לפגיעה בנוף ובערכי טבע, במפגעי רעש, בזיהום אוויר, בזיהום קרקע ומים ובפגיעה אנושה באופי החיים הכפרי בעמק ובסביבותיו.

מיד עם היוודע דבר התכנית החדשה התארגנה בשנת 2009 קואליציה של רשויות וארגונים שונים נגד הקמת השדה במנחת מגידו. לקואליציה זו שותפות המועצות האזוריות עמק-יזרעאל ומגידו, יישובי המועצה האזורית מגידו, עמותות "עמקים ומרחבים", החברה להגנת הטבע וארגוני סביבה נוספים. קואליציית הארגונים החלה בפעילות אינטנסיבית באזור כולו, קיימה כנסים ואף שכנעה כמה חברי ממשלה להתנגד לחלופת מגידו ולתמוך בחלופת שדה

המחאה החברתית של קיץ 2011 שבמרכזה מצוקת הדיור. שתי הקבוצות הקימו בסתיו 2011 מבנים בלתי-חוקיים בסמוך לפסגת הר טורעאן והתיישבו במקום תוך שהן מנסות לגייס תמיכה במערכת הפוליטית. העבודות נעשו בגיבוי המועצה האזורית "הגליל התחתון", ללא דיון בממשלה על הקמת יישוב חדש במקום, וללא אישור מוסדות התכנון. החברה להגנת הטבע ותושבי האזור המתנגדים לפגיעה בהר טורעאן, פנו לגורמי אכיפת החוק ותבעו את פינויים של המבנים מהמקום.

בתחילת שנות האלפיים הכינה ממשלת ישראל תכנית רבתי להקמת עשרות יישובים חדשים ברחבי המדינה, ובכללם היישוב "שיבולת". משרד הבינוי והשיכון הגיש תכנית מפורטת ליישוב החדש לוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה במחוז צפון, ועל פיה ייבנו בו כ-240 יחידות דיור. לאחר הגשת תסקיר השפעה על הסביבה, יצאה הוועדה המחוזית לסיור בשטח והחליטה לקדם תכנית ליער במקום, כמתוכנן בתמ"א 22 ליער ולייעור, ולמעשה דחתה בכך את תכנית היישוב.

רכס טורעאן. צילום: דורון ישראל

עמדת החברה להגנת הטבע: בשנים האחרונות מתרחבת התופעה של קבוצות צעירים המתגבשות סביב רעיון הקמת יישובים חדשים בנגב ובגליל. אלו רואים בחזונום יישוב חדש, מתבדל, שחי מחקלאות, חינוך ותיירות. עמדתה העקרונית והעקבית של החברה להגנת הטבע גורסת כי יש להימנע מהקמת יישובים חדשים מסיבות כלכליות, חברתיות וסביבתיות. פיתוח יישובים חדשים, הכולל הן בניית בתי מגורים והן תשתיות נלוות נדרשות כגון כבישים, חשמל, ביוב ומים – פוגע בנוף הפתוח, מצמצם את כמות השטחים הפתוחים, קוטע את הרצף שלהם, הורס בתי גידול וגורם לנזק אקולוגי. החברה להגנת הטבע רואה בדאגה את התנהלותה של עמותת "איילים" שלאחרונה עוברת עבירות על חוקי מקרקעין שונים, ובכלל זה על חוק התכנון והבנייה. לאור השתלשלות העניינים ותמיכתה הנלהבת של המועצה האזורית "הגליל-התחתון" (הפועלת גם כוועדה מקומית לתכנון ובנייה המחויבת לאכוף את החוק כלפי עברייני בנייה) בעמותת "איילים" ובקבוצת מתיישבים מקומית, סבורה החברה להגנת הטבע שמן הראוי להפנות את תשומת

לקדם את חלופת שדה התעופה הבינלאומי בנבטים ומקווה שממשלת ישראל תאמץ החלטה זו ותסיר את האיום מעל עמק יזרעאל.

14.

הסדרת חוות הבודדים בגליל

האיום: בשנים האחרונות קבעה המועצה הארצית לתכנון ולבנייה כי ככלל, בישראל אין מקום לעודד ולהקים מיזמים של התיישבויות בודדים – חוות פרטיות בשטחים הפתוחים – המחזיקות בשטחי קרקע גדולים, מחוץ למקומות יישוב קיימים.

הקמת התיישבויות בודדים היא ניצול בזבזני של קרקע למטרות מגורים ותעסוקה (חקלאות, תיירות, אירועים, הסעדה, תעשייה חקלאית) מחוץ לתחומי יישובים, בפיזור ניכר במרחב. פיזור זה סותר את עקרונות התכנון וגורר השפעות שליליות מבחינה אקולוגית, כלכלית, חברתית, סביבתית ונופית. ההשפעה המזיקה של התיישבות בודדת בשטחים הפתוחים תוארה במחקרים רבים. בנוסף, החברה להגנת הטבע עדה לעבירות רבות על החוק בתחומי התכנון והבנייה בחוות אלו. מוקמים בהן בנייני מגורים, מבני משק ומתקנים שונים לאירוח ולקיום אירועים. בחלקן אף הוקמו גדרות החוסמות את המעבר החופשי בפני ציבור המטיילים בניגוד לחוק.

במהלך השנים הוקמו ברחבי הארץ ובעיקר בגליל, בהרי יהודה ובנגב עשרות רבות של חוות בודדים, בסיועם של גורמי שלטון שונים – בראשם משרד החקלאות ומנהל מקרקעי ישראל – ובתמיכת המועצות האזוריות, ללא קיומם של הליכי תכנון חוקיים. החוות הוקמו כדי ליצור עובדות תכנוניות מוגמרות בשטח, תוך הפעלת לחץ מצד גורמים שונים לאישורן בדיעבד של החוות ע"י מוסדות התכנון, שהתנגדו להקמתן מלכתחילה. במחוז צפון נודע על כוונה להוסיף 60 חוות בודדים חדשות על 38 חוות הבודדים הקיימות.

חוות בודדים בגליל. צילום יוחנן דרום

התעופה בנבטים.

בחלוף הזמן ועם העיכוב בהחלטת ממשלה, הוקם מטה מאבק משותף לרשויות המקומיות בצפון (המתנגדות לשדה המוצע במגידו), לרשויות המקומיות בדרום (התומכות בחלופת שדה תעופה בינלאומי בנבטים) ולחברה להגנת הטבע. מטה המאבק קיים מפגשים בדרום הארץ ובכנסת ונכנס לעומק הפעילות הפרלמנטרית לקראת הכרעת הממשלה בנושא. בזכות הפעילות הציבורית הנמרצת הסתמנה בשנת 2012 תמיכה רחבה בקרב חברי הממשלה וחברי כנסת רבים בחלופת נבטים שבנגב. התמיכה המסיבית מעוררת גם תקווה וגם ציפיות שממשלת ישראל אכן תבחר בחלופה זו בשבועות הקרובים. בדצמבר 2011 הגיש שר התחבורה הצעת החלטה לממשלה המציעה לקדם את חלופת שדה התעופה הבינלאומי בנבטים, אך מאז ועד עתה טרם נפלה החלטה באשר לחלופה המועדפת להקמת שדה תעופה בינלאומי משלים לנתב"ג. משמעותו של מצב ללא החלטה הנה הותרת האיום על נופי עמק יזרעאל וערכי החקלאות והמורשת שבו על כנו.

מגידו-עמק יזרעאל. צילום: דב גרינבלט

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מתנגדת להפרה נוספת במרחב הכפרי ולפגיעה קשה באיכות הסביבה והחיים במרחבי עמק יזרעאל. נציגי החברה להגנת הטבע פועלים בקואליציה בשיתוף פעולה עם המועצות האזוריות מגידו, עמק-יזרעאל, הרשויות המקומיות בדרום ועמותות סביבה נוספות. הקואליציה פועלת כנגד התכנון להקמת שדה תעופה בינלאומי משלים לנתב"ג בעמק יזרעאל וכנגד כתכנית חלופית להקמת אזור תעשייה מוטה תעופה במנחת מגידו. הערכת החברה להגנת הטבע וכלל הגורמים השותפים למאבק היא שהקמת אזור תעשייה כזה לא רק שתפגע במרחבים ובחקלאות, אלא אף תשמש שלב ראשון בהקמת שדה תעופה בינלאומי מדרגה 2 כהמלצת וועדת בודינגר. החברה להגנת הטבע פועלת יחד עם שאר מרכיבי הקואליציה לשכנע את מקבלי ההחלטות לבחור בחלופת נבטים כשדה תעופה בינלאומי משלים לנתב"ג. לחלופה כזו ישנם יתרונות כלכליים-חברתיים עצומים, ואילו חסרונותיה הסביבתיים נסבלים לעומת חלופת מגידו. החברה להגנת הטבע מברכת על החלטת שר התחבורה בדצמבר 2011

עמדת החברה להגנת הטבע: יש להפסיק לאלתר את מיזמי ההקמה של עשרות התיישבויות הבודדים שהוקמו בניגוד לחוקי המקרקעין. החוות ממוקמות בשטחים הפתוחים המיועדים לשימור כפי שנקבע בתכניות המתאר השונות. על הממשלה לפנות את החוות הלא חוקיות, להשיב את המצב התכנוני לקדמותו, ולמצות את הדין עם העבריינים ועם הגורמים ברשויות שתומכים בהם. במקביל יש לפעול במוסדות התכנון למניעת אישורן בדיעבד של חוות כאלו ברחבי השטחים הפתוחים. כמו כן יש להנחות את היחידה לאכיפת דיני המקרקעין במשרד המשפטים להעלות את הטיפול בעניין זה לראש סדר העדיפויות. החברה להגנת הטבע תתנגד להוספת 60 חוות בודדים חדשות במחוז הצפון.

15.

הגלבו - צמצום שטחי שמורות טבע

האיום: לפני מספר שנים הגישה הקרן הקיימת לישראל (קק"ל) לוועדה המחוזית בצפון את תכנית יערות הגלבו. בתכנית זו מציעה קק"ל לבטל שמורות טבע בהן מצויים מוקדי צמיחה של הצמח הנדיר אירוס הגלבו, ולייעד את השטחים הללו ליער נטע-אדם. מצב שבו ערך טבע נדיר מצוי בתחומי יער בו מתבצעות עבודות ממשק ומנוהל ע"י גוף שכבר הכריז בעבר על תמיכתו בהקמת יישוב חדש (היישוב "מיכל"), מעמיד בסיכון את קיומו של המין הנדיר. כמו כן הוא מאיים על קיומן של שמורות טבע אשר תחומן אושר בתכנית המתאר הארצית ובתכנית המתאר המחוזית. כיום רק ריכוז האירוסים הגדול בהר ברקן מוגן בזכות הכרזת השטח שמורת טבע. שאר ריכוזי האירוסים בהר יצפור, במעלה גלבו ובחר מלכישוע אמנם כלולים בשטחי שמורות טבע בתכנית המתאר הארצית ובתכנית המתאר המחוזית, אך הן אינן מוכרזות. על שטחי אירוסים אלה ניטעו עם השנים יערות אורן, אשר לא רק שאינם תורמים לשרידותו של אירוס הגלבו אלא אף פוגעים בה.

בשנים האחרונות קשורה רשות הטבע והגנים (רט"ג) בהסכם עם קק"ל, שבמרכזו הסכמת רט"ג לויתור על שטחי שמורות טבע שבהם ניטעו יערות בתמורה להסכמת קק"ל שלא להתנגד להכרזת שמורות טבע במקומות אחרים (ר' איום 11 יער בית קשת). במסגרת זו הסכימה רשות הטבע והגנים לוותר על שטחי שמורות טבע בגלבו בהם גדלים אירוסים, ולשנות את ייעודי השטחים ל"יער נטע אדם" כמוצא בתכנית. הוועדה המחוזית שדנה בתכנית השהתה את הדיון כדי לאפשר לגופי הסביבה להגיש חוות דעת מקצועיות על חשיבות השטח כשמורת טבע. החברה להגנת הטבע סיפקה שתי חוות דעת מקצועיות המסבירות את חשיבות שימור המין הנכחד והסבירה מדוע שמורת טבע היא הייעוד הטוב ביותר לצורך זה. כמו כן החברה להגנת הטבע העבירה לוועדה המחוזית גילוי-דעת עליו חתומים 60 מבכירי האקולוגים בישראל. האקולוגים קוראים לוועדה המחוזית שלא לבטל את שמורות הטבע בשטחי האירוסים

וללא לתת יד להפיכתם ליער נטע אדם.

בחודש מאי 2010 הופיעו נציגי החברה להגנת הטבע ומדענים מובילים בפני הוועדה המקצועית-מדעית של רשות הטבע והגנים, ופרשו בפניה את עמדתם בדבר הצורך להימנע מביטולן של שמורות הטבע בהן גדלים האירוסים ומהעברת שטחן לידי קק"ל. הוועדה המקצועית מדעית קיבלה את עמדת החברה להגנת הטבע במלואה וקבעה כי "היא אינה סבורה שראוי להמליץ על גריעה של שטחי שמורה מוצעים בגב הגלבו מתכנית המתאר הארצית והמחוזית ולשנות את ייעודם משמורת טבע ליער נטע אדם (תכנית קק"ל ג/17287). מדובר באזור הראוי להגנה הסטטוטורית שרק שמורת טבע יכולה וצריכה להעניק". הוועדה סיכמה את החלטתה וקבעה כדלקמן: "הוועדה ממליצה למליאה להנחות את רט"ג לקדם תכנון מפורט והכרזת שמורת טבע בתחום זה ובכל מקרה לא להסכים בעת הזאת לגריעתו מתכנית המתאר הארצית לשמורות טבע וגנים לאומיים - תמ"א 8".

אירוס הגלבו. צילום יוחנן דרום

מאוחר יותר הוגש ערעור קק"ל על החלטה זו של הוועדה המקצועית-מדעית של רשות הטבע והגנים בדרישה לקיום דיון חוזר. דיון כזה התקיים והוועדה המקצועית-מדעית החליטה לדבוק בעמדתה הקודמת ולהמליץ בפני מליאת רשות הטבע והגנים לקדם הכרזת שמורת טבע על שטחי האירוסים בגלבו.

במחצית 2011 - לאחר שדומה היה כי תכנית יערות הגלבו לא עמדה בתנאי היסודיים ודינה להיסגר - הועלתה התכנית שנית לסדר יומה של הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה ביוזמת קק"ל. התקיים דיון נוסף ובסופו הוחלט לקיים דיונים נוספים בתכנית זו בפורום של צוות מקצועי שלו יוגשו חוות דעת מקצועיות שונות. נכון לסוף שנה זו הגורם היחיד שהפיץ בשנית לכל חברי הצוות המקצועי את חוות הדעת האקולוגיות התומכות בהחללת כל שטחי האירוסים בתחומי שמורת טבע מוכרזת, לצד עצומת מדענים עליה חתומים עשרות מטובי האקולוגים בישראל - הוא החברה להגנת הטבע. כל חוות דעת נוספת לא הוגשה מטעם גורם כלשהו.

עמדת החברה להגנת הטבע: אירוס הגלבו הוא מין נדיר

של המגוון הביולוגי, מכיוון שהוא מצמצם את זמינות התשתית הפיסית לקיומן של מערכות אקולוגיות יבשתיות. דפוסי הפיתוח בישראל הם כאלה המשאירים את השטחים הפתוחים מקוטעים ובטווח השפעה קרוב ומידי של פעילות האדם. ניתוח כמותי של רציפות השטחים הפתוחים תוך סיווג עוצמת השפעת טיפוס שטחים בנויים על השטח הפתוח מייצר מדד רציפות שטחים פתוחים. על פי מדד זה במחוז חיפה המרחק המשוקלל מהפרה הוא קטן למדי (וזאת למרות קיומו של פארק הכרמל ככתם מוגן). צווארי בקבוק במסדרונות אקולוגיים הם אזורים בעלי חשיבות קריטית בהם פיתוח נוסף יקטע את רצף השטחים הפתוחים באופן בלתי הפיך. צוואר בקבוק כזה מצוי במעבר באזור גוש אלונים בין צומת יגור לצומת העמקים.

מרחב כרמל-גבעת אלונים. צילום יעל לביא אפרת

תהליכי הפיתוח במרחב המשתרע מצפון וממזרח לרכס הכרמל נמצאים בעיצומם, והם כוללים: רצועת רכבת העמק במורדות הכרמל עד מעבר מפער הקישון (עבודות בביצוע); תכנון חוצה ישראל קטע 3 במחלף תל קשיש, במחלף צומת העמקים עד לכניסה למנהור בשמורת שער העמקים; מחלף צומת יגור (בביצוע); גידול מסיבי של העיר רכסים לכיוון השטחים הפתוחים והטבעיים (שכונת הפרסה, בקדם-תכנון, משרד השיכון) ואזור תעשייה בין רכסים לאבטין המיועד לסגור רצף מבונה בין היישובים ולסגור מעבר פתוח (הוגשה התנגדות החברה להגנת הטבע וטרם הוכרעה).

עמדת החברה להגנת הטבע: עוצמות הפיתוח המתוארות והיקפן עתידות לייצר מפגעים ומטרדים רבים של תפיסת שטח פתוח וטבעי והמרתו בבניון, זיהום אור, רעש, תשטיפים וזיהומי אוויר. לא יתקיים רצף חיוני של שטחים פתוחים, ותפקודו האקולוגי של האזור כשטח מעבר ייפגע ללא הכר. יש לקדם ראייה מרחבית וחלוקת אחריות סביבתית בין כל הגורמים המעורבים: חברת חוצה ישראל וזכייני התכנון והביצוע המפורט, רכבת ישראל, מע"צ, משרד השיכון, מועצה אזורית "זבולון" ומועצה מקומית "רכסים". יש לבטא חלוקת אחריות כזו ולייצר פיצוי סביבתי כוללני על מנת למזער את הנזקים של הקיטוע המסיבי. יש להותיר תפקודי מעבר ורצף מסוימים בשטח המאויים.

המצוי בסכנת הכחדה. על כן יש לספק לו הגנה במסגרת הסטטוטורית שיועדה במיוחד לצורך זה – שמורת טבע. תכניות ישנות להקמת יישוב חדש בשמורת הטבע שבה יצפור על שטחי האירוסים נדחו במועצה הארצית לתכנון ולבנייה מטעם זה, וזאת בניגוד לעמדת רשות הטבע והגנים והקרן הקיימת לישראל.

רוב מוקדי האירוסים בגלבוע נמצאים בשטחים שיועדו לשמורות טבע בתכנית המתאר הארצית ובתכנית המתאר המחוזית. לכן יש לעשות הכול כדי להכריז עליהם שמורות טבע לצורך הגנה מרבית, וודאי שאין לשנות את ייעודם. החברה להגנת הטבע הציגה בפני קק"ל את תמונת ריכוזי האירוסים בגלבוע (על פי סקרי רשות הטבע והגנים) והעלתה כמה אפשרויות פעולה להגנה עליהם במסגרת שמורות טבע. עמדתם הראשונית של אנשי קק"ל הייתה שלילית, אך לאחר מכן היא השתנתה, והם הסכימו לאשר את ייעודו של חלק משטחי האירוסים לשמורת טבע. התקיימה פגישה משותפת לקק"ל ולרשות הטבע והגנים ומטרתה הייתה קביעת גבולות השמורה על בסיס הצעת החברה להגנת הטבע. ההסכמה הושגה, אך לא חלף זמן רב וקק"ל הודיעה על נסיגתה מהסכמתה בטענה כי "קיימים שיקולים אחרים". בעקבות הצעד החד-צדדי צירפה החברה להגנת הטבע לחוות הדעת המדעיות שהגישה לוועדה המחוזית גילוי דעת מטעם 60 האקולוגים.

החברה להגנת הטבע מברכת על החלטות הוועדה המקצועית-מדעית של רשות הטבע והגנים, וקוראת למליאת הרשות לאמץ את המלצות הוועדה וזאת לאחר שני דיונים רחבים. החברה להגנת הטבע קוראת גם להנהלת רשות הטבע והגנים למלא אחר המלצה זו. החברה להגנת הטבע שבה וקוראת לקק"ל לקבל את המלצת הוועדה המקצועית-מדעית, לשנות את תכניתה בהתאם כדי להעניק לאוכלוסיות האירוסים את ההגנה הטובה ביותר. כן מזמינה החברה להגנת הטבע את קק"ל להשתתף בנייהולו של רכס הגלבוע ובשימורו בשל העובדה כי בגלבוע קיימות שמורות טבע ייחודיות לצד יערות קק"ל.

16.

מרחב כרמל-גבעות אלונים – קיטוע מסדרון אקולוגי +

האיום: המרחב המשתרע בין הכרמל, רמות מנשה וגוש אלונים הוכר כבעל חשיבות לשמירת הטבע בישראל, ובמעבר שבין הכרמל לגבעות אלונים סומן מסדרון אקולוגי. כדי לשמור על מגוון ביולוגי יש לשמור על שטחים גדולים ורצופים, שיאפשרו קיומן של אוכלוסיות גדולות יחסית ומעבר של חומר גנטי ביניהן. מסדרון אקולוגי הוא כלי מרכזי לשמירה על המגוון הביולוגי. רוב המחקרים התיאורטיים וגם רוב המחקרים האמפיריים תומכים בקיומם של מסדרונות אקולוגיים.

בהמשך לתכנית הלאומית למגוון ביולוגי, פורסם בחודש מרץ 2011 דוח מצב הטבע בישראל. על פי הדוח, אובדן בתי הגידול אופייני כאיום הישיר החמור ביותר על קיומו

17.

פארק הכרמל – שרפות יער, תכניות שיקום וממשק למזעור נזקי שרפה

יותר, ולצמצם את נוכחותם של עצי אורן גבוהים בסמיכות מידית לבינוי. את רוחבן של רצועות החיץ ואת מידת ההתערבות בממשקים יש לתכנן ולבצע תוך התייחסות לנתוני השטח: למידת הדליקות של התכסית, לטופוגרפיה, לנגישות ולערכיות. אין לפרוץ דרכים נוספות היוצרות קיטוע בשטח הפתוח, גורמות לפגיעה נופית ומעודדות חדירה של מינים פולשים ורכבי שטח. לחילופין, ראוי לתחזק דרכים קיימות חיוניות. בשטח הפתוח בכרמל קיימים כ-1200 ק"מ של דרכי עפר – צפיפות גבוהה ובלתי סבירה לשטח פתוח קטן, ערכי ורגיש.

בכל הנוגע לאזורי חיץ בתוך היישובים, הרי שגורלם של אזורי טבע המצויים בתוך הקו הכחול של היישובים מצוי בסכנה. בחיפה, יזמה החברה להגנת הטבע מפגש שמטרתו בחינת המצב בעיר בה וואדיות מוריקים עוטפים את שכונותיה ומיתון הפגיעה בטבע בעקבות אזורי החיץ המתכנסים. בתום המפגש נוסחו המלצות והנחיות מקומיות בהתאם לייחודיות החיפאית. בדיון השתתפו אנשי רשות הטבע והגנים, קרן קיימת לישראל, נציגי אקדמיה, נציגי מנהל תפעול בעיריית חיפה, וכמובן אנשי החברה להגנת הטבע.

יערות הכרמל לאחר השרפה. צילום איתמר בן דוד

קיימת חשיבות גבוהה ביותר להגדרת סדרי עדיפויות עירוניים. כדאי ואפשר לשלב מידע הנאסף בימים אלה בסקר תשתיות טבע שעורכת החברה להגנת הטבע בעיר ובו נבדקת בין היתר ערכיות הנחלים. כמו כן, יש להכין תכנית נקודתית תוך היכרות עם סיכונים מקומיים: קרבה למתקני גז, תחנות דלק, שיפועים וכדומה. אין לקבל החלטות גורפות ברמה העירונית. שימוש נכון בתשתיות הנדרשות בעיר כגון דרכי ביוב ומעברים בין בתים יכול להוביל לפתרון עבור חלק מבעיות הנגישות של הכבאיות, ללא צורך בטיפול מאסיבי בשולי הוואדיות הצמודים לבינוי הקיים.

החברה להגנת הטבע תפעל לעידוד השקעת משאבים ראויים לשיפור ההצטיידות של מערך הכיבוי ולתחזוקת שיפורים אלה יאפשרו לכוחות הכיבוי להגיב במהירות וביעילות רבה יותר לכל אירוע שרפה ובכך להפחית את הנזק. יש להקצות משאבים לשיקום טבעי-אקולוגי בהתאם להמלצות הממשק שהתקבלו בשנה שעברה. חיוני גם להגביר את המודעות בדרך של חינוך והסברה כדי למנוע

האיום: השרפות בשטחי חורש יער בכרמל, כמו בכל השטחים הפתוחים בארץ, נגרמות על ידי אדם במזיד או ברשלנות. עוצמת הפגיעה חרוטה בשחור קודר בתודעתו של הציבור. הפגיעה המידית מתבטאת בקורבנות בנפש, בפגיעה ביישובים, בהרס בתי גידול ומערכות אקולוגיות, בפגיעה בחי ובצומח ובפגיעה במסלולי טיול, דרכים וחניונים. עוצמת הפגיעה נגזרת מתנאי מזג אוויר, מטופוגרפיה, מטיפוס התכסית הצמחית, מתדירות השרפות הקודמות במקום, וממהירות התגובה לשרפה.

התמונה השחורה המתגלה לאחר שרפה של עצים שחורים ומפוחמים ואדמה חרוכה וחשופה, מעוררת רצון לנקוט בכל האמצעים כדי לשקם את השטחים הנרחבים שנפגעו. אבל פעולות שיקום מקובלות עלולות להביא לתוצאה הפוכה: לעכב את ההשתקמות הטבעית ולגרור לנזקים נוספים. פעולות כגון נטיעות, סילוק גזעים שרופים תוך גרייתם בשטח ופגיעה במרקם הקרקע ובמקומות מסתור של בעלי חיים, דילול בשלבים מוקדמים מדי, רמיסה והידוק הקרקע, גרימת סחף קרקע ושינוי משטרי זרימת מי נגר וקיטועם במהלך הפעולות בשטח – כל אלה כוונתם טובה אך פגיעתם רעה.

החשש המוצדק משרפות עתידיות גורם להכנת תכניות ממשק כוללניות ופיזיות, המתעלמות מתנאי השטח, ועלולות להיות הרסניות למשאבי טבע ונוף. הפיתוח יוצר אזורי חיץ נרחבים וחשופים וכן תוספת דרכים וכבישים. בשנת 2011 חל שינוי לטובה: פורסמו המלצות לממשק בכרמל שאימצו בעיקר את הגישה של השיקום הטבעי-אקולוגי והעדיפו אותה על פני הגישה של ייעור הכרמל במהירות וללא בחינת מכלול השיקולים.

העברת הכספים לשיקום הכרמל המיועדים גם למניעת שרפות עתידיות ולצמצומן, התעכבה עד לשנה זו, ואף ספגה עיכוב נוסף ביולי השנה בוועדת הכספים של הכנסת, בניסיון לקשור בין הכספים הללו לסלילת כבישי גישה ליישובים בתוך אזורים מוגנים (בכרמל ובמירון). בהתערבות ארגוני הסביבה, שוחררו הכספים ותקציב ראשוני הועבר. החברה להגנת הטבע תעמוד על העברת יתרת התקציבים כסדרם.

עמדת החברה להגנת הטבע: יש לאפשר למערכות הטבעיות להשתקם ללא הפרעה: עצים רחבי עלים יתחדשו ברובם מצוואר השורש, אורן ירושלים יתחדש מזרעים, מיני עשבונים, בני שיח וגיאופיטים יתחדשו גם הם.

כל נטיעה בשטח השרוף מיותרת והפעילות בשטח לצורך נטיעה פוגעת בהשתקמות הטבעית. לאחר כשנתיים ניתן לבחון האם יש צורך בדילול נבטים וחוטרים, וגם זאת בשלבים. כריתת עצים שרופים העלולים להתמוטט ראוי שתעשה רק בשולי יישובים ובסמוך לדרכים וחניונים. בכל הנוגע לאזורי חיץ סביב יישובים: יש לכסות רצועות קרקע שבהן יבוצע ממשק לצמצום החומר הדליק בצמחייה דלילה

החדשות של עוספיה ודלית אל כרמל המצויות בדיונים בוועדות ההיגוי, הן צעד חשוב בכיוון הנכון. תכניות בינוי ופיתוח המתוכננות בתחום הפיתוח של היישובים אך בגבול הפארק צריכות להיעשות תוך מזעור מרבי של הפרת שטחי הפארק. כך למשל יש להקפיד הקפדה יתירה כי בינוי בשולי היישובים ייעשה ללא השפעת זיהום אור ורעש, במערכות ניקוז וביוב תקינות ובנייהול מיטבי של עודפי עפר ופסולת.

19.

פארק הכרמל - כביש 672 עוקף עוספיה ודלית אל כרמל

תורמוסים בכרמל. צילום דפנה מרוז

האיום: הכרמל תחום בדרכים ארציות משלושת עבריו (כבישים מס' 4,70,75), וקטוע בשל דרכים אזוריות החוצות אותו: כביש 672 (הכביש הקיים) שעיקרו על גב הרכס, כביש 705 בסמוך לגבולן של חיפה ונשר ושתי דרכים אזוריות – נופיות מתפתלות ויורדות מקו הרכס: כביש 721 באגן של נחל אורן כלפי מערב, וכביש 7212 באגן נחל נשר כלפי מזרח. חברת "יפה נוף" בחיפה מקדמת תכנון מחודש לכביש 672 הנקרא – "עוקף עוספיה ודלית אל כרמל". במסגרתו מוצעת הסטה של הכביש דרומה ומערבה בתחומי פארק הכרמל, תוך פגיעה אנושה בו.

עמדת החברה להגנת הטבע: לאור הפגיעה האנושה הצפויה לערכי הטבע בפארק הכרמל בשל חלופת הסטת תוואי הכביש, מציעה החברה להגנת הטבע חלופה אחרת. מידת פגיעתה בפארק פחותה, והיא נסמכת על גבול הפיתוח העתידי של היישובים עוספיה ודלית אל כרמל. יש לקרב את הכביש האזורי המתוכנן ככל הניתן ליישובים. בהתאם להנחיות המשרד להגנת הסביבה ולאור הנחיות התסקיר שנערך לדרך, נבחנות היום חלופות נוספות להתווייתה. תכנית המתאר החדשה של עוספיה, המצויה בדיונים בוועדת ההיגוי, מציעה חלופה ראויה לפתרון בעיית התחבורה באזור תוך מזעור הנזקים הסביבתיים.

שרפות הנגרמות כתוצאה מרשלנות בעתיד. במקביל יש להגביר את מאמצי הפיקוח והאכיפה.

18.

פארק הכרמל - התפשטות עוספיה ודלית אל כרמל

האיום: יערות הכרמל הירוקים הם כאבן שואבת למאות אלפי מטיילים בשנה. זאת בזכות השילוב הנפלא בין נופי החורש לבין הים, הפינות המוצלות ומסלולי הטיול הסמוכים לחיפה ולמרכז הארץ. הכרמל הוא גם בית גידול פורה לעשרות מינים של צמחים ובעלי חיים.

היישובים עוספיה ודלית אל כרמל ממוקמים בליבו של הפארק, מעל למתלולים הצפון-מזרחיים והמזרחיים של הכרמל מצד אחד ובמעלה אגני הנחלים אורן, מערות, חרובים ומהר"ל מצד שני. מיקום ייחודי ורגיש זה משפיע על כל שטח הכרמל הגבוה ועל כל שטח הכרמל התיכון, ותוצאות כל יזמות הפיתוח המתוכננות בו תבלוטנה משטחים נרחבים הסמוכים לכרמל. התפתחותם של היישובים עוספיה ודלית אל כרמל, במרכז של פארק הכרמל, היא כיום מוקד החיכוך העיקרי בין מצדדי השימור לבין תומכי הפיתוח באזור.

הכרמל. צילום דפנה מרוז

שלל יזמות הפיתוח והבנייה הבלתי חוקית והבזבזנית של משאב הקרקע סביב היישובים עוספיה ודלית אל כרמל מובילות לגריעת שטחים מפארק הכרמל. כמות השטחים הפתוחים המוגנים של הפארק מצטמצמת בהדרגה. גם העברת תשתיות בפארק, ובראשן התוויית כביש אזורי 672 (ראו פירוט באיום 19) הנמצא בהליכי תכנון מתקדמים, גורמת לקיטוע רציפותם של השטחים הפתוחים, תוך פגיעה נופית ואקולוגית, ומאיימת על בית הגידול ועל נופיו הייחודיים של הכרמל.

עמדת החברה להגנת הטבע: יש לפעול בהתמדה ובנחישות כנגד הבנייה הבלתי חוקית הרווחת באזור, ולהימנע ככל הניתן מגריעת שטחים מפארק הכרמל. תכניות המתאר

20.

פארק הכרמל: כביש דליית אל כרמל
- ניר עציון +

האיום: היישובים עוספיה ודלית אל כרמל מנסים לקדם זה שנים ארוכות תכנונו של כביש שיחצה את פארק הכרמל ויחבר אותם לכביש 4. יוזמות אלה נדחו בעבר שוב ושוב. לאחר השרפה בכרמל בשנת 2010, הועלה רעיון סלילת הכביש מחדש כ"דרך מילוט". סלילת כביש בשטח פתוח רגיש זה מטעמי מילוט עלולה להוות תקדים מסוכן, שיתמרץ יישובים מבודדים נוספים להתחבר לעורקי התחבורה הראשיים דרך השטחים הפתוחים והמוגנים.

לא די בכך, אלא שחלק מדרך היער המשמשת לתחזוקה וכיבוי המצוי בתחום היישוב דלית אל כרמל כבר נסלל באופן בלתי חוקי עד לגבול פארק הכרמל ממש. למרבה הצער, בדוח הביקורת בנושא השרפה הלך מבקר המדינה שבי אחר קונספט המילוט והמליץ על סלילת כביש מילוט חוצה יער.

עמדת החברה להגנת הטבע: סלילת הכביש תסב נזקים אקולוגיים לבית גידול מגוון, רגיש ומוגן סטטוטורית. השפעות סלילה כזאת כוללות את קיטוע השטח והרחבת שטחי מגע מופרים בתוכו; שינוי משטרי זרימה וחלחול; דריסת בעלי חיים; הכנסת מזהמים כגון רעש, אור ותשטיפי כביש; הפרעה לפעילות הלילית בסביבת היער; חדירת מינים פולשים ומתפרצים; השלכת פסולת לצדי הדרכים (כפי שכבר ניתן לראות בקטע הסלול הנוכחי) והגברת הסיכון לדליקות.

כביש דליית אל כרמל-ניר עציון. צילום יעל לביא אפרת

חשוב מכך, אותה דרך המיועדת לכאורה לצרכי "מילוט", עוברת דרך שכונה צפופה בדלית אל כרמל שרחובותיה צרים ונכנסת לאזור מיוער. אין לדרך כזו קיבולת להניע אוכלוסיה בחירום ואין לכוון אוכלוסיה ללב האזור המיוער בעת שרפה. החברה להגנת הטבע תפעל למנוע סלילת כביש על דרך היער הקיימת או בנתיבים פוגעניים חליפיים. נושאים הנוגעים לסיכון אוכלוסיה יקודמו במסגרות החוקיות והמקובלות: קידום חלופה מוסכמת (עוקפת מרכזי כפרים) לכביש 762 בסטנדרטים ראויים, אכיפה ומניעת פיזור של

פסולת דליקה, אזורי חיץ למניעת שרפה, תחזוקת דרכי כיבוי תקינות וכמובן אמצעי פיקוח וכיבוי נאותים.

21.

פארק הכרמל: כרסום מתמשך בבחות
+ תות - אליקים

בחות תות-אליקים. צילום: יעל לביא אפרת

האיום: ביחידת הנוף תות אליקים שבדרום מזרח הכרמל, בתפר שבין הכרמל לרמות מנשה, מתקיים בית גידול בתות, בני שיח ועשבונים. אזור זה מתאפיין במגוון ביולוגי ייחודי ועשיר הכולל גם מינים נדירים. עוד מתקיימים בתא שטח זה ערוצי נחלים ומעינות. הערכים המיוחדים והאופייניים לבתות תות אליקים כוללים כתמי פריחה מרהיבים של תורמוס ההרים (בחודשים פברואר-מרץ) ואזור מחיה לצבאים. תא שטח ייחודי ומגוון זה סובל כבר כעת משתי הפרות עיקריות: תחנת הכוח "חגית" ובסיס צה"ל "אליקים" על מתקניו ופעילותו (מטווחים ושטח אימונים לנהיגת רכבי שטח). כביש 70 מהווה למעשה קיטוע של אזור הבתה הרחב יותר. מעבר הרצף שנבנה עליו אמור לשמש מענה מסוים לקיטוע זה. אזורי בתה איכותיים ננגסו לצרכים חקלאיים, והשטח חרוץ דרכי עפר, גדרות קווי דלק, גז וחשמל.

איומים נוספים המתהווים על השטח: תכנית יער חוף הכרמל (ח/כ/600) הינה תכנית מפורטת המייעדת שטחים לייעור, מכוחה של תמ"א 22, תכנית המתאר הארצית ליער וייעור בישראל. התכנית מייעדת ביזור הבתה באמצעות נטיעות בתצורה של יער פארק. בשטח כבר נטעו למעלה מ-800 דונם, בחלקם עצים בוגרים שנטיעתם כרוכה בעבודת חפירה והפרה של פני הקרקע הטבעית, ובתחזוקה שוטפת של תמיכה להשקיה עד לקליטתה מלאה. ייעור שטח בתה משנה את מגוון הצומח, דוחק מינים מתמחי בתה, פוגע בשטחי שיחור איכותיים לדורסים, ומפר תנאי מחיה של צבאים המגלים העדפה לשטחים פתוחים ולשטחי צפייה למרחק.

בנוסף, השטח שממזרח לתחנת הכוח "חגית" אותר כמתאים

עמדת החברה להגנת הטבע: חשוב להבחין בין כבישים שבהם התאורה הכרחית מסיבות בטיחותיות, לבין כבישים שבהם הנזק הסביבתי של התאורה כבד מדי ויש להימנע ממנה.

בחברה להגנת הטבע הוכנה מפה ארצית של כבישים מסווגים לפי רגישותם אקולוגית, כחומר רקע לדיון עם רשויות התכנון ועם החברה הלאומית לדרכים בנושא מניעת זיהום אור.

23.

חיפה – כביש הרכס ושכונת מורדות גולדה

נחל עובדיה. צילום: החברה להגנת הטבע

האיום: חברת "יפה נוף" ועיריית חיפה מקדמות תכנית לכביש שיחבר בין ציר הרכס (ציר מוריה) לדרך מספר 2 (כביש החוף). החלופה המוצעת עוברת באגן נחל עובדיה בשולי השכונה החדשה המתוכננת "מורדות גולדה". תא השטח הוא בעל ערכיות נופית גבוהה ותכנית צמחית מגוונת. באוקטובר השנה, הסתיים הליך שיתוף הציבור, בו הייתה שותפה החברה להגנת הטבע. בכנס המסכם הוצגו כיווני המשך הבדיקה מטעם צוות מהנדס העיר בנוגע לכביש המחבר בין מרכז הרכס מערבה, לכביש החוף.

עמדת החברה להגנת הטבע: הליך שיתוף הציבור בתכנון עמד בציפיות החברה להגנת הטבע והוביל לבחינה מחודשת של החלופה שנבחרה טרם ההליך התכנוני. עמדת החברה להגנת הטבע לא השתנתה בנוגע לסוגיית בניית השכונה "מורדות גולדה", כיוון שטרם הוצגו מסקנות בנוגע אליה: יש להצמיד את הבינוי המוצע לגבול הבינוי של השכונות הקיימות, להעלות את צפיפות המגורים המבוקשת בשכונה, לצמצם את זליגת הפיתוח לכיוון הנחל, ובכך להותיר רצף של שטח פתוח בלתי מופר ולא מקוטע. בנוגע לכביש, החברה להגנת הטבע מברכת על המגמה לבטל את מקטע הכביש שהיה אמור לעבור בנחל עובדיה ועל אימוץ ההמלצה

למתקן קליטה וטיפול בגז טבעי, וכנגד המלצות תסקיר השפעה על הסביבה הוחלט כי המתקן יוצב בשטח זה. מתקן כזה לא רק יתפוס שטח וירחיב את השפעות הקיטוע; יש חשש שהחציבה שתידרש במסלע הקרטוני לצורך הנחת קווי ההולכה למתקן תפגע במשטר המים בתת הקרקע, בשפיעת המעיינות (כפי שהתרחש בעת הנחת קו הגז המזין את תחנת הכוח הנוכחית) ובפני השטח. הצבת שני מתקני תשתית גדולים בלב שטח פתוח וערכי מהווה הזמנה מסוכנת לתשתיות נוספות משיקולים של צמידות דופן, תסריט שעלול לחסל את אופיו של השטח ואת תפקודו האקולוגיים.

עמדת החברה להגנת הטבע: יש לפעול לשימור שטחי הבתה באמצעים תכנוניים (למשל בתכניות המתייחסות לייעודים עתידיים, לרבות השימושים החקלאיים). יש להימנע מייעור בשטחי הבתה או לכל הפחות להותיר רצף בתה משמעותי, תוך שימת לב לקישוריות האקולוגית לרמות מנשה. יש לפעול לצמצום ההשפעה של מתקן הגז על הסביבה הטבעית, ולהימנע מהזמנת כל תשתית נוספת לאזור.

22.

תאורת כבישים – "זיהום אור"

תאורת כבישים. צילום: חוה להב

האיום: הצבת עמודי תאורה לאורכם של כבישים החוצים שטחים פתוחים מבוצעת לאחרונה בהיקפים נרחבים. תאורה לאורכם של כביש מעצימה את השפעתו השלילית על השטחים הסמוכים לו. כבישים מוארים משפיעים לרעה על תפקודן של המערכות האקולוגיות סביבם, ובכלל זה נכללים: הפרעה לפעילותם של מיני יונקים ליליים, דורסי לילה, דו חיים ואחרים, הפרעה למינים פעילי יום במקומות הלילה שלהם והפרעה למיני עופות נודדים במנוחתם. כמו כן עלולה להיגרם הפרעה למיני מאביקים הנמשכים לאור ומוסטים בכך ממוקדי המשיכה הטבעיים שלהם (פרחים). הסטה זו פוגעת ביצירת זרעים של מיני צמחים המואבקים על ידי רפרפים ומאביקים ליליים אחרים.

לחלופה המשלבת כבישים שכונתיים. חלופה זו ממזערת את הפגיעה בנוף, במשאבי הטבע, במעבר בעלי החיים ובמטיילים. ההתוויה המדויקת והתכנון הפרטני מחייבים גם את מזעור הפגיעה באיכות החיים של תושבי השכונות ככל שניתן. איום זה עדיין לא הוסר מכיוון שפתרונות בנוגע לשכונה טרם הוצגו וכיוון שהתוואי המקורי העובר בנחל עובדיה מופיע עדיין כתוואי לבדיקה בחפ/2000, תכנית המתאר העירונית.

24.

חיפה – שביל סיור לאורך הקו הלבן של צינור הנפט +

האיום: בשטח עיריית חיפה, בנחל עובדיה המאופיין בצמחיית חורש, עובר הקו הלבן של צינור הנפט. הצינור הונח בשנות החמישים למדינה בעומק שנע בין חצי מטר למטר. הקו עובר בגבול שכונות מיושבות ובריכוזי אוכלוסייה. כדי לגלות פריצות או נזילות בצינור העשויות להוביל לנזק אקולוגי וסביבתי רב ופגיעה בחיי אדם, עובר פקח לאורך השביל בקטע היורד משכונת רמת גולדה לטירת הכרמל באזורים בהם יש גישה לתוואי. לאור השרפה האחרונה בכרמל מקודמות תכניות לפריצת שביל רציף לאורך צינור הדלק ויצירת מקומות נגישים (מנגשים) לכבאיות ולרכבי הסיור.

נחל עובדיה. צילום: יניב אלון

עמדת החברה להגנת הטבע: לקו הלבן של צינור הנפט מספר בעיות מרכזיות: (1) מיקום רגיש מבחינה סביבתית (2) מיקום מרכזי בריכוזי אוכלוסייה (אשר עתידים להצטופף לאור תכניות פיתוח נוספות של העיר חיפה) (3) קירבה לפארק הכרמל (4) תשתית רעועה ומיושנת. החברה להגנת הטבע טוענת שקידום של פתרונות זמניים כגון שבילי הסיור תרחיק את הפתרון הכוללני לתשתיות העוברות בתחום העיר חיפה – מערכת המנהרות לחומרים המסוכנים – "חוצה כרמל". מזה מספר שנים עיריית חיפה מקדמת תכניות להקמת מערכת מנהרות באורך כולל של

כ-65 קילומטר שישתרעו ממפרץ חיפה באזור בתי הזיקוק והמפעלים הפטרוכימיים, דרך נמל חיפה ומסוף הדלק שבו, תוך חציית הר הכרמל עד למבואות הדרומיים של חיפה וטירת הכרמל.

ריכוז תשתיות כגון תשתיות בתי הזיקוק, החברות הפטרוכימיות, חברות הובלת הקז, קווי מתח גבוה ומתח עליון וקווי תקשורת יתנו את המענה הראוי לנושאי הבטיחות, הביטחון, השמירה על הסביבה ותחזוקה שוטפת וטיפול בשעות חירום.

החברה להגנת הטבע טוענת שעל הפתרון הזמני להיות מינורי ככל הניתן תוך צמצום רוחב השביל למינימום הכרחי.

25.

חיפה – שלולית חורף הצ'ק פוסט +

האיום: בלב אזור מפרץ חיפה באתר הידוע בכינוי "הצ'ק פוסט" רווי התחבורה, הדלקים, השמנים, הפליטות המזהמות והשימושים המסחריים הצליחה להתקיים שלולית חורף איכותית.

שלולית חורף היא בית גידול עונתי, המקיים בימות החורף סביבה לחה המתאימה למינים הפועלים במחזוריים עונתיים, ובעיקר דו חיים. בית גידול ייחודי זה הולך ונעלם מנופי מדינת ישראל, עקב לחצי הפיתוח ותהליכי העיור.

בשטח זה נקוו מדי חורף מי גשמים ונגר עילי, ובמסגרתו התקיים מארג חיים עשיר, כולל צומח בתי גידול לחים, ובעלי חיים שהמיוחדים בהם הם חפריות וטריטונים – שניהם מינים בסכנת הכחדה.

על השטח חלה תכנית מאושרת מימי המנדט הבריטי. לאחר שנים שבהן לא קודם הבינוי בו, החלו בו הליכי פיתוח ועתיד להבנות בו מרכז קניות גדול.

שלולית הצ'ק פוסט. צילום: יעל לביא אפרת

עמדת החברה להגנת הטבע: ראייה אקולוגית ומקיימת של השטח ותכנון כוללני לאזורי המסחר והתעסוקה של העיר יכלה להביא לפתרון שימור וחילופי קרקע. אולם בהעדר נכונות ויכולת לפצות את בעל הקרקע בחלופה אחרת

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מתנגדת לבנייתם של מגדלים נוספים בחוף הכרמל. קידום פרויקט זה מנוגד לאינטרס הציבורי ועתיד לפגוע בחוף הים. כל זאת לטובת עסקת נדל"ן בודדת המיטיבה עם היזמים על חשבון הדורות הבאים.

החברה להגנת הטבע פתחה במאבק ציבורי כנגד הניסיון לממש את זכויות הבנייה במתחם ולהקים 4 מגדלים נוספים. החברה להגנת הטבע דורשת מעריית חיפה לחזור בה מהתמיכה שהיא מספקת ליזמים ולמוסדות התכנון, ולעמוד בפרץ מול היזמים המעוניינים בבינוי בחוף הים. החברה להגנת הטבע פועלת לאימוץ חלופה שתנייד את זכויות הבנייה של היזמים למתחם צבאי סמוך, העתיד להתפנות מהחוף לטובת פיתוח אזרחי למגורים ומלונאות. לאור רגישות מצב החופים במדינת ישראל ולחצי הפיתוח עליהם, החברה להגנת הטבע קוראת למוסדות התכנון לקדם רק חלופות תכנון המותירות את הסביבה הימית והחופית פתוחה לציבור הרחב.

27.

חיפה – פיתוח בחופים

האיום: לאחרונה מקודם הליך תכנוני להסדרת חופי חיפה. הליך הכולל בין השאר הסדרת הפיתוח הקיים בחוף הכרמל מצפון לתחנת הרכבת חוף הכרמל (מחוף הסאן ביץ' ועד לחוף נירוונה ומגדלי חוף הכרמל), תכנון ופיתוח החוף הדרומי (מדרום לתחנת הרכבת חוף הכרמל לכיוון חוף הסטודנטים) והסדרת הטיילת והחוף באזור בת גלים במסגרת ההסכמה עם בה"ד חיל הים המסיג את גבולו לצורך כך. תכנון חופי חיפה לא כולל תכנית אסטרטגית שתסייע בשמירה על רצף נופי, קישוריות והבטחת הנגישות למשאב החופי. מעבר לכך, מרבית התכניות המוצעות לפיתוח חופי חיפה הינן תכניות מקומיות המתייחסות למקטע חופי בלבד ומציעות פיתוח אינטנסיבי שאינו מתחשב בערכי הטבעיים והסביבתיים של החוף.

עמדת החברה להגנת הטבע: הסביבה החופית ושטח הים מהווים סביבה פתוחה וערכית, ומשאב מקומי ולאומי. בהתאם לכך, ראוי להקדיש תשומת לב מיוחדת לכל יזמת פיתוח. העדר התייחסות כוללת המנסחת עקרונות תכנוניים ברי קיימא לסביבה החופית והימית, תוך התייחסות למקטעי הים והחוף השונים על פי ערכיהם הסביבתיים ומאפייניהם, פוגעת במשאב הציבורי החשוב כל כך לעיר.

כך למשל בחוף שבין שקמונה לבין מגדלי חוף הכרמל (מלון מרידיאן) פעילות צבי הים בעונה היא המובילה בארץ כולה. חוף כזה צריך לקבל הגנה מקסימלית כדי לשמר את איכותו יוצאת הדופן. דוגמה נוספת היא מפגש ראש הכרמל עם הים. בסביבה הימית של ראש הכרמל תועדה לאחרונה פעילות רבה ומיוחדת של טריגונים (משפחת יצורים ימיים סחוסיים בעלי גוף שטוח דלתוני או עגול). על הפיתוח הסביבתי

ולשמר את השטח לצרכי מחקר וחינוך ולהנאת הדורות הבאים, עתיד השטח להיבנות. אף שיושקעו מאמצים בהענקת בעלי חיים וצמחיה לסביבות מתאימות באזור, החברה להגנת הטבע רואה בהענקת פתרון אחרון ולא מיטבי השמור רק למצבים בהם אין אמצעים בעלי התכונות לשימור במקום.

26.

חיפה – מגדלי חוף כרמל

האיום: תכנית מגדלי חוף הכרמל כוללת את בנייתם של 6 רבי קומות באזור חוף הכרמל, על בסיס תכנית משנת 1978. לאחר עצירת הבנייה בשנות ה-90 התכנית, בהיקף זכויות בנייה של עשרות אלפי מ"ר, עדיין לא מומשה. פסק הדין שעצר את הבנייה בשנות ה-90 מאפשר את מימושה על חשבון ייבוש חוף הים עד למרחק של 100 מ' מן הבנייה המתוכננת.

מגדלי חוף הכרמל. צילום: החברה להגנת הטבע

חברת "דלק נדל"ן" ועיריית חיפה מעוניינות לקדם את התכנית לייבוש שטח ים נרחב ולהקמת 4 מגדלים נוספים במהירות האפשרית. שני המגדלים הקיימים כבר גרמו נזק רב לסביבה החופית ולחזותה של חיפה. לאחר עשור שנים מתחדש כיום המאבק סביב המשך קידום תכניות מגדלי חוף הכרמל. במאבק זה ייקבע צביונו של קו החוף העתידי של חיפה – פתוח וטבעי או בנוי וחסום. קידום הפרויקט הוא בניגוד לאינטרס הציבורי והוא יגרום להמשך הפגיעה הקשה באחד הנכסים החשובים והיקרים ביותר לציבור – חוף הים. לאורך השנים הוצגו יזמות שונות ומשונות לפיתוח ובינוי על קו החוף ובחוף עצמו בקרבת הפרויקט. השנה התקיים דיון במועצה הארצית לתכנון ולבנייה לפני הפקדת תכנית המתאר הכוללת של העיר חיפה. תכנית זו אינה מאפשרת את שינוי ייעוד הקרקע באזור ליעוד המקורי של שטח פתוח בחוף הים, אך הציבור מתכוון להתנגד לה בעתיד הקרוב. תסקיר בנושא ייבוש רצועת החוף היה אמור להיות מוגש עד ספטמבר והמועד הוארך לדצמבר 2012.

להימנע מהשפעה על הים ככל הניתן בסביבה רגישה זו. תכנית נוספת בחרה להתייחס לחלקו הצפוני של חוף הכרמל ולחלקו הדרומי כמכלול אחד תוך מתן לגליזציה לשירותי חוף מפותחים, סלילת חניות ובניית טיילת ללא התייחסות לאלמנטים כגון: שמירה על החול בחוף ומניעת הסעתו, תאורה, חלחול מים לעומת סלילת חניות אספלט וכדומה.

חוף הכרמל. צילום: אלה אלכסנדר

העיר חיפה בורכה במשאב טבעי ורחב ידיים של הים והסביבה החופית. עם ההנאה מהמשאב יוצא הדופן, באה אחריות כבדה לשמירה על טיבו הטבעי והפתוח לציבור. מתן אישור לבינוי בסביבה החופית, גם אם הוא תואם תכנית מאושרת, ראוי שיעשה שלא במסגרת רשות הרישוי אלא במסגרת הוועדה המקומית לתכנון ובנייה, בשקיפות ולעניי הציבור באמצעות נציגיו בוועדה (כפי שהיא ראשית לעשות בהתאם לסעיף 145(ב) לחוק התכנון והבנייה).

28.

חיפה – התייבשות נחל סעדיה

האיום: נחל סעדיה, אחד מאוצרותיה הטבעיים של חיפה, הוא נחל איתן הניזון ממימיו של עין סעדיה וממעינות קטנים יותר לאורכו של העתק יגור, בין צומת הקריות למתחם "הזרע". הנחל, גדותיו ושטחי האחו הלחים סביבו מקיימים מערכות אקולוגיות מעניינות ועתירות מינים מגוונים של חי וצומח. גם עיריית חיפה הכירה בחשיבותו הנופית, האקולוגית, הסביבתית והחינוכית של נחל סעדיה ובפוטנציאל שלו לציבור. לאור זאת השקיעה העירייה (יחד עם גורמים נוספים) משאבים רבים בתכנונו של פארק נחל סעדיה.

תכנית מנהרות הכרמל עוררה כבר מראשיתה חששות כבדים אודות השפעתן של עבודות החציבה בסמוך לנחל עין סעדיה על שפיעתו. החברה להגנת הטבע העלתה במהלך הדיונים עם המתכננים ועם מקבלי ההחלטות דרישה לחוות דעת הידרולוגית/גיא-הידרולוגית ולניטור. כיום מצביעות העובדות כי עין סעדיה התייבש ואינו קיים עוד.

עמדת החברה להגנת הטבע: עם גשמי הברכה של החורף האחרון, היתה שפיעה מסוימת במעין. הסביבה הלחה המשיכה להתקיים גם במהלך הקיץ. בשלב זה, קשה לומר האם מדובר בנביעה שמקורה במי החורף האחרון בלבד או בזרימה מחודשת של האקוויפר למעין. קשה לקבוע מה מצבו של האקוויפר והאם הוא נפגע מהחציבות למנהרת הכרמל ו/או מהשפלת מי התהום לצורך הבנייה במתחם בית החולים רמב"ם. נדרש מעקב, ניטור ומחקר מסודר לאורך כמה שנים על מנת לאמוד את מצבו. על אף הצורך שהובהר לא אחת במהלך השנה החולפת, טרם נבדקה הסיבה להתייבשות ותשובות לשאלות הקשות טרם ניתנו.

נחל סעדיה. צילום: הלל גלזמן, רשות הטבע והגנים

29.

חיפה – נמל המפרץ על חשבון נחל הקישון

האיום: בשנת 2007 אימצה ממשלת ישראל את עיקרי תכנית האב של חברת נמלי ישראל לפיתוח נמלי הים התיכון. מאז ועד היום מקודמות במקביל תכניות להיקפי פיתוח מרחיקי לכת הן בחיפה והן באשדוד. פיתוח הנמל בחיפה משתרע על שטח רחב מאזור הנמל המערבי ועד אזור המפרץ, ותכנונו מתחלק לשלוש תכניות מתאר ארציות: החלק היבשתי, החלק הימי, ופינוי הנמל המערבי ופתיחתו לציבור הרחב. האיום המרכזי הנובע מפיתוח נרחב של הנמל במפרץ חיפה הוא הפיכת המפרץ הטבעי היחיד בישראל ונחל הקישון מאזור המתאפיין בשימושים טבעיים לאזור שימושי נמל ועורף נמל.

התכנית מחולקת לשלוש תמ"אות חלקיות – לתכנית היבשתית המיועדת לעורף הנמל, הנמצאת בהליכי תכנון במועצה הארצית לתכנון ולבנייה, לתכנית למבנים הימיים במפרץ חיפה הנמצאת בשלב ההפקדה להערות הועדות המחוזיות והשגות הציבור ולתכנית למקורות חומרי המילוי שהופרדה מהתכנית למבנים הימיים. לתכניות אלה השפעה רבה על אזור המפרץ כולו.

מטרופולין חיפה. ההנחה שפיתוח נמל חיפה הוא מחויב המציאות ראוייה להיבדק לאור היקפי השטחים העצומים המיועדים לנמל ולעורף נמל במפרץ חיפה אל מול התועלות המוצגות. הרשויות המתכננות חייבות להבטיח את שימורם של שימושים ותשתיות שירכזו במזרח מפרץ חיפה, כולל האפשרות להוסיף בעתיד מתקני תשתית דוגמת מתקן התפלה. ריכוז השימושים והתשתיות במזרח מפרץ חיפה צריך להיעשות תוך פינוי קו החוף של הנמל המערבי ופתיחתו לתועלת הציבור. האינטרס הציבורי מחייב לשמור על השטחים המיועדים לשיקום בקרבה לנחל הקישון ולתוואי הנחל המקורי (אפנדיקס) על פני הפיכת השטח לעורף נמל. הסוגיה היא תכנונית-עקרונית ובעלת השלכות ישירות על האיזון האקולוגי והמגוון הביולוגי באזור, שכן מתחמי האחסון המרובים לאורך הקישון צמודים לבתי גידול רבים ובהם מינים בסכנת הכחדה.

30.

חיפה – מקורות לחומרי מילוי למסוף נמל המפרץ

האיום: נמל הקישון הוא נמל הנמצא בשפך נחל הקישון וגבו אל הים התיכון. במצבו הנוכחי הנמל כולל 4 רציפים למטען כללי, שני מסופי כימיקלים, מעגן דיג וספירט ומסוף עורפי לאחסון ולשינוע מכולות. במטרה ליצור תחרותיות והתייעלות בענף הנמלים מקודמת תכנית להכשרת נמל פרטי במתחם הקישון השוכן במזרח חיפה.

החלטה זו הובילה לבחינת מקורות לחומרי מילוי להקמתו של המסוף העתידי. חומר המילוי במקרה זה הוא חול לייבוש הים בשטחים הנדרשים למסוף. באוגוסט 2010 הפיצה חברת נמלי ישראל את תוצאות הבדיקה. המסמך נסמך על מספר עובדות שלא ברור כיצד נקבעו: לצורך בניית המסוף העתידי יש צורך ב-13.9 מ"מ"ק (מיליון מטר קוב) של חומרי מילוי. 0.63 מ"מ"ק בלבד מקורם בחומרי בנייה ממוחזרים. 5.9 מ"מ"ק מקורם בחפירה ימית בנמל חיפה. יתרת החומר הדרוש, המוערכת בכ-9.3 מ"מ"ק (כמות החפירה הנדרשת על מנת לקבל 7.9 מ"מ"ק מהודק) מקורה מחוץ לנמל חיפה. כלל המספרים וההנחות כלל אינם מוסברים ואינם מנומקים במסמך המפרט את בחינת החלופות לכריית החול מחוץ למקור הנמל.

כמו כן, חלקן של החלופות שנבחרו לבחינה לא רק שהן מותנות בהסכמים בינלאומיים אלא הן אינן אפשריות לביצוע מבחינה סביבתית. העובדות שהוצגו במסמך מעלות ספקות רבים למידת תקפותן של החלופות שנבדקו. השנה התקבלה החלטת ממשלה המורה להגביל את תסקיר ההשפעה על הסביבה שנערך לתכנית המתאר הארצית. החלטה זו כמובן היא התערבות בוטה בפעילותו המקצועית של המשרד להגנת הסביבה בתחום התכנון הסביבתי ופוגעת בסמכותו.

כל התכניות מעלות סוגיות סביבתיות רבות שבכוחן להשפיע על עתידה של העיר חיפה ואופן פיתוחה, ובמישרין ובעקיפין על פיתוח כל צפון הארץ. ביצוע התכנית להרחבת הנמל עלול להזיק באופן בלתי הפיך לסביבה הימית, לרצועת נחל הקישון משני צדיו ולרצף האורבני של חיפה.

חיפה – נמל המפרץ על חשבון נחל הקישון.
הדמייה: רשות נחל הקישון

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע קוראת לקדם את פיתוח נמל אשדוד תחילה על מנת לאפשר חשיבה עמוקה על משמעויות הפיתוח במפרץ חיפה, לאור מורכבות הפיתוח באזור זה.

לתכנית לנמל המפרץ השפעה ניכרת על הסביבה הימית והחופית כאחד. הנמל החדש דורש כמויות חול עצומות הן כחומרי חפירה והן כחומרי מילוי (ראו איום 30). ההשלכות האקולוגיות של מעשה זה לא נבחנו עד תום, והעדרו של תסקיר השפעה על הסביבה מהווה סתירה חמורה לעקרון הפיתוח המקיים.

פיתוח עורף הנמל המוצג על ידי רשויות התכנון השונות מציג שימושים נמליים רחבים באזורים שבמחסור, הצמודים לקו הים. התכנית מייעדת אזורים נרחבים לעורף הנמל לצורך אכסון מכולות במרכזו של הרצף האורבני שבין חיפה, נשר וטירת הכרמל (ערי החר) ובין הקריות, ומהווה פגיעה בתפקודו של המטרופולין הצפוני.

נחל הקישון שעובר פעולות שיקום משמעויות נבלע בתכניות אלה ומאבד את ערכו כפארק מטרופוליני אמיתי, כפי שבא לידי ביטוי בתכנית המתאר המחוזית שאושרה השנה (תמ"מ 6).

בנוסף על כך יש ערך נופי רב למפרץ חיפה כחלק מתווי פניה הייחודיים של מדינת ישראל. שינוי בדמותה המוכרת של הארץ מחייב חשיבה זהירה ואינו צריך להיעשות בקלות דעת.

אחד האתגרים המרכזיים בפיתוח נמל חיפה על חלקיו היבשתיים והימיים כאחד הוא מציאת האיזון הראוי בין שימושי קרקע עבור צרכי הנמל, לרבות שטחים לעורף הנמל, לבין שימושי קרקע עבור צרכים עירוניים שונים, תשתיות לאומיות ומקומיות ושטחים פתוחים. על גדות נחל הקישון ישנם שטחים בעלי חשיבות אקולוגית רבה, וחשוב מאוד לשמרם לפעילויות הפנאי והנופש של תושבי

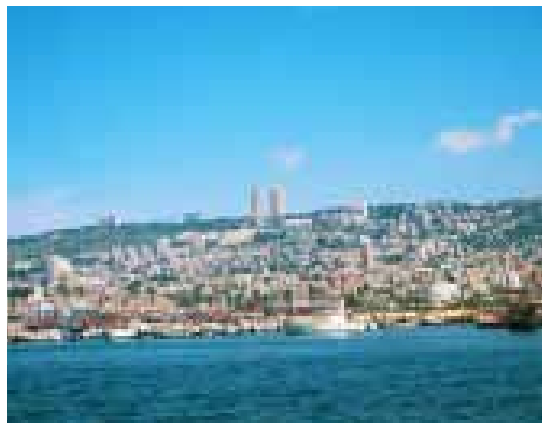
תכנית המתאר הארצית לעורף הנמל, ובה הופיעה התניה לפיה שטח הפארק יוגבל לרצועה של 25 מ' מגדת הנחל, עד שחברת נמלי ישראל תפוצה באמצעות שטח חלופי. התניה זו סותרת את ההחלטות ואת ההסכמים הקודמים ומתעלמת מהם.

חיפה - מבט על הים. צילום: טל ברטוב

עמדת החברה להגנת הטבע: נוכח ריבוי האינטרסים והרשויות הממשלתיות במפרץ חיפה, והעדר היכולת של רשויות אלו להגיע להסדרים המאזנים אינטרסים אלו, כשטובת הציבור הרחב עומד לנגד עיניהן, החברה להגנת הטבע טוענת שנושא הבעלויות על הקרקע הינו נושא קנייני של הרשויות אל מול הרשות האמונה על מקרקעי ישראל, היא מנהל מקרקעי ישראל. נושאים כגון שטחי ההכרזה, הסכמי החכירה של חברות הנמל השונות, רשות הנחל וחברת נמלי ישראל אינם מעניינה של תכנית המייעדת שטחים על פי היגיון תכנוני. לאור העדר היכולת לתכנן כוללני בין רשויות המדינה, העברת שטחי פארק מורד נחל הקישון לידי רשות ממשלתית כזו או אחרת אינה מבטיחה את ייעוד הקרקע לטובת פארק, פיתוחו ותחזוקתו לאורך שנים. על כן ממליצה החברה להגנת הטבע כי שטח הפארק יוקצה לטובת עיריית חיפה אשר תחת תחום אחריותה פיתוח פארקים ואזורי נופש לטובת הציבור כולו.

עמדת החברה להגנת הטבע: קידום החלופה לנמל באשדוד היא פחות בעייתית מבחינת איתור המקורות להרחבת הנמל ולבניית מסוף חדש. הבחינה איננה מציגה ניתוח מעמיק, הן מבחינת אוסף החלופות שנבחרו והן מבחינת ההסברים לפסילת חלופות אחרות (למשל: מדוע אי אפשר לכרות חול ממדף היבשה). זאת ועוד, בחינת החלופות נעשתה מהיבט כלכלי-תקציבי ולא מהיבט סביבתי. נקודת מוצא זו בעייתית כאשר דנים על עתידו של שטח פתוח מתכלה כמו חוף הים בישראל. הבחינה גם אינה כוללת תסקירי השפעה על הסביבה הימית. מומחים בינלאומיים טוענים שכשהסביבה הימית באזור המפרץ מופרת לשם כריית כמות כה עצומה של חול, מינים פולשים משתקעים בה ומשגשגים. שיקום הסביבה לאחר מכן קשה מאד עד בלתי אפשרי, כך שאם מתייחסים למונחים כלכליים-סביבתיים, הרי שחלופת כריית החול ממפרץ חיפה אינה משתלמת. בכל הנוגע להחלטת הממשלה, המורה להגביל את תסקיר ההשפעה על הסביבה שנערך לתכנית המתאר הארצית, החברה להגנת הטבע רואה בה התערבות בוטה ומזיקה בפעילותו המקצועית של המשרד להגנת הסביבה בתחום התכנון הסביבתי.

חיפה - מבט מהים. צילום: דפנה מרז

31.

חיפה - העדר תכנון כוללני באזור מרובה רשויות +

האיום: במטרה לשחרר רצועת קרקע רחבה לייעוד ציבורי פתוח משני צדי הקישון לצורך פיתוח פארק מטרופוליני, ולצורך ושימור המערך האקולוגי החי סביבו, מועצת מקרקעי ישראל החליטה בשנת 2010 על הקמת צוות לבדיקת מקרקעי שטח פארק נחל הקישון. מסקנות הוועדה היו לייעד במורד נחל הקישון שטח בהיקף 586 דונם לשטח פתוח לשמירת טבע, ולפיתוח פארק לרווחת הציבור. גבולותיו המדויקים של שטח זה עתידים היו להיקבע במשא ומתן משותף בין הצדדים, אולם ההידברות בין הגופים השונים הופסקה. לאחרונה פורסמה טיוטת ההוראות של

32.

חיפה - חסימת הקשר בין העיר לים על ידי חשמול הרכבת

האיום: בפברואר 2010 החליטה הממשלה על קידום תכנית "נתיבי ישראל" הכוללת, בין שאר הפרויקטים, גם את תכנית חשמול הרכבת. בחודש יוני 2010 הגישה הרכבת לוועדה לתשתיות לאומיות "תכנית אב לשיפור השירות לנוסעים ברכבת". תכנית זו מבוססת על שיפור השירות כתוצאה מהנעת חשמלי ("חשמול"). משמעותה של תכנית זו היא חשמול עילי, המבוסס על עמודי חשמל לכל אורך המסילות. בפברואר 2012 נחתם הסכם פשרה בין רכבת ישראל, עיריית חיפה ומשרד התחבורה, בתיווך משרד האוצר

33.

עתלית – תכנית מתאר וזחילה עירונית

האיום: עתלית היא פנינת טבע, נוף ומורשת: ברכות המלח הן אחד מאתרי הצפרות החשובים במזרח התיכון. רכס הכורכר כולל את מיני הצומח והחי המאפיינים את בית הגידול הכורכרי, וגם משמש בית חם לאוכלוסיות יציבות של המינים הנדירים המיוחדים לאזור. חוף חולי מרשים, אזור הטלה של צבי ים, שרידים ארכיאולוגיים רבים (חלקם ייחודיים), פרצת נחל אורן, מבצר עתלית ומחנה המעפילים המשוחזר הם רק חלק ממרכיבי השטח אותם חשוב לשמר. תכנית מתאר עדכנית לעתלית נמצאת בהכנה, כאשר ברקע ישנן כוונות של מנהל מקרקעי ישראל וגורמים אחרים, הרואים בעתלית פוטנציאל להרחבה ניכרת של נדל"ן, בעיקר למגורים. במקביל לתהליכי הכנתה של תכנית המתאר, מתקדמים תהליכי הפיתוח של היישוב. תכנית "מתחם הרכס" שלפיה תבנה שכונה על רובו של רכס הכורכר מדרום לשמורת קרתא כבר אושרה. למרגלותיו של רכס הכורכר מתוכננת שכונת "מרגלות הרכס", שתכלול אלמנט נוסף של סגירה על רכס הכורכר והסתרתו כשדרה נופית ייחודית ליישוב.

עתלית. צילום: החברה להגנת הטבע

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע תמשיך את ההידברות עם חברת המלח בדבר שימור חלקן הגדול של ברכות המלח לטובת פארק צפרות. למטרה זו דרושה הכנת תכנית ייעודי ושימושי קרקע, וממשק על בסיס מידע אקולוגי, שיאפשרו את המשך תפקודו של השטח כאתר קינון וחריפה לעופות מים. יש לקדם את תכנית המתאר בגרסה המשמרת את מכלולי הטבע יוצאי הדופן ליישוב. בתכנית "מרגלות הרכס" אשר מבצעת תכנון מחדש לשטח המיועד למגורים, יש לוודא כי התכנון יתחשב בערכי הטבע, הנוף והמורשת שסביבה. החברה להגנת הטבע תפעל לכך שתחום הפיתוח לא יחצה את הקו הצפוני של "מתחם הרכס" שמעליה, לא יפלוש לתחומי נחל אורן ולא יסתיר את הנוף הפתוח של שמורת קרתא.

ומשרד הפנים. בהסכם התחייבה הרכבת לשיקוע חלקי בתחומי פארק הכט ולהתייחסות עתידית להמשך השיקוע בעת תכניות עתידיות באזור (כגון בתכנית הכפלת מסילת החוף). בתמורה לכך משכה עיריית חיפה את הבג"צ שהוגש כנגד התכנית ורכבת ישראל. ההסכם זכה לביקורת ציבורית רחבה.

בעת הפקדת התכנית להשגות הציבור והועדות המחוזיות הוגשו מאות השגות והסתייגויות מצד הציבור החיפאי.

עמדת החברה להגנת הטבע: לחשמול רכבת ישראל יתרונות וחסרונות שונים, כפי שעולה ב"תכנית האב לשיפור השירות לנוסעים". היתרון הסביבתי המרכזי בא לידי ביטוי בכך שמשק החשמל, על פי תחזיות רשות הגז, יתבסס ברובו על ייצור חשמל מגז טבעי. גז טבעי הוא הדלק הפחמני בעל ההשפעות המעטות ביותר מבחינת פליטת מזהמים שונים, לרבות Co2. עם זאת, לחשמול הרכבת עלולים להיות חסרונות שונים, לרבות חסרונות חזותיים (ובראשם הפגיעה בנופי החופים הפתוחים) וחסרונות המתייחסים לנגישות הציבור לקו החוף ללא חציצה פיזית.

מעבר של חשמל עילי במרחב החוף של חיפה יגרום להעמקת הניתוק הפיזי והחזותי בין העיר לבין קו החוף. בנוסף, החשמול ימנע את מימוש החזון העירוני של חיבור העיר אל חזית הים בשטחי הנמל המערבי של חיפה, על פי תכנית המתאר הארצית לחופים לפתיחת חזית הים העירונית (תמ"א 13).

החברה להגנת הטבע רואה בהסכם שנחתם שלב ראשון בהליך ארוך השנים של חיבור העיר לקו החוף. פתרון ביניים זה ישפר את נגישות הציבור לחוף הים באזור פארק הכט ויהווה את המקטע הראשון והמוצלח בשורה של מקטעים אחרים שישוקעו בעתיד. כמו כן, החברה להגנת הטבע מברכת על המחאה הציבורית שהתעוררה בנושא ומקווה שהלחץ מטעם התושבים יוביל לשיקוע מקטעים חשובים נוספים כמו בעיר התחתית.

מסילת רכבת. צילום: אלון רוטשילד

34.

ג'סר-א-זרקא - הרחבת תחום השיפוט

האיום: בהוראת שר הפנים הוקמה ועדת שיפוט לשינוי תחומי השיפוט של הכפר ג'סר-א-זרקא, שמטרתה להרחיב את שטחו הבנוי. כיום היישוב תחום בין כביש 2 לבין חוף הים, ובין קיסריה לבין נחל התנינים. בקשת היישוב כוללת תוספת שטח של 1980 דונם, ובהם נכללים שמורת נחל תנינים, חלק ניכר מברכות הדגים של קיבוץ מעגן מיכאל המשמשות אתרי חריפה וקינון של עופות מים, וגם שטח נרחב של המרזבה בין כביש 2 לכביש 4.

ג'סר-א-זרקא ומעגן מיכאל. צילום: החברה להגנת הטבע

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע גיבשה מסמך המציג חלופות להרחבת מצומצמת של תחום השיפוט בעיקר ממזרח, זאת על פי ערכיות השטח (הנקבעת לפי מדדים כגון הימצאותם של משאבי טבע, רצף שטח פתוח, סמיכות לשמורה, תפקוד הברכות כאתר צפרות, מסדרון אקולוגי). כמו כן, החברה להגנת הטבע תפעל לשינוי התכנית במערב תחום השיפוט הקיים, בסמוך לחוף הים, משטח המיועד לתיירות (כפרי נופש, מלונאות, מסחר ומעט מגורים) למגורים. זאת במטרה לתת מענה לצרכים הדמוגרפיים של היישוב, בלי לפגוע באזורים הרגישים מצפון לו. החברה להגנת הטבע מסכימה שיש לאפשר את הרחבת היישוב מזרחה באמצעות הסטתו של כביש 2 מזרחה (עד סמוך לנחל עדה).

35.

חולות קיסריה - תכניות פיתוח לבנייה, סלילה ותשתיות

האיום: "החברה לפיתוח קיסריה" מקדמת תכנית פיתוח על שטחי חולות נרחבים, עתירי משאבי טבע. חשיבותם הגדולה של שטחי החולות נגזרת גם מרציפותם. התכנית כוללת גם קידום פרויקט של מגרשי גולף בשטח זה. משרד

התשתיות, רשות המים וחברת "מקורות" רואות בשטחי חולות קיסריה שטח פנוי להקמת תשתיות למתקני קליטת גז, פרוזדורי תשתית ומתקני התפלה. החברה להגנת הטבע נחשפה לקראת סוף שנת 2010 לתכנית נוספת שיזמו גורמי הביטחון, לסלילת כביש גישה מביתו הפרטי של ראש הממשלה בקיסריה לכביש החוף. תוואי הכביש מתוכנן לחצות את שמורת הטבע "חרובי קיסריה" ולפגוע בה קשות. בקשה דומה הועלתה כרעיון במסגרת וועדת ההיגוי לתכנית המתאר קיסריה, באמתלה של כביש מילוט לצרכי חירום (ראו לעיל, תמריץ מסוכן לשימוש בסיבה זו לסלילת תשתיות תחבורה, איום 20).

במסגרת עבודה לאיתור מקומות ראויים לבתי עלמין אזוריים, אותר שטח ראוי בשולי מסדרון החולות. קידום תכנית זו עלולה להוות כרסום נוסף למסדרון החולות. כבישים 2 ו-4 מהווים שתי רצועות קיטוע אורכיות לבית הגידול החולי והגרדיאנט המאפיין אותו בסביבה זו. שדרוג כביש החוף המתקדם בהליכי התכנון עלול להעצים את השפעת הקיטוע. במקביל החל תכנון למחלף בצומת נחל חדרה (כביש 4) אשר יתפוס נפח רחב יותר מתצורת הצומת, והשפעתיו עלולות לחלחל לעומק השטח הפתוח.

עמדת החברה להגנת הטבע: יש להבטיח את קיומו ותפקודו של מסדרון החולות בין קו החוף לבין גבעות החמרה בפאתי פרדס חנה, ובין תחנת הכוח לבין כביש פלים כמכלול של מערכות אקולוגיות ושטח פתוח ערכי.

אין לאפשר נגישות נוספות במסדרון החולות. לעומת זאת יש לשפר את מעברי בעלי החיים בכבישים הקיימים (כביש 2 וכביש 4) ולנצל את ההזדמנות של שדרוג ותכנון מחלף כדי לצמצם חלק מההשפעות של התשתיות התחבורתיות ולהוות פיצוי סביבתי בינו. עמדת החברה להגנת הטבע היא שיש למצוא את האיזון בין הצורך לשימוש בשטח הפתוח כמסדרון תשתיות לבין הצורך לשמר את המסדרון האקולוגי בחולות. יש למצות חלופות אחרות לבתי עלמין שאינן נוגעות או מגבירות את השפעות השוליים על בית הגידול החולי.

שנונית השפלה חולות קיסריה. צילום: רועי טלבי

כמו כן יש לקדם הכנת תכנית להכרזתם של חולות קיסריה

ולמטיילים בשטח, כולל תושביה העתידיים של חריש. אין לאפשר פגיעה במשאבים אלה באמצעות הליכי תכנון לא דמוקרטיים.

(גן לאומי על פי תמ"א 8 ותמ"א 13), שמורת "שקע פלים" ושמורת |שקע קיסריה" גנים לאומיים. במסגרת העבודה על תכנית מתאר חדשה לקיסריה, יש לתת מענה ראוי לאיומים ואף לבטל אותם.

37.

פארק השרון ונחל אלכסנדר - כביש 9

האיום: השטחים הפתוחים שנותרו באזור השרון הם בעלי חשיבות אקולוגית גבוהה. הם משמשים מטיילים ונופשים רבים, המעוניינים לבלות בחיק הטבע באזור המרכז. בנוסף הם כוללים שילוב ייחודי ואיכותי של שמורות טבע, שטחים טבעיים ושטחים חקלאיים באזור גבעות מתונות.

פריחה בפארק השרון. צילום: חיליק מדור חיים

נוף השרון הוא תבנית נוף חשובה וייחודית ביותר במרכז הארץ. בעונת הפריחה פורחים בו פרחי בר רבים, האופייניים לרכסי הכורכר והחמרה. כמו כן, שטחים אלה מהווים חיץ ירוק בין הגוש הבנוי של חדרה בצפון לבין נתניה בדרום. שטחים פתוחים אלה נמצאים היום בסכנה: כבישים מתוכננים מאיימים לצמצם את השטח הפתוח ולפגוע ברציפותו. סלילת הכבישים תהפוך את המרחבים לתאי שטח קטנים, מנותקים וחסרי תועלת לחי ולצומח הייחודיים, וכמובן גם עבור המטיילים הרבים.

כביש 9 המתוכנן עתיד לחבר בין כביש 2 מצפון למכמורת לבין כביש 6 באזור באקה אל גרבייה. על פי התכנית הנוכחית, הכביש המתוכנן עתיד לחצות את המרחבים החקלאיים והפתוחים שמדרום לחדרה (בין הכבישים 2-4), לחלוף בפארק השרון ונחל אלכסנדר ולפגוע בנוף ובשטחים החקלאיים שבין הכבישים 4-6.

הדרך אושרה על ידי הוועדה לתשתיות לאומיות והממשלה. עתירה שהוגשה כנגד האישור הסטטוטורי של הדרך אמנם הצליחה לעצור את קידום הקטע שבין כביש 2 לכביש 4, אך התכנון המפורט לביצוע הקטע בין כביש 4 לבין כביש 6 מתקדם, והוא יבוצע. לאחרונה עלתה שנית התכנית לקדם את קטע כביש 9 בין כביש 4 לבין כביש 2.

36.

חריש - הרחבת תחומי השיפוט לשטחים פתוחים נרחבים

האיום: בפני המועצה הארצית הועלתה לפני למעלה משנתיים תכנית נרחבת של משרד השיכון שנמצאת בשלבי תכנון להקמת עיר חדשה בשטחי היישוב חריש. ב-2010 הועלתה בפני המועצה הארצית בקשה של משרד השיכון להגדיל את תחום התכנון של העיר לעבר אלפי דונם של שטחים פתוחים. בקשה זו אושרה במתכונת מצומצמת ביותר, לשטחים אשר ככלל נמצאים בהסכמה לפיתוח. משרד השיכון ממשיך לקדם את תכניתו להרחבה גדולה בחריש. הרחבה זו חורגת מהתחום שאושר לה במועצה הארצית. זאת במקביל להפקדתה של תכנית חריש במתכונת מצומצמת יותר, כפי שאושרה במועצה הארצית.

עירון-פצע בלב השטח. צילום: חוה להב

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע תלווה את המשך קידום, תכנון ופיתוח העיר חריש במוסדות התכנון כדי לוודא שהתכניות אותן מוביל משרד השיכון מתחשבות בערכי הטבע והנוף הרבים בסביבת היישוב. במהלך השנה האחרונה נערך סקר ערכי טבע ונוף על ידי יחידת הסקרים של מכון ד"א ובמימון גופים שונים. בהתאם לממצאי הסקר החברה להגנת הטבע יחד עם ארגונים נוספים (תושבי האזור, עמותת "אדם, טבע ודין", עמותת "במקום" ויישובי האזור מהמועצה האזורית "מנשה") ילוו את תהליכי הפיתוח של משרד השיכון במוסדות התכנון השונים.

ההרחבה המבוקשת היא בשטחים פתוחים עריכים, שטחי יערות טבעיים ונטועים, רצועות נחל, אתרי מורשת, משאבי טבע ונוף, מוקדי טיול ושהייה בטבע לתושבי האזור

מאגר הבנוי על שטח רווי בערכי טבע יגרום להרס המערכת הטבעית שלו, המבוססת על צמחייה עבותה ועל מגוון בתי גידול ייחודיים. בנוסף, תפיסת מי שיטפונות תפגע משמעותית במרכיב החשוב ביותר של הנחל – משטר המים. מי השיטפונות מסייעים בניקוי אפיקו של הנחל, מוהלים את הזיהום (אם ישנו) ומאפשרים את קיומה של מערכת אקולוגית חיה ומתפקדת.

איומים כאלה קיימים גם באתרים: "מחפורת צרעה" בנחל שורק – המיועד לאיגום כ"מאגרי שמשון" (איום 77) ו"ביצת הפאליק" סמוך לנחל הפולג (איום 43). אתרים אלה ידועים כאתרי צפרות מרכזיים.

בחודשים האחרונים מקדמים רשות הניקוז והנחלים "שרון" והמועצה האזורית "חוף השרון" מהלך שמטרתו להביא לשימור מרכיבים של המערכת הטבעית בברכות עין החורש, ביחד עם קידום פעילות של צפרות וטיילות באזור.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מזירה, כי לתפיסה של מי שיטפונות ישנן השלכות רבות וקשות. אלה פרויקטים שכבר הוכחו כלא כדאיים מבחינה כלכלית בשל עלות תחזוקה גבוהה, אבל נזקם הסביבתי רב. גם אם יאושר לבסוף פרויקט תפיסת השיטפונות, החברה להגנת הטבע מתריעה מפני הקמתו על שטח ערכי וייחודי של בתי גידול לחים. האפשרות הנוותרת היא בגדר ברירת מחדל: יש להקימו בשטח מופר או שטח חקלאי המצוי למכביר בסביבה הקרובה. החברה להגנת הטבע הכינה תכנית חלופית לפארק תיירות אקולוגית וצפרות באתר זה, בתקווה שמהלך זה יאומץ על ידי המועצה האזורית "חוף השרון" ורשות הניקוז והנחלים "שרון". לאור המהלך התכנוני שמיועד לשימור ולחזוק המערכת האקולוגית שהתפתחה בברכות עין החורש, יש לקוות שאכן הדברים יקדמו עור וגידים, ויתבצעו בדרך האופטימלית.

39.

נחליה, פארק השרון ונחל אלכסנדר – כביש 20

האיום: כביש 20 מתוכנן לחצות את שתי הריאות הירוקות החשובות ביותר של השרון: מרחב הפולג העשיר בבתי גידול לחים, ערוצי נחל ושטחי הצפה, ומרחב נחל אלכסנדר ופארק השרון, הבולטים בייחודם בזכות השילוב בין נחל לבין גבעות כורכר, חול מיוצב וחמרה.

הכביש המתוכנן מאיים לצמצם את כמות השטחים הפתוחים ולפגוע ברציפותם. מימוש כביש זה יהפוך את המרחבים לתאי שטח קטנים, מנותקים ונטולי משמעות לחי והצומח הייחודיים, וכמובן גם עבור המטיילים הרבים.

המועצה הארצית לתכנון ולבנייה החליטה לגרוע את כביש 20 (המשך נתיבי איילון צפונית) בתחום פארק השרון ונחל אלכסנדר (החלטה שטרם אושרה על ידי הממשלה), ולקדם תכנית לשדרוג כביש 2 באותו קטע דרך. התכנית לשדרוג כביש 2 הוכרזה תשתית לאומית והיא מקודמת במרץ

עמדת החברה להגנת הטבע: סלילת הכבישים בשרון משמעותה ביתור וקיטוע שטחים פתוחים, ופגיעה חמורה בתפקודם כמערכות טבעיות וכשטחי פנאי ונופש איכותיים. גם אם תוואי הכביש בין הכבישים 2 ו-4 יהיה ממונהר (Cut&Cover), הפגיעה בתחום הפארק תהייה בלתי הפיכה. לכן החברה להגנת הטבע מתנגדת נמרצות לסלילת הדרך בתוואי הנוכחי.

החברה להגנת הטבע הציעה בעבר להתיר את סלילת הקטע המרכזי בלבד (מחדרה ועד לכביש 4). שאר חלקי הדרך ממערב לכביש 4 וממזרח לחדרה מיותרים, משום שהכבישים 65 ו-581 מהווים חלופה ראויה לכביש 9. למרות זאת, קטע 9 בין כביש 4 לכביש 6 מקודם לקראת ביצוע.

הוועדה לתשתיות לאומיות החליטה לאשר את התכנית. בתגובה, הגיש ארגון "אדם, טבע ודין" עתירה בעניין לבית המשפט העליון. בית המשפט קבע בפסיקתו כי התכנית לחלקה המזרחי של התכנית לדרך תאושר, אך התכנית לחלקה המערבי של הדרך תבוטל. ישנה חשיבות רבה לפסיקה זו, המפנה את הזרקור הציבורי אל חשיבותו הערכית של השטח ומוכיחה את החשיבות הרבה של עריכת תסקירי השפעה על הסביבה, הכוללים גם בחינת חלופות אפשריות.

לאחרונה הועלה שנית הרעיון לקדם את סלילת הקטע בין כביש 4 לבין כביש 2. החברה להגנת הטבע חוזרת ומדגישה את התנגדותה הנחרצת לקידום קטע זה.

38.

ברכות עין החורש בנחל אלכסנדר – מאגרי מים

ברכות עין החורש בנחל אלכסנדר. צילום: אלון רוטשילד

האיום: גורמים חקלאיים מקומיים וארציים מבקשים לנצל את מי השיטפונות לפיתוח מאגרי מים בשטחים רגישים של בתי גידול לחים. שטחים אלה, שהם צמודי נחל, הם בעלי ערך חקלאי נמוך, ולכן חוכרי הקרקע מיעדים אותם לשימושים אחרים, למשל לאגירת מי שיטפונות.

שדרוג כביש 2 (כביש החוף).

בדיקת כדאיות תחבורתית כלכלית שנערכה בשנת 2005 תמכה בפיתרון זה ולפיכך אושר תכנון תשתית לאומית לחיבור כביש 20 אל כביש 2 (תת"ל 15). כיום מקודמת תכנית תשתית לאומית (תת"ל 39) של שדרוג כביש 2 ותוספת נתיב רביעי, מחיבור כביש 20 לכביש 2 ליד שפיים ועד לאזור וינגייט. כל מהלך ההרחבה של כביש 2 בוועדה לתשתיות לאומיות זכה לתמיכתה של החברה להגנת הטבע, משום שהוא מתבסס על תחזיות תנועה למרחב השרון לשנת 2020-2030.

לאחרונה נודע כי משרד התחבורה מקדם תכנון של כביש 20 – המשך נתיבי איילון צפונה, בקטע משפיים לנתניה, לשימוש התחבורה ציבורית.

הרעיון לקדם את כביש 20 בין אזור שפיים לנתניה כנתיב תחבורה ציבורית, מחזיר בבת אחת את האיום של סלילת כביש בלב מרחב הפולג, עם כל ההשלכות שלו על רציפות השטחים הפתוחים והרגישים באזור זה.

בנוסף לאיום שהוצג כאן, בשנה האחרונה התברר איום נוסף וחדש במרחב העיר נתניה.

במסגרת תכנית המתאר לעיר נתניה, עיריית נתניה וצוות התכנון מקדמים הצעה להפוך את כביש מס' 2 (כביש החוף) במרחב נתניה, לדרך עירונית ("שדרות השרון"). במקום כביש 2 יקודם כביש ארצי חדש לאורך המסילה על תוואי כביש 20. בשלב ראשון יופעל כביש 2 עם 3 נתיבים לכל כיוון ועוד 2 נתיבים לכל כיוון של דרכי שרות. בשלב השני, כשיבוצע כביש ארצי לאורך המסילה עם 3 נתיבים לכל כיוון (בפועל זהו כביש 20), תתקבל מערכת תחבורתית המסוגלת בשעת שיא בוקר להוביל תנועה דרומה בתוך מרחב נתניה על פני 5 נתיבים (3+2 שרות) ב"שדרות השרון", ועוד 3 נתיבים בכביש הארצי לאורך המסילה.

מרחב הפולג. צילום: משה פרלמוטר

ניקוז התנועה משני כבישים אלה לדרום נתניה, באזור מחלף פולג, לכביש החוף הקיים מצפון לוינגייט, ייצור עומס בלתי אפשרי דרומית לנתניה. העומס יוביל לדרישה לקדם את סלילת כביש 20 במרחב הפולג.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מתנגדת

בוועדה לתשתיות לאומיות. במסגרת דיונים אלה נבחנה האפשרות להסיט את תוואי הדרך מזרחה אל תחום פארק השרון ונחל אלכסנדר. חלק מיישובי המועצה האזורית עמק חפר, החברה להגנת הטבע, רשות הטבע והגנים ומשרדי ממשלה נוספים הציגו במהלך הדיונים המקצועיים ובוועדה לתשתיות לאומיות עמדה ברורה ומנומקת כנגד הסטת תוואי הדרך מזרחה. בשנה האחרונה, לאור פעילות של חלק מיישובי "עמק חפר", כולל הגשת עתירה, הוחזר הנושא של בחינת חלופה עבור כביש 20 לאורך המסילה למוסדות התכנון.

פארק השרון. צילום: דפנה מרוז

עמדת החברה להגנת הטבע: יש להשלים את גריעת כביש 20 בין חבצלת השרון לבין חדרה ולקדם את התכנון לשדרוג כביש 2 באותו קטע דרך ללא הסטתו מזרחה. גם עמדת הוועדה לתשתיות לאומיות הייתה שתחום הקו הכחול של התכנית לשדרוג כביש 2 יעבור בתחום רצועת הדרך הקיימת. אמנם בעבר לא התקבלה העמדה המציעה הסטת תוואי הכביש מזרחה אל תחום פארק השרון ונחל אלכסנדר, אך כאמור נראה שהנושא יידון מחדש.

40.

מרחב נחל פולג – כביש 20

האיום: כביש 20 מתוכנן לחצות את שתי הריאות הירוקות החשובות ביותר של השרון: מרחב הפולג העשיר בבתי גידול לחים, ערוצי נחל ושטחי הצפה, ומרחב נחל אלכסנדר ופארק השרון, הבולטים בייחודם בזכות השילוב בין נחל לבין גבעות כורכר, חול מיוצב וחמרה.

הכביש המתוכנן מאיים לצמצם את כמות השטחים הפתוחים ולפגוע ברציפותם. מימוש כביש זה יהפוך את המרחבים לתאי שטח קטנים, מנותקים ונטולי משמעות לחי והצומח הייחודיים, וכמובן גם עבור המטיילים הרבים.

כפי שצוין לעיל באיום מס' 39, בשנים האחרונות קודמה תפיסה תכנונית שאינה מתבססת על התוויית כביש 20 בתחום מרחב נחל פולג. הפיתרון שהועדף התבסס על

נבלמו עד כה.

עמדת החברה להגנת הטבע: יש לבצע את החיבור בין העיר נתניה למכון וינגייט באמצעות מחלפון, במסגרת שדרוג כביש החוף ולא באמצעות סלילת כביש חדש המקביל לכביש החוף. ראוי לפתח גם שבילים להולכי רגל ולאופניים שיחברו ישירות בין העיר לבין מכון וינגייט, תוך תכנון זהיר שימנע פגיעה ברכס הכורכר. החברה להגנת הטבע הופיעה בשנה שעברה בפני ועדת חקירת הגבולות בין נתניה לבין חוף השרון והציגה את עמדתה בעניין זה.

כביש וינגייט. צילום: אלון רוטשילד

42.

נתניה - מרינה

האיום: עיריית נתניה מתכוונת להרחיב את שטח המרינה בחופי העיר ולפתחו. למהלך כזה צפויות תוצאות סביבתיות שליליות קשות, וקיים ספק גדול באשר לתרומתה של המרינה להתפתחות העיר, לתיירות בעיר ולציבור בכלל. ככלל, ובעיקר בהתחשב בנתוני החוף הישראלי, כל בנייה של מרינה גורמת לתוצאות סביבתיות קשות ובלתי הפיכות. לפיכך גם במסמך המדיניות למימי החופים משנת 1999 הומלץ, שלא להקים מעגנות נוספות במקום בו אין החלטה מפורטת ומחייבת של הועדה לשמירת הסביבה החופית. עוד הומלץ, כי אישור הקמת מעגנות חדשות כפוף לעריכת עדכון לתכנית המתאר הארצית לחופים - תמ"א 13. לאחרונה מקודמת הבחינה של המרינה נתניה במסגרת שינוי תכנית המתאר הארצית לחופי נתניה (תמ"א 13/6). מסמך משותף של החברה להגנת הטבע והמשרד להגנת הסביבה קבע בעבר בין השאר, שיש לצמצם למינימום את מספר המרינות, ולהתאימו לכושר הנשיאה של חופי ישראל. על פי עקרון זה היצע מקומות העגינה יוגבל.

עמדת החברה להגנת הטבע: מההיבט של טובת הציבור מדובר בגריעת רצועת חוף איכותית ופתוחה באורך 800-600 מ', והפיכתה לשטח בנוי בים. זאת, כאשר עשרות

נחרצות ליזמת משרד התחבורה לקידום כביש 20 (בין נתניה לשפיים) ככביש המיועד לשימוש תחבורה ציבורית. מעבר לפגיעה האנושה הצפויה שתיגרם לשטחים הפתוחים, לא יעלה על הדעת שהמדינה תשקיע מיליארדי שקלים בסלילת כביש חדש, שיתפקד ככביש לתחבורה ציבורית בלבד. החברה להגנת הטבע תומכת בשדרוג תשתיות קיימות ובפתרונות להסעת המונים, ואלה מקודמים ממילא כמענה נרחב לביקושים הצפויים לנסיעות בישראל. להלן פירוט של חלק מהתכניות המקודמות על ידי משרד התחבורה עצמו, המייתרות את הצורך בסלילת כביש 20 ככביש המיועד לשימוש התחבורה הציבורית:

מערכת להסעת המונים BRT (Bus Rapid Transit) בכביש החוף (מנתניה לתל אביב). במסגרת תכנית זו נתיב אחד לכל כיוון ייועד לשימוש התחבורה הציבורית בלבד.

כביש החוף בקטע משפיים ועד וינגייט, מתוכנן להרחבה ל-4 נתיבים (תת"ל 39). תכנית זו נדונה בימים אלה בוועדה לתשתיות לאומיות.

במסגרת התכנית לשדרוג כביש 4 (תת"ל 43), הכוללת הקמת מחלפים ותוספת נתיבים, נבחנת ההיתכנות של קידום נתיב תחבורה ייעודי לשימוש התחבורה הציבורית. זאת ועוד; המתכננים הונחו לבחון גם את ההיתכנות של הוספת מסילת ברזל לאורך כביש 4 בעתיד.

בוועדה לתשתיות לאומיות מקודמת המסילה המזרחית (תת"ל 22) - מסילת רכבת לנוסעים ולמטענים בין חדרה ללוד.

כביש 6 מורחב בנתיב נוסף לכל כיוון.

מסילת החוף (חיפה תל אביב) מתוכננת לתוספת של 2 מסילות ברזל נוספות לאלו הקיימות היום.

מהאמור לעיל עולה, כי תכניות אלה מייתרות כל סלילה של כביש, בין אם לתחבורה ציבורית ובין אם לרכב פרטי במרחב זה. זאת בנוסף לכך שכביש 20 המתוכנן יפעל רק בשעות השיא. החברה להגנת הטבע סבורה כי על משרד התחבורה לבטל את התכנית המזיקה, ותחת זאת לפעול לקידום של המיזמים התחבורתיים המפורטים לעיל ולביצועם המהיר. ובאשר לאיום החדש, כוונת עיריית נתניה להסיט את כביש החוף לתוואי שלאורך המסילה במסגרת תכנית המתאר לעיר, ולהפוך את כביש מס' 2 לכביש עירוני: החברה להגנת הטבע מתנגדת להצעה זו. כפי שהוסבר, הדבר יוביל לבסוף, כתוצאה מיצירת עומסי תנועה גדולים מדרום לנתניה, לדרישה לקדם את סלילת כביש 20 מצפון לרשפון אל תוך מרחב הפולג. מהלך זה יוביל לפגיעה קשה במיוחד במרחב.

41.

נתניה - כביש וינגייט

האיום: בשמורת הטבע "שפך הפולג" מצוי רכס כורכר עשיר בריכוזי פריחה של אירוס הארגמן. תכנית של עיריית נתניה לסלילת כביש מחבר בין העיר לבין מכון וינגייט מאיימת על המשך קיומו של הרכס הזה. ניסיונותיה של עיריית נתניה לכלול את הכביש הזה בתכנית לשדרוג כביש 2 בקטע הדרך

כפי שהוכיח החורף האחרון, אתרים אלה מהווים מוקדי צפרות מרכזיים. רשות ניקוז שרון ביצעה בשנה שעברה עבודות להוצאת חול מערוץ נחל פולג, ללא ביצוע תסקיר אקולוגי מקדים. לא ניתן לצפות את השפעת העבודות על שטחי ההצפה של הפולג.

ביצת הפאליק בפולג. צילום: אלון רוטשילד

עמדת החברה להגנת הטבע: בתי הגידול הלחים מצויים במשורה בארצנו. לכן יש לשמר על השטח כמרחב "נחל וסביבתו", ולקבוע לגביו הנחיות שימור תוך פיצוי החקלאים ברי הרשות בקרקע. יש למנוע פעולות לניקוז השטח, ולתכנן את שיקומו האקולוגי במסגרת תכניות המתאר למרחב ותכניות האב לנחל פולג. התכנית המחוזית לשימור מרחב נחל פולג התקדמה מעט, בשנת 2010 החליטה המועצה הארצית לתכנון ולבנייה להכריז על הכנת התכנית. כתוצאה מכך שטח ערכי זה יזכה להגנה בכך שהיתרי הבנייה בשטחו יהיו בסמכות הועדה המחוזית ולא בידי הועדה המקומית. חסרונם של מסמך רגישות סביבתית ואקולוגית של אגן נחל פולג (האמור לשמש בסיס לניהול כלל פעולות ההסדרה והתחזוקה על ידי על ידי רשות ניקוז שרון), והצורך להתחשב בערכי הטבע והמערכת האקולוגית הם הסיבה לאי הודאות באשר להיקף הנזקים לנחל ולסביבותיו מעבודות תחזוקה בעתיד. יש לציין כי במהלך השנתיים האחרונות, לא קודמה יזמה של הקמת המאגרים.

44.

פארק הפולג – כביש רוחב 551

האיום: מרחב פארק הפולג משתרע ממרגלות הרי השומרון ממזרח ועד הים במערב, בין הגוש העירוני של רעננה – כפר סבא בדרום לבין הגוש העירוני של נתניה בצפון. מרחב ייחודי זה מתפקד כריאה הירוקה המרכזית של אזור השרון, ולו מרקם חי וצומח מרשים, המשמש יעד למטיילים ונופשים רבים המעוניינים לבלות את שעות הפנאי בחיק הטבע. השטחים הפתוחים כוללים שילוב ייחודי ואיכותי של שמורות טבע, שטחים טבעיים ושטחים חקלאיים. באזור הגבעות המתון של אדמות החמרה והכורכר, ובלב נופי

ק"מ של חופי הארץ כבר מנוצלים לבניית מתקני תשתית ובטחון, וכאשר חופי נתניה משרתים ציבור נרחב גם מהעיר וגם מסביבתה.

עיריית נתניה טוענת שהמרינה מחזקת את התיירות. החברה להגנת הטבע טוענת מנגד שהדבר נכון בחופים מפורצים ואטרקטיביים בהם מתפתחת תיירות ימית וחופית, אך אינו רלוונטי לישראל, שאיננה מוקד משיכה משמעותי לתיירות כלי שיט.

לפיתוח המרינה בנתניה מספר היבטים סביבתיים: היבט של הסעת החול – קיימת סכנה להרס החופים ולפגיעה במצוקי הכורכר, למרות קידום התכנית להרחבת החוף ולהגנה על המצוק, בין היתר על ידי שוברי גלים מנותקים. ההיבט הנופי – המרינה מחייבת בינוי גבוה ומסיבי של שוברי גלים במים ובצמוד לחוף, ובכך תגרום לחסימת המבט החופשי לים.

ההיבט האקולוגי – המרינה תפגע קשות בערכי הטבע בחוף ובסביבה הימית, בסלעי החוף, בטבלאות הגידוד ובבתי הגידול הייחודיים המתקיימים בהם. כן תפגע קשות אוכלוסיית צבי הים, ובעיקר הנקבות המגיעות להטיל ביצים על החוף. הקמת מרינה בדרום העיר תיפגע קשה גם ברציפות השטחים הפתוחים שבין שלולית דורה ושמורת האירוסים לבין רצועת החוף ושמורת חוף פולג.

החברה להגנת הטבע סבורה שקידום מרינות צריך להיעשות מתוך הזהירות הראויה ורק בראייה רחבה וכוללת, ולא במסגרת תכנית מתאר לחופי העיר נתניה.

מרינה נתניה. הדמיה: החברה להגנת הטבע

43.

ביצת ה"פאליק" בפולג – תכניות ניקוז

האיום: גורמים חקלאיים מקומיים וארציים מבקשים לנצל את מי השיטפונות לפיתוח מאגרי מים בשטחים רגילים של בתי גידול לחים. שטחים אלה, שהם צמודי נחל, הם בעלי ערך חקלאי נמוך, ולכן חוכרי הקרקע מיעדים אותם לשימושים אחרים, למשל לאגירת מי שיטפונות.

התכנית המחוזית לשימור מרחב נחל פולג התקדמה והמועצה הארצית לתכנון ולבנייה החליטה להכריז על הכנת התכנית. כתוצאה מכך מובטחת הגנה לשטח ערכי זה משום שהיתרי הבנייה בשטח זה יהיו בסמכות הוועדה המחוזית ולא בידי הוועדה המקומית.

בנוסף, התקבלה לפני שנתיים החלטה במועצה הארצית לתכנון ולבנייה לקדם את גריעת כביש 551 מתכנית המתאר הארצית לדרכים, ולקדם את כביש 541 כחלופה לו, אולם אישור הממשלה טרם התקבל.

על אף המאמצים הרבים, כשלו כל הניסיונות למנוע את סלילת כביש עוקף בני ציון, והוא נסלל כדרך מקומית. כתוצאה ממהלכים משפטיים שיזמו החברה להגנת הטבע וגופים אחרים נקבע, כי ההיתר לדרך ניתן ל-10 שנים בלבד ויישקל מחדש בהתאם לקידום כביש 541. עוד נקבע כי יותקנו בה אמצעי מיתון תנועה לצורך בטיחות המטיילים ולמניעת דריסתם של בעלי חיים.

45.

השרון - כביש 554

האיום: כביש אורך אזורי בשרון, האמור לחבר בין דרך 551 (המתוכננת) בדרום לבין דרך 57 בצפון (בסמוך ליישובי תנובות). הכביש בהתווייתו הנוכחית חוצה שטחים פתוחים המשמשים ברובם לעיבודים חקלאיים, עובר בסמיכות ליישובים כפריים וליישובים א-טירה וקלנסואה.

מרחבי פולג. צילום: החברה להגנת הטבע

הכביש מתוכנן לאורך של כ-12 ק"מ ולאורכו 5 צמתים. בתכנית הכביש ישנם פגמים רבים, כמו התחברויות לכבישי הרוחב 551 בדרום ול-57 בצפון, אשר אינן כלולות בתכנית. בנוסף, לא נבחנו חלופות תחבורתיות אחרות, כהסתמכות על שדרוג חלק מהדרכים הקיימות במרחב והרחבתן, המייתרות את הצורך בכביש.

עמדת החברה להגנת הטבע: סלילת הכבישים בשרון משמעה קיטוע שטחים פתוחים, ופגיעה חמורה בתפקודם

השרון - עובר נחל פולג. כל אלה יחד יוצרים נוף מגוון ומרשים. בעונת הפריחה פורחים בפארק רבבות פרחי בר האופייניים לרכסי הכורכר והחמרה כמו אירוס הארגמן, שמשון, רותם המדבר, סחלבים ועוד. כל זאת לצד שטחי ביצה עם צמחיית מים אופיינית ועופות מים.

שטחים פתוחים אלה נמצאים היום בסכנה: כבישים מתוכננים מאיימים לצמצם את שטחם ולפגוע ברציפותם. סלילת כבישים אלה תהפוך את המרחבים לתאי שטח קטנים, מנותקים וחסרי תועלת לחי ולצומח הייחודיים, וכמובן גם עבור המטיילים הרבים.

פריחה בשרון. צילום: איתמר בן דוד

כביש רוחב 551 מיועד לחבר בין הדרכים 4, 6 ו-2 תוך חציית אגן נחל הפולג והשטחים הפתוחים האחרונים שנותרו בין נתניה לרעננה. לאור פסיקת בית המשפט העליון בדבר ביטול אישורה של התכנית לסלילת חלקו המזרחי והחזרת הדיונים לוועדה המחוזית, פעלה החברה להגנת הטבע לקידום הכנת תסקיר השפעה על הסביבה ולבחינת חלופות בתחום רצועת הדרך. הוכן תסקיר השפעה על הסביבה לקטע הכביש בין כביש 4 ל-6. התכנון המחודש מאפשר תיקונים מינוריים בהתוויית הכביש ויצירת מספר מעברים.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע פעלה לקידום תכנית מרקמית ירוקה שתבטיח את שימור המרחב הפתוח. ואולם נכון להיום, תכנית זו אינה מקודמת.

החברה להגנת הטבע פעלה לגריעת תוואי כביש 551 בחלקו המערבי, וקידמה את החלופה המציעה את הסטת תוואי הכביש דרומה - אל גבול הפיתוח של רעננה. חלופה זו נתמכה על ידי היישובים במרחב ועל ידי חלק ממשדרי הממשלה. במקביל פעלה החברה להגנת הטבע להסטת תוואי חלקה המזרחי של הדרך כלפי דרום לצורך שימור מרחב הפולג באזור רמת הכובש, מהלך שהתקבל. עמדה זו מקובלת על החברה הלאומית לדרכים ועל עורכי תסקיר ההשפעה על הסביבה. במסגרת תסקיר ההשפעה על הסביבה שנערך לקטע זה, הוגשו על ידי החברה להגנת הטבע בקשות ליצירת מספר מעברים אקולוגיים מתחת לכביש כדי לאפשר מעבר בעלי-חיים, שחלקן התקבלו.

עמדת החברה להגנת הטבע: יש לשמר את המרחב הפתוח בצפון קדימה, תוך שימת דגש על שמירת הרצף בין יער קדימה, שמורת האלונים ויער אילנות. יש לבטל את כביש 561 המזרחי ולהעדיף חלופה של שדרוג תשתיות כבישים קיימות כמו 553 ו-5613. החברה להגנת הטבע (בתמיכה ציבורית של פורום תושבים מקומי "בלוטים") מקדמת מטרות אלה על ידי פעילות מקצועית בוועדות התכנון, ופעילות ציבורית כגון נסיעת אלוני תבור בתוואי שביל הטיוולים שסומן בתחומי היער. החברה להגנת הטבע פעלה בנושא זה גם כשותפה בהכנה של תכנית מתאר ליישוב קדימה-צורן. בתכנית המתאר נכלל גם הפתרון הקרקעי לניוד זכויות הבנייה מיער אילנות לאזור חלופי. הדיונים בוועדת ההיגוי של תכנית המתאר שעסקו בסוגיית כביש 561, יידונו בעתיד בוועדה המחוזית

כמערכות טבעיות וכשטחי פנאי ונופש איכותיים. הפגיעה איננה מסתכמת רק בסלילת הכבישים. ניסיון העבר מלמד כי לאורך הכבישים החדשים נוצרים באופן מדי לחצים להמשך הפיתוח והבנייה.

החברה להגנת הטבע מציעה אלטרנטיבות ידידותיות לסביבה לכבישים אלה כגון תחבורה מסילתית, ותומכת בקידום תכניות למרחב זה, המייעדות את השטח לפארק פתוח לפעילויות פנאי ונופש תוך הקפדה על שימור צביונו הטבעי.

החברה להגנת הטבע פועלת לבחינת חלופות להתוויית הכביש, לרבות התחברויות לדרכי הרוחב והצגת נתונים המוכיחים את היותו מיותר מבחינה תחבורתית.

46.

המסדרון הירוק של צפון קדימה - כביש 561 המזרחי

אלוני קדימה. צילום: אלון רוטשילד

47.

הרצליה - מגורים במרינה

האיום: "פרויקט האי" במרינה הרצליה הוקם בשנת 1999 כמתחם יוקרתי, הכולל 4 בניינים ובהם כ-190 דירות נופש, על קו המים באחד האזורים המבוקשים בישראל. פרויקט זה הוא אחד מיני רבים שצצו בשנות ה-90, כשהביקוש למגורים על חוף הים והרווח הכלכלי ליזמים הובילו לבניית מגורי יוקרה על החוף במסווה של ייעוד מלונאי, כ"דירות נופש".

מרינה הרצליה. צילום: חגית הלמר

הליכים משפטיים ארוכים כנגד השימוש למגורים החלו עם הגשת עתירה על ידי החברה להגנת הטבע, כבר ב-1998 (עת שווקו הדירות כדירות מגורים אף שנרכשו כדירות נופש). רק ב-2006 קבע בית המשפט העליון סופית כי המגורים על חופי הים הם בלתי חוקיים. בית המשפט קבע עוד, כי דירות הנופש כשמן כן הן - והן צריכות לשמש לנופש של הציבור הרחב במרבית ימי השנה.

למרות זאת מאז פסיקת בית המשפט העליון ועד עתה מתקשות הרשויות לאכוף את פסק הדין. בימים אלה מנהלים תושבי המרינה הליכים משפטיים נגד עיריית

האיום: המרחב הצר של אזור צפון היישוב קדימה הוא שריד נדיר של נוף יערות השרון, ובו פסיפס של אלוני תבור, יער אקליפטוסים, חקלאות ומרבדי פריחה. מרחב זה מאוים על ידי סלילת כביש 561 המזרחי ועל ידי תכניות פיתוח שונות, ובהן פיתוח למגורים בצפון קדימה, תכנית מאושרת למוסדות ציבור ביער אילנות, בתי אריזה ועוד. בנוסף, שמורת "אלוני קדימה" מוכרזת כיום כשמורת טבע קטנה ומנותקת של כ-8 דונמים, אשר סיכוייה לשרוד כמערכת אקולוגית קלושים. שטחה המאושר של השמורה הוא כ-50 דונם, אולם הכרזת מלוא גודלה של השמורה מתעכבת, משום שהשטח מצוי בבעלות פרטית. בשנה האחרונה התקיימו מספר דיונים בוועדת ההיגוי של תכנית המתאר קדימה צורן. כחלק מתהליך התכנון, הציג היועץ התחבורתי ניתוח שנערך ומוכיח כי עד שנת 2030 כביש 561 המזרחי איננו נחוץ. אולם בתכנית המתאר קדימה צורן לא התקבלה דרישת החברה להגנת הטבע לגרוע את הכביש.

גידול ימי אופייני ומגינה על מגוון בתי גידול מקו החוף ועד המים העמוקים. חשיבות השמורות הימיות בישראל גבוהה ביותר בעקבות לחצי הפיתוח הרבים המתקיימים בים, וקידוח המיועד לתחום השמורה יפגע בה.

חופי הרצליה. צילום: משה פרלמוטר

נוסף לכך, התכנית אושרה למרות דאגות רבות שהביע השר להגנת הסביבה לגבי קידוחים בים. הדאגה המרכזית היא שישאל אינה ערוכה כרגע לאירוע זיהום ימי ולטיפול בדליפות. אירוע מסוג זה יכול להביא לפגיעה אקולוגית, לפגיעה במתקנים חיוניים ולתביעות בין לאומית שעלויות להגיע ממדינות שכנות. המדינה מאשרת קידוחים ללא הגנה מספקת על משאבי הטבע, בריאות הציבור והפגיעה האפשרית בכלכלה. בנוסף, המשרד להגנת הסביבה מצביע על צרכים נוספים שטרם מומשו, דוגמת: צורך בתקציב ובכוח אדם נוספים על מנת לאפשר מעקב אפקטיבי אחר הפעילות של מתקני תשתית שונים בים, ובהם קידוחים, צורך בקידום החוק ליישום התכנית למוכנות ותגובה לזיהומים ים, וקידום הצעת החלטה של הממשלה שתקבע כי יש להכין תכנית לטיפול בדליפות בקידוחי גז ונפט.

מבחינה פרוצדורלית, תכניות הקידוח בים מאושרות שלא כחלק מחוק התכנון והבנייה, אלא מתוקף תקנות הנפט. על כן הן אינן מובאות בהליך הרגיל כשאר התכניות אלא במסלול עוקף, אשר לרוב אינו כולל תסקיר השפעה על הסביבה אלא מסמך סביבתי בלבד.

49.

ברכות חורף במחוזות תל אביב והמרכז – לחצי פיתוח והעדר הגנה סטטוטורית

האיום: מתחם ברכות החורף כולל 3 ברכות בתחום המוניציפלי של עיריית תל אביב וברכה נוספת בתחום עיריית חולון. הן נמצאות כיום כלואות בין שימושי קרקע אינטנסיביים ונתונות תחת לחצי פיתוח והזנחה וללא הגנה סטטוטורית, כמו מרבית ברכות החורף בארץ. מעבר לעובדה

הרצליה המבקשת להחיל עליהם את הפסיקה להבטחת השימוש הציבורי בדירות הנופש.

עמדת החברה להגנת הטבע: חופי הים הם משאב ציבורי הולך ומתכלה. קשה להפריז בחשיבותם של חופי הים לאיכות החיים של הציבור בישראל. פסיקות בית המשפט אישרו את חזקתו של הציבור על חופי הים, אולם עתה עם הגשת עתירות בעלי הדירות, הישג חשוב זה נתון בסכנה מחודשת.

העתירות שהגישו בעלי הדירות נגועות בחוסר תום לב. העתירות טוענות לזכות מעטים על קניינם של רבים, ומבקשות לרוקן מתוכן ציבורי אמיתי את עיקרי פסיקת בית המשפט ולמלאה בתוכן של רווח כלכלי.

חופי הים שייכים לכלל הציבור. אין מקום למגורים פרטיים במתחמי תיירות ונופש ציבוריים. החברה להגנת הטבע ליוותה את אישורה של תכנית המתאר הארצית לתיירות ולמלונאות (תמ"א 12/1) בשנה שעברה, שקבעה כי אכסון מלונאי מסוג דירות נופש לא יותר בחופי הים התיכון בישראל. בגלל קשיי האכיפה הרבים ובגלל הפגיעה בזכות הציבור החברה להגנת הטבע דורשת לדחות את עתירות בעלי הדירות על מנת שחופי הים ישמשו לטובת כלל הציבור.

48.

חופי הרצליה – קידוח ניסיוני לנפט "גבריאלה" +

האיום: חברת "אדירה" מעוניינת לבצע קידוח נפט ניסיוני במרחק 19 ק"מ מחופי הרצליה. הקידוח מיועד לשטח שמורת טבע ימית מוצעת, בעומק ים של 75 מ' ובעומק קידוח של כ-5,000 מ'. מטרתו היא מציאת מאגר נפט קל, שניתן להפיק ממנו כמויות מסחריות.

הבקשה אושרה בוועדה המחוזית לתכנון ובנייה תל אביב לאחר שהוטמעו בה הערות המשרד להגנת הסביבה והונח בפניה מסמך סביבה. היא אושרה למרות התראה של השר להגנת הסביבה כי ישראל אינה ערוכה לאסון של דליפת נפט בים ועל אף התנגדות עיריית הרצליה ונציגי הגופים הירוקים בוועדה.

לקידוח מסוג זה השלכות סביבתיות רבות, בעיקר בתחום זיהום הים והוא מציב אתגרים סביבתיים בדמות אכיפה ופיקוח סביבתי בים, רגולציה, ניהול סיכונים סביבתיים, העדר חקיקה סביבתית בנושא, בחירת טכנולוגיות מיטביות ועוד.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מתנגדת לקידוח הניסיוני גבריאלה ממספר סיבות ועל כן הגישה את התנגדותה לבקשה לוועדה המחוזית תל אביב.

הקידוח מיועד לשטח שמורת טבע ימית עתידית – שמורת ים פולג, שהוצעה על ידי רשות הטבע והגנים כחלק ממדיניות שמירת הטבע בים התיכון. השמורה מייצגת בית

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע פועלת במסגרת התכנון במטרה לשנות את ייעודי הקרקע במקום מייעודי פיתוח לייעודי שימור בשל חשיבותם לשמירה על המגוון הביולוגי. הפעילות מתמקדת בזירה העירונית כדי לגרום לרשות המקומית להבין את חשיבות האתרים ואת הצורך בנייהולם האקולוגי והמקצועי, תוך הדיפת הלחצים העירוניים האינטנסיביים.

במסגרת פעילות זו ערכה החברה להגנת הטבע מסמך אקולוגי ותכנוני למקום, בשיתוף המשרד להגנת הסביבה ואוניברסיטת תל אביב. המסמך מצביע על המלצות לטיפול וקידום שימורן של הברכות.

החברה להגנת הטבע מקדמת את שימור ברכות אלו בשיתוף הקהילה, במסגרת פרויקט ארצי לשימור ברכות חורף. נוסף לכך החברה להגנת הטבע גם עורכת סיורים, פעילויות, הדרכות ואירוע שנתי במקום על מנת לקדם את היכרות הקהילה הקרובה עם הברכות ולעודדה לדרוש את שימורן. במסגרת פעילות עם עיריית תל אביב-יפו מקודם גם פרויקט אימוץ אתר במסגרתו תאמץ קבוצת פעילים תושבי שכונות דרום תל אביב את הברכות בתחום תל אביב. החברה להגנת הטבע דורשת מעיריית תל אביב ומעיריית חולון לקדם את ההגנה והטיפול בברכות החורף אשר בתחומן ולסכל את האיומים ההולכים ומתעצמים על בתי גידול נדירים וייחודיים אלה.

שהברכות משמשות שריד אחרון לנוף מקווי מים שהיה נפוץ באזור בעבר, יש להן חשיבות עצומה מההיבט הביולוגי; הברכות הן מבתי הגידול הבודדים במישור החוף בהם מתקיימים חמישה דו חיים, כולל חפריית מצויה וטריטון הפסים, המוגדרים בסכנת הכחדה חמורה. בברכות עושר רב ומגוון מינים גדול ועל כן הן הוגדרו לשימור בחשיבות גבוהה בסקרים שנערכו על ידי רשות הטבע והגנים ואוניברסיטת תל אביב.

זינוק הצפרדע. צילום: עמיר בלבן

בסקרים אלו נמצא גם כי מצב ברכות החורף באזור המרכז אינו טוב למרות המאמצים השונים לשמרן. תהליכי הבינוי העירוני, הרחבת תשתיות ופיתוח חקלאי מאיימים גם על הברכות האחרות במרחב, והרשויות המקומיות לא עושות די לשמירה על האתרים ולטיפוחם. הרשויות אינן נוקטות פעולות ממשק אקולוגי וניהול אחראי ומקצועי של השטח במטרה לשמר את ערכי הטבע בו ולצערנו, גם תושבי האזור אינם מודעים די הצורך לפניני הטבע השוכנות לפתח ביתם. ברכות החורף במתחם משרד הרישוי מאוימות מצד שורה של גורמים. תכנית המתאר של תל אביב-יפו, אשר טרם אושרה בוועדה המחוזית תל אביב, מייעדת את שטח מתחם משרד הרישוי וסביבתו לבנייה לתעסוקה במגדלים בגובה של עד 40 קומות. התכנית אמנם מסמנת את אזור הברכות כאתר טבע עירוני, אך לא ברור איך השימושים יוכלו להסתדר זה לצד זה, בעיקר בשל העובדה כי ברכות חורף דורשות מרחב ניקוז של נגר עילי. כמו כן, לאחרונה (שנת 2012) ניתן בעיריית תל אביב היתר לבניית מתחם לוגיסטי בצמוד לברכות. בניית המתחם החלה ולא ברורה השפעתו על מפלס המים העתידי.

מפגעים רבים הקיימים בברכות גורמים לאתר להראות מוזנח ביותר. עיריית תל אביב-יפו ועיריית חולון מפנות את פסולת הבניין שנזרקת במקום חדשות לבקרים ומנסות לחסום גישת רכבים לאתר, אך לצערנו לא מעניקות לאתר ייחודי זה הגנה סטטוטורית שתאפשר פיתוח פארק טבע במקום. מפגעים נוספים במקום הם הזנת נגר לקויה, כניסת רכבים, לכלוך והעדר גישה לאתר הטבע. בחורף 2012 נפגעה אחת הברכות באתר בעקבות ריסוס חומרי הדברה נגד יתושים.

50.

פי גלילות - בינוי ברצועת הנופש

נרקיסים בעמק גלילות. צילום: עמיר בלבן

האיום: אזור החיץ שבין תל אביב לרמת השרון הכולל את רצועת הנופש, פי גלילות וצפון מערב תל אביב מהווה את הרצועה הירוקה המטרופולינית הצפונית והינו השטח הפתוח האחרון שנותר במחוז תל אביב. חשיבותו של השטח באה לידי ביטוי בתכנית המתאר המחוזית (תמ"מ 5) כפארק מטרופוליני ועירוני חשוב שציר ירוק מטרופוליני עובר לאורכו. חרף זאת, מספר תכניות החלות על השטח מציעות פיתוח אינטנסיבי, הכולל בניית אלפי יחידות דיור ושטחי

51.

תע"ש השרון – בינוי

האיום: תכנית מתאר מ/ש/1 לבינוי במתחם תע"ש השרון חלה על שטח של כ-7,460 ד', מתוכם כ-4,660 ד' בתחום גדר מפעל תע"ש, ושטחה מתחלק בין הערים הרצליה, רמת השרון, הוד השרון ומועצה אזורית "דרום השרון". התכנית קודמה כתוצאה מהחלטת ממשלת ישראל להעביר את מפעלי תע"ש לנגב, והיא מייעדת את השטח למגורים, תעסוקה, פארקים ושטחים פתוחים ושימושים נוספים. במשך השנים האחרונות מרבית העיסוק בתכנית נגע לקונפליקט הקשה של זיהום הקרקע והמים. אולם במתחם מפעל תע"ש השתמרו ערכי טבע בהיקף גדול במיוחד ובמגוון עשיר ונדיר.

מהלכי התכנון החלו כבר באמצע שנות ה-90, אך לתכנית לא נערך תסקיר השפעה על הסביבה, ורק בשנים 2007/8 בוצע בשטחי התכנית סקר ערכי טבע, בהזמנת מנהל מקרקעי ישראל. ממציא הסקר מצביעים על עושר רב של מיני צמחים, 373 במספר, מתוכם 23 צמחי בר מוגנים, 27 צמחי בר נדירים אשר כוללים 14 מינים "אדומים", כאלה הנמצאים בסכנת הכחדה. בדברי הסיכום של הסקר נכתב כי "מתחם תע"ש השרון בכלל ומתחם צור בפרט, מהווים אי של טבע שמור יחסית בלב שטחים פגועים. חשיבותו הבוטנית הגבוהה של מתחם תע"ש השרון אינה באה לידי ביטוי רק ברמה המקומית-אזורית אלא אף ברמה הארצית, כ-hot spot של צמחים נדירים וכבית גידול מייצג המשמר מאפיינים בוטניים היסטוריים של הקרקעות החוליות בשרון".

מתחם תע"ש השרון. צילום: החברה להגנת הטבע

למתחם תע"ש השרון ערכיות סביבתית גבוהה במיוחד בהיותו שריד משמעותי של בתי הגידול ההולכים ונעלמים של קרקעות החול והחמרה. החשיבות הרבה והמשמעות הגדולה של שימור ערכי הטבע במתחם תע"ש נובעות מהשילוב של המרכיבים האקולוגיים המיוחדים שקיימים בשטח תע"ש, ביחד עם מיקום המתחם בלב אזור המרכז המאוכלס בצפיפות, ומאופיין במיעוט ובהתדלדלות של שטחים טבעיים ככלל ושטחים טבעיים

משחר ותעסוקה שיפגעו ברציפות הרצועה הירוקה. חלקן אינן מתואמות ואינן מציבות את ערך רציפות השטחים הפתוחים ברצועת הנופש המטרופוליטית כעיקרון מנחה. היעדר שיח בין הרשויות תל אביב ורמת השרון מקשה אף הוא על יישום עיקרון זה.

ניתוח התכניות מצביע על אי הפנמת חשיבותם וייחודם של ערכי הטבע; דווקא שטחים דלים בערכי טבע כמו שטחי חקלאות אינטנסיביים או קרקעות מזוהמות שערכי הטבע המקוריים בהן הושמדו זה מכבר יועדו כפארקים פתוחים לציבור.

סקרי ערכי טבע שנערכים בשטח במסגרת חלק מתכניות הפיתוח מציגים לעיתים דוח מצאי חלקי, ערכיות נמוכה של כלל המרחב והיעדר התייחסות לחלק מערכי ואתרי טבע.

עמדת החברה להגנת הטבע: שטחה של הרצועה המדוברת הוא כ-4700 דונם והיא בעלת פוטנציאל עצום לתפקד כאזור פנאי ונופש לכלל תושבי מחוז תל אביב. החברה להגנת הטבע דורשת לשנות ולשפר את תכניות הפיתוח החדשות בשולי האזור, כך שעקרון השמירה על רציפות השטחים הפתוחים יבוא לידי ביטוי משמעותי, ויאפשר יצירת מרחב טבע עירוני מטרופוליני. מרחב רציף יאפשר קיום ריאה ירוקה, מהגדולות במחוז תל אביב, הנצפית מדרכים ומיישובים סמוכים, יצירת מסדרון אקולוגי המחבר אתרי טבע, והקמת מעבר חשוב להולכי רגל ולרוכבי אופניים. על התכניות העתידיות לייצר מנגנונים של שיקום והעשרה אקולוגית. יש להימנע מבניית שכונות הסוגרות על השטחים הפתוחים ומנועות יצירת פארק מטרופוליני פתוח, נגיש ומזמין לכלל הציבור. תכנית מתאר מפורטת אושרה להפקדה בספטמבר 2011 בוועדה המקומית לתכנון ובנייה של עיריית רמת השרון וטרם אושרה בוועדה המחוזית תל אביב. התכנית המוצעת מציעה אמנם פארק גדול בלב האזור הבנוי (שכיוונו צפון-דרום), אך אינה נותנת ביטוי ממשי לתפיסת הציר הירוק המטרופוליני – "ציר הנופש" (מזרח-מערב) המתואר בתכנית המתאר המחוזית.

קהילת תל אביב יפו והסביבה בחברה להגנת הטבע הכינה מתווה תכנוני ועקרונות פעולה לקראת קידום פארק מטרופוליני מישור החוף בשטח שבין צומת מורשה לים. במהלך השנה האחרונה קידמה הקהילה את שמירת אתרי וערכי הטבע והמורשת המצויים באזור באמצעות פגישות עם מקבלי ההחלטות בעיריית רמת השרון ועם עורכי התכניות. קהילת תל אביב-יפו אף העבירה הערות למסמכים הסביבתיים על מנת שייצגו נכונה את ערכיות השטח וישפרו את המלצותיהם לשימור ערכי הטבע במרחב. אתרי הטבע שהומלצו לשימור על ידי החברה להגנת הטבע הוכנסו למפת תכנון הנוף בתכניות רצועת הנופש וזכו להתייחסות על ידי עורכי התכנית.

הרצאות לבעלי עניין שונים, סיורים, אירועים, פעילויות חינוך סביבתי וחוגי טבע נערכים לתושבי האזור במהלך השנים האחרונות על מנת לעודדם להכיר, ליהנות ולהגן על השטחים הפתוחים בקרבת ביתם.

נופית וללא תיאום עם עיריית גבעתיים (לאחר התערבות והחלטה של ועדת הערר המחוזית) מאיימות על שרידי הטופוגרפיה הטבעית. עיריית תל אביב, המחזיקה בחלק מהקרקעות בגבעה, הגישה בקשה נוספת, שנידונה אף היא בוועדת הערר המחוזית, לבניית גדר היקפית לשטח בגבעה. גדר זו מאיימת למנוע את גישת הציבור למתחם הנוטר בגבעה.

סקר טבע שנערך במקום על ידי עיריית גבעתיים וחברת מי אביבים, בעקבות הפגיעה בשטח, מיפה את ערכי החי והצומח בגבעה ומצא ששטחים ערכיים נמצאים גם בשטח מאגר המים.

עם התפתחותה של העיר גבעתיים, הפך אזור גבעת קוזלובסקי לאזור יוקרה הממוקם בלב העיר, ולו פוטנציאל השבחה נדל"ני גבוה מאד. עיריית תל אביב המחזיקה בחלק מהקרקעות בוחנת אפשרויות לשימושים אפשריים בשטח שבבעלותה, לרבות שינוי ייעודו (הייעוד כיום הינו ציבורי). לפי הידוע לנו, עיריית גבעתיים מקדמת תכנית כוללת לשטח הגבעה המייעדת את חלקו לבינוי, וחלקו לטבע עירוני. יזמים פרטיים, בעלי שטח בנוי בגבעה (מתחם בזק לשעבר), מנסים אף הם לקדם בינוי ציבורי נדל"ני במקום, דוגמת בית אבות.

גבעת קוזלובסקי. צילום: גל טל

עיריית גבעתיים, בשיתוף קהילת תל אביב-יפו והסביבה של החברה להגנת הטבע, הקימה את קבוצת נאמני גבעת קוזלובסקי, הכוללת את תושבי האזור, אשר שמה לה למטרה לייצר קהילה שלוקחת אחריות על המרחב הציבורי ויוצרת זהות מקומית מבוססת מקום.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע פועלת במרץ כדי להבטיח שהשטח יוכר כאתר טבע, ושכל תכנון עתידי ייקח בחשבון את ערכי הטבע והנוף הקיימים במקום. לאתרי טבע עירוני יש חשיבות רבה, לא רק מבחינת שימור המגוון הביולוגי שבהם, אלא גם כמקום ללימוד, לטיול ולבילוי בשעות הפנאי. על כן, יש חשיבות גבוהה במיוחד להשאיר את שטח הגבעה פתוח ולמנוע את הקמת הגדר ההיקפית שעיריית תל אביב מבקשת לבנות. אנו מאמינים שיש לתכנן את שטח הגבעה בראייה כוללת

גדולים בפרט.

לשימור שטחים פתוחים וטבעיים אלה יש גם תועלת גדולה כשטחי פנאי, נופש וטיול בחיק הטבע וכשטחים לפעילות חינוכית ולימודית.

מעבר לכל אלה, התכנון לא כלל תהליך משותף של תושבי השכונות הסמוכות ביחד עם נציגי הציבור של הערים הרצליה, רמת השרון והוד השרון שתכנית זו באה לשנות את איכות חייהם.

עמדת החברה להגנת הטבע: בתי הגידול של קרקעות החול והחמרה במישור החוף הצטמצמו באופן דרסטי והם הולכים ונעלמים. במרבית המקומות שרדו מהם רק איים קטנים ומבודדים, וקיים הכרח להבטיח את השתמרותם ואת קיומם לטווח ארוך, תוך הבטחת התפקוד של מערכת אקולוגית יציבה עם מגוון אקולוגי עשיר. מערכת מתפקדת כזאת, אינה יכולה להתבסס על "כתמים" של צמחייה טבעית המוקפים בשכונות מגורים ושטחי מסחר ותעסוקה, כפי שמוצע בתכנית תע"ש השרון כיום.

בתע"ש השרון קיימת הזדמנות חד פעמית להביא לשימור ולטיפוח של שטחים טבעיים רציפים, וכך ליצור פארק טבע רחב ידיים וייחודי אשר אין דומה לו במרכז הארץ. פארק זה יבטיח את קיומם של צמחי בר רבים, חלקם בסכנה הכחדה. לא פחות חשוב מכך, פארק הטבע במתחם תע"ש, יאפשר טיול ובילוי בחיק הטבע הסמוך לבית ויביא עמו איכות חיים גבוהה ביותר, עבור תושבי מרכז הארץ.

לאור זאת, החברה להגנת הטבע סבורה שיש לערוך תכנון מחדש של התכנית, שיתבסס על המידע והסקרים הנדרשים. שינוי תכנוני כזה יכול לאפשר את מלוא הפיתוח למטרות מגורים, תעסוקה ושימושים נוספים, אך בפריסה אחרת, שתאפשר את שימור השטחים הטבעיים, בהיקפים נרחבים וברצף, לצורך יצירת פארק טבע רחב ידיים.

52

גבעתיים - בינוי בגבעת קוזלובסקי

האיום: גבעת קוזלובסקי היא הפסגה הגבוהה ביותר בגוש דן והיא מתנשאת לגובה של 85 מ' מעל פני הים. היא כוללת שטח כורכר טבעי, מהגדולים שנותרו בגוש דן, בין הרצליה לראשון לציון. הגבעה מהווה שריד לרכסי הכורכר הפנימיים שהיו נפוצים באזור בעבר, אך בשל הפיתוח המואץ בעשרות השנים האחרונות, נפגעו ונעלמו מן הנוף. באתר עשרות רבות של מיני צמחים המאפיינים את רכסי הכורכר, מיני חי הכוללים חרקים וזוחלים, לדוגמא, אוכלוסייה של צבי יבשה, הנמצאים בשנים האחרונות בסכנת הכחדה בישראל. ערך הטבע הנדיר ביותר על הגבעה הוא שבלול אנדמי מסוג פיקארד. תחום תפוצתם של אלה מצומצם ביותר ובלעדי לסלעי הכורכר.

בשטח הגבעה ממוקם מאגר מים של חברת "מי אביבים" (חברת בת של עיריית תל אביב). עבודות תשתית (גידור בגדר בטון גבוהה בצו רשות המים) שנעשו ללא רגישות

של פארק החולות באמצעות הסטת כבישים, צמצום הפארק האינטנסיבי וצמצום שטח שנקבע לתכנון עתידי. חוות דעת אקולוגית של החברה להגנת הטבע מצביעה על הצורך לשמר לפחות כ-800 דונם של חולות טבעיים (כפול מהמוצע) על מנת לאפשר את תפקודה של מערכת אקולוגית בריאה, המשמרת את ערכי הטבע המשמעותיים בשטח ודואגת לקיומו של בית הגידול הייחודי לאורך זמן. כמו כן, יש לתכנן את הפיתוח הגובל בפארק כך שהשפעות השוליים שלו ימותנו. עוד מומלץ, להוסיף ליווי של אקולוג וצוות היגוי מקצועי שילווה את התכנון המפורט, ההקמה, הניהול והתחזוקה של פארק החולות המתוכנן.

ולא בתכנון נקודתי של בעלי עניין. תושבי האזור מגלים עניין רב ורצון למעורבות בשימור ופיתוח הגבעה ויש חשיבות רבה לשיתופם בהליך התכנון, החל מהשלבים הראשוניים, לקביעת השימושים בשטח.

בנוסף, בהתאם לסקר האקולוגי שנערך במקום, יש לפעול לשיקומה של הגבעה. יש לעקור את המינים הפולשים, להשיב אליה מינים שנעלמו ממנה, ולטפח את המינים המקומיים ששרדו בה. שיקום הגבעה מחייב גם הכשרת שבילים להנגשת האתר תוך שמירה על ערכי הטבע שבו.

53.

חולות חולון - בינוי

חולות חולון. צילום: החברה להגנת הטבע

54.

חולות ראשון לציון - תכנית לפיתוח עירוני ב"מטווח 24" ומינים פולשים

האיום: שטחי החוף ודיונות החול שבעורף החוף, הנמצאים על רכסי הכורכר באזור שבין דרום ראשון לציון לבין נחל שורק נשתמרו ברמה גבוהה, למרות העובדה שחלקם מוחזק על ידי צה"ל בשטח המכונה "מטווח 24", והפיתוח הצבאי פגע בחלקם.

ברמה האקולוגית רצועת החוף באזור זה היא כמעט היחידה בארץ בה ביצי צבי הים נשארות במקומן ולא מועתקות לחוות הדגרה. במרחב משוטטים עדרי צבאים וחזירי בר. חולות עורף החוף במקטע זה משמנים גבול תפוצה צפוני או דרומי של עשרות מיני צמחים, וגבול תפוצה צפוני בישראל של הזוחלים כוח אפור ומטבעון המדבר. למרחב זה ערכיות ציבורית לאומית ראשונה במעלה כשטח פתוח חופי יחיד בהיקף שכזה באזור המרכז.

חולות ראשון לציון. צילום: אלון רוטשילד

לפי תכנית המתאר החדשה של ראשון לציון לשנת 2030 אותה מקדמת העירייה, ושאמורה להגיע לדיון בוועדה המחוזית, מיועדים שטחים נרחבים באזור זה לשימושי מגורים, תעסוקה ותיירות. פיתוח עירוני על גבי שטחי חולות וכורכר ייחודיים אלה, ימיט כליה על מערכת אקולוגית נדירה ושמורה יחסית, אשר אין כדוגמתה במחוז המרכז.

האיום: חולות חולון מהווים אי אקולוגי בלב אזור עירוני צפוף בין חולון מצפון לראשון לציון מדרום. השטח בעל ערך אקולוגי משמעותי, ובו מגוון צמחים ובעלי חיים נדירים ומוגנים. עיריית חולון מקדמת תכנית פיתוח לעתודת הקרקע האחרונה בתחומה - גוש חולות של כ-2000 דונם. התכנית משמעותית בהיקפה הגדול, בשטחה ובהתייחסותה לאחד מהשטחים הטבעיים האחרונים בגודל משמעותי המצויים בתחומי מחוז תל אביב. שטחי החולות הנמצאים בתכנית הם משאב טבע נדיר ברמה ארצית ובעל חשיבות רבה ברמה המקומית. במסגרת התכנון ביצעה העירייה תהליך מרשים, שכלל סקר אקולוגי ושיתוף הציבור. למרות זאת, התכנית מגדירה רק כ-400 דונם של חולות המיועדים לשימור בצורתם הטבעית, ואילו חלק ניכר מהשטחים שהוגדרו ערכיים ביותר בסקר האקולוגי של העירייה - מיועדים לפיתוח. בנוסף, התכנית מציעה כ-400 דונם לבנייה צמודת קרקע, בצמוד לקו רכבת קלה ולפארק.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע הגישה לוועדה המחוזית לתכנון ובנייה בתל אביב התנגדות לתכנית הבינוי בחולון. בהתנגדות מוצגת גישה על פיה יש לתכנן את השטח בצורה יעילה יותר, ללא בתים צמודי קרקע. כמו כן יש להגדיל את השטח המיועד ל"ליבה טבעית"

55.

שורק - מתקן התפלה +

האיום: במסגרת תמ"א 34 ב' 2/2, תכנית מתאר ארצית להקמת 5 מתקני התפלה נוספים לאלה המאשרים כיום, מוצעת הקמתו של מתקן התפלה "שורק ד". המתקן הינו בנפח של 150 מלמ"ק בשטח של כ-100 דונם, וכולל לצידו עוד שטח למאגר בשטח 150 ד'.

המתקן המוצע "שורק ד" והמאגר ממקמים על שטח חקלאי פתוח צפוני לנחל שורק. דרומית להם מוקם מתקן התפלה בימים אלה, כחלק מתכנית מאושרת (תת"ל 36) להקמת שני מתקני התפלה על שטח של כ-350 ד'. החברה להגנת הטבע התנגדה בעבר להקמת מתקנים אלה על החולות שמדרום לשפד"ן. מדובר בשטח בעל ערכיות גבוהה, שחשוב שישמר ללא פיתוח גם כחלק ממרחב נחל שורק, וגם כחלק מהרצף שבין חולות ראשון לציון לחולות פלמחים.

שורק. צילום: דב גרינבלט

עמדת החברה להגנת הטבע: תוספת מתקן התפלה נוסף בנפח 150 מלמ"ק, על תכנית שטח כוללת של 250 ד', תפגע קשות בשטחים הפתוחים של אזור גדול הכולל את מרחב נחל שורק ושטחי החולות שמדרום לראשון לציון. מבין חמשת המתקנים המתוכננים כיום בין הגליל המערבי לאשקלון במסגרת תמ"א 34 ב' 2/2, מתקן "שורק ד" מוצע באזור היבשתי הרגיש ביותר.

לאור זאת, ניתן לשקול מספר צעדים:

על מנת להקטין עוד יותר את הצורך במתקן "שורק ד" בעתיד, ניתן לבחון את ייעול השימוש בקרקע עם הקמת השלב השני (150 מלמ"ק נוספים) בתחום התכנית המאושרת תת"ל 36. יש להגדיל באופן משמעותי את יכולת ההתפלה מעבר ל-150 מלמ"ק, בדומה למהלך שהתקיים במתקן פלמחים.

בנוסף, אנו מציעים כי יונהג מנגנון תכנוני שישריין שטח למתקן פוטנציאלי. הצורך בהקמת מתקן נוסף יישקל בעתיד, רק לאחר הקמת המתקנים האחרים.

אם וכאשר יתברר הצורך במתקן נוסף, אנו מציעים להפריד בין המתקן העתידי לבין המאגר העתידי שיורחק מהאזור

מינים פולשים הם הגורם השני בחשיבותו בהכחדת מינים בעולם. בישראל טרם החלה פעילות משמעותית בנושא. בית הגידול החולי סובל קשות מפלישת מינים ביולוגית המשנה באופן קיצוני את בית הגידול, בעיקר על ידי ייצוב החול, ודחיקת האורגניזמים המקומיים. פלישות אלה, בעיקר של צמחים כמו שיטה כחלחלה וטיונית החולות, משנות את בית הגידול ומהוות איום משמעותי על קיומו. שטחים נרחבים בחולות פלמחים, חולון, ראשון לציון ונתניה מופרים היום ברמות שונות בגלל השתלטות צומח פולשני. הגורם המסייע העיקרי לפלישה ביולוגית הוא הפרה של המערכת הטבעית על ידי זיהום, הרס הצומח הטבעי או פגיעה בקרום הקרקע על ידי נסיעה לא מבוקרת בשטח.

ממזרח למטווח 24 מצויים שטחי השפד"ן הנטושים. בשטח זה ביצעה עיריית ראשון לציון בעבר עבודות להקמת מאגר ניקוז, אשר פגעו קשות בריכוז אירוס הארגמן.

עמדת החברה להגנת הטבע: רצועת החוף העירונית

שבין הרצליה לראשון לציון מפותחת בחלקים ניכרים בה, עד למרחק של 100 מ' מהים ואף פחות מכך. זאת בעוד שלציבור הרחב יש צורך גם בחוף פתוח שבעורפו שטחים פתוחים וטבעיים. קיימת כאן הזדמנות יוצאת דופן, שאין דומה לה בערי החוף בהיקפים כאלה, להקים פארק חופי ייחודי ורחב ידיים, בעל חשיבות מטרופוליטית גדולה.

שטחים אלו מוגדרים בתכניות המתאר הארציות לחופים (תמ"א 13) וליער ייעור (תמ"א 22) שטחים ייעודיים המחייבים שימור מוחלט של השטח, ללא פיתוח. החברה להגנת הטבע מתנגדת באופן נחרץ לפיתוח עירוני בשטחי מטווח 24.

החברה להגנת הטבע מציעה, כי צפון מטווח 24 שבתחום ראשון לציון יישמש פארק חופי גדול, שישלב רצועת פארק אינטנסיבית במזרחו, ומרחב בעל נוף טבעי במרכז ובמערבו תוך שיקום מאפייני רכס הכורכר החולי ועורך החוף, ושימור ערכי הטבע החשובים שבאזור.

כך ייהנו מהמרחב החופי כלל תושבי העיר ולא רק אלה שידם משגת לרכוש דירה בשטח זה. באשר לשטח שבמרכז של מטווח 24 ובדרומו (עד נחל שורק), מוצע לממש את ייעודו כשמורת טבע. ברור שהצעה זו תדרוש את פינוי הפעילות הביטחונית באתר או את צמצומה, אך החברה להגנת הטבע מוצאת שלונכח ערכיותו הרבה של השטח מטלה לאומית זו צריכה להיות ממומנת מתקציב המדינה, הנהנית מתקבולי פיתוח קרקע בכל רחבי הארץ. פיתוח העיר חייב להתבסס על העתודות הקיימות, על שטחים שאינם רגישים לפיתוח בתחום העיר ועל עתודות הפיתוח במחנה צריפין לכשיפונה, ואין לאפשר פיתוח בשטחים הייחודיים אשר בתחום מטווח 24.

כמו כן, יש לבצע פעולות מיגור מינים פולשים בשטחי החולות, על ידי שיתוף גופי תשתית, מערכות חינוך ורשויות מוניציפליות וכן גורמים נוספים המחזיקים בשטח, כמו מערכת הביטחון.

בעל הערכיות הגבוהה.

מוצע כי השטח המוצע למתקן עתידי יוצמד לדופן הדרומית של תת"ל³⁶, כך שהבינוי דרומה לעבר המרחב הפתוח של נחל שורק יצומצם ככל הניתן.

56.

פלמחים – כפר נופש +

האיומים: פעילות ציבורית בהיקף גדול במיוחד הביאה להישג מרשים ביותר של עצירת התכנית להקמת כפר נופש והצלת חוף פלמחים. הישג זה יאפשר את שימורו כחוף פתוח לתועלת הציבור הרחב. הפעילות הציבורית הובילה על ידי הוועד להצלת חוף פלמחים תוך מעורבות ארגוני הסביבה, בסיוע דוח חמור שפורסם על ידי מבקר המדינה, התגייסות חברי כנסת והחלטה של ממשלת ישראל בהובלת השר להגנת הסביבה גלעד ארדן.

חוף פלמחים. צילום: דב גרינבלט

ואולם, המאבק המוצלח להצלת החוף טרם הושלם, ותוצאותיו הדרמטיות עלולות להתהפך אם לא יושלם המהלך התכנוני הסטטוטורי, שאמור לשנות את ייעוד השטח מכפר נופש לגן לאומי פתוח לציבור.

בעקבות החלטת הממשלה מיום 11.7.2010 בעניין בחינת שינוי התכנית להקמת כפר הנופש בחוף פלמחים, קבעה הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה מחוז מרכז בישיבתה בתאריך 8.11.2010, כי "על שטח תכנית בר/236 תפורסם הודעה לפי סעיף 77 לחוק התנו"ב לביטול אזור תיירות ונופש ופריסת שטחי גן לאומי" וכי "הוועדה מנחה את עורכי התכנית החדשה לבחון חלופות לבחינת מיקום חלופי ראוי של כפר נופש בתחום הכתם המאושר בתמ"א/13 (לתיירות ונופש) ובתמ"מ 21/3 (לאזור נופש פנאי ותיירות), מחוץ לתחום תכנית בר/236". רשות הטבע והגנים הכינה תכנית המציעה את שינוי ייעוד של כפר הנופש לגן לאומי פתוח לציבור. בנוסף, בדקה רשות הטבע והגנים חלופות מיקום לכפר הנופש ולא נמצא מיקום ראוי.

עמדת החברה להגנת הטבע: במרוצת השנים האחרונות חל

שינוי גדול ביותר במדיניות השימור והפיתוח במרחב החופי. שינוי זה התחולל בין השאר כתוצאה מפעילות מתמשכת של הציבור הרחב וארגוני הסביבה. זו הובילה לשינוי עמוק במודעות של מקבלי ההחלטות וגורמי הממשל בכל הקשור לערך הרב ולחשיבות הגדולה של חוף הים בעיני הציבור. בתחום התכנון, הדבר בא לידי ביטוי בין השאר בתמ"א 35, תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור, בחוק לשימור הסביבה החופית ובתכנית המתאר הארצית לתיירות, תמ"א 12 שינוי מס' 1.

על פי תמ"א 35 חוף פלמחים נמצא בשטח בעל רגישות נופית סביבתית גבוהה, במקום חופי שמטרתו לשמר את החופים הפתוחים ואת העורף החופי-כפרי. החוף מיועד להישאר פתוח ברובו באופן המבטיח את גישת הציבור אל החוף ומעבר לאורכו.

שינוי מס' 1 לתמ"א 12 עוסק בין השאר בהעדפת ובחיזוק התיירות העירונית. מטרה נוספת היא פיתוח התיירות תוך שמירה על רציפות השטחים הפתוחים וערכי הטבע, הנוף והמורשת, המהווים את תשתית התיירות בישראל. לאור זאת אנו סבורים כי ביטול כפר הנופש בחוף הפתוח של פלמחים הוא מהלך התואם את מדיניות התכנון הארצית העדכנית.

ואכן, בקרב הציבור הרחב, קיים צורך ברור לחופים פתוחים בעלי עורף חופי-כפרי עם אופי פתוח, ללא בינוי של יישוב כפרי או עירוני. זאת בשונה מהחופים העירוניים, המלווים בדרך כלל בחזית בינוי עירונית מסיבית, ובשונה גם מחופים הצמודים ליישוב כפרי.

בחינה של רצועת החוף מחופי צפון תל אביב ועד צפון אשדוד, שנערכה על ידי קהילת תל אביב של החברה להגנת הטבע בשנת 2012, מראה שמרבית חופים אלה יכולים לשמש כחופים פתוחים בעלי עורף פתוח. הממצאים מראים שמתוך רצועת חוף באורך 35 ק"מ,

1.6 ק"מ בלבד (4.6%, מקטע הכולל בעיקר את חוף פלמחים) מהרצועה מהווים חוף עם עורף פתוח ברוחב סביר. ברור כי הקמת כפר הנופש תצמצם בצורה משמעותית את המעט שקיים.

לאור כל זאת, יש לקדם את התכנית החלופית שהכינה רשות הטבע והגנים, המבטלת את ייעוד השטח ככפר נופש בחוף פלמחים ומייעדת את השטח לגן לאומי פתוח לציבור על המדינה ומנהל מקרקעי ישראל לטפל בסוגיית פיצוי היזם.

57.

נס ציונה, ראשון לציון ורחובות - לחצי פיתוח וחוסר אכיפה בגבעות הכורכר

האיומים: בגבעות הכורכר במישור החוף מתקיים עולם עשיר וייחודי של צומח טבעי הכולל מאות מינים, וביניהם מספר מינים נדירים הגדלים אך ורק בישראל. הידוע והבולט שבהם הוא אירוס הארגמן. מרבית בתי הגידול של הכורכר במחוז

התוצאות המקוות. ועדת הערר החליטה לערוך שינויים מזעריים בלבד בתכנית. החלטה זו פוגעת קשות באפשרות לשמר רציפות של שטח פתוח בין הגן הלאומי לבין השטחים הפתוחים מדרום לו. החברה להגנת הטבע מלווה את תכנון אזורי הנופש המט-רופוליניים, ונערכת להגשת תכנית מתאר יזומה לשטח זה. כמו כן, פועלת החברה להגנת הטבע לשימור שרידי גבעות הכורכר בדרום העיר רחובות, בניגוד לתכנית העירייה לבינוי במקום.

58. נס ציונה – בינוי בשטחים הטבעיים

האיום: בגבעות הכורכר והחמרה במישור החוף מתקיים עולם עשיר וייחודי של צומח טבעי הכולל מאות מינים, וביניהם מספר מינים נדירים הגדלים אך ורק בישראל. מרבית בתי הגידול של הכורכר והחמרה במחוז המרכז נהרסו עד היום בפעילות חציבה לחומר גלם לענף הבנייה, או כוסו בבנייה כחלק מתהליכי הפיתוח המואצים המאפיינים את אזור המרכז.

גבעות הכורכר והחמרה באזור נס ציונה ובראשון לציון הן בית הגידול החשוב והמשמעותי ביותר במרכז הארץ מסוג זה ששרד במרוצת השנים.

בשנה האחרונה מקדמת עיריית נס ציונה תכנית להקמת מוסד ציבורי בלב שטחים טבעיים של כורכר וחמרה בדרום מערב העיר. אלה שטחים עשירים בצומח טבעי המהווה חלק מרצף של גבעות כורכר ומישורי חמרה. כל פגיעה בחלק ממנו, המצמצמת את שטחו, מסכנת את המשך קיומו ותפקודו האקולוגי.

נס ציונה, בינוי בשטחים הטבעיים. צילום: משה פרלמוטר

עמדת החברה להגנת הטבע: על השטח הטבעי בו מתוכנן מוסד הציבור חלה תכנית ישנה למבני ציבור, אולם ערכיותו הגבוהה מחייבת קודם כל להכיר בחשיבותו. בהמשך, במסגרת קידום תכנית מתאר חדשה לנס ציונה, יש לערוך

המרכז נהרסו עד היום בפעילות חציבה לחומר גלם לענף הבנייה, או כוסו בבנייה כחלק מתהליכי הפיתוח המואצים המאפיינים את אזור המרכז.

גבעות הכורכר בנס ציונה ובראשון לציון הן בית הגידול הכורכרי החשוב והמשמעותי ביותר במרכז הארץ ששרד במרוצת השנים. מזה עשור מתקיימת פעילות ציבורית באזור, במסגרתה מגיעים עשרות אלפי מטיילים מדי שנה לאירועים המתקיימים בגבעות.

שטחי הכורכר, המיועדים להיות אזורי נופש מטרופוליניים מאוימים על ידי תכניות פיתוח, ונפגעים ללא הפסק מפעילות רכבי השטח הכותשת את סלע הכורכר והורסת את הצומח הטבעי.

לפני מספר שנים דחה בית המשפט העליון את עתירתם של בעלי קרקעות פרטיות, שביקשו לפתח חלק ממתחם הגן הלאומי למגורים. בכך נסללה הדרך לקידום ההכרזה על הגן הלאומי. אולם, מימוש תכניות "הגן הלאומי נס ציונה" ו"גבעת האירוסים של ראשון לציון" למטרת שימור מתעכב בגלל אזלת ידן של הרשויות להגיע להסדר עם בעלי הקרקע. צוואר הבקבוק המקשר בין שטחי הכורכר במרחב מצוי ממזרח למושב בית עובד. שטח צר זה מאוים כיום על ידי תכנית להרחבת מושב בית עובד. מדובר בהרחבה נדל"נית צמודת קרקע אשר תקטע את הרצף הפתוח בין אזור הנופש המטרופוליני של גבעות טירת שלום לבין הגן הלאומי נס ציונה. רצף זה הוא הכרחי לשמירה על זכות הציבור לנפוש ולטייל במרחב. מאמציה של החברה להגנת הטבע לא הניבו פתרון של מסדרון רחב דיו.

אירוס הארגמן. צילום: עומר גרנות

עמדת החברה להגנת הטבע: יש להגיע להסדר מול בעלי הקרקע הפרטיים בהקדם האפשרי, להפקיע את שטחי הכורכר ולהכריז עליהם שטחים לשימור ולטיול, במסגרת הסטטוטורית של תכניות גנים לאומיים ואזורי נופש מטרופוליניים לטובת הציבור. כל זאת, תוך שימור הרצף הפתוח בין מוקדי הכורכר.

החברה להגנת הטבע הגישה למועצה הארצית לתכנון ולבנייה ערר, ובו היא דרשה לצמצם את תכנית ההרחבה של מושב בית עובד על חשבון צוואר הבקבוק החיוני של השטחים הפתוחים מדרום לגן הלאומי. הערר לא השיג את

הוא "רשות הניקוז" – גוף סטטוטורי שמטרתו למנוע נזקי שיטפונות. רשויות הניקוז פועלות לעיתים קרובות ל"הסדרה" של הנחלים והטייתם לתעלות אשר מעקרות מהם את ערכם האקולוגי והטבעי. פעולות אלה מתבצעות בדרך כלל כתוצאה מהפעלת לחץ כבד מצד מחזיקי הקרקע. רשות ניקוז שורק "הסדירה" בשנים האחרונות מספר מקטעי נחל בצורה אגרסיבית ומיותרת, אשר פגעה קשות במופע הנחל הטבעי ובערכיו.

עמדת החברה להגנת הטבע: ניתן למנוע נזקי הצפות גם ללא הרס הנחלים, תוך שימוש בשיטות מתקדמות של הרחקת שימושים מהנחל, הגדרת אזורי הצפה, ורכישת קרקעות להרחבת תחום הנחל. ניתן גם להשתמש באמצעים רכים יותר להסדרה, ולשחזר פיתולים באופן מכוון ויזום. החברה להגנת הטבע פועלת ללא לאות על מנת להטמיע גישות אלה בקרב רשויות הניקוז, ובמקביל מבטיחה כי פעולות ההסדרה מבוצעות אך ורק בהתאם לתכניות שאושרו על פי חוק.

שורק-הסדרת נחלים. צילום: אלון רוטשילד

השנה נראו סימנים מעודדים, ובראשם הקמה מחודשת של מנהלת נחל שורק, והגשת הצעות לפרויקטים של שיקום אקולוגי על ידה. החברה להגנת הטבע השלימה בעבר עבודה מקצועית חדשנית לקידום חלופות סביבתיות לניהול הנחל בגישה "אקו-הידרולוגית", על ידי הידרולוג וכלכלן. העבודה הוצגה בפורומים מקצועיים, ואולם עד כה, למרות פניה לרשות הניקוז, לא נענתה רשות ניקוז לבקשה לקדם תכנון התואם את עקרונות העבודה המקצועית בחלקו התחתון של נחל שורק.

61.

נחל בית עריף – אתרי תחזוקה ותפעול עבור הרכבת

האיום: רכבת ישראל מקדמת את תת"ל (תכנית תשתית לאומית) 45, תכנית לאתרי תחזוקה ותפעול לוגיסטיים מרכזיים, הכוללים את המתקנים הבאים: מוסכים, מתקני

שינויים מתאימים כדי להביא לשימורו המוחלט של האזור. עיריית נס ציונה מקדמת במקביל תכנית למוסד ציבורי נוסף באזור. החברה להגנת הטבע תומכת בקידום מוסד ציבורי נוסף שלא על השטחים הטבעיים, ובקידום של הגנה תכנונית על השטחים הטבעיים בהם תוכנן המוסד הציבורי הראשון.

59.

רחובות – בינוי במזרח העיר

רחובות, בינוי במזרח העיר. צילום: אלון רוטשילד

האיום: עיריית רחובות מקדמת תכנית מתאר חדשה לעיר. במסגרת זו מוצעת בנייה מאסיבית למגורים במרחב הפתוח של "מרחבי רחובות" המזרחיים. מדובר בשטח פתוח בעל ייחוד, ערש המורשת החקלאית של המושבה רחובות, ובו פסיפס של שדות חקלאיים, משוכות צבר, מבנים לשימור וערכי טבע של בית הגידול של הקרקעות הקלות, החמרה, שכמעט נעלם מנוף ארצנו.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע תומכת בחידוש עירוני בתחום העיר רחובות. החברה להגנת הטבע תומכת גם בשימור כל המרחב הפתוח שממזרח לכביש העוקף המזרחי של העיר. זהו שטח פתוח המשמר את נוף החקלאות והטבע של ראשית המאה ה-20, וראוי שישימש כפארק חקלאות, נוף וטבע לתושבי רחובות, נס ציונה, רמלה והיישובים הכפריים במרחב. החברה להגנת הטבע השלימה בשנת 2011 יחד עם גופים נוספים סקר נוף, טבע ומורשת לתא שטח זה. החברה להגנת הטבע תפעל להסרת האיום על השטח במסגרת דיוני מוסדות התכנון בתכנית המתאר של רחובות, ומקיימת פעילות ציבורית בשטח בשיתוף ועד התושבים "מרחבי רחובות".

60.

שורק – הסדרת נחלים באמצעות רשות הניקוז

האיום: אחד הגופים המשפיעים ביותר על הנחלים בישראל

ליער ייעור (תמ"א 22) נכללים בשטח נטיעות בגדות נחלים. החברה להגנת הטבע מתנגדת לשלושת האתרים המוצעים ומציעה לחפש את הפתרון התכנוני לאתגר זה במספר כיוונים:

- לשקול מחדש את מתחם בני ברק כאתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת, משום שהסיבה לפסילתו נובעת משיקולים כלכליים. אין לקבל זאת כסיבה מוצדקת לפסילה.
- לבחון באופן מעמיק את האפשרות לפצל את האתר העתידי לשני אתרים נפרדים. במצב כזה, יש לבחון מספר אתרים מתאימים יותר, אשר אין להם פוטנציאל לפגיעה סביבתית גורפת. לפיכך יש לבחון שטחים בצפון פתח תקווה ובמתחם הבסיס הצבאי צריפין העומד להתפנות מפעילות צבאית, אשר נמצאים גם הם ברשימת החלופות של רכבת ישראל. כאמור, בשנה האחרונה לא קודמו האתרים הנ"ל. במקומם, נבחנת בחודשים האחרונים אפשרות לקדם אתר תחזוקה ותפעול בשטחי אזור התעשייה רג"מ, שליד רמלה.

ניקיון, תחנות דלק, מסילות, חניית קרונות ועוד. עבור אזור הצפון מקודמת תכנית בתחום העיר חיפה, באתר של רכבת ישראל המכונה "סדנאות אפרים". רכבת ישראל החזיקה בעבר באתר מתאים בתחנת בני ברק ששימש לפעילויות אלו במרכז הארץ, אך במרוצת השנים הועדה המחוזית תל אביב שינתה את ייעודם של שטחים רבים בתחום תחנה זו. גודל השטח המבוקש כיום על ידי רכבת ישראל עבור המתחם החלופי לזה שבבני ברק מוערך בכ-2,000 דונם לטווח הארוך ומתוכם כ-800 דונם לטווח הקצר, וזאת בהתאם לתכניות הפיתוח של רכבות ומסילות נוספות בשנים הבאות. במסגרת חיפוש מתחם חלופי לזה הקיים בבני ברק, הוצעו לבחינה 3 אתרים חלופיים: חלופת חגור-ג'ל'וליה בתחום תכנית נחל הירקון, חלופת מזור וחלופת נתב"ג-נחל בית ערף.

רכבת נחל בית ערף. צילום: משה פרלמוטר

62. לוד - הרחבת העיר מערבה וכוונה להקים בסיס צבאי

האיום: הקמת בסיס צבאי על שטחים חקלאיים פתוחים ממערב לעיר לוד. ועדת גבולות אשר הוקמה לבקשת עיריית לוד לאחר שזו ביקשה להעביר לתחום שיפוט כ-2,000 דונם שטחים פתוחים וחקלאיים ממערב לעיר, החליטה בנובמבר 2010 להמליץ למנכ"ל משרד הפנים להעביר שטח של 838 דונם בלבד, לצורך בנייה למגורים על מנת לחזק את העיר. החברה להגנת הטבע פעלה יחד עם הארגונים "אדם, טבע ודין", "מרחב להתחדשות עירונית" ו"במקום" למניעת סיפוח שטחים אלה. הבנייה החדשה לא תשפר בהכרח את מצבה של העיר, וסביר יותר כי תפגע עוד יותר בסיכויי השיקום של העיר הקיימת.

נציגת מנהל התכנון של משרד הפנים בוועדת הגבולות (בעמדת מיעוט) התנגדה גם כן לסיפוח השטחים ללוד. גם דעת הרוב בוועדת הגבולות הטילה ספק רב באפשרות שבנייה במקום כה מרוחק ומבודד מערבית ללוד אכן יוביל למהפך המיחל בעיר.

והנה, עוד בטרם יבשה הדיו על ההמלצה המהוססת של ועדת הגבולות, זנחה עיריית לוד את כוונתה להקים שכונות מגורים במקום, ותחת זאת היא מבקשת לייעד את השטח של מאות הדונמים להקמת בסיס צבאי חדש. בשנה האחרונה, לא ידוע לחברה להגנת הטבע על מהלכים נוספים לקידום הבסיס בשטח הפתוח.

עמדת החברה להגנת הטבע: ההצעה למקם בסיס צבאי בשטחים חקלאיים פתוחים במערב לוד מנוגדת לחלוטין להמלצות ועדת הגבולות, אשר למרות ההסתייגויות מצאה לנכון להוביל מהלך של שימור שטחים כתחליף לשכונות מגורים. ההצעה למקם בשטחים אלה בסיס צבאי שומטת

העדפת הרכבת מתבססת על שיקולים הנדסיים ושל יעילות תפעולית, אך כלל לא נלקחו בחשבון שיקולים של ערכיות שטחים פתוחים. שלושת האתרים המוצעים כחלופות נמצאים בשטחים פתוחים בעלי ערכיות גבוהה, ברגישות סביבתית ונופית גבוהה, וודאי שאינם מסוגלים לספוג תנופת פיתוח אדיר ממדים של כ-2,000 דונם, אשר יפגע בהם בצורה קשה ובלתי הפיכה. בשנה האחרונה לא התקיימו מהלכים לקידום תכנית זו.

עמדת החברה להגנת הטבע: הצורך בתכנון אתר לתחזוקה ולתפעול לוגיסטי מרכזי עבור רכבת ישראל הוא צורך מובן. החברה להגנת הטבע מזכירה כי החלופות המוצעות כיום באזור המרכז יפגעו באופן חמור בשטחים פתוחים בעלי ערכיות גבוהה בלב אזור המרכז, המאיים ללא הרף על ידי יוזמות פיתוח.

חלופת מזור נכללת בתמ"א 35 במרקם שמור משולב, הכולל שטחים פתוחים הראויים להגנה. זהו אזור בעל רגישות נופית-סביבתית גבוהה ובעל רגישות גבוהה למשאבי מים (אזור מפגש בין אקוויפר ההר ובין החוף, בו מפלס מי התהום הוא בעומק עשרות מטרים בלבד). בתכנית המתאר המחוזית (תמ"מ 21/3) מדובר בשטח אזור נחל וסביבותיו ושטח חקלאי / נוף כפרי פתוח, ובתכנית המתאר הארצית

63.

יער חורשים – הרחבת כפר ברא,
מאגר "מקורות"

האיום: יער חורשים הוא מהיערות ההרריים היחידים הזמינים לרשות תושבי השרון כשטח פתוח. באזור קיים פסיפס של יער מחטני עם שטחי בתה עשבונית ובוסתנים. על שטחו המצומצם של היער מאיימות שתי יוזמות פיתוח: א) "מאגר חורשים" – תכנית של חברת "מקורות" למאגר מים תפעולי בלב שטח היער. לאחרונה הציגה מקורות אתר חלופי דרומית לכפר ברא, אשר השפעתו על השטחים הפתוחים פחותה. נכון להיום לא נדונה בוועדה המחוזית תכנית למאגר.

ב) תכנית להרחבת היישוב "כפר ברא" לכיוון מזרח: הרחבה זו, המציעה שימוש בזבזני ביותר בקרקע לבנייה בצפיפות נמוכה, תהרוס חלק משטחי הבתה והבוסתנים של יער חורשים, ותצמצם את המסדרון הפתוח המקשר בין שני חלקי היער מ-800 מ' לכ-500 מ' בלבד. בתחילת שנת 2012 אושר השינוי לתכנית המתאר המחוזית, המתיר את הרחבה כפר ברא מזרחה.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מתריעה כי אין מקום לכרסום נוסף בשטחו המצומצם גם כך של יער חורשים. היער משמש לתושבי אזור השרון שטח פתוח לפעילות פנאי ונופש בחיק הטבע. החברה להגנת הטבע בוחנת את האתר החלופי שהציעה מקורות מדרום לכפר ברא, ואף הציעה כבר בעבר מיקום חלופי למאגר חורשים – בשוליו הדרום-מזרחיים של יער חורשים, כך שלא יפגע בלב השטחים הפתוחים.

יער חורשים. צילום: אלון רוטשילד

בנושא הרחבת כפר ברא מציעה החברה להגנת הטבע את חידוש הרקמה הבנויה הקיימת, הרחבת היישוב לכיוון מערב – לשטח מופר, ובניית ההרחבה בצפיפות התואמת את תמ"א 35 – תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור – ולא בצפיפות הנמוכה המוצעת כיום. לאחר שהמועצה הארצית החליטה השנה למרבה הצער לאשר שינוי לתכנית המחוזית של מחוז מרכז להרחבת כפר ברא

את הקרקע מתחת להמלצות ועדת הגבולות. החברה להגנת הטבע מתנגדת להצעה זו וסבורה כי סיפוח שטחים למגורים לאו דווקא יביא לשיקום העיר לוד. להיפך – סביר שיפגע עוד יותר בסיכויי השיקום של העיר הקיימת. כך גם בדבר הרעיון למקם בסיס צבאי בשטחים ממערב לוד כמנוף לשיקום העיר.

ילד בפרדס. צילום: אסף מייזלס

הרעיון למקם בסיס צבאי על שטחים פתוחים וחשובים בעלי ערך חקלאי ונופי, כאשר בה בעת מתוכנן פינוי של שטחי מחנה צריפין מפעילות צבאית לטובת פיתוח עירוני, הוא רעיון שלא יעלה על הדעת. אם קיים צורך צבאי-בטחוני, אזי מערכת הביטחון יכולה למקם את הבסיס המבוקש בשטח מחנה צריפין.

התוצאות של תפיסת השטחים הפתוחים בצפון מערב לוד לטובת בסיס צבאי עלולות להיות קשות ומרחיקות לכת. קיים חשש כבד שקידום המהלך של הקמת הבסיס הצבאי ידחק גורמים (כמו משרד השיכון) שפועלים לקדם פיתוח עירוני במערב לוד. מנגד, קידום תכנון ושינוי גבולות לטובת שכונות מגורים במזרח לוד בשטחים פתוחים ערכיים הוא מהלך שכבר נפסל בעבר על ידי מוסדות התכנון. תהיה זו טעות קשה ליצור אילוץ שיעורר מחדש ניסיונות מסוג זה. הדרך לשקם ולחזק את לוד עוברת דרך אימוץ תכנית אסטרטגית לחידוש עירוני, הכוללת השקעה מסיבית בתשתיות ובשיקום שכונות במרקם העיר הבנויה כיום. יש לנצל את הפוטנציאל הקיים בה כצומת רכבות ראשי, את קרבתה לשדה התעופה ואת חשיבותה ההיסטורית והארכיאולוגית. השקעה בחינוך, אכיפה מוגברת והעצמת הקהילה, גם הן תוכלנה לסייע לחידוש העירוני ולחידוש לוד. דברים ברוח זו ניתן למצוא גם בהחלטת הממשלה 2264 מיום 21.07.2002. החידוש העירוני וחידוש העיר תואם למדיניות התכנון הארצית – תכנית המתאר הארצית המשולבת לבנייה, לפיתוח ושימור – תמ"א 35.

65.

ירקון - אתרי תחזוקה ותפעול עבור הרכבת (חלופת חגור - ג'לג'וליה) +

האיום: רכבת ישראל מקדמת את תת"ל (תכנית תשתית לאומית) 45, תכנית לאתרי תחזוקה ותפעול לוגיסטיים מרכזיים, הכוללים את המתקנים הבאים: מוסכים, מתקני ניקיון, תחנות דלק, מסילות, חניית קרונות ועוד. עבור אזור הצפון מקודמת תכנית בתחום העיר חיפה, באתר של רכבת ישראל המכונה "סדנאות אפרים". רכבת ישראל החזיקה בעבר באתר מתאים בתחנת בני ברק ששימש לפעילויות אלו במרכז הארץ, אך במרוצת השנים הועדה המחוזית תל אביב שינתה את ייעודם של שטחים רבים בתחום תחנה זו. גודל השטח המבוקש כיום על ידי רכבת ישראל עבור המתחם החלופי לזה שבבני ברק מוערך בכ-2,000 דונם לטווח הארוך ומתוכם כ-800 דונם לטווח הקצר, וזאת בהתאם לתכניות הפיתוח של רכבות ומסילות נוספות בשנים הבאות. במסגרת חיפוש מתחם חלופי לזה הקיים בבני ברק, הוצעו לבחינה 3 אתרים חלופיים: חלופת חגור - ג'לג'וליה בתחום תכנית נחל הירקון, חלופת מזור וחלופת נתב"ג - נחל בית עריף.

העדפת הרכבת מתבססת על שיקולים הנדסיים ושל יעילות תפעולית, אך כלל לא נלקחו בחשבון שיקולים של ערכיות שטחים פתוחים. שלושת האתרים המוצעים כחלופות נמצאים בשטחים פתוחים בעלי ערכיות גבוהה, ברגישות סביבתית ונופית גבוהה, וודאי שאינם מסוגלים לספוג תנופת פיתוח אדיר ממדים של כ-2,000 דונם, אשר יפגע בהם בצורה קשה ובלתי הפיכה. בשנה האחרונה לא התקיימו מהלכים לקידום תכנית זו.

רכבת נחל ירקון. צילום: משה פרלמוטר

עמדת החברה להגנת הטבע: הצורך בתכנון אתר לתחזוקה ולתפעול לוגיסטי מרכזי עבור רכבת ישראל הוא צורך מובן. החברה להגנת הטבע מזוהה כי החלופות המוצעות כיום באזור המרכז יפגעו באופן חמור בשטחים פתוחים בעלי ערכיות גבוהה בלב אזור המרכז, המאיים ללא הרף על ידי יוזמות פיתוח.

על חשבון יער חורשים, מתכוונת החברה להגנת הטבע להתנגד לתכנית המקומית לכשתופקד.

64.

ירקון - פיתוח בשטח נחל ירקון

האיום: תכנית למרחב נחל הירקון, ממזרח לכביש 4, מנחה את הרשויות בתחומה לקדם "מסמך תכנוני" שיאפשר שימור ושיקום המערכת האקולוגית של הנחל לרווחת הציבור, תוך פיתוח פארק גדול בשטח. הגישה הבסיסית בתכנית היא גישת "משק סגור", קרי - פיתוח נדל"ני בתחום התכנית יממן את עלויות הפארק. עקב העדר מימון ממשלתי לטובת הפארק, עיריות פתח תקוה והוד השרון מקדמות פיתוח מאסיבי המסתכם בנתח גדול משטח התכנית למטרות נדל"ן, אשר נועד לממן את הקמת הפארק. פיתוח זה יכרסם בשטח הפתוח שהוא הקניין הציבורי החשוב במרחב. כמו כן הפיתוח יאיים על הערים בגוש דן, הרגישות להצפות, בגלל הגברת הנגר העילי מאזורי הפיתוח הסמוכים לירקון.

ירקון. צילום: אלון רוטשילד

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע רואה חשיבות רבה בהקמת פארק הירקון לטובת תושבי המטרופולין ובשיקום מערכת נחל הירקון. הגישה של "משק סגור" מלווה בהכנסת היקפי נדל"ן גדולים לתחום התכנית ומפרה את האיזון בין פיתוח לבין שימור במרחב הרגיש המוגדר "נחל וסביבתו". לכן דוגלת החברה להגנת הטבע בפיתוח הדרגתי ומאוזן של פארק הירקון תוך פיתוח מינימלי של מיזמים כלכליים בשולי השטח, וגיוס מקורות תקציביים כתחליף לבנייה בשטח הירקון - בדומה לפארק איילון בחייריה. פיתוח הפארק יתפרש על פני תקופה ארוכה יותר, אך יספק את התוצר הציבורי הדרוש: שטח פתוח לרווחת כלל הציבור.

התקיימו מהלכים לקידום תכנית זו.

עמדת החברה להגנת הטבע: הצורך בתכנון אתר לתחזוקה ולתפעול לוגיסטי מרכזי עבור רכבת ישראל הוא צורך מובן. החברה להגנת הטבע מזהירה כי החלופות המוצעות כיום באזור המרכז יפגעו באופן חמור בשטחים פתוחים בעלי ערכיות גבוהה בלב אזור המרכז, המאויים ללא הרף על ידי יוזמות פיתוח.

חלופת מזור נכללת בתמ"א 35 במרקם שמור משולב הכולל שטחים פתוחים הראויים להגנה, אזור ברגישות נופית-סביבתית גבוהה וברגישות גבוהה למשאבי מים (אזור מפגש אקוויפר ההר והחוף בו מפלס מי תהום בעומק מס' עשרות מטרים בלבד). בתכנית המתאר המחוזית (תמ"מ 21/3) מדובר בשטח יער ושטח חקלאי / נוף כפרי פתוח, ובתכנית המתאר הארצית ליער ייעור (תמ"א 22) נכללים בשטח מספר תחומי יער.

החברה להגנת הטבע מתנגדת לשלושת האתרים המוצעים ומציעה לחפש את הפתרון התכנוני לאתגר זה במספר כיוונים:

לשקול מחדש את מתחם בני ברק כאתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת, משום שהסיבה לפסילתו נובעת משיקולים כלכליים. אין לקבל זאת כסיבה מוצדקת לפסילה.

רכבת מזור. צילום: משה פרלמוטר

יש לבחון באופן מעמיק את האפשרות לפצל את האתר העתידי לשני אתרים נפרדים. במצב כזה, יש לבחון מספר אתרים מתאימים יותר, אשר אין להם פוטנציאל לפגיעה סביבתית גורפת. לפיכך יש לבחון שטחים בצפון פתח תקווה ובמתחם הבסיס הצבאי צריפין העומד להתפנות מפעילות צבאית, אשר נמצאים גם הם ברשימת החלופות של רכבת ישראל. כאמור, בשנה האחרונה לא קודמו האתרים הנ"ל. במקומם, נבחנת בחודשים האחרונים אפשרות לקדם אתר תחזוקה ותפעול בשטחי אזור התעשייה רג"מ, שליד רמלה.

חלופת חגור-ג'לג'וליה נכללת בתמ"א 35 במרקם שמור משולב הכולל שטחים פתוחים הראויים להגנה ואזור ברגישות נופית-סביבתית גבוהה וגם ברגישות גבוהה למשאבי מים. בתכנית המתאר המחוזית (תמ"מ 21/3) השטח מוגדר כשטח חקלאי / נוף כפרי פתוח, ובתכנית המתאר המחוזית לנחל הירקון (תמ"מ 10/3) הוא מוגדר שטח חקלאי מיוחד.

החברה להגנת הטבע מתנגדת לשלושת האתרים המוצעים ומציעה לחפש את הפתרון התכנוני לאתגר זה במספר כיוונים:

לשקול מחדש את מתחם בני ברק כאתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת, משום שהסיבה לפסילתו נובעת משיקולים כלכליים. אין לקבל זאת כסיבה מוצדקת לפסילה.

לבחון באופן מעמיק את האפשרות לפצל את האתר העתידי לשני אתרים נפרדים. במצב כזה, יש לבחון מספר אתרים מתאימים יותר, אשר אין להם פוטנציאל לפגיעה סביבתית גורפת. לפיכך יש לבחון שטחים בצפון פתח תקווה ובמתחם הבסיס הצבאי צריפין העומד להתפנות מפעילות צבאית, אשר נמצאים גם הם ברשימת החלופות של רכבת ישראל. כאמור, בשנה האחרונה לא קודמו האתרים הנ"ל. במקומם, נבחנת בחודשים האחרונים אפשרות לקדם אתר תחזוקה ותפעול בשטחי אזור התעשייה רג"מ, שליד רמלה.

66.

מזור - אתרי תחזוקה ותפעול עבור הרכבת

האיום: רכבת ישראל מקדמת את תת"ל (תכנית תשתית לאומית) 45, תכנית לאתרי תחזוקה ותפעול לוגיסטיים מרכזיים, הכוללים את המתקנים הבאים: מוסכים, מתקני ניקיון, תחנות דלק, מסילות, חניית קרונות ועוד. עבור אזור הצפון מקודמת תכנית בתחום העיר חיפה, באתר של רכבת ישראל המכונה "סדנאות אפרים". רכבת ישראל החזיקה בעבר באתר מתאים בתחנת בני ברק ששימש לפעילויות אלו במרכז הארץ, אך במרוצת השנים הועדה המחוזית תל אביב שינתה את ייעודם של שטחים רבים בתחום תחנה זו. גודל השטח המבוקש כיום על ידי רכבת ישראל עבור המתחם החלופי לזה שבבני ברק מוערך בכ-2,000 דונם לטווח הארוך ומתוכם כ-800 דונם לטווח הקצר, וזאת בהתאם לתכניות הפיתוח של רכבות ומסילות נוספות בשנים הבאות. במסגרת חיפוש מתחם חלופי לזה הקיים בבני ברק, הוצעו לבחינה 3 אתרים חלופיים: חלופת חגור-ג'לג'וליה בתחום תכנית נחל הירקון, חלופת מזור וחלופת נתב"ג-נחל בית עריף.

העדפת הרכבת מתבססת על שיקולים הנדסיים ושל יעילות תפעולית, אך כלל לא נלקחו בחשבון שיקולים של ערכיות שטחים פתוחים. שלושת האתרים המוצעים כחלופות נמצאים בשטחים פתוחים בעלי ערכיות גבוהה, ברגישות סביבתית ונופית גבוהה, וודאי שאינם מסוגלים לספוג תנופת פיתוח אדיר ממדים של כ-2,000 דונם, אשר יפגע בהם בצורה קשה ובלתי הפיכה. בשנה האחרונה לא

67.

יער קולה - מאגרי מים

האיום: חברת "מקורות" מקדמת הקמת שני מאגרי מים גדולים בסמוך למחלף גבעת כח, ממערב לכביש 444 וליער קולה. המאגר הדרומי מוצע על שטחי חציבה מופרים ומיקומו מוסכם. המאגר הצפוני מוצע על שטחי יער נטוע ושטחים חקלאיים, והקמתו תביא לפגיעה בשטחי גבעות פתוחים, באזור שבו יש חשיבות עליונה לשמר את כל השטחים שטרם הופרו.

שטחים פתוחים בקולה. צילום: משה פרלמוטר

נפח האגירה של כל מאגר הוא 200,000 מ"ק, ושטחה הכולל של התכנית עבור 2 המאגרים הוא למעלה מ-300 דונם. בהתאם להוראות התכנית ובהתאם לדברי אנשי חברת מקורות, אין כל צורך במאגר השני כיום. כוונת התכנית היא להבטיח את הקרקע גם להקמת המאגר השני. הוועדה המחוזית הורתה למשרד להגנת הסביבה להכין מסמך חלופי לנושא מיקום המאגר הצפוני או לצמצומו. ועדת המשנה של המועצה הארצית החליטה גם היא לדרוש הכנת נספח חלופות עבור המאגר הצפוני. בשנה האחרונה לא קודמה התכנית למאגרים.

עמדת החברה להגנת הטבע: אין כל הצדקה לאשר תכנית למאגר הצפוני על שטחי יער ושטחים חקלאיים בהיקף ניכר עבור מאגר אשר כלל אינו נחוץ כיום. ראשית יש לבחון האם ניתן למקם את שני המאגרים זה לצד זה (בכיוון מזרח-מערב) לאורך הכביש העובר מצפון לברקת. אם לא יימצא לכך פתרון, החברה להגנת הטבע תתנגד להקמת המאגר הצפוני. בעתיד, כאשר יעלה צורך ברור במאגר כזה, יהיה צורך ליעד לו שטח אשר אינו רגיש סביבית.

68.

ציר הגבעות - קידוחי נפט "מגד"

האיום: מרחב הגבעות המזרחיות של מחוז המרכז הוא מקום המפגש של השומרון עם שפלת החוף. לגבעות

חשיבות נופית ואקולוגית, והן חלק חשוב מהמסדרון האקולוגי המחבר בין צפון הארץ לדרומה. המסדרון תורם לרציפותם של השטחים הפתוחים ולמעבר מיני חי וצומח, ומהווה ציר מרכזי של נדידת דורסים. אזור זה ידוע כבית גידול של הבתה העשבונית, שחשיבותו רבה למגוון רחב של מינים. בית גידול זה נעלם בהדרגה מנוף הארץ, בשל פעולות פיתוח.

בליבו של אזור "הדום השומרון" המהווה חלק מהמסדרון האקולוגי הארצי, הוקם לפני מספר שנים קידוח נפט בשם "מגד 5" בסמוך לכביש 465, לא הרחק מהקו הירוק. קידוח זה פועל היום כקידוח מסחרי.

הקמת גדר ההפרדה צמצמה עד מאד את שטח המסדרון האקולוגי, ועל כן חשיבות שימורו התגברה בצורה ניכרת. כל מרכיב של פיתוח באזור זה, המתוסף למרכיבי הפיתוח שכבר קיימים בשטח, מקטין עוד יותר את יכולת השרידות של המערכת האקולוגית.

בנוסף לחשיבותו הלאומית כמסדרון אקולוגי, לאזור זה חשיבות הידרולוגית אסטרטגית, בהיותו ממקום מעל אקוויפר ההר, מאגר מי התהום מהחשובים והאיכותיים ביותר של מדינת ישראל. דליפת נפט כתוצאה מתקלה בקידוח או פגיעה בצנרת שתוקם בעתיד, תגרום לזיהומו של מאגר מי תהום ייחודי וחשוב זה. לפני מספר חודשים הגישה חברת "גבעות עולם" בקשה להקים באותו אזור 3 קידוחים נוספים: מגד 6, 7 ו-8. הבקשות אושרו בוועדה המחוזית. החברה להגנת הטבע ורשות הטבע והגנים הגישו התנגדויות לבקשות אלה, ללא הצלחה.

עמדת החברה להגנת הטבע: הן הקידוח הקיים והן הקידוחים הנוספים המתוכננים יפגעו ברציפותו של המסדרון האקולוגי הארצי, וביכולתו לתפקד כבית גידול מיטבי עבור מגוון מיני החי והצומח באזור. כל קידוח המבוצע בשטח מפר יחידת שטח פתוח, מייצר רעש ותאורה הפוגעים קשות בחיות בר הפעילות בשעות היום והלילה. על כן יש להימנע מהקמתם באזורים רגישים.

קידוחי נפט מגד. צילום: משה פרלמוטר

היזמים קידמו את הקידוחים החדשים בהליך תכנוני מקוצר לפי תקנות חדשות מכוח חוק הנפט, ושלא בדרך מקובלת

לפני שנתיים הסתיים שלב א' של הכנת תכנית המתאר הארצית לכרייה ולחציבה של אגרגטים הנחוצים למשק הבנייה והסלילה בישראל (תמ"א 14ב'), אשר עם כניסתה לתוקף תבטל תמ"א 14.

ציר הגבעות. צילום: אלון רוטשילד

על פי מסמך המדיניות שאושר בשנה שעברה במועצה הארצית לתכנון ולבנייה קיים פער גדול באזור מרכז הארץ בין היצע מצומצם של אגרגטים הנחוצים למשק הבנייה והסלילה לשנת 2040, לבין ביקוש הולך וגדל. הסיבה לעליית הביקוש היא הפיתוח המואץ באזור זה. פער זה גורם ללחץ אדיר לפיתוח אתרי כרייה וחציבה בציר הגבעות המזרחיות במחוז המרכז.

עמדת החברה להגנת הטבע: מהלך הכנת תכנית המתאר הארצית לכרייה ולחציבה של אגרגטים הנחוצים למשק הבנייה והסלילה בישראל (תמ"א 14ב') הוא הזדמנות להטמיע את התפיסה הסביבתית וליישמה על משק הכרייה וחציבה. בשלב ב' של תמ"א תגובש רשימה ארצית של אתרי כרייה וחציבה. הרשימה תתבסס על ניתוח הביקוש אל מול עתודות האגרגטים שיופקו במחצבות, תוך מתן עדיפות לשמירת ערכי טבע, סביבה ונוף.

החברה להגנת הטבע תמשיך לקדם במסגרת זו היבטים חשובים נוספים: שיקום מחצבות ישנות המהוות מפגע נופי ואקולוגי וקידום שיקום אקולוגי במחצבות בשטחים הפתוחים, הרחבה והעמקה של מחצבות קיימות, קידום טכנולוגיות כרייה תת קרקעית כולל פיילוט ראשון באזור המרכז, צמצום ביקושים ושימוש בחומרים חליפיים דוגמת פסולת בניין ממוחזרת ועוד. החברה להגנת הטבע תפעל לקידום פתרונות תחבורתיים להסעת אגרגטים מאתרי כרייה וחציבה גדולים בפריפריה, ולפריקתם באזור המרכז סמוך למוקדי הביקוש העיקריים.

של הכנת תכנית לפי חוק התכנון והבנייה. בבסיס הליך קידום הבקשה לביצוע הקידוחים עומד איזון בלתי ראוי בין צרכי חיפושי הנפט ובין השמירה על הסביבה. הוועדה המחוזית בוחנת (ומאשרת) את הקידוחים תוך התעלמות מן התמונה הרחבה, בין 17-40 קידוחים, והשפעותיה על המרחב של הדום ושומרון. התבוננות צרה זו תוביל לתוצאות בלתי רצויות ובלתי ראויות.

לעמדת החברה להגנת הטבע, במקרים מורכבים ונתונים במחלוקת כגון מקרה זה יש להקפיד על קבלת ובחינת המידע המרבי והאופטימאלי. בתעשיית קידוחי הנפט והגז מרבית המידע מוחזק ברשות היזם בלבד והינו חסוי מטעמים של סודות מסחריים, מה שמגביל מראש את שיקול הדעת של מקבלי ההחלטות. הזריזות שבה אושרה הבקשה תמוהה לאור זאת שלא מדובר במשאב מתכלה שעתיד להתנדף, אלא במצבורי נפט שקיימים (במידה וקיימים) מיליוני שנים מתחת לפני האדמה.

קידום הבקשה לקידוחי מגד 6, 7, 8 נעשה בהליך הלוקה בחסר מבחינת תשתית עובדתית, טרם אישור הקוד הסביבתי –בטיחותי-יבשתי הנמצא בשלב מתקדם מאוד במשרד האנרגיה והתשתיות.

הצורך במידע הולם הוא קריטי על מנת למנוע נזקים הידרולוגיים ואקולוגיים. אנו סבורים שחובה היה להתנות את קידום הקידוחים החדשים בעריכתו של תסקיר סביבתי אסטרטגי כמקובל במדינות רבות בעולם, הבוחן את השפעות הרוחב של מכלול הקידוחים המתוכננים והשפעתם המצטברת, כולל בחינת חלופות עקרוניות למטרה המבוקשת.

קידוחי מגד 6-7-8 מתוכננים באזור בעל רגישות הידרולוגית גבוהה ביותר, מכיוון ששכבת המטרה של הקידוחים הללו נמצאת מתחת לאקוויפר ירקון-תנינים, ובקרבת קידוחי הפקת מים מרכזיים באזור ראש העין. קידוחי הנפט הללו מסכנים את איכות משאבי המים הלאומיים באחד ממאגרי המים המרכזיים והחשובים במדינה.

סוגיית ההשלכות אפשריות של קידוחים אלו על זיהום מי תהום, כמו גם האפשרות לטפל, אם בכלל, בזיהום האקוויפר אם ייגרם, לא קיבלה מענה הולם בדוח הסביבתי שהוגש על ידי היזמים ולא בתשובת רשות המים לשאלות שהעלתה בפניה החברה להגנת הטבע.

עוד נציין, כי מאז יולי 2009 קידוח מגד 5 פועל בניגוד לחוק, לאחר שפג תוקפו של האישור הזמני שהוצא לו על ידי הוועדה המחוזית בעבר.

69.

ציר הגבעות – כרייה וחציבה

האיום: מחצבות ומכרות פוגעים קשות בשטחים הפתוחים ובערכי הטבע והנוף. תכנית המתאר הארצית לכרייה ולחציבה התקפה והמאשרת (תמ"א 14) מתירה לחצוב בשטחים פתוחים גדולים בתחום המסדרון האקולוגי הארצי במרכז הארץ – ממזרח ליישוב שוהם.

70.

ציר הגבעות – מחקן פסולת +

האיום: המועצה האזורית "חבל מודיעין" מקדמת הקמה של מתקן לטיפול ולמחזור פסולת, בשטח שמצפון למחצבת מודיעין וממזרח לכביש 6. בשטח זה חלה תכנית מאושרת לאזור תעסוקה, אשר נותק והופרד על ידי כביש 6 מאזור התעסוקה המשתרע ממערב לכביש 6. האתר המוצע ממוקם במרחב הגבעות המזרחיות של מחוז מרכז, מקום המפגש של השומרון עם שפלת החוף. לגבעות חשיבות נופית ואקולוגית, והן חלק חשוב מהמסדרון האקולוגי המחבר בין צפון הארץ לדרומה. מסדרון זה תורם לרציפותם של השטחים הפתוחים ולמעבר מיני חי וצומח, ומהווה ציר מרכזי של נידת דורסים. אזור זה ידוע כבית גידול של הבתה העשבנית, וחשיבותו רבה למגוון רחב של מינים. בית גידול זה נעלם בהדרגה מנוף הארץ, בשל פעולות פיתוח.

השטחים הפתוחים בציר הגבעות המזרחיות, המיועדים להישאר כשטחים פתוחים בתכנית המתאר המחוזית למחוז מרכז, מאוימים על ידי יוזמות פיתוח שונות כמו מחצבות ותשתיות הקוטעות את רצף השטחים הפתוחים, ובכלל זה גם קידוחי נפט. פגיעה כזו מצטרפת לקיטוע שנגרם על ידי בנייתה של גדר ההפרדה בשנים האחרונות. חלק מהגבעות מוגדר כ"שטח אש" ואינו נגיש לציבור.

אמנם, השטח הנדון מיועד בתכנית מאושרת לתעסוקה, אולם ניתוקו מהשטח העיקרי של אזור התעסוקה הממוקם ממערב לכביש 6, יצר הזדמנות להביא דווקא לשימורו של האזור.

המיתקן מוצע בשטח מרקם שמור משולב ובעל רגישות נופית סביבתית גבוהה בתמ"א 35, תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור.

על פי סקר ציר הגבעות המזרחיות של מכון דש"א, הערכיות האקולוגית והנופית של האזור גבוהה מאד. ערכיות הפנאי והנופש גבוהה מאד ומרבית. בנוסף, באזור האתר נצפו צבאים בהיקפים בולטים.

ציר הגבעות. צילום: משה פרלמוטר

להקמת מיתקן בנוי בשטח של כ-50 ד', ולתנועה הרבה הנלווית לו, עלולות להיות השפעות שליליות ניכרות על

המערכת האקולוגית, ועל הערך שלו כאזור לטיול ובילוי בחיק הטבע.

הדרך המוצעת למיתקן מתוכננת בצמידות לבריכת צרטא, ברכת חורף שבסקר שבוצע עבור רשות הטבע והגנים בשנת 2010 היא הוגדרה כברכה בעדיפות גבוהה לשימור. סלילה והפעלה של הדרך, הכוללת אבק, רעש ותאורה, תגרום לפגיעה בתפקוד אקולוגי של ברכת צרטא.

יש להוסיף כי בהתאם לניסיון העבר, מוקד בינוי בלב שטח פתוח מהווה אבן שואבת לפיתוח מסיבי נוסף, בהתאם לעקרון צמידות הדופן.

עמדת החברה להגנת הטבע: מטרת ההקמה של מתקן המחזור לטיפול בפסולת היא ראויה וחיונית ביותר. אולם אנו מתנגדים למיקום המוצע של המתקן, בשטח ערכי, איכותי ורגיש. בנוסף להתנגדות החברה להגנת הטבע למיקום המתקן, (למרות שהתהליך הסטטוטורי בו הוא מקודם הוא באמצעות היתר בנייה בהתאם לתכנית המתאר הארצית לפסולת מוצקה, תמ"א/4/16), אנו מתנגדים גם להקמת הדרך, לנוכח פגיעתה הצפויה.

במהלך תהליך התכנון נבחנו מספר חלופות, אשר הוגדרו כחלופות מתאימות, בין השאר, באזור התעשייה רג"מ שליד רמלה ובמחצבות אבן וסיד. אנו סבורים כי יש מקום לחזור ולבחון את חלופות המיקום שנבחנו, ולאחר חלופה מתאימה במיקום ראוי ופחות רגיש.

71.

כביש רוחב 461

האיום: תוואי כביש רוחב 461 בין מחלף הטייסים לבין מחלף כוח, העתיד לחצות את השטחים החקלאיים הפתוחים בין מושב רינתיה בצפון לבני עטרות מדרום, נדון בעבר במוסדות התכנון והועבר לקידום בוועדה הארצית לתשתיות לאומיות (ות"ל). בעקבות עתירה של עמותת "אדם, טבע ודין" הוחזר נושא הכביש לדיון בוועדה לקרקע חקלאית ולשטחים פתוחים. לכביש שתי חלופות אפשריות: החלופה הצפונית, האמורה לחצות שטח פתוח חקלאי בלתי מופר, מהאחרונים שנותרו כיחידות שטח פתוחות במרחב, וכן לעבור בתוך שטח גבעות טרשים איכותי בחלקו המזרחי. לעומתה, החלופה הדרומית נצמדת לתשתיות כבישים קיימות, ובכך חוסכת הפרה של תא שטח פתוח חדש. החברה הלאומית לדרכים בחרה בחלופה הצפונית, שתגרום לפגיעה קשה ביותר בחלקן המזרחי של גבעות הטרשים. הוועדה לקרקע חקלאית ולשטחים פתוחים דחתה את חלופת החברה הלאומית לדרכים, וזו הגישה ערר על החלטה זו לוועדת הערר לעניין קרקע חקלאית ושטחים פתוחים. ביוני 2011 החליטה ועדת הערר לקבל את הערר ולאשר את השינוי לתכנית המתאר הארצית לדרכים בחלופה הצפונית. כנגד החלטת ועדת הערר עמותת "אדם טבע ודין" עתרה, אך ללא בקשה למתן צו מניעה לביצוע התכנית. בדצמבר 2011 הובאה התכנית לאישור הממשלה.

הטבע סבורה שאין לקדם קו זה אם יגרום לפגיעה בלב השטחים הפתוחים הערכיים של ציר הגבעות. חלופת החברה להגנת הטבע היא העברת הקו בצמוד לתשתיות קיימות, כמו כביש 443, ומיקום בריכת האגירה בשטח מופר ולא ברצף השטח הטבעי. הועדה המחוזית מחוז מרכז החליטה בשנת 2011 כי כתנאי לקידום התכנית יש להגיש נספח נופי סביבתי כולל בחינת חלופות. דיון בחלופות טרם נערך.

כביש רוחב 461. צילום: אלון רוטשילד

73. מודיעין – הרחבת הבנייה על הגבעות הדרומיות

האיום: הגבעות המזרחיות של מחוז מרכז הן מקום המפגש של השומרון עם שפלת החוף (חשיבותן של הגבעות פורטה באיום מס' 68).

אירוע ציבורי בגבעות הדרומיות במודיעין. צילום: דקלה בן יעקב

מדרום לעיר מודיעין ישנם שטחים פתוחים ערכיים עתירי אתרי מורשת ובעלי חשיבות רבה מבחינה נופית ואקולוגית. שטחים אלה נכללים בעתודות תכניות שלב ב' לפיתוח העיר ולהקמת שכונות מגורים נוספות, מהלך אותו יוזם משרד הבינוי והשיכון. בשנת 2008 המועצה הארצית לתכנון ולבנייה המליצה בפני הוועדה המחוזית שלא לעבור לשלב ב' של העיר מודיעין, לפחות עד מיצוי המלא של שלב א', ועד לעדכון תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור (תמ"א 35). כמו כן קבעה המועצה הארצית לתכנון ולבנייה כי עם המשך פיתוח העיר ראוי להתחשב בערכי הטבע הייחודיים בסביבתה.

כעת, עם יישום חוק הוועדות לדירור לאומי (וד"ל) ועם לחצי הפיתוח הגוברים, מתעורר חשש כבד ששטח זה יתוכנן ללא בדיקת חלופה ראויה. חלופה זו כבר מצויה בשטחה של מודיעין. הכוונה לחלק הצפוני של שלב ב' בתכנית המתאר התקפה של העיר, הרגיש פחות מבחינה סביבתית ונופית.

עמדת החברה להגנת הטבע: על רשויות התכנון להמשיך

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע פעלה לקידום התוואי הדרומי, האמור להיות תוואי משוקע שיעבור צמוד לשטחים המופרים וימזער את הנזק הסביבתי לשטח הפתוח וליישובים הסמוכים. אף על פי כן אושרה התכנית לבסוף על ידי מוסדות התכנון ובממשלה. עתירת אדם טבע דיין נמחקה משיקולים שונים ולכן כרגע אין מניעה לביצוע סלילת הכביש.

72. ברכות בן שמן

האיום: חברת "מקורות" מקדמת קו מים נוסף למרחב העיר מודיעין. במסגרת קו זה, מציעה "מקורות" אתר של אגירה וסניקה בשטח ערכי של בתה עשבונית, מצפון לנחל נטוף. אתר זה יפגע בבית גידול חשוב, בתוך רצף שטח פתוח של מסדרון אקולוגי. קו המים המתוכנן יחצה שטחים ערכיים של יער ונחל.

ברכות בן שמן. צילום: אלון רוטשילד

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע תומכת בפרויקט קו מים נוסף למודיעין. עם זאת, החברה להגנת

לביטול המשך סלילת הכביש ההרסני, וזאת תוך התייחסות לתחזיות תנועה מעודכנות.

75.

מסילה רביעית באיילון – השפעות סביבתיות

האיום: רכבת ישראל מקדמת תוספת מסילה רביעית בצמוד לנתיבי איילון. על מנת לקדם פרויקט זה, יש למצוא פתרונות לעודפי נגר עילי באגן נחל איילון, בעקבות הצרת תעלת האיילון בתחום העיר תל אביב.

טבלאות גידוד בחוף יפו. צילום: עמית מנדלסון

השפעותיו של פרויקט זה עלולות לכלול פתרונות הנדסיים של איגום והשהיית נגר במעלה אגן האיילון, כמו נחל נטוף, נחל בית עריף ונחל ענבה, וכן מובל ניקוז שישפך בחוף הסלעי הייחודי באזור חוף גבעת העלייה ביפו. בשנה האחרונה הוצעו פתרונות של איגום והשהייה בפשטי הצפה של חלק מיובלי נחל איילון באזורים המישוריים במעלה אגן הנחל.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע תומכת בהוספת מסילה רביעית בצמוד לאיילון. עם זאת, החברה להגנת הטבע סבורה שהשפעותיו החיצוניות של פרויקט זה צריכות להימנע מפגיעה בשטחים טבעיים במעלה האגן בנחלים ההרריים של "ציר הגבעות", ולהימנע מפגיעה בטבלאות הגידוד בחוף גבעת העלייה ביפו. פתרונות הכוללים השהיית נגר בפשטי הצפה של נחל איילון וחלק מיובליו, מתאימים יותר מבחינה סביבתית בהשוואה לחלופות אשר הוצעו לחציבת מאגרים להשהיית נגר במעלה האגן.

ולפעול למען שימור הגבעות הדרומיות במטרה להגן עליהן מפיתוח, אשר יביא להרס בית גידול ייחודי ונדיר זה של בתות עשבוניות. שימור זה ראוי שיעשה כחלק מתכנית שימור נחל איילון או כגן לאומי מוכרז. בעקבות עריכת סקר ערכי טבע ונוף בהובלת החברה להגנת הטבע ולאחר דיון בנושא הוחלט בעבר במועצה הארצית כי קידום הפיתוח של העיר יעוכב, וכי התכנון העתידי יעשה תוך העלאת הצפיפות ותוך התחשבות בערכיות השטח הדרומי של העיר. החברה להגנת הטבע, בשיתוף רשות הטבע והגנים, עורכת במקום מדי שנה אירוע ציבורי גדול להעלאת המודעות של תושבי האזור לחשיבות שמירת הגבעות.

74.

מודיעין – כביש 4

האיום: כביש 4 תוכנן ככביש אורך עירוני העובר מצפון לדרום, עוטף את העיר מודיעין ממערב ומחבר את אזור התעסוקה לכביש מס' 431. באזורים שמצפון וממערב לעיר ולאזור התעסוקה, מתוכנן הכביש בלב שטחי יער ושטחים פתוחים ערכיים. כתוצאה מכך יביא הכביש להרס אדיר של שטחי יער ושטחים טבעיים המשמשים מקום בילוי לתושבים מכל רחבי הארץ.

בשנה שעברה החלה סלילת חלקו הדרומי של הכביש, העובר בשטח פתוח ובגשר מעל נחל ענבה. זאת לאחר שבית המשפט המחוזי בפתח תקווה בשבתו כבית משפט מנהלי, הכריע בעתירה שהגישו תושבי מודיעין. העתירה הוגשה נגד תוואי חלקו הדרומי של הכביש שמתוכנן על סמך תכנית מאושרת ישנה ושנויה במחלוקת, מכיוון שתסקיר ההשפעה על הסביבה שנערך עבור התכנית לא התייחס כלל לכביש ולחציית נחל ענבה. בית המשפט דחה את העתירה.

אירוע ציבורי נגד סלילת כביש 4. צילום: דקלה בן יעקב

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע: חלקו הדרומי של הכביש שיצא לביצוע יאפשר את חיבור אזור התעסוקה לכביש 431 אך נחיצותו של החלק הצפוני מוטלת בספק. החברה להגנת הטבע קוראת לראש העיר, למנהל מקרקעי ישראל ולמשרד השיכון לקדם כבר כעת תכנית

76.

מושבי מחוז מרכז –
פעילות לא חקלאית בנחלות

והשלכותיה השונות.

עמדת החברה להגנת הטבע: על מוסדות התכנון ומנהל מקרקעי ישראל להקפיד שלא לחזור על הדפוס של הטבה בקרקע למען מגזר ייחודי, באופן המושך עסקים מיישובים עירוניים ומוקדי תעסוקה קיימים ליישובים כפריים בתהליכי פרוור מובהקים.

בבחינת מכלול השיקולים, ראוי להעדיף את הפיתוח העירוני על פני הפיתוח הפרוורי והכפרי. העדפה זו נכונה לכל הארץ, אולם מקבלת משנה חשיבות במחוז המרכז, בו פרוור המרחב הכפרי מתרחש בשני העשורים האחרונים בקצב מואץ. תהליך הפרוור היווה בלתי הפיך, והוא בעל השלכות סביבתיות, כלכליות וחברתיות שליליות. משמעות הפרוור היא פגיעה קשה בשטחים הפתוחים והנוף הכפרי הפתוח ההולכים ואוזלים, וכן בכלכלתן של הערים בהן מתגוררת מרבית האוכלוסייה במחוז המרכז. תהליכי הפיתוח המוצעים מתעלמים מהצורך החשוב בחיזוק מדיניות התכנון הארצית, לפיה יש לעודד ולפתח מוקדי תעסוקה בערים, הסמוכים למערכות תחבורה ציבורית והסעת המונים. החברה להגנת הטבע מתנגדת בכל תוקף לפריצת הכללים כפי שנקבעו בעבר, וקוראת למנוע את עידוד הפיתוח הפרוורי. הועדה המחוזית מחוז המרכז החלה בשנה שעברה בהליך גיבוש מדיניות לתיירות כפרית במחוז, והחברה להגנת הטבע מתכוונת ללוות הליך זה. החברה להגנת הטבע מברכת על פסק הדין של בית המשפט העליון בבג"צ שהגישו כמה גופים ציבוריים, כולל עמותת "אדם, טבע ודין". העתירה הוגשה כנגד החלטה מס' 979 של מועצת מקרקעי ישראל שאפשרה את השכרת מבנים במושבים לעסקים. החברה להגנת הטבע רואה בצעד זה מהלך ראשון לקראת צמצום משמעותי של התופעה.

האיום: נושא השימושים לתעסוקה לא חקלאית במרחב הכפרי מעסיק את הרשויות השונות ואת מוסדות התכנון מזה שני עשורים. חוכרי נחלות ביישובים כפריים סוחרים בניגוד לחוק במקרקעי המדינה שברשותם, אותם הם משכירים לגורמים חיצוניים לפעילות של תעסוקה לא חקלאית. כתוצאה מתהליך זה היישובים הכפריים "מושכים" פיתוח פרוורי של תעסוקה מן הערים, בהן מתגוררת מרבית אוכלוסיית המדינה. נוסף לכך, שימושים לא חקלאיים אלה, המתקיימים פעמים רבות ללא היתר, הם מטרד קשה גם לתושבי היישובים הכפריים עצמם, המעוניינים באיכות חיים גבוהה ובסביבה נאותה ובריאה. בעקבות מדיניות קרקעית עקבית של משרד החקלאות ומנהל מקרקעי ישראל, שאינם פועלים למיגור התופעה, היא ממשיכה להתקיים באין מפריע בכל אזורי הארץ, ובעיקר במחוז המרכז.

פעילות לא חקלאית במרכז הארץ. צילום: איתמר בן דוד

77.

נחל שורק – מאגרי מים "שמשון"
בעמק צרעה

האיום: גורמים חקלאיים, מקומיים וארציים, מבקשים לפתח מאגרי מים בשטחים רגישים של בתי גידול לחים. שטחים צמודי נחל אלה הם בעלי ערך חקלאי נמוך, ולכן חוכרי הקרקע מיעדים אותם לשימושים אחרים: במקרה זה, בעמק צרעה, לאגם מי קולחין. מאגר הבנוי על שטח רווי בערכי טבע יגרום להרס המערכת הטבעית שלו, המבוססת על צמחייה עבותה ועל מגוון בתי גידול ייחודיים. אימונים מסוג זה קיימים גם באתרים נוספים: ברכות עין החורש בנחל אלכסנדר (איום 38) ו"ביצת הפאליק" סמוך לנחל הפולג (איום 43). אתרים אלה מהווים מוקדי צפרות מרכזיים ומרכז הצפרות הישראלי מקיים במקום פעילויות חינוך ופנאי סביבתיות קבועות במשך כל השנה. היתר בנייה למאגרים בעמק צרעה, שהוציאה הועדה המקומית מטה יהודה, בוטל בשנת 2009 בעקבות ערר שהגישה החברה להגנת הטבע לוועדה המחוזית ירושלים.

בשנת 2008 קודמה בוועדה המחוזית מחוז מרכז הצעה לעריכת שינוי לתכנית מתאר מחוזית חלקית, שעסקה בפעילות חקלאית בנחלות, וקבעה כללים מתירניים ביותר ביחס לעקרונות שקבעה המועצה הארצית בנושא בעבר. הצעה זו מחריפה ומעמיקה את התופעה השלילית, ומשמשת עידוד נוסף לפעילות הלא חקלאית מחוץ ליישובים העירוניים המתחרה בהם, ולפריצת מסגרות תכנוניות חשובות ועקרונות שנקבעו בעבר. המועצה הארצית לא אישרה עד כה את הצעת מחוז מרכז. אלפי שימושים במושבים במחוז מרכז מתקיימים באמצעות אישור בקשות לשימושים חורגים או ללא כל היתר חוקי. בשנה שעברה ניתן פסק דין של בית המשפט העליון בבג"צ שהגישו כמה גופים, ביניהם עמותת "אדם, טבע ודין" כנגד החלטה מס' 979 של מועצת מקרקעי ישראל. החלטה זו אפשרה השכרת מבנים במושבים לעסקים. בית המשפט העליון פסק כי החלק הנוגע לשימושים לתעסוקה לא חקלאית בהחלטה זו של מועצת מקרקעי ישראל בטל, משום שנקבע ללא תשתית ראוייה של נתונים על היקף הפעילות

1 (ירושלים-תל אביב), 9 (ממחלף מוצא עד מחלף בגין-גולדה בכניסה לשכונת רמות) ו-39 (מצומת האלה לצומת הרכבת בדרום-מערב ירושלים). הכביש הוא חלק ממערכת כבישי טבעת המקיפה את העיר ירושלים.

כרמי זיתים בהר חרת. צילום: עמיר בלבן

עמדת החברה להגנת הטבע: הכביש יגרום לפגיעה אנושה בנוף הרי ירושלים, בנחלים, בטרסות החקלאיות ובמערכת הטבעית הייחודית. הכביש סותר את מדיניות המוצהרת של ממשלת ישראל ומשרד התחבורה לעידוד ולקידום השימוש בתחבורה הציבורית בישראל, והוא עתיד לפגוע במרכז העיר ירושלים. נוסף לכך עלותו הכלכלית גבוהה, ועד היום טרם הוכחה כדאיותו התחבורתית. החברה להגנת הטבע מציעה חלופות לכביש שמידת פגיעתן בהרי ירושלים פחותה. בחלופות אלה מוצעת מערכת מצומצמת של כבישי טבעת, הכוללת את הכבישים מס' 4 (דרך בגין), 9 (ממחלף מוצא ועד מחלף בגין) וכביש מס' 16 (ממחלף מוצא ועד לצומת בייט).

כל החלטה להחזיר לחיים חלק מתכנית "ספדי" עלולה לעורר מחדש את נושא תכנון כביש הטבעת שהוקפא עם ביטול התכנית. החברה להגנת הטבע פעלה ופועלת בנחישות כדי שהדבר לא יתממש.

79.

ירושלים - איומי בנייה תמידיים על הרי ירושלים

האיום: הרי ירושלים הם עורף השטח הפתוח שנושק ממערב לבמת ההר הבנויה. האזורים הקרובים לעיר מאופיינים בערכים ייחודיים של טבע, מורשת, נוף וסביבה. להרים חשיבות רבה כחלק מרצף שטחים פתוחים החיוני לקיומו של מסדרון אקולוגי ארצי ולמילוי חוזר של אקוויפר ההר. ההרים משמשים לטיולים, לנופש, ומקום מפלט לאדם מהעיר הגדולה, במרחק הליכה או נסיעה קצרה ממנה. תכנית המתאר החדשה למחוז ירושלים (תמ"מ 30/1) אושרה להפקדה באוקטובר 2007, לאחר ביטולה של תכנית

החברה להגנת הטבע העלתה לא אחת בפני יזמי פרויקט המאגרים את שאלת חלופות המיקום שלהם ומדוע הכרחי למקם אותם דווקא באזור הרגיש ביותר, בערוץ הנחל. קושי מרכזי במצב זה הוא לנתק בין האינטרס המקומי שהוא כלכלי בעיקרו, לבין הראיה האזורית אשר יכולה להוביל למציאת אתרים חלופיים.

עמדת החברה להגנת הטבע: במיקום של מאגרים יש לתת עדיפות ברורה להקמתם בשטח מופר או בשטח חקלאי המצויים למכביר בסביבה הקרובה, על פני הקמתם בשטח ערכי של נחל ובתי גידול לחים. במוסדות התכנון נדונה בשנתיים האחרונות האפשרות להטות בצינור מתוך אפיק נחל שורק ההררי את מי הקולחים המטוהרים, מהלך שיחזיר לנחל ההררי את מופעו "האכזבי", אך גם ירחיב את מרחב החיפוש עבור חלופות איגום למי הקולחים. בכך יאפשר המהלך הזה גם את הסרת האיום של הקמת המאגרים בעמק צרעה.

נחל שורק בעמק צרעה. צילום: אלון רוטשילד

מזה שנתיים מקדמים יזמי הפרויקט תכנית למאגרים. בשנת 2011 יזמה החברה להגנת הטבע תכנון חלופי של השטח כ"פארק תיירות אקולוגית" הכולל בחינת היתכנות לחלופות למאגרים מחוץ לתוואי הנחל. המשרד להגנת הסביבה הכין הנחיות למסמך סביבתי עבור התכנית, הכולל גם הנחיה לחיפוש חלופות מקרו, כלומר חלופות שהן מחוץ לעמק צרעה. בעת כתיבת הדברים מכינים היזמים את המסמך הסביבתי ע"פ הנחיות המשרד. החברה להגנת הטבע מברכת על צעד מעשי זה של המשרד שיזרז את הוצאת הקולחים המטוהרים מנחל שורק ההררי. יש לערוך בדיקה מקיפה של חלופות למיקום המאגרים מחוץ לאפיק הנחל ולמנוע כל פגיעה מיותרת באפיק ובאפשרות לשיקומו.

78.

הרי ירושלים - כביש הטבעת המערבית

האיום: כביש הטבעת המערבית מתוכנן לחבר בין הכבישים

שונים, המעוניינים בעיכוב אישורה הסופי של התכנית אם לא בביטולה המוחלט.

האחרונים להצטרף למערכה הזו היו ארגון נשות הדסה והסתדרות הרפואית הדסה, שלהם זכויות קנייניות בקרקעות מסביב לבית חולים עין כרם והם מתנגדים להחלטת המועצה הארצית (במענה חלקי בלבד להתנגדויות הארגונים הסביבתיים) לסמן חלק מקרקעות אלו כשטח יער. זאת, כשהם מנסים להחיות תכנית הרסנית ופוגעת בסביבה לבניין שכונת מגורים ענקית במקום. תכנית זו, מהגורעות ביותר במרכיבי "תכנית ספדי", ירדה מעל הפרק לפני שנים אחדות.

עמדת החברה להגנת הטבע: ההחלטה לבטל את תכנית "ספדי" נבעה, בין היתר, מהעובדה שביזומת החברה להגנת הטבע וקואליציית הארגונים "ירושלים בת קיימא" נבדק כהלכה נושא עתודות הקרקע לבנייה בירושלים והוכח למועצה הארצית דבר קיומן של עתודות קרקע מספיקות בתוך העיר. עתודות אלו נמצאות בהליכי תכנון בשלבים שונים. מאז ביטול תכנית "ספדי" שוקדים הארגונים לשמר את ההישג החשוב הזה ומבקשים לסייע במימוש המדיניות שהותוותה על ידי המועצה הארצית בהחלטתה לחזק את עיר הבירה ירושלים פנימה.

החברה להגנת הטבע רואה בדאגה את מהלכיהם הבלתי פוסקים של גורמים במשרד הפנים ובמנהל מקרקעי ישראל להחיות את "תכנית ספדי" וזאת, מבלי להציג נתונים המשכנעים בצורך בה, ותוך התעלמות מהמשמעויות הסביבתיות החמורות של תכנית זו.

החברה להגנת הטבע קוראת למשרד הפנים להבטיח אישורה הסופי של תמ"מ 30/1, מבלי לסטות מההחלטות שנתקבלו בעניינה במועצה הארצית. יחד עם קידומה הנדרש של תכנית המתאר החדשה לירושלים (ראו איום מס' 81) נוכל להבטיח את קיומו של בסיס סטטוטורי מוצק ומחייב לפיתוח העיר ומחוז ירושלים.

החברה להגנת הטבע תפעל בשיתוף פעולה עם ארגונים סביבתיים וחברתיים אחרים ובכל דרך אפשרית ליישום המדיניות הגלומה בתמ"מ 30/1, למניעת פיתוח מיותר בשטחים הפתוחים בהרי ירושלים, במיוחד כזה הנעשה תוך כניעת מוסדות התכנון ללחצי אינטרסים כלכליים ופוליטיים לא ענייניים. נפעל להבטחת יישומו של כל מעשה פיתוח שנחוצותו תוכח בהליך ענייני, בדרך מתחשבת בשימור הסביבה וברת קיימא.

80.

ירושלים – בניין בעין כרם וסביבתו +

האיום: עין כרם, כפר עתיק שהפך לשכונה ירושלמית, ממוקם על שלוחה צרה המשתפלת מבמת ההר וקו הרכס של השכונה "בית וגן", מערבה לתוך אגן נחל שורק. מרחוק הוא נראה כחצי אי בנוי המוקף מכל עבריו בשטחים פתוחים ובהם בעיקר שפע של מדרגות חקלאיות עם קירות אבן הנטועות בעצי בוסתן ושטחי יער נטע אדם, המהווים חלק

מערב ירושלים ("ספדי") במועצה הארצית לתכנון ולבנייה בראשית אותה שנה, בעקבות מאבק ציבורי עז שנמשך שנים אחדות. תמ"מ 30/1 אימצה חלק גדול מחזון ארגוני הסביבה לשימור ולפיתוח בר קיימא במחוז ירושלים. חזון זה כלל עמדה נחרצת להתמקד במיצוי עתודות הבנייה הקיימות בירושלים, בשכונות הקיימות ובשוליהן, במקום להתפשט לשטחים פתוחים ערכיים ממערב לגבולות הבינוי הקיימים. בנושא הר חרת, נחלה התנגדות החברה להגנת הטבע וארגוני הסביבה הצלחה. המלצת החוקרת לקבל את התנגדות החברה להגנת הטבע להפיכת הר חרת לאזור תעסוקה ענק (שהקמתו תחייב גם את ביצועו של כביש הטבעת) אומצה ע"י המועצה הארצית בשנת 2012, למרות ניסיונות חוזרים ונשנים של גורמים שונים לשנות את ההחלטה. האזור יפותח רק בחלקו למטרות נופש ופנאי, בסמוך לגן הלאומי ולא במקומו.

הפגנה נגד תכנית ספדי. צילום: קואליציית ירושלים בת קיימא

עם זאת, בשלב הסופי של אישור התכנית המחוזית נעשה ניסיון להשיב לתוכה בנייה ב"רכס לבן", בשיפוליהם הדרומיים של המושבים אורה ועמינדב, שהייתה חלק מרכזי בתכנית מערב ירושלים. זאת באמצעות התנגדות לתכנית שהגיש מנהל מקרקעי ישראל (ממ"י). החוקרת שמונתה לשמוע את ההתנגדויות המליצה למועצה הארצית לדחות את התנגדות ממ"י. החוקרת קבעה בהמלצתה כי ישנן עתודות קרקע מספיקות בעיר ולא נמצאו סיבות לשינוי בתכנית.

ועדת המשנה לנושאים תכנוניים עקרוניים (ולנת"ע) קיבלה את המלצת החוקרת בעת הדיון בהתנגדויות ודחתה את התנגדות ממ"י. ניסיונות נוספים להשבת הבינוי ברכס לבן נעשו בעת הדיונים במועצה הארצית ע"י גורמים במנהל התכנון, מבלי לספק בסיס עובדתי כלשהו לטענת היעדרן של עתודות קרקע. בסופו של דבר אישרה המועצה הארצית את התכנית המחוזית ללא בנייה ברכס לבן עד שנת היעד של התכנית, אך בהחלטתה קבעה את האזור כעתודת פיתוח עירוני לאחר שנת 2020, אף זאת מבלי שהוצגה הוכחה כלשהי לצורך לכאורה ומבלי שנבחנו ונידונו חלופות. תכנית המתאר המחוזית עוד לא נחתמה סופית והיא ממשיכה להיות מותקפת מכיוונים שונים על ידי גורמים

המוסדות הללו, עדיין מממשות תכניות עבר פוגעניות בכפר, לעתים תוך חריגות בוטות מהמאוסר. הכרזת הגן הלאומי עין כרם נתקלת בקשיים ותכניות ענק לבנייה הרסנית מקודמות בתוך האגן החזותי עין כרם, מבלי שתכנית מתאר כוללת לכפר וסביבתו, הנדרשת בתכנית המתאר החדשה לירושלים, תקודם ותאושר.

עמדת החברה להגנת הטבע: האגן החזותי עין כרם, הכפר השוכן בו וסביבותיו, הם נכס נופי, היסטורי-תרבותי, דתי ותיירותי נדיר ובעל חשיבות יוצאת דופן בהקשר עירוני, ארצי ואף בינלאומי. נכס זה מחייב התייחסות זהירה ושימור קפדני של ערכי טבע, נוף ומורשת במהלכי תכנון ופיתוח בתוכם.

מחויבותן המוצהרת של עיריית ירושלים והוועדה המחוזית לערכים הללו חייבת להיות מתורגמת לעשייה דחופה על פיהם. יש לקדם ולהשלים בהקדם תכנית מתאר כוללת לאגן שאינה מפרידה בין הכפר לסביבתו כפי שעשו תכניות בעבר. עד להשלמתה של זו יש למנוע במידת האפשר מימושן של תכניות עבר מזיקות, במיוחד אם פגיעתן בערכי המקום היא בלתי הפיכה, ולהימנע מקידום ואישורן של תכניות חדשות ללא תכנית מתאר שתאפשר בחינתן בראייה כוללת. יש לזרז ולהשלים את הכרזת הגן הלאומי עין כרם המתעכבת כבר קרוב ל-30 שנה. תושבי הכפר צריכים להיות שותפים במהלכי התכנון הכוללים ולא מודרים ממנו בגלל מתחים וכעסי עבר.

החברה להגנת הטבע מחויבת לפעולה בכל דרך אפשרית להבטחת שימורם של ערכי המקום וסביבתו ולפיתוח זהיר ובר קיימא במקום, ותשתף פעולה עם כל גורם הפועל ומחויב למטרה זו.

81.

ירושלים – העדר תכנית מתאר כוללנית

האיום: תכנית 62, תכנית המתאר הישנה של העיר ירושלים, היא בת יותר מיובל שנים. מאז הוכנה ואושרה (1959) העיר גדלה מאד בשטחה, אוכלוסייתה הוכפלה פי שלושה והיא נבנתה לתלפיות. אלפי שינויים הוכנסו בתכנית בתקופה זו, בעיקר במסגרת אישורן של תכניות נקודתיות גדולות כקטנות, ללא התייחסות כוללת לדמות העיר הרצויה ולצרכיה האמיתיים. תהליך זה, שהגיע לשיאו בשנות ה-90, הביא ליצירת מציאות תכנונית חמורה בעיר ולפגיעות קשות במרקם הבנוי, במיוחד בשכונות העיר ההיסטורית, כתוצאה מאישור תכניות חריגות ולא ראויות, וזאת לא פעם בהליכים לא תקינים.

במשך כל אותה תקופה קראה החברה להגנת הטבע, יחד עם אנשי מקצוע רבים מתחום התכנון להכנתה של תכנית מתאר חדשה לעיר. תכנית זו תגדיר את דמותה הרצויה של ירושלים, תיתן מענה לצרכים הרבים והשונים של תושביה מהמגזרים השונים, ותשים קץ לכאוס התכנוני ולחוסר הוודאות שבהם התנהלו פיתוח העיר ובנייתה במשך שנים

מיער ירושלים.

ליישוב במקום יסודות קדומים מאד, עוד מהתקופה הכנענית וימי בית ראשון.

לכפר ולמעין שכליבו יש חשיבות עצומה גם לבני הדת הנוצרית, שכן על פי המסורת שלהם הוא מקום הולדתו של יוחנן המטביל. בעקבות המסורות הוקמו בכפר ובסביבתו כנסיות ומנזרים רבים, והמקום הפך לאתר צליינות חשוב לנוצרים, שני בחשיבותו רק לאתרי העיר העתיקה בירושלים. במלחמת השחרור ניטש הכפר על ידי תושביו הערביים, בתייהם אוכלסו בעולים חדשים והכפר היה לשכונה ירושלמית. במשך השנים הפך למקום מגורים מבוקש, מוקד משיכה לאמנים וקהילות ייחודיות אחרות ולמרכז בילוי וביקור פופולארי לתיירים מחו"ל ומהארץ ולתושבי ירושלים.

עין כרם. צילום: רון חביליו

למרות קרבתן של שכונות העיר שנבנו משנות ה-50 ואילך, נותרה עין כרם כיחידה עומדת בפני עצמה, מנותקת מהעיר ושומרת על אופייה וצביונה הכפריים.

הכפר כשריד, כרקמה חיה ופועלת, כמוקד דתי, כאתר תיירות וצליינות ותופעה מרחבית, יונק מסביבתו הפתוחה, מהנוף החקלאי העוטף אותו, ומניתוקו מהסביבה העירונית. כל אלו מחזקים את נוכחותו ומעצימים אותה. המערכת הטופוגרפית בה ממוקם הכפר על מרכיביו השונים, בצירוף ערוצי הוואדיות, ערכי טבע ייחודיים בבוסתנים ובשטחים הפתוחים וערכי הנוף הטבעי ושרידי המורשת התרבותית העוטפים אותם, משתלבים כולם ברקמה הבנויה ושזורים למכלול שאין לנתקו בכל מעשה תכנון ופיתוח בתוך הכפר ובסביבתו.

למרות שתכניות מתאר תקפות קבעו את הכפר כטעון שימור (בין היתר "מכלול עירוני לשימור" בתמ"א 35, תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ושימור) וחלק גדול מסביבתו כגן לאומי, יחסם בעבר של משרדי ממשלה, מוסדות תכנון ועיריית ירושלים לכפר וסביבתו כאל נכסים נדל"נים מניבים ותו לא, הביא לאישורם של מהלכי תכנון נקודתיים ומנותקים מההקשר הכולל, ולמימוש הרסני של חלק מהם בכפר ובסביבותיו.

גם בעת הזאת, למרות שינוי מגמה מוצהר במדיניות

בחומרה את התערבותו של שר הפנים בהליך ההפקדה של תכנית המתאר החדשה של ירושלים, ככל הנראה ללא בסיס חוקי.

ירושלים המתפתחת חייבת בתכנית מתאר חדשה. זו תגדיר באופן ברור את המותר והאסור בתחומי הבנייה והפיתוח ותבטיח מענה ראוי לצרכים השונים של העיר ותושביה. עיכוב בהפקדת התכנית ומניעת דיון בהתנגדויות מונעת מתושבי העיר את מימוש זכותם האזרחית לנסות ולהשפיע על תוכן התכנית ועקרונותיה. התמשכותו של עיכוב זה עלולה להוריד לטמיון עבודה מאומצת של שנים ומשאבים עירוניים שהושקעו בעיצובה והכנתה של התכנית. גרוע מכך: היא עלולה להביא לפגיעה אנושה בערכי טבע ובשטחים פתוחים בתוך העיר ובסביבותיה, כתוצאה מהעדר הוראות סטטוטוריות לשימורם בתכנית תקפה.

החברה להגנת הטבע קוראת לעיריית ירושלים להביא ללא דיחוי להפקדת התכנית ולקיום דיון בהתנגדויות בה כנדרש בחוק בדרך למתן תוקף. החברה תפעל בכל דרך אפשרית כדי להסיר את המכשול שהניח שר הפנים בדרכה של תכנית חיונית זו.

רבות. קריאה זו לא זכתה למענה עד ראשית שנות ה-2000, כשיזמה משותפת למנהל התכנון במשרד הפנים ולמהנדס העיר ירושלים הביאה לתחילת הכנתה של תכנית מתאר חדשה לעיר.

ירושלים. צילום: דפנה מרוז

82.

נחל רפאים - גדר ההפרדה - גזרת הכפר בתיר

האיום: גדר ההפרדה, שנבנתה בחלקה ב"תפר" שבין מדינת ישראל לשטחי יהודה ושומרון, מבתרת את ארץ ישראל באופן פיזי שאין דומה לו בעבר, לשתי יחידות נפרדות זו מזו. גדר ההפרדה גורמת לנזק סביבתי קשה ביותר, במיוחד בהיבט האקולוגי, על ידי חסימת מעברם של בעלי חיים ועל ידי פגיעה ישירה ועקיפה בבתי הגידול השונים, במיני הצומח, ובתמונת הנוף הייחודית.

לאחר שהשלמת הגדר באזורים שונים סמוך לירושלים הופסקה לפני כ-4 שנים מסיבות שונות, עלה לפני למעלה משנה מחדש במערכת הביטחון נושא השלמת הגדר בקטע מנחל רפאים - נחל המעינות - ואדי פוקין, מוולג'ה ועד צוריק.

במהלך שנת 2010 החלו עבודות ההקמה של המכשול באזור הכפר וולג'ה. החברה להגנת הטבע, במעמד של "ידיד בית המשפט", הציגה את עמדתה לפני בית המשפט העליון בעתירות נגד המכשול. כצפוי מערכת הביטחון דבקה ללא פשרות בעמדתה שאין תחליף למכשול פיסי גם באזור רגיש כזה. בראשית 2011, בעקבות הסכמת מערכת הביטחון לצמצם מעט את רוחב רצועת העבודות, בוטלה העתירה נגד הגדר ובית המשפט העליון התיר את המשכת בנייתה של הגדר באזור וולג'ה. הנזק הנורא שגרמו עבודות החישוף והבנייה גלוי כעת לעין כל מקרוב ומרחוק.

בקיץ 2012 החלה מערכת הביטחון במהלכים לקראת בניית הגדר בגזרת הכפר בתיר. ברצועה זו של נחל רפאים, אזור בתיר מתייחד בכך שהמדרגות החקלאיות המעובדות באינטנסיביות נמשכות ברצף מהמדרונות גם לתוך אפיק נחל רפאים ואף מעבר למסילת הרכבת. שם נמצאים מטעי

צוות גדול של מתכננים ויועצים בתחומים שונים עמל במשך כשש שנים על איסוף נתונים והכנת בסיס מידע להגדרת צרכי העיר ותושביה לשלושת העשורים הבאים כרקע לתכנון. על בסיס זה, תוך התייעצות עם גורמים מקצועיים ומשרדי ממשלה, וניהול תהליך של שיתוף הציבור, נבנתה ופותחה התכנית הכוללת לעיר שהוגשה לדיון ולאישור בוועדה המחוזית לתכנון ובנייה בשנת 2007. תכנית זו נותנת בין היתר מענה לצרכי העיר בתחומי המגורים, התעסוקה, התיירות, התחבורה, החינוך וההשכלה הגבוהה, איכות הסביבה, שימור מורשת בנויה וטיפול ושמירה של שטחים פתוחים וטבע עירוני בכול רחבי העיר.

התכנית אושרה להפקדה בוועדה המחוזית בתום סידרת דיונים ארוכה באוקטובר 2008. הוועדה אימצה את עקרונותיה כמדיניות מחייבת לבחינת תכניות חדשות עד לאישורה הסופי ומתן תוקף, אך הפקדתה עוכבה כתוצאה מחילופי גברי בראשות העירייה ובמערכת המקצועית שלה. התכנית אושרה סופית להפקדה במאי 2009.

אלא שהתכנית לא הופקדה בפועל מאז ועד עתה. זאת עקב התערבותו של שר הפנים אלי ישי, בלחצם של גורמים פוליטיים וכלכליים שונים, והוראתו ליו"ר הוועדה המחוזית להימנע מהפקדה עד להכנסת שינויים בה. התערבות זו של השר נעשתה בניגוד לעמדת ראש העירייה ואנשי המקצוע שלו.

מזה שלוש שנים ממתינה תכנית המתאר להפקדתה ולקיום דיון בהתנגדויות לה, כנדרש בחוק, בדרך לאישורה הסופי. תכניות ברחבי העיר אמנם נבחנות בוועדות התכנון לאור עקרונותיה, אך הלחץ לפריצת עקרונות אלה גובר והולך. במקביל מתגבר החשש כי פריצת גבולות שכזו, שתיעשה שוב, כבעבר, באופן נקודתי, תשים לאל את כל הישגיה של תכנית המתאר.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע רואה

לממדיו הנוכחיים.

מיקומו של היישוב בתחום שבין שטחי אבו גוש, כביש ארצי מספר 1 וכביש אזורי 425, הקושר את יישובי הסביבה לכביש 1, הגביל מלכתחילה את השטח הזמין להתפתחות היישוב, אך אפשר את התרחבותו לכדי יישוב קהילתי בן כ-500 משפחות.

אלא שבשני העשורים האחרונים ישנם נסיונות חוזרים ונשנים לקדם הפיכת היישוב לעיר בעלת אופי פרברי. מהלכים אלו מנוגדים למדיניות התכנון הקיימת, ולמרות זאת לעתים הם זוכים לתמיכה מצד חלק ממשרדי הממשלה.

ועדת החקירה לגבולות היישוב דנה ב-2002 בבקשת קריית יערים משר הפנים אלי ישי לספח לגבולה שטחים מצפון לכביש 425 (ראש נחל יתלה, בין אבו גוש לאולפני ג"ג ויד השמונה) וממערב לו (ראש נחל אילן, בין נווה אילן לכביש 1). בסך הכול כ-1000 דונם של שטחים פתוחים, שחלקם שטחי חקלאות ונוף פתוח וחלקם שטחי יער נטוע וחורש טבעי. למרות ההתנגדויות הרבות ששמעה, הוועדה המליצה על סיפוחם של כ-250 דונם מצפון לכביש 425 בראש נחל יתלה לקריית יערים. שרי הפנים פורז, שטרית ובר-און נמנעו מאישור המלצות אלו.

ועדת גבולות נוספת מונתה ב-2010 על ידי השר הנוכחי אלי ישי, לבחינה מחדש של בקשת קריית יערים לסיפוח חלק מהשטחים המדוברים בהיקף של כ-500 דונם. בשנה שעברה קיימה הוועדה מספר ישיבות שבהן השמיעו נציגי היישוב החברה להגנת הטבע וגורמים רבים נוספים את התנגדותם. בראשית 2012 הגישה הוועדה לשר הפנים את המלצתה, לדחות את בקשת ההרחבה של קריית יערים במלואה. למרות המלצה זו, שנתקבלה פה אחד, העדיף השר ישי להתעלם ממנה ולמנות בסוף 2012 ועדה חדשה לדון בבקשת קריית יערים.

קריית יערים. צילום: אברהם שקד

עמדת החברה להגנת הטבע: ההרחבה המבוקשת אינה אלא שלב ראשון בהפיכתו ליישוב פרברי גדול שמלכתחילה לא הוקם ולא פותח על בסיס תכנון מושכל ובר קיימא. על כן החברה להגנת הטבע מתנגדת לו בתוקף. ההרחבה המבוקשת, ולו בהיקף קטן ביותר, מאיימת לפגוע בנוף כפרי פתוח וברצף שטחים פתוחים וטבעיים שמצפון ליישוב

זיתים וכרמים של הכפריים שעבודם נמשך באינטנסיביות גם אחרי 1948. "נחל המעינות", ממערב לכפר ולמרגלות תל בתיר, מורדות הכפר לכיוון נחל רפאים והשטחים שבתוך הנחל עצמו מהווים יחידה אחת, מכלול נוף רצוף ויפה במיוחד, המקיים בחיניות רבה את המסורת החקלאית העתיקה של האזור.

עמדת החברה להגנת הטבע: בניית המכשול היא איום חמור מאין כמוהו על הקטע היחיד בהרי יהודה שמשמר את המדרגות החקלאיות מימי התנ"ך, הן מבחינה נופית והן כתרבות חקלאית חיה. מכלול זה הוא נכס מורשת היסטורית-תרבותי ישראלי וכלל עולמי רב ערך שיש לשמרו. עליו להיות מוכרז "אתר מורשת עולמית".

נחל רפאים, כפר וואלג'ה. צילום: אברהם שקד

הפעולה הנדרשת היא מניעת הקמתו של מכשול פיסי בגזרת הכפר בתיר, והחלפתו באמצעים אלקטרוניים ואחרים לניטור יעיל של הגזרה ולמניעת חדירה של גורמים עוינים. לעמדה זו שותפים גם ארגוני סביבה נוספים, רשות הטבע והגנים, מומחים ואנשי אקדמיה ותושבי האזור, שפנו אל שר הביטחון בבקשה לשקול מחדש נושא זה ולמנוע הרס נוסף במרחב המדובר. החברה להגנת הטבע מצרה על התעלמותו של שר הביטחון מפניות אלו ותמשיך לפעול בכל דרך אפשרית להגנה על נכסי הנוף והמורשת התרבותית בנחל רפאים.

83.

קריית יערים - הרחבת היישוב

האיום: היישוב קריית יערים שוכן בלב שטחים פתוחים בהרי יהודה, לצידו של כביש ירושלים-תל אביב, על גבעה סמוכה ליישוב אבו גוש. היישוב הוקם בתחילת שנות ה-70 וראשיתו ביישוב חרדית ובמגורי תלמידים ומורים שנבנו סמוכים לה. במרוצת השנים המקום הפך ליישוב עצמאי בעל מעמד מוניציפאלי של מועצה מקומית. במציאות התכנונית הנוכחית ועל פי עקרונות התכנון הארצי, לא הייתה מתאפשרת הקמתו של היישוב, וודאי לא הרחבתו

של גדרות בשטח מצמצם את יכולתם של הצבאים להימלט מלהקת טורפים או ממארבי ציד בלתי חוקי, הדוחקים אותם לעבר הגדרות, אל מעברים צרים המהווים "משפכי ציד" או למוות אכזרי לא פחות מפגיעה או מהסתבכות בגדרות.

צבאים בהרי יהודה. צילום: עמיר בלבן

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע רואה בחיוב את חידוש החקלאות וטיפוחה בהרי יהודה. עם זאת המצב החדש שמתפתח בשטח מכוח תנופת פיתוח ענף הכרמים יוצר קונפליקט העתיד להתרחב ולהתעצם. מצב זה מחייב לקבוע כללים חדשים לאיזון הנדרש בין צרכי החקלאות וזכויות החקלאים, לבין צרכי השמירה על המגוון הביולוגי ועל זכויות בעלי החיים. רב שיח של כל בעלי העניין הנוגעים לנושא – חקלאים, פעילי זכויות לבעלי חיים, שומרי טבע, המועצה האזורית, משרד החקלאות, המשרד להגנת הסביבה וחוקרי האקדמיה – חייב להתקיים ללא שהות כדי לקבוע בהסכמה כללים אלה ולמנוע פגיעה מיותרת בטבע ובחקלאות גם יחד.

החברה להגנת הטבע מברכת על הנעת מהלך של גיבוש הסכמות מתוך הכרה בחשיבות קיומו של דו שיח מקצועי ומפירה בין גורמי שמירת הטבע לבין יצרני היין. עד כה הוסרו חלק מהגדרות בבית נקופה, אך הליך מקצועי של לימוד במטרה למצוא פתרונות לקונפליקטים הללו לא החל עדיין. משרד החקלאות שזים והתחייב להוביל מהלך זה, בשיתוף פעולה עם הגורמים האחרים, לא עמד עד לעת כתיבת הדברים בהתחייבותו זו. לעומת זאת נוספו בשנה האחרונה קילומטרים רבים של גדרות ותילים בשטחים החקלאיים בהרי יהודה המנתקים את רצף השטחים הפתוחים ומחמירים את הסכנה לבעלי החיים באזור.

החברה להגנת הטבע מתייחסת בחומרה לבעיית הגידור בשטחי החקלאות ההולכת ומתרחבת בכל הארץ, ומתגלה כאחד מאתגרי הממשק החשובים ביותר בשטחים הפתוחים בישראל.

וממערבו, לפגוע בערכי טבע ובתי גידול ייחודיים, ולשבש את משטר הזרימה בנחלים יתלה ואילן. שינוי תמונת הנוף והנוזק לטבע הם פגיעה בנכסיו הגדולים ביותר של האזור ובתושביו, כולל תושבי קריית יערים הנוכחיים.

מבקשי דיור איכותי במגזר החרדי במחוז ירושלים יכולים להסתפק בחלופות ראויות במסגרת תכניות הבנייה הנרחבות בבית שמש ואף בירושלים. את צרכיה הכלכליים והתפקודיים של קהילת קריית יערים יש לפתור בגבולותיה הנוכחיים. מסגרת התכנון האזורי המוצע למקבץ היישובים באזור בתכנית המתאר המחוזית החדשה מספק בהחלט את הצרכים. פתרונות תעסוקה לתושבי הקריה כבר מצויים למכביר באזורי התעסוקה הנרחבים, הנמצאים במועצה האזורית מטה יהודה ובבית שמש הקרובות.

החברה להגנת הטבע רואה בדאגה את התנהלותו של שר הפנים בשאלת קריית יערים, המתעלמת ללא נימוק סביר מעמדת ועדה מקצועית שהוצגה לו לפני פחות משנה, ותמהה על מינוי ועדת החקירה החדשה, ללא טעם סביר נראה לעין. החברה להגנת הטבע תפעל בכל דרך אפשרית כדי למנוע את הרחבתה המיותרת של קריית יערים.

84.

הרי יהודה – גידור הכרמים

האיום: בשנים האחרונות ניטעו כרמים באלפי דונמים ברחבי מטה יהודה. כרמים אלה מספקים את תוצרתם לא רק ליקבי בוטיק וליקבים בגודל בינוני בתחום המועצה, אלא גם ליקבים תעשייתיים גדולים ברחבי הארץ. הצפי הוא כי אלפי דונמים נוספים של קרקע חקלאית במחוז ירושלים, שנזנחו בעבר, יישונו להיות מעובדים באינטנסיביות בשנים הקרובות. העיבוד האינטנסיבי והגידור המתלווה אליו יוצרים איום חדש וחמור ביותר על שמירת הטבע והמגוון הביולוגי בהרי יהודה.

קיטוע של אוכלוסיות בעלי חיים נחשב לאחד מגורמי הפגיעה הקשים ביותר במגוון הביולוגי. רציפות בין שטחים פתוחים מאפשרת לבעלי חיים תנועה מתא שטח אחד למשנהו. כך מתאפשרים תהליכים אקולוגיים חיוניים שבלעדיהם אוכלוסיית בעלי החיים לא תשרוד, כמו שימור גיוון גנטי ובריאות האוכלוסיות, יכולת מעבר בהתאם לעונה משטח הזנה אחד למשנהו ועמידות וגמישות האוכלוסיות לנוכח עקות ואירועים חריגים.

הסיבות העיקריות לגידור הכרמים הן הפגיעה האפשרית של צבאים בשתילי גפן צעירים ונזקים אפשריים לצנרת ההשקיה משיני תנים ושוועלים. בשנה האחרונה לבדה גודרו מאות דונמים של כרמים בהרי יהודה בגדרות שאורכן המצטבר מגיע לעשרות ק"מ. חלק גדול מהן הוקם במקומות רגישים ביותר מבחינה אקולוגית, באזור בית נקופה, באזור מבוא ביתר ובעמק הארזים.

הגידור של חלקות קרקע נרחבות בהרי יהודה מצמצם את אפשרויות התנועה של בעלי החיים במידה ניכרת. גם השארת שבילים ודרכי יער או דרכים חקלאיות פתוחות בין הגדרות אינה נותנת מענה לכל מיני בעלי החיים. קיומן

85.

גבעות בית שמש - בנייה ופיתוח

האיום: אזור הגבעות מדרום לנחל ירמות ועד לעמק האלה, הממוקם בין חורבת בית נטיף במזרח לבין תל ירמות וכביש 38, נכלל בתכניות המתאר להרחבת העיר בית שמש בשנים 1994-1995, כחלק ממתחם "רמת בית שמש". רובו של שטח הגבעות מיועד למתחמי בנייה. חורבת בית נטיף, תל ירמות וחורבת קייפא, הכוללים שרידים ארכיאולוגיים מיוחדים וחשובים ביותר, סומנו לשימור. האתרים מהווים איים מנותקים בשטח המיועד להיבנות בצפיפות. מדובר בשטח פתוח איכותי ועתיר בערכי טבע, נוף ומורשת. איכותו וחיבתו התבררו רק בעקבות הסקרים שנערכו בשטחי רמת בית שמש לקראת פיתוח בניית השכונות.

תושבים ותיקים וחדשים בבית שמש וברמת בית שמש, שהמרחב הפתוח של גבעות בית שמש הוא אתר הטיולים והנופש שלהם, כמו גם מוקד לחינוך הסביבתי לילדיהם, יזמו בשיתוף עם רשות הטבע והגנים תכנית להסבת חלק ממתחמי הבינוי המאושרים לשטח פתוח. זאת כדי ליצור רצף שטחים פתוחים בין חורבת בית נטיף לתל ירמות, כך שיישמרו חלק מערכי הטבע, הנוף והמורשת שבמקום במסגרת גן לאומי.

לאחרונה אושרו תכניות לשכונות חדשות בגבעות בית שמש, סמוך לחורבת בית נטיף ותל ירמות ועבודות הפיתוח להקמת חלק מהן נמצאות בעיצומן. תכניות לאלפי יחידות דיור נוספות, בשכונות חדשות ביתרת שטח הפיתוח העירוני בגבעות בית שמש, הוגשו ונדונות בימים אלה בוועדות התכנון.

עץ שקמה עתיק-גבעות בית שמש. צילום: אברהם שקד

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע תומכת ביזמה לשמר ערכי טבע, נוף ומורשת האופייניים לגבעות בית שמש במסגרת גן לאומי שיקשר בין חורבת בית נטיף לתל ירמות. גן זה ניתן למימוש במסגרת התכנון המפורט הנדרש למתחמי רמת בית שמש שמדרום לנחל ירמות, תוך שינוי במאפייני הבנייה בשכונות ומבלי לפגוע במידה

משמעותית בפוטנציאל יחידות הדיור הדרוש לפיתוח העיר בית שמש.

החברה להגנת הטבע רואה בדאגה את התכנון הבזבזני של הקרקע בשכונות החדשות של בית שמש הניכר, בין היתר, בצפיפות נמוכה ובגובה בינוי נמוך. בזבז משאב הקרקע אינו הולם את דפוס הבינוי העירוני הראוי, הנדרש גם בתכניות מתאר ארציות, ואת המחסור במשאבי קרקע לפיתוח. לפיכך החברה להגנת הטבע תפעל ככל יכולתה להתאים את אופי הבינוי למקובל בערי ישראל האחרות. כמו כן תפעל החברה להגנת הטבע להבטחת קיומו של המעבר האקולוגי החשוב בשוליים הדרומיים של גבעות בית שמש ושימורו.

86.

חבל עדולם - הפקת נפט מפצלי שמן

האיום: חבל עדולם שבשפלת יהודה ושכנו מדרום חבל לכיש המשתרעים למרגלות הרי יהודה והרי חברון, הם ממרחבי השטחים הפתוחים הרצופים והיפים ביותר בישראל. הם בעלי חשיבות אקולוגית עצומה ועתירים באתרים ארכיאולוגיים, הקשורים לתולדות עם ישראל ולקיומה של התיישבות חקלאית משגשגת באזור החל מימי התנ"ך. מרחב זה היה עד לא מכבר מהמרחבים השמורים ביותר בארץ, שלא הופרו בעקבות פיתוח מסיבי. רציפותו ושימורו, לצד איכותיותו הנופית, הטבעית-אקולוגית וההיסטוריות-ארכיאולוגיות יוצאות הדופן, הוכרו במסגרת תכניות מתאר סטטוטוריות כתמ"א 35, תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ושימור ותמ"מ 30/1, תכנית המתאר המחוזית למחוז ירושלים, כמו גם במסגרת תכניות אב למרחב ביוספרי בשפלת יהודה ולפארק מערות עדולם. אלה קבעו חלקים ניכרים ממנו לשימור קפדני ולפיתוח מתחשב ובר קיימא. למכלול ערכים אלה חשיבות החורגת הרבה מעבר להקשרם הגיאוגרפי המידי, בזכות היותם חלק ממסדרון אקולוגי ייחודי ומנוף תרבות המיועד להכרה כאזור מורשת עולמית על ידי אונסק"ו, ארגון החינוך, המדע והתרבות של האו"ם.

האזור מהווה מוקד לפעילות מתרחבת והולכת של נופש ופנאי מסוגים שונים, כולל תיירות-חקלאית מתפתחת. מושם דגש הולך וגובר על הפיכת התיירות וערכי המקום למרכיב חשוב בכלכלת תושבי האזור.

באזור זה נמצא גם אחד המרבצים התת-קרקעיים הגדולים ביותר בארץ של פצלי שמן - שכבת סלע עתירה בחומר אורגני ממנו ניתן להפיק נפט. בשנה האחרונה מקיימת חברת IEI קידוחי ניסיון בחבל עדולם לבדיקת השכבות של פצלי שמן ואיכותם להפקה של נפט. כמו כן מבקשת החברה לקיים בזמן הקרוב גם קידוח המיועד להפקה ניסיונית (פיילוט) של נפט משכבת הפצלים. זאת לאחר שקיבלה זיכיון ממשרד התשתיות מתוקף חוק הנפט, לחיפוש ולניצול פצלי שמן בשטח נרחב בשפלת יהודה. שטח הזיכיון כולל בתוכו את רוב שטחו של חבל עדולם. מתוקף הרישיון, זכאית החברה לקבל חזקה בשטח המדובר, להפקה מסחרית של

הכלכלי, החברתי והסביבתי. החברה להגנת הטבע מתנגדת בתוקף להפיכתו של שטח פתוח בעדולם, אחד מחבלי ארץ ישראל הרגישים והמיוחדים ביותר מבחינה סביבתית, לאתר ניסויים בטכנולוגיה שהשפעותיה הסביבתיות אינן ידועות, דיין, ובמהלך שאינו כפוף להליכים המבטיחים שקיפות, יידוע הציבור והבטחת מעורבותו ויכולתו להשפיע על המתרחש.

87.

הרי יהודה – הסדרת חוות בודדים

האיום: בשנים האחרונות קבעה המועצה הארצית לתכנון ולבנייה כי ככלל, בישראל אין מקום לעודד ולהקים מיזמים של התיישבויות בודדים – חוות פרטיות בשטחים הפתוחים, המחזיקות בשטחי קרקע גדולים יחסית ומחוץ למקומות יישוב קיימים. ברחבי הרי יהודה ישנן כ-8 חוות בודדים קיימות הנמצאות בלב השטחים הפתוחים, וברובן ככולן מתבצעות בפועל עבירות בנייה, הפוגעות בסביבה ובשלטון החוק (להרחבה על הבעייתיות שבהתיישבויות בודדים ראו איום מס' 14).

חוות בודדים מגודרת בהרי יהודה. צילום: החברה להגנת הטבע

עמדת החברה להגנת הטבע: יש להפסיק לאלתר את מיזמי ההקמה של עשרות התיישבויות הבודדים שהוקמו בניגוד לחוקי המקרקעין. החוות ממוקמות בשטחים הפתוחים המיועדים לשימור כפי שנקבע בתכניות המתאר השונות. על הממשלה לפנות את החוות הלא חוקיות, להשיב את המצב התכנוני לקדמותו, ולמצות את הדין עם עבירות הבנייה ועם הגורמים ברשויות שתמכו בהן. במקביל יש לפעול במסודות התכנון למניעת אישורן בדיעבד של חוות כאלו ברחבי השטחים הפתוחים. כמו כן יש להנחות את היחידה לאכיפת דיני המקרקעין במשרד המשפטים להעלות את הטיפול בעניין זה לראש סדר העדיפויות הלאומי.

נפט מפצלי שמן, אם תוצאות הבדיקה הגיאולוגית והפיילוט יוכיחו את כדאיותו הכלכלית. הזיכיון לחיפוש ולהפקה ניתן לחברת IEI ממשרד התשתיות ללא דיון מקדים בין משרדי הממשלה אודות הפרויקט והשלכותיו הסביבתיות האפשריות.

חפירות ארכיאולוגיות בחבל עדולם. צילום: איתמר בן דוד

הפקה מסחרית של פצלי שמן ופיתוח התשתית הנדרשת לכך עלולים לשנות כליל את נופו הטבעי והחקלאי של החבל, לפחות עד למיצוי כל העתודות (תקופה של עשרות שנים על פי דוברי IEI) וככל הנראה לעד. בנוסף, נראה כי השפעותיה הסביבתיות של הטכנולוגיה החדשה בתחומים שונים לא נבחנו עדיין דיין באותן ארצות שבהן היא מופעלת.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע רואה בחומרה את התהליך המתקיים בשפלת יהודה מתוקף חוק הנפט הארכאי. החוק מעניק לחברה פרטית זיכיון לחיפוש ולניצול הפצלים להפקת נפט, מבלי שיתקיים לפני כן דיון עקרוני על ניצול הפצלים להפקת נפט.

הניסיון של משרד התשתיות וחברת IEI להציג את המהלך כהדרגתי, שלא ברור אם וכיצד יתממש, הוא ניסיון להטעות את הציבור ומקבלי ההחלטות. אין ספק, לאור ההשקעה הארגונית והכלכלית של החברה בפרויקט, שמדובר במהלך מחושב היטב, רב שלבי, השואף להפקה מסחרית של דלק בהיקפים עצומים. הצלחת הפיילוט (מבחינה תפעולית וכלכלית) מחייבת למעשה את המדינה לתת לחברה את החזקה המבוקשת, מבלי שיתקיים הדיון העקרוני הנדרש ותוך הסתפקות ב"מזעור נזקים" בלבד.

יש לבטל את הזיכיון שניתן מתוקף חוק הנפט ולמנוע את המשך הפרויקט מעבר לשלב הנוכחי של הבדיקות הגיאולוגיות, עד לקיומו של דיון ציבורי רציני במדיניות האנרגיה הלאומית של מדינת ישראל, ובהשלכות הצפויות של הפקה מסחרית על הסביבה, החברה והכלכלה בחבל עדולם. כל מהלך נוסף, כולל ניסוי (פיילוט) בטכנולוגיה המדוברת או בכל טכנולוגיה אחרת להפקת נפט מפצלי שמן, אם תידרש, ראוי שיוכפף לחוק התכנון והבנייה וישמור על זכות הציבור לדעת, להגיב ולהיות שותף לקביעת עתידו

88.

ואדי קלט – גדר ההפרדה

האיום: ואדי קלט (נחל פרת) מהווה רצועת מעבר בין האזור הים תיכוני בחלקו המערבי לאזור המדברי בחלקו המזרחי. לכן יש לו חשיבות אקולוגית מהמעלה הראשונה. בנוסף, הואדי כולל בתוכו את אחד ממסלולי הטיול המלהיבים באזור, הכולל מים זורמים, קניונים ומנזרים. בחודש מאי 2006 אישרה ממשלת ישראל את תוואי גדר ההפרדה באזור ואדי קלט, לאורך הגדה הדרומית של הנחל. בחינה שנערכה לתוואי זה על ידי רשות הטבע והגנים והחברה להגנת הטבע מלמדת על נזק נופי עצום (בעיקר כתוצאה של חציבה במדרון התלול) ונזק אקולוגי שנגרם למדרון העשיר ביותר במשאבי טבע, המהווה "עוגן אקולוגי" לכל מרחב ואדי קלט. רשות הטבע והגנים הציעה חלופה ראויה מצפון לוואדי קלט. אולם, בחינה אקולוגית העלתה שגם חלופה זו תגרם לנזק בלתי הפיך, הן מהבחינה הנופית והן מהבחינה האקולוגית, ובכלל זה להרס בתי גידול.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע טוענת ששתי החלופות להתוויית הגדר יגרמו לנזקים אקולוגיים ונופיים בלתי הפיכים, באחד האזורים החשובים בארץ מבחינה סביבתית. על כן יש להימנע בכל מחיר מהקמת מכשול קו התפר באזור זה. החברה להגנת הטבע מציעה כי לאור המאפיינים הייחודיים של האזור, ובראשם המכשול הטופוגרפי הטבעי מצד אחד, והמרחק הרב יחסית בין האוכלוסיות מצד שני, יש לבחון חלופות ביטחוניות נוספות ובראשן את החלופה הטכנולוגית, שפגיעתה בסביבה מצומצמת.

תוואי ואדי קלט. צילום: רועי סימון

89.

ואדי קלט – סגירת עין מבוע (פואר)

האיום: המעין נובע ברום של 110 מ' מעל פני הים. זוהי הנביעה התיכונה של ואדי קלט (נחל פרת) והגדולה מכולן.

המעין הוא אחד המעיינות הפועמים הבודדים בארץ. מחזור הפעימה אינו קבוע: בשנים שחונות אירע שהנביעה יבשה לחלוטין. המעין נובע אל תוך בריכת אגירה, פתוח לקהל הרחב ובעל נגישות טובה למטיילים מקהלים שונים ומגוונים. בשנתיים האחרונות מקדמת רשות הטבע והגנים במחוז יהודה ושומרון את פיתוח המעין, מתוך כוונה להפוך את המקום לאתר קולט קהל בתשלום. סגירת המעין הזה היא רק חלק מבעיה כוללת בצפון מדבר יהודה. באזור זה ישנם מעיינות בעלי פוטנציאל גבוה במיוחד למשיכת קהל כגון: נחל דוד, נחל ערוגות, עין פרת, עין פשחה ועין בוקק, אך ככולם הקהל נדרש לשלם דמי כניסה בלתי מבוטלים.

עבודות בוואדי קלט – עין מבוע. צילום: רועי סימון

עמדת החברה להגנת הטבע: יזמת פיתוח המעין מברכת ונוכח. ציבור המבקרים במקום הולך וגדל בשנים האחרונות, ויש צורך לבצע במקום תשתיות קולטות קהל. עם זאת פיתוח התשתיות נעשה לטובת הציבור וראוי שלא יחויב בתשלום. נגישותו של נחל פרת וקרבתו לצירים מרכזיים, ליישובים גדולים ובעיקר לירושלים מאפשרות לנחל ולמעיינות שבו לקלוט קהל כל השנה בצורה אינטנסיבית. לכן יש צורך לאפשר לציבור מגוון לבקר במעיינות ללא תשלום.

90.

רימונים – אחר סילוק פסולת

האיום: בימים אלה מקודמת במנהל האזרחי תכנית להקמת אתר סילוק פסולת דרומית ליישוב רימונים, בסמוך לכביש אלון. מיקום האתר הוא חלופה לאתר סילוק הפסולת הישן, השוכן מערבית למיקום הנוכחי. בחירת מיקום האתר הביאה להתנגדות מצד רשות הטבע והגנים, איגוד ערים לסביבה שומרון, החברה להגנת הטבע וארגונים נוספים.

עמדת החברה להגנת הטבע: יש לבחון חלופות למיקום הנוכחי כיוון שמיקום זה עלול לגרום לזיהום מי התהום באקוויפר המזרחי. האתר שוכן בסמוך לשמורת הטבע "נחל מכון" ונמצא בשיפוליו המזרחיים של שדרת ההר המרכזי.

לדיונה הגדולה, המהווה חלק מגוש החולות החשוב של חולות ניצנים. התכנית מוצעת על שטח חולות מיוחד במינו בעל איכויות נופיות וסביבתיות נדירות. השטח כולל בין השאר עצי שקמים, בוסתנים ועצי שיטה מלבנה. הוא אזור טיולים אטרקטיבי ומהווה חוליה מקשרת בין אזורי העיר הבנויים לבין הדיונה הגדולה.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע דרשה בעת הליך אישורה של התכנית במוסדות התכנון לערוך עבודת סקר של מצאי אזורי תעשייה קיימים ופוטנציאליים לתעשייה עתירת ידע, בתוך התחום המוניציפלי של העיר אשדוד. ביצוע סקר כזה יוכיח כי קיימים שטחים חלופיים בתחום העיר ואין צורך בהקמת אזור תעשייה נוסף. סקר זה טרם נערך.

אזור התעשייה החדש יפגע בריכוז הגדול ביותר של עצי שקמה בתכנית שדרת השקמים, המקודמת היום לשימור מגוש דן ועד אשקלון. החברה להגנת הטבע תובעת לחזק את ההגנה על שדרת השקמים, משום שהיא בעלת ערך אקולוגי, נופי ותרבותי גבוה ביותר. בתכנית כלולים גם אזורי חולות בלתי מופרים, ולאור הייחודיות, החשיבות והערכות של שטח החולות ועצי השקמה, החברה להגנת הטבע והפורום הציבורי לאיכות הסביבה באשדוד הגישו השנה התנגדות לתכנית אזור התעשייה החדש. הועדה המחוזית דנה בהתנגדות בחודש נובמבר 2012. במועד כתיבת שורות אלה טרם התקבלה החלטה. המאבק שמנהלת החברה כנגד התכנית זוכה לתמיכה ציבורית ותקשורתית רחבה.

92.

הרובע המיוחד באשדוד - תכנית מתאר

האיום: תכנית להקמת רובע מיוחד באשדוד הגובל בדיונה הגדולה. הרובע כולל אזור למסחר ולתעסוקה, שטח לקמפוס אקדמי, שכונת מגורים, שטחים ציבוריים כלל עירוניים וטיפול נופי לרובע. חולות מישור החוף עליהם מתוכננת תכנית הרובע המיוחד באשדוד הם סביבת חיים ייחודית שאין דומה לה בישראל. ייחודם נובע מצירוף נדיר של גורמים היוצרים "אי אקולוגי" שבו שוררים תנאי קרקע יובשניים באקלים ים תיכוני. רוב שטחי החולות בארץ נוצלו לבניית ערי החוף, לפיתוח תעשייה ולמתקני צבא, ומה שנותר נכרה בקצב מהיר כחומר גלם לבנייה.

בשנת 1996 הוכנה "תכנית הרוויזיה" לעיר אשדוד המשמשת כתכנית מנחה לפיתוח העיר. תכנית זו ייעדה את "הרובע המיוחד" למבני ציבור להקמת אוניברסיטה ובית חולים, לשטח ציבורי פתוח ולשטח טבעי. בניגוד לתכנית הרוויזיה, עיריית אשדוד מקדמת ברובע אזור למסחר ולתעסוקה ושכונת מגורים: תכנית הבינוי נכנסת לתוך רצועת החיץ המוגדרת כשטח טבעי לשימור. הרובע המיוחד, המשתרע על שטח של כ-770,000 מ"ר הגובלים בדיונה הגדולה, מהווה חלק מגוש החולות החשוב של חולות ניצנים.

האזור הזה הוא בעל רגישויות גבוהות מאוד לחדירת מזהמים אל מי התהום, ועל כן הוא נתון בסיכון גבוה.

ואדי קלט. צילום: איתמר בן דוד

91.

חולות אשדוד - אזור התעשייה הדרומי מס' 4

האיום: חולות מישור החוף עליהם מתוכננת תכנית אזור התעשייה הדרומי באשדוד הם סביבת חיים ייחודית שאין דומה לה בישראל. ייחודם נובע מצירוף נדיר של גורמים היוצרים "אי אקולוגי" שבו שוררים תנאי קרקע יובשניים באקלים ים תיכוני. רוב שטחי החולות בארץ נוצלו לבניית ערי החוף, לפיתוח תעשייה ולמתקנים צבאיים. החול שנותר נכרה בקצב מהיר כחומר גלם לבנייה. בדרום מישור החוף נותרו כלואים שטחי נוף טבעי של חולות ורכסי כורכר בשטח של 43 קמ"ר בלבד.

חולות אשדוד. צילום: בועז רענן

כיום מובילה עיריית אשדוד תכנית מתאר המציעה הקמת אזור לתעשיות עתירות ידע, המשתרע על שטח של כ-230 דונם ממערב לתחנת הרכבת אשדוד ולכביש מס' 4, וממזרח

תיירותי, מתוכן 250 יחידות לפחות המוגדרות כיחידות קמפינג. האתר נמצא במרחק של כ-1200 מ' (בקו אווירי) מהיישוב ניצן, ובמרחק של כ-300 מ' מערבית לחוף הים. אתר הנופש אמור להיבנות באזור רגיש ביותר מבחינה סביבתית, בלב שמורת הטבע "חוף ניצנים". מנהל מקרקעי ישראל והמועצה האזורית "חוף אשקלון" מקדמות את הכנת תכנית המתאר המפורטת החדשה לאתר. בסוף שנת 2009 הועברו ליזמים הנחיות לעריכת תסקיר השפעה על הסביבה, ובמסגרתו יבחנו חלופות אפשריות למיקומו של כפר הנופש.

עמדת החברה להגנת הטבע: כפר הנופש המתוכנן בחוף ניצנים מוצע בגודל חריג שאינו מוכר בארץ. שטח הכפר כפול בהיקפו מבתי המלון הגדולים ביותר בישראל. הוא ישנה לחלוטין את חוף ניצנים, שיהפוך מחוף כפרי ופסטורלי לאזור בנוי וגדוש בפיתוח. האתר יקטע לשניים את בית הגידול החולי על מרכיבי הנוף, החי והצומח הייחודיים שבו. שמורת החולות היא חלק מרצף חולי המשתרע מאשדוד בצפון ועד אשקלון בדרום, והיא מהשרידים האחרונים של מרחבי החולות שהשתרעו בעבר לאורך מישור החוף. התכנית מתעלמת מהצורך הגובר לשמור על מעט החופים שעוד נותרו פתוחים ובמצבם הטבעי. החברה להגנת הטבע התנגדה להקמת כפר הנופש ופעלה לדחיית התכנית המוצעת. בקיץ 2011 התקיים אירוע ציבורי בחוף נגד התכנית ולמען שימור חולות ניצנים.

השר להגנת הסביבה הודיע כי קידום כפר הנופש מנוגד לעקרונות התכנון המקובלים, והוא יגרם לפגיעה חמורה ביותר ובלתי הפיכה באזור הטבעי והייחודי הזה. המשרד להגנת הסביבה פועל לבטל את התכנית להקמת כפר הנופש. המשרד משקיע מאמצים רבים כדי למצוא חלופה טובה יותר מבחינה אקולוגית, תכנונית וחברתית, צמודת דופן לאזור הבינוי בצפון אשקלון. חלופה זו אושרה בעבר במסגרת תמ"א 39 והיא עולה לאין ערוך בכל היבטיה על חלופת חולות ניצנים.

חולות ניצנים. צילום: בועז רענן

בעקבות עמדתו של השר להגנת הסביבה, הודיע מנהל מקרקעי ישראל כי הוא מוותר על קידום התכנית המפורטת להקמת כפר הנופש. אולם, אסור לנוח על זרי הדפנה; לא

בחדש יולי 2012 הציגו היזמים את התכנית ללשכת התכנון במחוז דרום ולצוות מנציגי הוועדה המחוזית. בדיון הוצג מסמך סביבתי לתכנית, ולשכת התכנון התרשמה שאין התאמה בין התכנית שהוגשה לבין מסקנות המסמך הסביבתי. יו"ר הוועדה המחוזית ומתכנתת המחוז הנחו את היזמים לשנות את התכנית כך שתתאים את הבינוי למסקנות המסמך הסביבתי ולחווית הדעת שתוגש ע"י המשרד להגנת הסביבה.

עצי השקמים בחולות אשדוד. צילום: בועז רענן

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע דרשה לקדם את התכנית במוסדות התכנון בהתאם ל"תכנית הרוויזיה". לאחרונה החלו בעריכת תסקיר השפעה על הסביבה וכן בביצוע סקר עצי שקמה בתחום התכנית. יש להכין עבודת סקר של מצאי אזורי מסחר ומגורים קיימים ופוטנציאליים בתוך התחום המוניציפלי של העיר אשדוד. בינוי של שכונות מגורים ושטחי מסחר וחדירה של בינוי לאזור החיץ יפגעו בשטח גדול של חולות ויקטינו את שטח המגע בין הבינוי העירוני לבין הדיונות. החברה להגנת הטבע דורשת לחזק את ההגנה על אזורי חולות בלתי מופרים. החברה להגנת הטבע תתנגד לבנייה למסחר ולמגורים או לכל פגיעה אחרת ברצועת החיץ סביב הדיונה הגדולה.

93.

חולות ניצנים - כפר נופש

האיום: תכנית המתאר של מרחב ניצנים כוללת את שטחי החולות המתחילים בדרום העיר אשדוד, ומסתיימת בשכונות הצפוניות של אשקלון. התכנית כוללת גם פיתוח תיירות והקמת כפר נופש. בחוף ניצנים משתרע ריכוז החולות הגדול האחרון שנותר באזור החוף של ישראל. החברה להגנת הטבע נאבקה בשנים האחרונות לשמר את מרחב החולות ואת אזור החיץ הפתוח מסביב להם.

תכנית המתאר הארצית למרחב ניצנים וצפון אשקלון (תמ"א 39) ייעדה מתחם לתכנון מפורט, הידוע בשם "פארק הנופש ניצנים". בפארק הנופש מוצעות 900 יחידות אכסון

הציבור והכלכלה. בנוסף, המשרד להגנת הסביבה מצביע על צרכים נוספים שטרם מומשו, דוגמת: צורך בתקציב ובכוח אדם נוספים על מנת לאפשר מעקב אפקטיבי אחר הפעילות של מתקני תשתית שונים בים, ובהם קידוחים, צורך בקידום החוק ליישום התכנית למוכנות ותגובה לזיהומי ים, וקידום הצעת החלטה של הממשלה שתקבע כי יש להכין תכנית לטיפול בדליפות בקידוחי גז ונפט.

מבחינה פרוצדורלית, תכניות הקידוח בים מאושרות שלא כחלק מחוק התכנון והבנייה, אלא מתוקף תקנות הנפט. על כן הן אינן מובאות בהליך הרגיל כשאר התכניות, אלא במסלול תכנוני מקוצר ומזורז. הליך זה לא מאפשר בקרה תכנונית נוספת על ידי ערכאת ערר, ואינו כולל תסקיר השפעה על הסביבה אלא מסמך סביבתי בלבד שנבחן על ידי משרד האנרגיה והמים, ולא, כנהוג, על ידי המשרד להגנת הסביבה.

95.

חופי אשקלון - קידוח ניסיוני לנפט "שמואל" +

האיום: קידוח הממוקם 4.6 ק"מ מחופי אשקלון באזור רדוד (עומק קרקעית ים 33 מ'). עומק הקידוח מגיע עד 3.8 ק"מ והוא עתיד להימשך 6 חודשים. מטרתו חיפוש נפט קל. הקידוח מתוכנן להתבצע ע"י אסדה הניצבת על שלוש רגליים.

ממכתבו של השר להגנת הסביבה לשר האנרגיה והמים מאוקטובר שנת 2012 עולה שהמשרד ממליץ שלא לאשר את הבקשה. השר ייעץ לעצור את שאר קידוחי החיפוש וההפקה עד להשלמת מערך לאומי לפיקוח ובקרה על מתקנים בים העמוק, וניהול ומוכנות טיפול בתקריות דליפת נפט לים ולחופים. באוקטובר 2012 הזים ביקש להרחיב את שטח הקידוח לכיוון צפון מערב.

חוף הים באשקלון. צילום: החברה להגנת הטבע

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מתנגדת

ניתן להסתפק בהישגים אלה ויש להבטיח את הסרתו הסופית של האיום לבניית כפר הנופש. החברה להגנת הטבע תפעל לקידום תכנית חלופית לשימור חולות ניצנים כשמורת טבע.

94.

חופי אשדוד - קידוח נפט

חוף הים באשדוד. צילום: דב גרינבלט

האיום: חברת "שמן" מעוניינת לבצע קידוח נפט במרחק של כ-16 ק"מ בלבד מקו החוף, בתווך בין פלמחים לאשדוד. לקידוח פוטנציאל להפקה של 270 מיליון עד 1.35 מיליארד חביות נפט וכ-4.5 טריליון רגל מעוקב של גז טבעי. החברה להגנת הטבע, עמותת "צלול" ו"הפורום הישראלי לאנרגיה" הגישו התנגדויות לאישור הבקשה, אולם בנובמבר 2012 הוועדה המחוזית דחתה אותן ואישרה את ביצוע הקידוח "ים 3". האישור לקידוח ניתן על אף הסתייגותו של המשרד להגנת הסביבה, שאף שלא התנגד לדחיית ההתנגדויות טען שבמצב הנוכחי אגף ים וחופים לא ערוך לבצע פיקוח ובקרה בשגרה, ובמיוחד לא לטפל בדליפת נפט משמעותית.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מתנגדת לקידוח הניסיוני "ים 3" ממספר סיבות ועל כן הגישה את התנגדותה לבקשה, בשיתוף עם עמותת "צלול", לוועדה המחוזית דרום.

אישור קידוחי נפט בלא שמדינת ישראל ערוכה לאירוע דליפת נפט ושמן הינו חוסר אחריות וסיכון לא מחושב ובלתי נדרש. קידוחי ים עלולים להביא עימם אסונות אקולוגיים וכלכליים חמורים. הבקשה אושרה למרות דאגות רבות שהביע השר להגנת הסביבה לגבי קידוחים בים. הדאגה המרכזית היא שישראל אינה ערוכה כרגע לאירוע זיהום ימי ולטיפול בדליפות. אירוע מסוג זה יכול להביא לפגיעה אקולוגית, לפגיעה במתקנים חיוניים ולתביעות בין לאומיות שעלולות להגיע ממדינות שכנות. המדינה מאשרת קידוחים ללא הגנה מספקת על משאבי הטבע, בריאות

באר שבע, במשולש המקיף את נתיבות, ערד, דימונה, ירוחם, צומת הנגב ואזור משאבים. באזור זה מצויים גם היישובים הבדואים המוכרים ומרבית הפזורה שאינה מוסדרת. בין השאר עוסקת התכנית בהרחבת ההתיישבות הבדואית באזור, ומאפשרת מענה תכנוני להסדרת ההתיישבות הבלתי מוסדרת ולשילוב אוכלוסייה זו במרחב המטרופוליני. זאת, לרבות הקמת יישובים נוספים כהכרה בחלק מריכוזי הפזורה הקיימים, פיתוח תעסוקה, שירותים ומוסדות. יישום התכנית הינו נדבך ראשון הכרחי לגיבוש מדיניות הדוקה ונחושה להסדרת ההתיישבות הבדואים בנגב בהקדם האפשרי. כמו כן יש להבדיל במדויק בין הפתוח (השטחים הפתוחים) לבין הפיתוח (ההתיישבות מוכרת וחוקית). עם הפקדתה של תכנית מטרופולין באר שבע להתנגדויות הציבור בשנת 2008 (וכמעט במקביל עם הקמת הוועדה להצעת מדיניות להסדרת ההתיישבות הבדואים בנגב) נערכה בחברה להגנת הטבע עבודת מטה כדי להציג את עמדת הארגון בנושא בפני קובעי המדיניות. בדעבד התברר כי הצגת ההיבט הסביבתי-אקולוגי-נופי של הסדרת ההתיישבות הבדואים הייתה חיונית ביותר, משום ששאר הגופים הסביבתיים לא הציגו את עמדותיהם.

התפשטות בדואית בנגב. צילום: י.ק.

עמדת החברה להגנת הטבע: התפשטות ההתיישבות של האוכלוסייה ופיזור בבנייה בלתי חוקית במאות מקבצים בשטחים הפתוחים בנגב גורמת לנזקים סביבתיים-אקולוגיים ונופיים קשים, חלקם בלתי הפיכים. יש לקדם פתרונות דיור ביישובים מתוכננים ולפתור במהירות את תביעות הבעלות של האוכלוסייה הבדואית. כמו כן יש להפעיל את אמצעי האכיפה העומדים לרשות הרשויות לטיפול בתופעת הבנייה הבלתי חוקית, אשר נזקיה עצומים ופוגעים בטובת הציבור.

מדיניות תכנון עמומה ביחס לסוגיית הסדרת ההתיישבות הבדואים, דחיית הסדר הקרקעות ועיכוב סיום ההליכים המשפטיים בעניין תביעות הבעלות של אוכלוסיית הבדואים אינו מיטיבות עם החברה הישראלית ועם הסביבה. מרחבי הנגב הפתוחים, שהם מרכיב חשוב בתמונה המרחבית של ישראל, מופקרים לגורלם. החברה להגנת הטבע ממליצה לקובעי המדיניות לנקוט גישה של שיתוף

לקידוח הניסיוני "שמואל".

לעת עתה, הבקשה הוגשה לוועדה המחוזית מחוז דרום, אך אינה מקודמת.

אישור קידוחי נפט בלא שמדינת ישראל ערוכה לאירוע דליפת נפט ושמן הינו חוסר אחריות וסיכון לא מחושב ובלתי נדרש. קידוחי ים עלולים להביא עימם אסונות אקולוגיים וכלכליים חמורים. אירוע זיהום ימי עלול להביא לפגיעה אקולוגית, לפגיעה במתקנים חיוניים ולתביעות בין לאומיות שעלולות להגיע ממדינות שכנות. המדינה מאשרת קידוחים ללא הגנה מספקת על משאבי הטבע, בריאות הציבור והכלכלה. בנוסף, המשרד להגנת הסביבה מצביע על צרכים נוספים שטרם מומשו, דוגמת: צורך בתקציב ובכוח אדם נוספים על מנת לאפשר מעקב אפקטיבי אחר הפעילות של מתקני תשתית שונים בים, ובהם קידוחים, צורך בקידום החוק ליישום התכנית למוכנות ותגובה לזיהומי ים, וקידום הצעת החלטת של הממשלה שתקבע כי יש להכין תכנית לטיפול בדליפות בקידוחי גז ונפט.

מבחינה פרוצדורלית, תכניות הקידוח בים מאושרות שלא כחלק מחוק התכנון והבנייה, אלא מתוקף תקנות הנפט ועל כן אינן מובאות בהליך הרגיל כשאר התכניות, אלא במסלול תכנוני מקוצר ומזורז. הליך זה לא מאפשר בקרה תכנונית נוספת על ידי ערכאת ערר, ואינו כולל תסקיר השפעה על הסביבה אלא מסמך סביבתי בלבד שנבחן על ידי משרד האנרגיה והמים, ולא, כנהוג, על ידי המשרד להגנת הסביבה.

96.

צפון הנגב - בנייה בלתי חוקית במגזר הבדואי

האיום: בדואים רבים בנגב חיים בתנאי עוני קשים ביותר ומתגוררים מחוץ ליישובים. עשרות אלפי נפשות חיות כיום במרחבי השטחים הפתוחים של הנגב, במרחב מטרופולין באר שבע. המדינה אינה מכירה ביישובים אלה, ולכן הם מכונים "היישובים הלא מוכרים בנגב".

הפיתוח הלא מוכר הינו פיתוח זוחל המצמצם את כמות השטחים הפתוחים, פוגע באיכותם ובבטי הגידול האופייניים לקרקעות הלס, וכן קוטע את רציפותם. כמו כן, הוא אינו עומד בסטנדרטים המקובלים של שמירה על איכות הסביבה, על איכות החיים ועל בריאות הציבור. בעבר מונו ועדות ציבוריות רבות, גובשו אין ספור מסמכים, הוצעו אמצעים מדיניים מסוגים שונים ונערכו תכניות מתאר - אבל פתרון אינו נראה באופק. רשויות המדינה אינן מצליחות להתמודד עם התופעה בכלי האכיפה העומדים לרשותן. במקביל הן נוקטות במדיניות קרקעית ובמדיניות תכנון הדוחה את ההכרעה בכל הנוגע לסוגיה חשובה זו. ללא ספק, זוהי אחת הבעיות הסביבתיות והחברתיות החמורות ביותר בארץ בכלל, ובמחוז הדרום בפרט. בחודש אוקטובר 2012 אושרה תכנית מתאר למטרופולין באר שבע. תכנית זו היא אחת התכניות החשובות המקודמות בשנים האחרונות במערכת התכנון, במטרה לקדם את מדיניות הממשלה לחיזוק הפרפריה. התכנית כוללת את כל המרחב המטרופוליני של

האיכותית היחידה בקרבת שכונות המגורים העירוניות. ממזרח לבאר שבע שוכן גוש ההתיישבות של עומר-תל שבע וחבל יתיר, והסביבה הפתוחה בחלקים הדרומיים והמערביים של העיר סובלת ממפגעים סביבתיים רבים וממגבלות פיתוח הנובעות מקרבתה לאתר רמת חובב.

שטחים פתוחים, צפון באר שבע. צילום: החברה להגנת הטבע

עמדת החברה להגנת הטבע: יש חשיבות גדולה לקיום ולשימור חגורה ירוקה מצפון לעיר. שמירה על שטחים איכותיים אלו חיונית לצורכי תיירות ופנאי ולשיפור דימויה של העיר כעיר מטרופולינית שאיכות החיים בה גבוהה. החברה להגנת הטבע ומכון דש"א השלימו בשנת 2010 סקר ערכי טבע ונוף מקיף בשטחים הפתוחים סביב העיר באר שבע, כדי לשלב שיקולים של שמירת טבע והגנה על שטחים פתוחים בתהליכי פיתוח העיר. נוסף לכך, החברה להגנת הטבע ערכה השנה סקר עתודות קרקע למגורים על מנת לקדם ציפוף והרוויית בנייה עירונית, יש למצות תחילה את כל עתודות הפיתוח במרחב העירוני הבנוי ובשטחים הפתוחים הדרומיים (שהם בעלי ערכיות סביבתית נופית נמוכה), בטרם יאושרו תכניות פיתוח חדשות על שטחים לא מופרים בצפון העיר. החברה להגנת הטבע תפעל לקידום תכניות לפיתוח העיר באר שבע המנצלות את עתודות הקרקע הקיימות במגמה לשלבן בתכניות להתחדשות העירונית.

עיריית באר שבע מקדמת אמנם פרויקטים של חידוש עירוני, אולם היקפם מוגבל וזחילת הפיתוח לשטחים הפתוחים סביב העיר נמשכת. סקר עתודות הקרקע שנערך על ידי קהילת באר שבע מראה שתכניות רבות בשלבי תכנון מתקדמים עדיין מאיימות על החגורה הפתוחה סביב העיר. לדוגמא, לאחרונה אושרה בנייתה של שכונה חדשה, נווה מנחם ב' בצפון מערב העיר, הכוללת בתים צמודי קרקע בלבד שהשפעתם השלילית על הסביבה ידועה. החברה להגנת הטבע קוראת לעיריית באר שבע לחזק ככל הניתן את השכונות הוותיקות במסגרת תהליכי חידוש עירוני, טרם קידומן של שכונות חדשות. יש לבחון מחדש האם אמנם נחוצה תוספת כה משמעותית של יחידות דיור לשטח הבנוי של באר שבע. בנוסף יש חשיבות להטמיע את ממצאי סקר סובב באר שבע במערכת התכנון העירונית ובייחוד בתכניות

אוכלוסיית הבדואים בנגב בהליך משולב (תכנוני, קרקעי וחברתי), ולהעדיף אותה על פני ההפרדה והניכור שהולכים ומעמיקים ככל שמתעלמים מבעיותיהם. גישה זו תיטיב עם הסביבה בנגב, ולא פחות מכך תועיל להתפתחותו הכלכלית והחברתית של האזור.

תכנית המתאר המחוזית למרחב מטרופולין באר שבע, שאחת ממטרותיה היא הסדרת התיישבות הבדואים בנגב, קיבלה תוקף חוקי באמצע שנת 2012. ממשלת ישראל אף אישרה בשנת 2011 את המלצות ועדת גולדברג ואת המלצות צוות היישום הממשלתי (ועדת פראוור), המציעים סל אמצעים תכנוניים, קרקעיים ואחרים לקידום הציבור הבדואי בנגב. לראשונה בישראל מציעות רשויות המדינה (בהתאם לתפיסתה של החברה להגנת הטבע) מדיניות קרקעית משולבת במדיניות תכנון, שיש בכוחה להביא סוף סוף גם לפתרון בעיית התיישבות וגם להגנה על השטחים הפתוחים בנגב. במוסדות התכנון יחל בשנים הקרובות באופן חריג תהליך של הכרה במספר יישובים בעלי מאפיינים פרווריים וכפריים. בתהליך תשולב מערכת אכיפה קפדנית של חוקי התכנון והבנייה. מערך האכיפה יכלול פינוי של כ-30,000 תושבים החיים בשטחים הפתוחים וביישובים קיימים וביישובים חדשים בהסכמתם, תמורת פיצוי כספי ו/או קרקעי הולם. הניסיון שנצבר עד היום מלמד, שלא יהיה מעבר מסודר ליישובים של אוכלוסיית הבדואים בנגב אלא אם יתקיים שיח פתוח וכן עם ציבור חשוב זה ובשיתוף מלא של מנהיגיו. הסדר הקרקעות הוא מקיף ונרחב, ומלווה במאמץ תכנוני גדול. זאת כדי להתאים לכל גווייה של אוכלוסיית הבדואים, ולהבטיח איכות חיים גבוהה יותר למתיישבים. החברה להגנת הטבע קוראת ליישום החלטת הממשלה ולהסדרה הוגנת, רגישה וארוכת טווח של ההתיישבות הבדואית בנגב. רק כך תתחזק ההפרדה בין הפתוח לפיתוח, רק כך יעשה צדק סביבתי-חברתי עם האוכלוסייה הבדואית, ורק כך יישמרו נופי השטחים הפתוחים המדבריים.

97.

באר שבע - הרחבת העיר צפונה

האיום: חלק מהשטחים הפתוחים בצפון באר שבע הם שטחים בעלי ערכיות נופית סביבתית גבוהה, בשל היותם בלתי מופרים כמעט לחלוטין. בשטחים אלה, הנמצאים בתחום המוניציפלי של העיר ובתחום הפיתוח של העיר בתכנית המתאר המחוזית למטרופולין באר שבע, מקודמות על ידי גורמי פיתוח תכניות בנייה נרחבות לשכונות מגורים ואזורי תעסוקה (רובע מנחם, כרכור, נווה מנחם ב', פארק תעסוקה מבואה צפונית). שטחים אלה משמשים בתי גידול של מיני חי וצומח נדירים, וחלקם בסכנת הכחדה כשום קולמן, בר-דרבן צהוב, כמנון שעיר, אירוס שחום, קטה חדת זנב, חוברה ושנונית באר שבע. כמו כן, חגורת השטחים הפתוחים הצפוניים לבאר שבע היא הסביבה הפתוחה

כן ראוי להקצות את מלוא המשאבים לקליטת משפחות חדשות ופיתוח מקורות פרנסה בתוך היישובים הקיימים, בהתאם למדיניות התכנון הארצית המבוססת בתמ"א 35. החברה להגנת הטבע פועלת יחד עם תושבי האזור וארגונים סביבתיים וחברתיים נוספים למנוע את הקמת היישובים במקומם המתוכנן החדש, באמצעות פעילות ציבורית נרחבת.

99.

בקעת ערד – טורבינות רוח

האיום: תכנית לייצור אנרגיה באמצעות טורבינות רוח בשטח של 80 ד' בקרקע חקלאית בבקעת ערד. החווה מתוכננת להספק מותקן של 70 מגה וואט, ותכלול 25 טורבינות עם גובה עמוד 114 מ', קוטר לב 112 מ' וגובה קצה להב עד 170 מ'. מיקום החווה מחייב אתר פתוח לרוח כדי שניצול אנרגיית הרוח יהיה מרבי.

עם התקדמות טכנולוגיית הרוח בעולם, מחקרים שונים מצביעים על השפעות של חוות רוח של טורבינות רוח גדולות (אך לא רק) על בעלי כנף שונים, לרבות ציפורים ועטלפים. המחקרים מציינים כי ההשפעות השליליות על ציפורים הן מגוונות, והינן תלויות מיקום, מינים ועונה. המחקר נוהג לקבץ את טווח ההשפעות למספר נושאים: הפרעה הגורמת להתקה או הדרה, לרבות מחסומים של תנועה; תמותה הנגרמת על ידי התנגשות ואובדן או נזק לבתי גידול הנגרמים בגלל טורבינות הרוח או תשתיות נלוות.

במספר חוות מופעלים תצפיתנים ומכשירי מכ"ם שנועדו להתריע מפני התקרבות להקות ציפורים לאזור הטורבינות. דרושים מחקרים נוספים כדי ללמוד יותר על היחס בין מיקום חוות הרוח לבין פוטנציאל ההשפעה שלהן על בעלי הכנף.

ישראל משמשת (בגלל מיקומה בין 3 יבשות) צומת מעבר עולמי מרכזי למינים רבים של ציפורים. עושר מיני הציפורים ביחס לשטחה של ישראל גדול מאוד, וצפיפות המינים בה רבה. הגורמים המשפיעים על מגוון מיני העופות בישראל הם צירי נדידה, מגוון של אזורים ביו-גיאוגרפיים ועושר במקומות מחיה. בעונת הנדידה חולפות מעל ישראל כ-500 מיליון ציפורים; למעלה מ-530 מינים שונים שוהים בישראל באופן קבוע.

המשרד להגנת הסביבה החליט שלכל תכנון אתר המיועד להקמת טורבינות בישראל נדרש סקר מקדים שיבחן את הסיכון לציפורים.

יזמי התכנית ביקשו בחודש אפריל 2012 מהוועדה המחוזית מחוז דרום לדחות את ההנחיות של המשרד להגנת הסביבה לעריכת סקר ציפורים לשלבים מאוחרים יותר בהליך קידום התכנית. הוועדה החליטה לא להיענות לבקשה והורתה ליזמים לערוך את הסקר לפי דרישת המשרד להגנת הסביבה ורשות הטבע והגנים.

בקעת ערד היא אזור רגיש מבחינת נשרים. הסקר המקדים שנעשה בבקעת ערד ונתונים שנאספו מכ-10 נשרים

הרלוונטיות המרחיבות את העיר צפונה. החברה להגנת הטבע תעלה את המלצותיה בפני צוות תכנית המתאר המקומית לבאר שבע המקודמת בימים אלה ותיקח חלק פעיל בהליכי התכנון.

98.

סובב ערד וחבל יתיר – יישובים חדשים

האיום: פיתוח יישובים חדשים, הכולל הן בניית בתי מגורים והן תשתיות נלוות נדרשות כגון כבישים, חשמל, ביוב ומים פוגע בנוף הפתוח, מצמצם את כמות השטחים הפתוחים בבינוי צמוד קרקע בצפיפות נמוכה, קוטע את רצף השטחים הפתוחים ומוביל להרס בתי גידול ולנזק אקולוגי.

בשנתיים האחרונות אנו עדים לכך שהליך הקמתם של יישובים חדשים בישראל נמשך, בחסות הממשלה ובניגוד למדיניות התכנון הארצית. דוגמה לכך היא החלטת הממשלה שהתקבלה בסוף שנת 2011, המורה על הקמת כ-10 יישובים חדשים באזור ערד. על פי תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור (תמ"א 35) יש לחזק יישובים קיימים. בהקמת יישובים חדשים מעדיפים למעשה מקבלי ההחלטות במשרד ראש הממשלה אינטרס פרטי צר של קהילות קטנות המעוניינות להתבדל מרחבית ביישובים חדשים, על פני האינטרס הציבורי הרחב של שמירת שטחים פתוחים וחיזוק יישובים קיימים.

תל ערד. צילום: איתמר בן דוד

עמדת החברה להגנת הטבע: יש חשיבות לשמירה על רצף השטחים הפתוחים והנוף הפתוח על עולם הצומח והחי הייחודיים באזור סובב ערד וחבל יתיר. החברה להגנת הטבע מתנגדת ליזמה התיישבותית נרחבת זו משום שהקמת היישובים החדשים תפגע במשאבי הטבע, ברצף השטחים הפתוחים ובמגוון הביוטופי ותחליש את היישובים הקיימים.

קיימות חלופות אחרות ליישובים אלו כעיבוי היישובים הקיימים באזור באמצעות פיתוח נכון ובר קיימא. עיבוי היישובים הקיימים בנגב בכלל הוא מטרה לאומית, ועל

הפתוחים בבינוי צמוד קרקע בצפיפות נמוכה, קוטע את רצף השטחים הפתוחים ומוביל להרס בתי גידול ולנוזק אקולוגי.

ההחלטה על הקמת העיר החרדית כסיף באזור צומת תל ערד התקבלה על ידי הממשלה בשנת 2007. מטרת הקמת היישוב כפי שנוסחה החלטת הממשלה באה לתת מענה לשתי סוגיות חשובות למדינת ישראל. הראשונה מתן פתרונות דיור למגזר החרדי, והשנייה – עידוד ההתיישבות באזור הנגב.

כסיף. הדמיה: דשות הטבע והגנים

האתר המתוכנן להקמת היישוב נמצא בסמיכות לגן הלאומי "תל ערד". היישוב המתוכנן נמצא בשטח המצוי בעיבוד חקלאי עונתי וייעודו חקלאי על פי תכנית המתאר המחוזית למחוז דרום – תמ"מ 14/4. הקמת היישוב מיותרת מבחינה תכנונית, זאת על סמך מלאי תכנוני מאושר למגורים בשכונות המגורים בעיר ערד, וכן ביישובים חדשים שאושרו אך טרם הוקמו באזור זה כגון היישוב "כרמית" בצומת שוקת. לקראת סוף שנת 2009 התקיים דיון בוועדת המשנה של המועצה הארצית על יזמת הפיתוח הזו של משרד השיכון. הוועדה המליצה על הקמת עיר חדשה, אך על פי שהמהלך אינו תואם את עקרונות מדיניות התכנון הארצית, ולמרות החלופות הראויות בשטחים המיועדים לפיתוח בסמיכות לערים הקיימות בנגב. בתחילת שנת 2010 התקיים דיון נוסף במליאת המועצה הארצית ביחס ליזמת פיתוח זו של משרד השיכון. החברה להגנת הטבע הציגה את עמדתה העקבית שכל עוד ישנן חלופות במרחב אין צורך בהקמת עיר חדשה בלב השטחים הפתוחים ובסמיכות לאתר מורשת רב ערך לכלל הציבור. עמדה זו לא התקבלה על ידי רוב חברי המועצה הארצית.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע שותפה לרצון לחזק את ההתיישבות, בפרט באזורי הפריפריה. ראוי להשיג יעד זה בראש ובראשונה על ידי עיבוי היישובים הקיימים. היישובים המצויים ממזרח לבאר שבע עדיין רחוקים ממיצוי הקיבולת שלהם, ובחלקם אף רחוקים מגודל מינימלי המאפשר קיום קהילה מאוזנת ועצמאית. מיקומה המוצע של העיר כסיף בלב בקעת ערד יפגע ברצף

הנושאים על גופם משדרים מראים, שבבקעת ערד קיימת תנועה צפופה לאורך כל חודשי השנה של נשרים. הקרבה לאזורי הקינון של הנשרים בדרום מדבר יהודה ואלפי פגרים שמקורם בעדרי הצאן הגדולים באזור מושכים לבקעה מספר רב של נשרים. מחקרים מאירופה ובעיקר מספרד מראים שנשרים פגיעים לטורבינות רוח יותר מבעלי כנף אחרים. בספרד נפגעים בכל שנה 2000 נשרים ע"י טורבינות רוח. בנוסף, מצא הסקר המקדים שהאתר ממוקם בליבו של ציר נדידה חשוב של חסידות, בליבו של אזור שיחור מזון של סיסים חיוורים ושל בזים אדומים.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע תומכת באופן עקרוני באנרגיות מתחדשות, לרבות אנרגיית רוח, כחלק מהאמצעים לצמצום פליטת מזהמים וגזי חממה. עם זאת, יש לקחת בחשבון בתהליך קבלת ההחלטות שיקולים סביבתיים אחרים, לרבות פגיעה פוטנציאלית בבעלי כנף, כדי שתהליך זה יהיה מאוזן ויצמצם ככל האפשר את פוטנציאל הפגיעה.

החברה להגנת הטבע מציעה שבאזורים שבהם קיים פוטנציאל גבוה לסיכון הציפורים בגין טורבינות רוח אין למקם טורבינות רוח, למרות היתרונות של האזורים הללו מבחינת רוחות. באזורים אלה הסיכון לפגיעה משמעותית באוכלוסיות גדולות של ציפורים גדול מאוד, אך שקיימים אמצעים למיתון השפעות של טורבינות רוח, לרבות נהלי הפעלה ברורים שיכולים לקבוע זמני הפעלה בהתאם לפעילות הציפורים. יחד עם זאת, מידת הצלחתם של אמצעים אלה מוטלת בספק, בעיקר אם באזור קיימת פעילות אינטנסיבית של ציפורים. ייחודה של ישראל מבחינת מגוון הציפורים ומספרן מחייב אפס טעויות.

תל ערד. צילום: איתמר בן דוד

100.

כסיף – הקמת יישוב עירוני חדש

האיום: פיתוח יישובים חדשים, הכולל הן בניית בתי מגורים והן תשתיות נלוות נדרשות כגון כבישים, חשמל, ביוב ומים – פוגע בנוף הפתוח. הוא גם מצמצם את כמות השטחים

כוללות מוקדי תיירות ומלונאות מדבר בשטחים הפתוחים מחוץ לתחום היישובים העירוניים הקיימים בנגב, ובציפיות בינוי נמוכה מאוד.

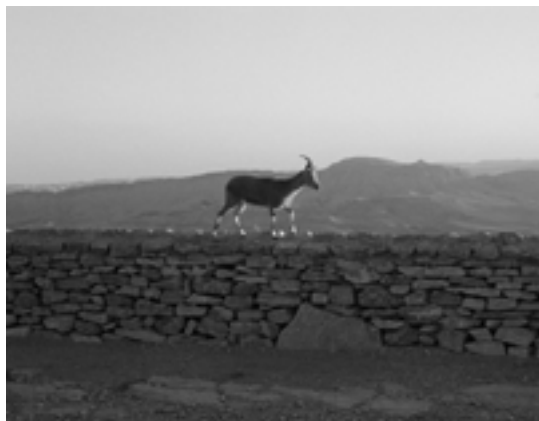
דוגמאות לכך הן תכניות המבוססות בעיקר על אכסון תיירותי ומלונאות בשולי העיר ערד, וליד היישובים ירוחם ומצפה רמון (תכנית "שפת המדבר").

יזמות אלו, המאפשרות מוקדי פיתוח חדשים בשטחים הפתוחים והפיתוח הנלווה להם (קווי תשתית, דרכי גישה ועוד) מקודמות תוך צמצום בהיקף השטחים הפתוחים, קיטוע רציפותם, פגיעה בנוף הפתוח והרס של בתי גידול רגילים. היזמות מאיימות לפגוע ברצף השטחים הפתוחים ובשימור יחידות שטח גדולות איכותיות של נופי בראשית מדבריים, ולכן עלולות לפגוע גם בכוח המשיכה התיירותי של חבל ארץ זה בעתיד.

בנוסף, פיתוח מסוג זה עלול לחסום בפני המטיילים את האפשרות לנוע בחופשיות וללא הגבלה בשטחים הפתוחים ובמרחבי הנגב במגוון פעילויות פנאי ונופש.

בגלל קידום התכניות הבזזניות במשאב הקרקע בניגוד לעקרונות התכנון הארצי, נערך בספטמבר 2010 דיון בהתנגדויות לתכנית המתאר של ירוחם לעניין "מתחמי התיירות ירוחם". ועדת ההתנגדויות במחוז הדרום החליטה לדחות את ההתנגדות שהוגשה. הוועדה השתכנעה כי מתחמים אלה עשויים לשמש מוקד תיירות אזורי תוך יצירת מגוון אטרקציות תיירותיות ייחודיות, לאור קרבתן למכתש הגדול. למרבה הצער השנה אושרה תכנית לשלושה מתחמים תיירותיים בירוחם.

תכנית "שפת המדבר" במצפה רמון מקודמת יחד עם תכנית מתאר כוללת ליישוב. בשנת 2011 התקיים הליך שיתוף הציבור בתכנון ביחס לתכנית זו, והסתבר, כצפוי, כי ציבור רחב ביישוב עצמו מתנגד לחלק התכנוני של שפת המדבר בגלל השימוש הבזזני במשאב הקרקע.

יעל במצפה רמון. צילום: אוהד כוכבי

עמדת החברה להגנת הטבע: האתגר התכנוני הוא לפתח את ערד ואת מצפה רמון ליישובים איכותיים, המתבססים על האטרקטיביות של תיירות המדבר לסוגיה, תוך חשיבה מחודשת של שילוב המרקמים התיירותיים והעירוניים בתכניות הקיימות.

השטח האיכותי הפתוח של בקעת ערד. להקמת היישוב יהיו השלכות משמעותיות על המרחב בשל רגישותו הנופית הגבוהה ובשל קרבתו לגן הלאומי "תל ערד". יש חשיבות לשמר את כלל מרחב הגן הלאומי ערד כאתר מורשת תרבות עולמי. הדיון שהתקיים במליאת המועצה הארצית ביחס ליזמת פיתוח זו של משרד השיכון הוא הליך תכנון ראשוני, ונדרשים ליישוב החדש הליכי תכנון נוספים. התכנית לא קודמה בשנת 2011, אולם החברה להגנת הטבע תיאבק כנגד הקמת היישוב, ותפעל לשמירה על כמותם, רציפותם ואיכותם של השטחים הפתוחים באזור.

101.

דימונה - בינוי

האיום: תכנית להקמת השכונה המזרחית בדימונה הכוללת 700 יחידות דיור בשטח מדברי טבעי בחלקה הצפון מזרחי של העיר דימונה. בתחום התכנית עוברים שני ערוצי נחלים: נחל דימונה ונחל אשלו. ערוצים אלו מסומנים במפת סימון השבילים, ומזה שנים רבות משמשים אתר טבע אטרקטיבי לתושבי העיר.

ערוצים אלו הם בית גידול ייחודי בהם גדלים הנרקיסים, סמלה של העיר דימונה. בתוך הערוצים ישנם גבי מים, בורות מים, מחשופי סלע ומתקנים חקלאיים מתקופות קדומות. שטח התכנית נמצא ברובו באזור בינוי עירוני, אך בשטח רגישות סביבתית גבוהה על פי תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור (תמ"א 35).

התכנית הגיעה בחודש אוקטובר 2011 לדיון בוועדה לדיור לאומי (וד"ל) והוחלט להכין לתכנית מסמך נופי סביבתי. ההנחיות ניתנו בחודש נובמבר והועברו למשרד השיכון, יזם התכנית.

עמדת החברה להגנת הטבע: התכנית מתפרשת על גבי השלוחות המזרחיות, מעל לערוצי הנחל. הבינוי חודר באצבעות ארוכות לתוך שטח מדברי ייחודי באופן בזזני במשאב הקרקע. תכנון זה סותר את עקרונות צמידות הדופן לפיתוח קיים כנדרש בתמ"א 35. בשל ייחודו הנופי והאקולוגי של האזור החברה להגנת הטבע תובעת לצמצם את פריסת הבינוי בשטח התכנית. יש לצופף את הבינוי ובכך להקטין את תחום ההשפעות השליליות של הפגיעה בנוף. החברה להגנת הטבע קוראת להנהגת העיר ולתושביה לשמור על האופי המדברי הפתוח של ערוצי הנחלים, על מסלולי הטיול ועל הנרקיסים - סמל העיר דימונה.

102.

ערד ומצפה רמון - מתחמי מדבר תיירותיים

האיום: בשנים האחרונות מתוכננות בנגב מספר יזמות פיתוח, בהובלת משרד התיירות ומנהל מקרקעי ישראל. הן

מוסדות התכנון (בניגוד להצעת החוק המקורית שהוגשה). מכוח חוק זה החלה לפעול ועדה בין – משרדית להסדרת התיישבות הבודדים בנגב בראשות המשרד לפיתוח הנגב והגליל. הועדה המליצה בחודש אוקטובר 2012 על הקצאת הקרקע לעשר חוות. חוות אלו יהיו זכאיות לפנות לרשות מקרקעי ישראל ולבקש כי תוקצה להם קרקע לצורך המשך ניהול חוות הבודדים, בהתאם להוראות החוק.

חוות בודדים האורליה. צילום: שי טחנאי

עמדת החברה להגנת הטבע: יש להפסיק לאלתר את מיזמי ההקמה של עשרות התיישבויות הבודדים שהוקמו בניגוד לחוקי המקרקעין. החוות ממוקמות בשטחים הפתוחים המיועדים לשימור כפי שנקבע בתכניות המתאר השונות. על הממשלה לפנות את החוות הלא חוקיות, להשיב את המצב התכנוני לקדמותו, ולמצות את הדין עם עבירות הבנייה ועם הגורמים ברשויות שתמכו בהן. במקביל יש לפעול במוסדות התכנון למניעת אישורן בדיעבד של חוות כאלו ברחבי השטחים הפתוחים. כמו כן יש להנחות את היחידה לאכיפת דיני המקרקעין במשרד המשפטים להעלות את הטיפול בעניין זה לראש סדר העדיפויות. במהלך הכנת התכניות מפורטות לחוות "דרך היין", החברה להגנת הטבע תדרוש שתכניות אלו יכללו לכל חווה תשריט והוראות תכנית וכן נספחים ופרוגרמה חקלאית. יש לקבוע לכל חווה את השימושים שיתרו בהתאם לפרוגרמה וכן את אלו שיאסרו בהתאם לרגישות הסביבתית. על פי הוראות תכנית המתאר המחוזית לדרך היין יש לסמן את כל שטחי הבינוי לסוגיהם: מגורים, תיירות, מסחר, מבני משק ומבנים חקלאיים. שרידי עתיקות ומורשת הקיימים בשטח התכנית יסומנו בתשריט וייקבעו לגביהם הוראות לשימור ופיתוח לרווחת הכלל.

104.

פתחת ניצנה – יישוב חדש – חלוצית 3

האיום: ראשיתו של יישוב זה בסקר היתכנות מ-2001 שהוכן בעקבות החלטת הממשלה מאותה שנה, סקר שנועד

ראוי להעדיף את היתרונות הסביבתיים והחברתיים של ההתכנסות אל השטח הבנוי של היישובים שזקוקים לחיזוק, על פני מגמת התכנון המפוזרת כלפי חוץ לעבר השטח הפתוח. היזמה להקמת המתחמים התיירותיים בשטח הפתוח תגרום לפגיעה בסביבה, בטבע ובנוף המדברי שעליו נשענת תיירות המדבר. החברה להגנת הטבע תתנגד לתכניות מתחמי התיירות הבזבזניות בשימוש במשאב הקרקע בערד ומצפה רמון.

103.

הסדרת חוות בודדים בנגב

האיום: בשנים האחרונות קבעה המועצה הארצית לתכנון ולבנייה כי ככלל, בישראל אין מקום לעודד ולהקים מיזמים של התיישבויות בודדים: חוות פרטיות בשטחים הפתוחים המחזיקות בשטחי קרקע גדולים, מחוץ למקומות יישוב קיימים.

הקמת התיישבויות בודדים היא ניצול בזבזני של קרקע למטרת מגורים ותעסוקה (חקלאות, תיירות, אירועים, הסעדה, תעשייה חקלאית) מחוץ לתחומי יישובים, בפיזור ניכר במרחב. פיזור זה סותר את עקרונות התכנון וגורר השפעות שליליות מבחינה אקולוגית, כלכלית, חברתית, סביבתית ונופית. ההשפעה המזיקה של התיישבות בודדת בשטחים הפתוחים תוארה במחקרים רבים. בנוסף, החברה להגנת הטבע עדה לעבירות רבות על החוק בתחומי התכנון והבנייה בחוות אלו. מוקמים בהן בנייני מגורים, מבני משק ומתקנים שונים לאירוח ולקיום אירועים. בחלקן אף הוקמו גדרות החוסמות את המעבר החופשי בפני ציבור המטיילים בניגוד לחוק.

במהלך השנים הוקמו ברחבי הארץ ובעיקר בגליל, בהרי יהודה ובנגב עשרות רבות של חוות בודדים, בסיועם של גורמי שלטון שונים – בראשם משרד החקלאות ומנהל מקרקעי ישראל – ובתמיכת המועצות האזוריות, ללא קיומם של הליכי תכנון חוקיים. החוות הוקמו כדי ליצור עובדות תכנוניות מוגמרות בשטח, תוך הפעלת לחץ מצד גורמים שונים לאישורן בדיעבד של החוות על ידי מוסדות התכנון, שהתנגדו להקמתן מלכתחילה. ברחבי הנגב ישנן עשרות חוות בודדים. חוות אלה נמצאות בלב השטחים הפתוחים, ורובן ככולן מבצעות בפועל עבירות בנייה, הפוגעות בסביבה ובשלטון החוק.

במהלך שנת 2009 הוגשה הצעת חוק הרשות לפיתוח הנגב על ידי ח"כ ישראל חסון. הצעת החוק ביקשה להעניק לחוות הבודדים הקיימות בנגב באופן לא חוקי זכות חכירה לדורות ללא מכרז, ללא תכניות מאושרות כדין ובניגוד להחלטות מוסדות התכנון. הצעת חוק הרשות לפיתוח הנגב על ידי ח"כ ישראל חסון החלה כמהלך עוקף תכנון ועוקף כללי מנהל תקין שהיה עלול לפגוע ברצף השטחים הפתוחים. בשנת 2010 פעלה החברה להגנת הטבע בכנסת על מנת לצמצם נזקי מהלך חקיקה זה שאושר לבסוף בשינויים. אחד החשובים שבהם היה שאישור החוות יהיו מחויב באישור

105.

רמת הנגב - כפר נופש בחוף ערוץ מדברי ואתר עתיקות "העיר האבודה"

אתר "העיר האבודה". צילום: שי טחנאי

האיומים: המועצה האזורית רמת הנגב מקדמת תכנית להקמת כפר נופש בתוך ערוץ נחל מדברי ואתר עתיקות בשם "העיר האבודה". כפר הנופש משתרע על שטח של כ-40 דונם הכולל 40 יחידות אירוח ומבנים נלווים. שטח הבינוי כולל כ-11,000 מ"ר וממוקם בלב ערוץ נחל טבעי, הכולל מבנים עתיקים מתקופות ארכיאולוגיות שונות. האתר מוצע על שטח פתוח שאינו צמוד דופן מחוץ לתחום הבינוי והפיתוח של היישוב. הקמת כפר הנופש תחייב תשתיות כגון: דרכים, מים, ביוב ותאורה. מוקד פיתוח זה יגרום לזנז רב ובלתי הפיך לערוץ הנחל ולסביבה. בנוסף, כפר נופש בלב האתר הארכיאולוגי הייחודי "העיר האבודה" יפגום בחוויית הביקור והסיום במקום.

עמדת החברה להגנת הטבע: כפי שזכרנו בעבר בתכנית האב לתיירות של המועצה האזורית רמת הנגב, האתר צריך לשמש "מוקד עניין תיירותי ארכיאולוגי" ללא לינה. החברה להגנת הטבע ממליצה לשקם את האתר הארכיאולוגי ולהכשיר אותו לסיורים ברגל ובאופניים. החברה להגנת הטבע תתנגד לאכסון מלונאי שאינו בתוך היישובים או צמוד דופן לתחום היישוב. החברה להגנת הטבע תדרוש מהיזמים לערוך שיתוף ציבור ולהכין תסקיר השפעה על הסביבה לתכנית. החברה להגנת הטבע ערכה בחודש מרץ 2011 אירוע ציבורי וסיורים ללא תשלום על מנת למנוע את הקמת כפר הנופש במיקום המוצע. בחודש ספטמבר 2011 התקיים שימוע ציבורי במועצה האזורית רמת הנגב על יזמת פיתוח מזיקה זו, והחברה להגנת הטבע הביעה את התנגדותה לתכנית באופן ברור. השנה התכנית לא קודמה.

לאיתור ולפיתוח ההתיישבות בחולות חלוצה. לאחר בחירת חלופה משולבת (המשך פיתוח ההתיישבות הקיימת בפתחת ניצנה לצד המשך פיזור יישובים חדשים לאורך הגבול), התהליך נמשך בהכנת תכנית שלד לאזור פתחת ניצנה. אלא שסקר ההיתכנות ותכנית השלד לא לוו בתסקיר השפעה על הסביבה, ובאף אחד מהם לא נבחנו באופן אמיתי חלופות מאקרו למיקום היישוב העירוני באזור פתחת ניצנה. מלכתחילה הייתה ההעדפה מובהקת של המועצה האזורית למקם את היישוב במקום הרגיש ביותר באזור, מרוחק מכל נקודת פיתוח, על פני מיקומו באזור כפר הנוער ניצנה, בצמידות דופן אליו. בעקבות מאבק ארוך וממושך של החברה להגנת הטבע בשיתוף תושבי האזור וארגונים נוספים התכנית להקמת היישוב ניצנית בוטלה ובימים אלו מקדמים המועצה האזורית רמת הנגב וממ"י, תכנית חדשה ליישוב קהילתי בצמוד לקהילה החינוכית ניצנה. עם זאת התכנית להקמת היישוב חלוצית 3 נשארה בעינה. היישוב מתוכנן באזור דיונות החול של שמורת הטבע "חולות עגור" המהווה יחד עם חולות חלוצה את מרחב החולות הגדול בארץ: שטח פתוח, רצוף ובלתי מופר. השטח המתוכנן נמצא צפונית לנחל לבן ומאופיין בדיונות גבוהות של חול המופרדות ע"י עמקים פנימיים צרים.

עמדת החברה להגנת הטבע: ישנה חשיבות רבה לשמירה על רצף השטחים הפתוחים ועל הנוף הפתוח של עולם הצומח והחי הייחודיים בפתחת ניצנה. החברה להגנת הטבע מתנגדת להקמתו של היישוב "חלוצית 3", משום שהקמת היישוב תפגע במשאבי הטבע, ברצף השטחים הפתוחים ובמגוון הביולוגי.

אירוס הנגב. צילום: איתמר בן דוד

קיימת חלופה אחרת ליישוב זה, כמו למשל עיבוי היישובים הקיימים בפתחת ניצנה. עיבוי היישובים הקיימים בנגב בכלל זו מטרה לאומית, ועל כן ראוי להקצות לה את המשאבים הנדרשים לקליטת משפחות חדשות ולפיתוח מקורות פרנסה ביישובים הקיימים.

106.

שיזף - יישוב חדש

האיום: בשנה האחרונה אנו עדים לכך שהליך הקמתם של יישובים חדשים בישראל נמשך בתמיכת ממשלת ישראל, ובניגוד גמור למדיניות התכנון הארצית. על פי תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור (תמ"א 35) ככלל אין מקום להקמת יישובים חדשים.

אתר גרעין שיזף. צילום: שי טחנאי

דוגמה לכך היא הקמת יישוב חדש באזור המועצה האזורית רמת הנגב על ידי גרעין "שיזף" של עמותת "איילים". העמותה החליטה לקדם הצעת פתרון לבעיית הדיור בארץ על ידי שינוי מפת ההתיישבות ולאכלס את הנגב ואת הגליל באמצעות הקמת יישובים חדשים. אנשי העמותה קיימו פגישות לניבוי מתווה ליישוב, ובמקביל נפגשו עם ראש המועצה האזורית "רמת הנגב", מנהל מקרקעי ישראל וגופים נוספים.

בקיץ האחרון הניחו חברי גרעין "שיזף" מבנה יביל בשטח והקימו במקום "יישוב זמני" במטרה להפכו ליישוב קבע בבוא העת. בשטח בוצעו עבודות עפר והוקמו תשתיות להנחת מבנים יבילים נוספים כבסיס להקמת היישוב החדש. עבודות העפר שבוצעו גרמו לפגיעה בשטח ובסביבה הקרובה. העבודות נעשו בניבוי המועצה האזורית רמת הנגב, ללא דיון בממשלה על הקמת יישוב חדש במקום, וללא אישור מוסדות התכנון.

עמדת החברה להגנת הטבע: בשנה האחרונה מתרחבת התופעה של קבוצות צעירים המתגבשות סביב רעיון הקמת יישובים חדשים בנגב ובגליל. הם רואים בחזונום יישוב חדש, מתבדל, שחי מחקלאות, חינוך ותיירות ומבסס את חיי הקהילה שלו על עקרונות של "איכות הסביבה". עמדת החברה להגנת הטבע גורסת כי יש להימנע מהקמת יישובים חדשים מסיבות כלכליות, חברתיות וסביבתיות. פיתוח יישובים חדשים, הכולל הן בניית בתי מגורים והן תשתיות ולוות נדרשות כגון כבישים, חשמל, ביוז ומים – פוגע בנוף הפתוח, מצמצם את כמות השטחים הפתוחים, קוטע את הרצף שלהם, הורס בתי גידול וגורם לנזק אקולוגי. החברה להגנת הטבע רואה בדאגה את התנהלותה של

עמותת "איילים" אשר במספר מקרים לאחרונה מבצעת עבירות על חוקי מקרקעין שונים, ובכלל זה על חוק התכנון והבנייה. החברה להגנת הטבע רואה בניסיון לקדם את שיזף במסגרת הליך שימוש חורג מדרון חלקלק, שבו ייקבעו תחילה עובדות בשטח שבו יש כוונה (במקרה זה של עמותת איילים והמועצה האזורית) להקים יישוב חדש. עובדות אלו, בדמות ישיבה של משפחות במקום, תשפיע בהמשך הדרך התכנונית, על החלטות הגורמים השונים שידונו בסוגיית הקמת יישוב חדש במקום זה. החברה להגנת הטבע סבורה, כפי שנקבע בבג"צ מצפה אילן, כי התיישבות חדשה הינה מעשה תכנוני מורכב וכבד משקל הנוגע בליבם של עניינים טעונים, חברתית, פוליטית, כלכלית, וסביבתית. על כן, יש לקדם כל סוג של התיישבות חדשה לפי ההליכים הקבועים בחוק, ולא לחפש קיצורי דרך ואמצעים לקביעת עובדות בשטח.

107.

מצפה רמון - בנייה על שפת המכתש

האיום: מכתש רמון, גדול המכתשים בארץ והגדול מסוגו בעולם, הוא אחד מאוצרות הטבע והנוף הייחודיים בהם התברכה ישראל. במסגרת החלטת הממשלה על שימור "ארץ המכתשים" הוכרז המכתש כערך לאומי, והוא אף נמצא בהליכים להכרזתו כאתר מורשת עולמי על ידי אונסק"ו, ארגון החינוך, המדע והתרבות של האו"ם. למרות חשיבותם הרבה, עלולים מצוקי המכתש להינזק קשות בעקבות מספר פרויקטים המתוכננים להיבנות על שפת המכתש. בימים אלה מקודמת תכנית לבניית שכונה חדשה, מסיבב להר גמל הנמצא על המצוק. שטח התכנית מוגדר בתכנית מתאר הארצית המשולבת לבנייה, לפיתוח ולשימור (תמ"א 35) כ"שטח בריגשות נופית סביבתית גבוהה", וחלקו נמצא בתחום שמורת טבע. השכונה תוכננה בשנות ה-90 על ידי משרד השיכון, בתקופת העלייה הגדולה ובהליכי תכנון מזורזים, עת התעורר צורך דחוף בהקמת שכונות מגורים רבות תוך זמן קצר.

למעלה מעשור חלף, הצרכים השתנו, אך התכנית הפוגענית בעינה עומדת. במרומי הר גמל וסביבו עתידה לקום השכונה על פי התכנית הנוכחית, על אחת מנקודות התצפית המרשימות ביותר על מכתש רמון. למרגלות הר גמל נמצא אתר ארכיאולוגי חשוב. בינוי שכונת מגורים בקרבתו יפגע הן באתר והן בערכי המורשת שהוא מייצג.

מועצת הגנים והשמורות המליצה בחודש יוני 2011 באופן חד משמעי שלא לאשר גריעה של 8.5 דונם מתחום התכנית ומשמורת הטבע המוצעת על שפת המכתש. אף על פי כן משרד השיכון ממשיך לקדם את התכנית במלואה. בנובמבר 2011 נערך דיון בוועדת המשנה של המועצה הארצית והוחלט לאשר את הפקדת התכנית ולדחות את החלטת מועצת הגנים והשמורות.

במסגרת מוסדות התכנון מקודמות היום תכניות ביזמת קבוצות פרטיות ותעשייתיות שונות לכריית מינרלים תעשייתיים מסוגים שונים. תכניות אלה כוללות פיתוח נלווה רב, המאיים על רציפות השטחים הפתוחים ועל כמותם. שטחים אלה הם מהאיכותיים ומהרגישים בנגב מבחינה נופית. הפעילות נעשית אמנם תחת זיכיון מטעם מדינת ישראל, אולם לחצי השוק הפרטי הם שמביאים בסופו של יום להמשך הכרייה, אשר חלק ניכר ממנה מופנה לייצוא. מאז ההחלטה על ארץ המכתשים בשנת 1994, לא קיימה המדינה דיון מחודש בשאלת המשך "ייצוא" נופי בראשית.

עמדת החברה להגנת הטבע: המועצה הארצית לתכנון ולבנייה הורתה לפני מספר שנים לערוך תכנית מתאר ארצית לכרייה ולחציבה של מינרלים תעשייתיים – תמ"א 14 ג' (בעיקר פוספטים). במסגרת תכנית זו ייבחנו ברמה הארצית עתודות הכרייה והחציבה של המינרלים התעשייתיים בישראל. למהלך זה חשיבות רבה לקידום השמירה על ערכי טבע, סביבה ונוף בכלל, ובעיקר על שטחי "ארץ בראשית" בנגב. החברה להגנת הטבע מלווה את עריכת תכנית המתאר הארצית לכרייה ולחציבה של מינרלים תעשייתיים (תמ"א 14 ג'). במהלך השנתיים האחרונות מקודם על ידי המועצה הארצית לתכנון ולבנייה חלק ראשון של הליך התכנון להכנת מסמך מדיניות לכריית מינרלים תעשייתיים.

על ההר בארץ בראשית. צילום: אלבטרוס

בעקבות המאבק על שדה הכרייה "חצבה מערב" אותו הובילה החברה להגנת הטבע מול חברת "רותם אמפרט", הוחלט על הכנת תכנית מתאר כוללת חדשה לכריית פוספטים באזור אורון צין שבנגב. נקבע כי התכנית החדשה תאזן בין צורכי הכרייה לבין ערכי הטבע, הנוף והטיילות. התכנית החדשה לוותה בעבודה מקצועית ויסודית של צוות מלווה ובסקר טבע, נוף ומורשת. מחלוקות רבות שצצו ועלו נפתרו תוך כדי תהליך העבודה. תוקפה של התכנית הוארך בוועדה המחוזית לעוד 4 שנים, בתנאי שלא תתבצע כל כרייה בשטחים שנמצאים בלב הקונפליקט. התכנית עומדת כיום לקראת הצגתה בפני הוועדה המחוזית.

הר גמל בשקיעה. צילום: אפי פרי

עמדת החברה להגנת הטבע: ראוי להתייחס אל המצוק בשפת המכתש כאל שטח פתוח לטובת תושבי העיר והציבור הרחב, ולהרחיק ממנו כל בנייה עתידית. כדי להציג תכנית עדכנית ונכונה, יש לתאר את צרכי הבנייה הכוללים במצפה רמון, ולדרוש תכנון מחדש של השכונה, כחלק מהליך תכנוני כולל בתכנית המתאר המחוזית החדשה. ניתן לשנות את התכנית תוך התחשבות בערכי הטבע והנוף של המכתש ותוך שמירה על המצוק. את הפיתוח לשכונת המגורים ניתן לערוך בשטחים חלופיים הנמצאים בקרבת מקום, ונהרסו בעבר עקב עבודות פיתוח קרקע. חלק משטחים אלה נמצאים בסמוך לשכונה המתוכננת וחלקם נמצא צפונית למצפה רמון, לאורך כביש 40. החברה להגנת הטבע זכתה לתמיכה ציבורית גורפת מצד תושבים רבים במצפה רמון, החרדים לצביונו ולייחודו של היישוב.

שמירה על ערכם הגדול של השטחים הפתוחים באזור המצוק חיונית למען תושבי מצפה רמון וישראל כולה, והיא רבת חשיבות לקידום התיירות, לשמירת ערכי הטבע הנוף והמורשת ולמען הדורות הבאים. ציבור רחב מכל רחבי הארץ הגיע למצפה רמון להפנינג מיוחד שארגנה החברה להגנת הטבע בשנת 2010 בשיתוף תושבי המקום, וממנו יצאה קריאה לרשויות להגן על הערכים הייחודיים של המקום. החברה להגנת הטבע בשיתוף תושבי המקום תיערך להגיש התנגדות לתכנית עם הפקדתה להתנגדויות הציבור.

108.

אורון-צין – תכנית כרייה ב"ארץ בראשית"

האיום: בעקבות המאבק לשימור השטחים הפתוחים באזור מפעלי ייצור הפוספטים באזור אורון-צין בנגב בבעלות חברת "רותם אמפרט" וסביב קידום התכנית לכריית פוספטים בשדה הכרייה "חצבה מערב", התחזקה ההכרה בצורך לשמר את השטחים הפתוחים בנגב כשטחי "ארץ בראשית". אזורים אלה הם בעלי חשיבות נופית שבמשך דורות רבים יד אדם לא נגעה בהם.

109.

ים המלח – תעלת הימים

האיום: ים המלח-נכס טבע, נוף ומורשת בינלאומי, המועמד להכרזה כאתר מורשת עולמית על ידי אונסק"ו, ארגון החינוך, המדע והתרבות של האו"ם, הולך וגווץ. מפלס ים המלח יורד בהתמדה מזה 40 שנה כתוצאה משימוש שעושות מדינות האזור במים שהגיעו אליו בעבר, בעיקר דרך נהר הירדן. ים המלח סובל מגרעון של כ-800 מיליון מטרים מעוקבים (מ"ק) מים בכל שנה. 250 מיליון מ"ק נשאבים על ידי מפעלי ים המלח בישראל ובירדן והשאר נשאבים לאורך הירדן. המשמעות היא שכ-94% מהמים שהעניק הטבע לים המלח נגרעים על ידי פעילות האדם. כתוצאה מכך מפלס הים יורד בשנים האחרונות בשיעור של למעלה ממטר אחד בכל שנה. מעבר לפגיעה הנופית, גורמת ירידת המפלס לנזקים בהיקף ניכר לסביבת ים המלח.

ים המלח. צילום: כיתרי מעוז

מזה מספר שנים עומדת על הפרק תכנית המתיימרת להציל את ים המלח. זוהי תכנית "מובל השלום", המקודמת על ידי הבנק העולמי. על פי תכנית זו יישאבו כשני מיליארד קוב מים ממפרץ אילת/עקבה ויוזרמו צפונה, דרך עמק הערבה לים המלח בתעלה ובצינור אשר ייבנו ברובם בתחום ממלכת ירדן. בטרם יוזרמו המים לים המלח, הם יותפלו כדי לייצר מי שתייה, בעיקר עבור ממלכת ירדן. מי המלח המרוכזים (כתוצאה של תהליך ההתפלה) יוזרמו לים המלח. מדובר בתכנית שאפתנית בקנה מידה עולמי, בעלת פוטנציאל להשפעות דרמטיות על אזור מדברי רגיש ביותר. קשה מאוד להעריך מה תהיינה ההשלכות הסביבתיות של פעולות אלה הכוללות שאיבת נפחי מים גדולים ממפרץ אילת, הובלת מי ים בערבה שהוא אזור בעל רגישות סיסמית גבוהה ושינוי ההרכב הכימי של ים המלח כתוצאה מעירוב מי ים סוף עם מי ים המלח.

הבנק העולמי החל במחצית שנת 2008 לבצע בדיקה טכנית-כלכלית-סביבתית לפרויקט זה, בלי לבחון חלופות אפשריות אחרות להצלת ים המלח, כגון הזרמת מים מהכינרת דרך נהר הירדן לים המלח. בעקבות השגותיהם של הארגונים הסביבתיים על איכות הבחינות הסביבתיות הנערכות למיזם, נערך מכרז בינלאומי חדש.

בסוף שנת 2011 נודע כי בעתיד הקרוב צפוי להתפרסם מחקר של הבנק העולמי, שבוצע במסגרת בדיקת ההיתכנות

שנערכת לפרויקט. הממצאים תומכים בעמדת החברה להגנת הטבע משום שמדובר בפרויקט חסר תקדים, שיש לבצעו בזהירות רבה והשפעותיו על הים וסביבתו קשות לחיזוי.

בחוֹדש יולי 2012 הודיעו נציגי הבנק העולמי כי כל הצדדים המעורבים בפרויקט הסירו את הסתייגותם ואישרו בכתב את הסכמתם לתוצאות המחקרים, לפיהם פרויקט תעלת הימים הינו בעל היתכנות כלכלית, הנדסית וסביבתית.

על פי המתווה המתגבש של הפיילוט, ישאבו מים סוף כ-200 מיליון מ"ק. מהם 100 מיליון יוזרמו למפעל התפלה בעקבה והיתר יוזרם בצינור לים המלח.

בהמשך התהליך יפורסמו המחקרים שביצע הבנק העולמי בעברית ובערבית. לאחר מכן, ניתן יהיה להגיש התנגדויות באופן רשמי לפיילוט זה.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע פועלת כחלק מקואליציית ארגוני סביבה, שמטרתה לשמר את ים המלח כחלק מאזור השבר הסורי אפריקאי שבתחום ישראל. מדובר במרחב של ערכי טבע ייחודיים: מפרץ אילת, הערבה, ים המלח, עמק הירדן, הכינרת, בקעת החולה והחרמון.

החברה להגנת הטבע מטילה ספק ביכולתה של הבדיקה הנערכת על ידי הבנק העולמי להפיג את כל החששות מפני ההשלכות הסביבתיות של הפרויקט. זאת בשל ריבוי מרכיבי אי הוודאות הכלולים בו. החברה להגנת הטבע גורסת שלמרות הדחיפות הרבה בטיפול בים המלח, יש להיזהר מפיתרון של בעיה אחת על ידי יצירה של בעיה אחרת. החברה להגנת הטבע, כחלק מקואליציית ארגוני הסביבה, דורשת מהבנק העולמי לערוך בחינה מקיפה גם לחלופה הצפונית, המציעה אספקת מים לים המלח מהירדן, בדומה למצב הטבעי בעבר.

110.

ים המלח – ברכה מס' 6 של מפעלי ים המלח

האיום: תכנית מתאר מקומית הוגשה על ידי "מפעלי ים המלח" מקבוצת "כימיקלים לישראל" לוועדה המחוזית. מטרתה הקמת ברכה 6, אשר לטענתם נחוצה להגדלת התפוקה. תכנית זו כוללת הגדלת כמות השאיבה של מי הים ושל שטחי האידוי באמצעות הקמת ברכת אידוי נוספת, בשטח של כ-16 קמ"ר מצפון לברכה 5. הברכה מיועדת להגדיל את כושר הייצור בשיעור של כ-10%. הברכה תגרום לירידת המפלס בעוד 2% לשנה. הגברת שאיבת המים תאיץ את תהליך ירידת המפלס ואת נסיגת קו החוף באגן הצפוני. לתכנית זו צפויות השפעות סביבתיות שליליות כגון: דרישה לכמויות גדולות של חומרי כרייה וחציבה להקמת סוללות הברכה וירידת המפלס.

עמדת החברה להגנת הטבע: במצב של חוסר ודאות תכנוני יש למנוע החמרה של התופעות הפיזיות בים המלח. ים המלח הוא בעל ערך טבע ונוף לאומי רב. הבעיות הסביבתיות

היישובים לפי תכניות המתאר השונות מאידך גיסא. איזון זה יוכל להישמר רק כתוצאה מתכנון מושכל ומאינטרסים משותפים לגופי שמירת הטבע ולתושבי כיכר סדום. רק הכרזה על שמורת טבע במלחת סדום תאפשר את קיומה של המערכת הטבעית והייחודית של המלחה, ובמיוחד את קיומה של אוכלוסיית התחמס הנובי.

תחמס נובי. צילום: יואב פרלמן

החברה להגנת הטבע תפעל במסגרת ועדת ההיגוי למען הכנת התכנית לכיכר סדום. זאת כדי להטמיע בהליך התכנון שטחים ערכיים המשמשים בתי גידול ייחודיים לשימור. כמו כן, החברה להגנת הטבע ערכה בשנה האחרונה סיורים ופעילויות ציבוריות להכרת ערכי הטבע הייחודיים באזור.

112.

הנגב והערבה - הרחבת שטחי העיבוד החקלאי בשטחים פתוחים רגישים

האיום: משנת 2004 מוביל משרד החקלאות פיתוח חקלאי מהלך רחב היקף במרחבי הנגב והערבה להרחבת שטחי העיבוד החקלאי ביותר מ-100,000 דונם. שטחים אלה כוללים גם שמורות טבע במספר תכניות מתאר ארציות (תמ"א 8, תכנית המתאר הארצית לשמורות טבע וגנים לאומיים, ותמ"א 35, תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור). זהו ללא ספק אחד האיומים החריפים ביותר על המערכות הטבעיות בישראל.

פיתוח זה, תוצאה של הליכים הנערכים במסגרת ועדות פנימיות של משרד החקלאות וללא שיתוף הציבור בתהליך טרם קבלת החלטה, מאיים על שטחים פתוחים טבעיים ואיכותיים בעלי חשיבות נופית ואקולוגית רבה. הפיתוח הזה עלול להרוס בתי גידול ייחודיים עתירי ערכי טבע מוגנים. כבר כיום ידוע בוודאות, ממידע של רשות הטבע והגנים וממספר מדענים חשובים, כי תהליכי פיתוח חקלאי אלה מאיימים על בתי הגידול הבאים: שטחי עין עופרים ("קול אמריקה") בצפון הערבה ושטחי "חולות עגור", "חולות חלוצה" ו"פארק הלס" במערב הנגב.

הפיתוח החקלאי זוחל אל עבר שטחים פתוחים ערכיים ובהם בתי גידול ייחודיים ללא יד מכוונת וללא ראייה תכנונית-

האדירות סביבו קשורות באופן ישיר לירידת המפלס. כל תכנון עתידי שכרוך בהגדלת שאיבת המים מהאגן הצפוני (שהוא גוף המים הטבעי היחידי שנותר בים המלח) על חשבון תוספת מים לאגן הדרומי (שהוא שטח של ברכות אידוי תעשייתיות) יגרום לפגיעה בים המלח ובסביבתו.

כל החלטה בעניין עתיד אזור ים המלח מחייבת תהליך מבוקר של קבלת החלטות, ברמת המועצה הארצית לתכנון ולבנייה. כמו כן יש להתייעץ עם הרשויות הנוגעות לעניין ולא לקדם תכנית מתאר מקומית נקודתית ללא ראייה כוללת. עתיד ברכה 6 חייב להיות חלק מראייה לאומית וסביבתית כוללת של תכנון ארוך טווח לים המלח ולסביבתו.

ים המלח. צילום: כיתרי מעוז

111.

כיכר סדום - מלחת סדום

האיום: מלחת סדום היא בית גידול ייחודי ונדיר בישראל. בעקבות הפיתוח החקלאי המואץ בעשורים האחרונים, צומצמו מאוד שטחי המלחה לאורך הבקע מדרום לים המלח. במלחת סדום יש כיום שטח רחב של מלחה, שחלקה הגדול נשמר עד היום בעיקר בגלל חשש ממוקשים.

בבית גידול זה מתקיימת מערכת אקולוגית ייחודית, הכוללת מינים רבים של חולייתנים הנמצאים בסכנת הכחדה. הבולט שביניהם הוא התחמס הנובי, עוף לילה אוכל חרקים, שתת-המין המקומי שלו הוא כמעט אנדמי לישראל. מלחת סדום היא המקום האחרון בישראל בו נותרו זוגות ספורים של מין זה. האזור עשיר גם במגוון מיני עטלפים: במלחה נמצאו 16 מיני עטלפים, מתוכם 14 המוגדרים בסכנת הכחדה.

בשנת 2011 קודמה תכנית מתאר כוללת ליישובי כיכר סדום ("נאות הכיכר" ו"עין תמר"), נדונה בוועדה המחוזית והוחלט להפקידה בתנאים. חרף ייחודו של השטח, מהלך זה לא כלל התייחסות נאותה לערכי הטבע בכיכר סדום.

עמדת החברה להגנת הטבע: עקב כוונות החקלאים לפנות את השטחים הממוקשים ולעבדם נוצר איום מדי על המשך קיומה של המערכת הטבעית בשטח. יש למצוא פתרון שיבטיח מחד גיסא את קיום המערכת האקולוגית המאפיינת את מלחת סדום, ושיאפשר את התפתחותם של

113.

חולות סמר – כריית חול

האיום: חולות סמר הם דיונות החול האחרונות שנותרו בערבה הדרומית. רוב החולות בדרום הערבה יושרו לצרכי חקלאות (גידולי שדה ותמרים), וחלקם נכרו לצרכי סלילה ובנייה באילת. בחולות סמר מתקיים עולם שלם של צומח, חי ונוף. המים האצורים בחולות ומצע הקרקע המאוורר מאפשרים צמיחת שיחים המשמשים מזון (בעיקר זרעים) לבעלי חיים ואפשרות להתחפר בחול ולהימלט מחום המדבר למחילות קרירות. כך נוצר בחולות עולם חי וצומח עשיר, מגוון ומיוחד במינו.

חולות סמר הם משאב טבע ייחודי ויקר המציאות, אשר יש לפעול מיידית לשימור המגוון הביולוגי שלו, ולניצול לחינוך ולתיירות.

מפגינים בחולות סמר. צילום: דב גרינבלט

בחודשים האחרונים של שנת 2008 התפרסם מכרז חדש לכרייה בחולות סמר, במקומות בהם טרם התבצעה בעבר כרייה. משמעות הכרייה פגיעה נוספת בשטחי טבע ייחודיים ונדירים. באזור זה קיימים כבר שטחים שנפגעו בעבר על ידי כרייה. ועדות מקצועיות שונות הטילו על מנהל מקרקעי ישראל לבדוק האם ניתן להמשיך ולנצל את החולות באתרים המופרים ואף להעמיק בהם את הכרייה, במקום לפנות לפיתוח למקורות חדשים. דבר זה לא נעשה עד עתה. במהלך שנת 2009 נדחתה העתירה שהוגשה על ידי עמותת "אדם, טבע ודין" כנגד כריית חולות סמר. הוועדה המחוזית חידשה את החלטתה בנושא תנאי הכרייה באתר. במהלך שנת 2010 הגישה עמותת "אדם טבע ודין" יחד עם תושבי האזור עתירה לבית המשפט העליון. דיון בעתירה התקיים בתחילת 2011 והעתירה נדחתה. במאי 2011 75 מדענים מתחום האקולוגיה והסביבה והתכנון קראו למנוע את הכרייה במשאב הטבע הייחודי הזה בחלקו האחרון, שלא נפגע עדיין כתוצאה מפיתוח. עתירה נוספת הוגשה מטעם גורמים אלה במטרה לבחון שנית האם ניתן לצמצם את היקפי הכרייה באתר. בסוף שנת 2011 התקיימה הידברות עם מנהל מקרקעי ישראל במטרה להגיע לפשרה מוסכמת. הליך ההידברות לא צלח ובחודש דצמבר 2011 עלו דחפורים על חולות סמר והחלו בעבודות הכרייה. בימים אלו מקדמת חברת "אבן סיד" חלופה להפקת חול

מרחבית רחבה הכוללת גם שיקולים אקולוגיים ונופיים. אף על פי כן קיבלה הממשלה בשנת 2010 כמה החלטות שקידמו את הרחבת שטחי העיבוד החקלאי באזורים רגישים בנגב ובערבה.

במסגרת התכנית הרב שנתית של הרשות לפינוי מוקשים במשרד הביטחון, החל במחצית חודש אוקטובר 2012 מתבצע פינוי נוסף של מוקשים בערבה. השטח החדש כולל 1360 דונם לאורך נחל הערבה עד ים המלח, סמוך לגדר המערכת. עלות הפינוי בשטח זה עומדת על כ-13 מיליון ₪. התכנית מקודמת ע"י משרד החקלאות ופיתוח הכפר לטובת הסבתם של השטחים לחקלאות והרחבת ההתיישבות. צוותים של משרד הביטחון וקבלנים מבצעים את עבודות פינוי המוקשים על ידי בכלים כבדים שמשאירים אחריהם שטח סטרילי. הפינוי צפוי להימשך כחצי שנה ואחריו יתחיל שלב ב', במסגרתו יפנו עוד מאות דונמים באזור. השטחים יוסבו למטרות חקלאיות, הרחבת ההתיישבות באזור והקמת יחידות דיור. חלקם יועברו לשימור בניהולה של רשות הטבע והגנים.

בנוסף, בעקבות החלטת הממשלה לפני כשנתיים הוקמה בשנה שעברה ועדה בין-משרדית לבחינת מדיניות הקרקע החקלאית בישראל, בראשותו של מנכ"ל משרד המשפטים ("ועדת רוטקופף"). בוועדה לא השתתף נציג המשרד להגנת הסביבה חרף ההשלכות הסביבתיות הרבות של נושא מדיניות הקרקע החקלאית. השר להגנת הסביבה ביקש בשנת 2011 להרחיב את הרכב הוועדה ולשתף בה את נציג משרדו, אך שרת החקלאות סירבה להיענות לבקשתו. החברה להגנת הטבע הגישה לוועדת רוטקופף פנייה להצגת עמדתה בפניה. בחודש ספטמבר 2011 החברה להגנת הטבע הציגה את עמדתה בפני הוועדה וטרם פורסמו המלצותיה.

עמדת החברה להגנת הטבע: על משרד החקלאות היוזם את המהלך, מנהל מקרקעי ישראל ומוסדות התכנון לגלות אחריות סביבתית ולהבטיח כי שטחים פתוחים איכותיים עשירים בערכי טבע ונוף יישארו במצבם הנוכחי למען הדור הנוכחי ולמען הדורות הבאים. יש להורות על הכנת סקר מקיף, שיציב על השטחים הרגישים מבחינה סביבתית, ועל השטחים שבהם ניתן לפתח חקלאות מבלי לפגוע בסביבה. משרד החקלאות הכין במהלך שנת 2008 עבודה בתגובה לעמדת החברה להגנת הטבע, ובסופה אישר את מהלכי הפיתוח המתוכננים. מהלך ההידברות עם משרד החקלאות ועם רשות הטבע והגנים נמשך כדי להבטיח כי שטחים פתוחים איכותיים עשירים בערכי טבע ונוף יישארו במצבם הנוכחי למענו ולמען הדורות הבאים.

החברה להגנת הטבע מחייבת את שילובם של שיקולים סביבתיים כבר בבסיס תהליך הקצאת הקרקעות החקלאיות. יש לאתר (על בסיס סקר נופי-סביבתי) שטחים אשר ערכיותם נמוכה ובהם ניתן לפתח חקלאות. לעומתם, יש לשמר את השטחים בעלי הערכיות הגבוהה, ובהם יש למנוע לחלוטין פיתוח חקלאי. מרכז הצפרות פרסם בחודש אוקטובר 2010 את סקר "אטלס הציפורים בערבה", המהווה בסיס רחב למידע אקולוגי רב. את המידע הזה ראוי לשלב בתהליכי קבלת ההחלטות בכל הנוגע לפיתוח בערבה.

בשטח המוגדר כ"אתר תיירות ונופש בקעת תמנע" מהווה פגיעה בשטח ייחודי. התכנית אושרה על ידי הוועדה המחוזית בשנת 1995. החברה להגנת הטבע התנגדה להקמת מתחם המלון בטענה שמדובר בשטח פתוח ורגיש, ואת עיקר הפיתוח יש לכוון לתוך היישובים או בצמוד להם תוך שמירה על רצף של שטחים פתוחים. בעקבות עתירה של אדם טבע ודין נפתח ההליך התכנוני מחדש, ולאחר הליך ממושך של בחינת חלופות אושרה, שוב, החלופה המקורית, במיקום הפוגעני ביותר. כנגד חלופה זו הוגש ערר משותף של החברה להגנת הטבע והמשרד להגנת הסביבה. ההחלטה בערר היתה שהטענות בעניין המיקום יידונו במסגרת המשך הדיונים על התכנית המפורטת למלון (היקף ופרטי הבנייה), ועל כן עדיין לא מדובר בסוף פסוק והמילה האחרונה בעניין מיקום המלון טרם נאמרה.

בקעת תמנע. צילום: לביא ארצי

עמדת החברה להגנת הטבע: על מוסדות התכנון לשלול דפוס פיתוח בזבזני במשאב הקרקע ולדחות יזמות מסוג זה. על המלונאות בנגב לתרום לפיתוח היישובים הקיימים. התכנית נדונה לפני למעלה משלוש שנים בוועדה המקומית חבל אילות לצורך מתן היתרי בנייה למלון, ועוררה התנגדות ציבורית עזה. החברה להגנת הטבע הציעה מספר חלופות, אשר נבחנו בוועדה שמונתה על ידי השדולה הסביבתית בכנסת. הוועדה מצאה כי ישנה חלופה עדיפה על פני זו שהוצעה. חלופה זו היא הזדמנות מצוינת לקדם את התיירות המדברית, וזאת תוך פגיעה מינימלית בבקעת ססגון. עמותת "אדם טבע ודין" הגישה עתירה לבית המשפט כנגד התכנית, וזה פסק שיש להשיב את התכנית לדיון חוזר בוועדה המחוזית. במהלך שנת 2009 התקיים דיון חוזר בתכנית בוועדה המחוזית והוחלט לערוך בחינת חלופות לאתר, שתכלול גם את חלופת האפס – אי הקמת מלון בבקעת ססגון. בחודש דצמבר 2010 הוגש המסמך הסביבתי לוועדה המחוזית. עורכי המסמך ערכו בדיקות על פי 16 פרמטרים סביבתיים נופיים שונים. תוצאות הבחינה הוכיחו באופן מובהק כי האתר המתאים ביותר להקמת המלון הוא בחלופת המבואה הדרומית. הצוות שערך את המסמך הסביבתי התריע כי בכל הנוגע להיבטים הנופים והסביבתיים, תהיה זו טעות חמורה להמשיך בהליך אישורה של התכנית באתר המקורי בבקעת ססגון. עוד גרס הצוות

לייצור בטון ממחצבות קיימות באילת. מנהל מקרקעי ישראל עורך בדיקות לאתר חדש במקום בעל רגישות סביבתית נמוכה. חשוב להדגיש כי חול המחצבה שבעבר יכול לשמש רק לייצור אספלט ולטיט בשל איכותו הירודה, יכול כיום, לאחר שינוי התקנים והתקדמות טכנולוגית המאפשרת תהליך של עיבוד, לשמש גם לייצור בטון. המגמות בצריכת החול לבנייה הושפעו מאוד בשנים האחרונות מהתקנים שקבעו שימוש בחול בתהליכי הבנייה. לפני מספר שנים הוקלו התקנים והותר השימוש בחול מחצבה כתחליף מלא או חלקי לחול הטבעי בתהליך הייצור של בטון.

עמדת החברה להגנת הטבע: בחודש אוקטובר 2011 מאות מתושבי אילת והערבה ופעילי סביבה, ביניהם נציגים של החברה להגנת הטבע, הפגינו באזור חולות סמר כנגד כוונות הכרייה המתוכננות ביזמת מנהל מקרקעי ישראל. השר להגנת הסביבה, ראש העיר אילת, ראש המועצה האזורית חבל אילות והגופים הסביבתיים, עושים לאחרונה מאמצים לשכנע את שר הבינוי והשיכון הממונה על פעילות מנהל מקרקעי ישראל לפצות את הקבלן שזכה במכרז ולהכריז על הדיונה כשמורת טבע. טענת החברה להגנת הטבע היא כי באזור אילת יש מספר מקורות חלופיים, שמהם אפשר להפיק חול בכמויות הנדרשות לענף הבנייה, ובכך לחסוך את הפגיעה בדיונה. דיון בעתירת עמותת "אדם טבע ודין" ושל תושבי האזור צפוי התקיים בתחילת שנת 2012, העתירה נדחתה. החברה להגנת הטבע תמשיך ותתנגד למימושן של תכניות כריית החול באתר ייחודי ונדיר זה.

114.

בקעת תמנע – הקמת אתר תיירות ונופש

האיום: בשנים האחרונות מתוכננות בנגב מספר יזמות פיתוח, ובראשן משרד התיירות ומנהל מקרקעי ישראל. תכניות אלה כוללות מוקדי תיירות ומלונאות מדבר בשטחים הפתוחים מחוץ לתחום היישובים הקיימים בנגב ובצפיפות בינוי נמוכה מאוד. דוגמה לכך במגזר הכפרי הוא המלון בבקעת ססגון בתמנע, שנמצא בתחום המועצה האזורית חבל אילות.

יזמות אלה, המאפשרות מוקדי פיתוח חדשים בשטחים הפתוחים והפיתוח הנלווה להם (קווי תשתית, דרכי גישה ועוד) מקודמות תוך צמצום מתמיד בהיקף השטחים הפתוחים, קיטוע רציפותם, פגיעה בנוף הפתוח והרס של בתי גידול רגישים. יזמות פיתוח תיירותי אלה מאיימות לפגוע ברצף השטחים הפתוחים ובשימור יחידות שטח גדולות ואיכותיות בנופי בראשית מדבריים. הן עלולות לפגוע גם בכוח המשיכה התיירותי של חבל ארץ זה בעתיד. נוסף לכך, פיתוח מסוג זה עלול למנוע מן המטיילים לנוע בחופשיות בשטחים הפתוחים ובמרחבי הנגב. התכנית להקמת המלון בבקעת תמנע בין בקעת ססגון להר מכרות

(הנמל הקיים או נמל התעלה). מתסקיר הפרויקט, ברור שנקודת סיומו הינה נמל אילת ולא תחנת נוסעים באזור שדה התעופה הקיים, שם מסתיים הקו הכחול של תכנית הרכבת. למרות זאת, עד היום לא נבחנו תרחישי החיבור לנקודות הסיום של הפרויקט.

כל אחד מהתרחישים חייב בבדיקה כלכלית, הנדסית וסביבתית מקיפה.

החברה להגנת הטבע סבורה שקידום פרויקט הרכבת לאילת מבלי שנקודת הקצה שלו – נמל אילת – ברורה, מוסכמת ומתוכננת כראוי אינו סביר מבחינה כלכלית וסביבתית. בנסיבות אלה, אין כל מקום לבהילות הלא ברורה של קידום פרויקט הרכבת. להיפך – יש להקפיד את קידום הפרויקט, ולקיים הליך חשיבה מושכל, מקיף ואסטרטגי, הלוקח בחשבון את מלוא השלכות הפרויקט ואינו מתעלם מהיבטים קריטיים הכרוכים בקידומו.

יש לבחון שוב את הצורך במסילת הרכבת בקטע דימונה-אילת, ולערוך בחינה סביבתית, תחבורתית וכלכלית. המחיר הסביבתי והכלכלי הגבוה של פרויקט הרכבת מחייב הסכמה רחבה אודות סדר העדיפויות הלאומי. החברה להגנת הטבע קוראת לממשלה לחזק את הנגישות המסילתית בין היישובים במטרופולין באר שבע, ולמנוע את הפגיעה הסביבתית הקשה בקטע דימונה-אילת.

שועל חולות. צילום: בני שלמון

116.

אילת – שכונת רמת בגין

האיום: למערב אילת מתוכננת כיום תכנית לשכונת מגורים יוקרתית. התכנית פורשת מספר קטן של כ-200 יחידות דיור על שטח של כ-919 דונם, ב-5 ערוצים מבודדים זה מזה, החודרים לתוך שולי הר שחמון הבנוי מסלע גרניט מגמטי ייחודי להרי אילת. שטח ייחודי זה הינו "אזור שולי הרים", שהוא אזור מעבר מסביבה בנויה לסביבה טבעית. לאזורים אלה תפקיד חשוב ביצירת הקשר שבין העיר לסביבתה. לרציפות זו חשיבות רבה הן לחי ולצומח הטבעי והן לתושבי העיר, והיא מבטיחה גישה חופשית אל הסביבה ההררית-מדברית.

כי בחירה בחלופת המבואה הדרומית תאזן בין האינטרסים הנופיים-סביבתיים השונים, ותאפשר הקמת פרויקט תיירותי במינימום פגיעה בנוף ובסביבה. בחודש יוני 2011 יצאה הוועדה המחוזית לסיור באתר התכנית כדי להתרשם מהחלופות ולקבל הסברים ממחברי המסמך הסביבתי.

לאחר מכן, בחודש אוקטובר 2011 הגיש משרד התיירות מסמך התייחסות שבו הוא תומך בקידום המלון בעמק ססגון. הוועדה המחוזית התכנסה בחודש נובמבר 2011 והחליטה לאשר את החלופה בעמק ססגון במתכונת מצומצמת מזו של התכנית המקורית.

החברה להגנת הטבע הגישה השנה ערר על החלטה זו של הוועדה המחוזית לוועדת המשנה לערים של המועצה הארצית לתכנון ולבנייה. ועדת המשנה לערים החליטה לדחות את הערר על הסף בהיותו מוקדם מידי, משום שסברה כי אין עדיין החלטה סופית בנוגע לתכנית. החברה להגנת הטבע תמשיך ללוות את ההליך התכנוני ולהשפיע עליו. כמו כן היא תמשיך לתמוך במאבק הציבורי אותו מובילים תושבי המקום עד להעתקתו הסופית של המיזם התיירותי לחלופה התכנונית הטובה ביותר.

115.

קטע דימונה אילת – רכבת

האיום: בשנת 2011 התקבלה החלטת ממשלה לקידום פרויקט הרכבת באר שבע-אילת. בהחלטת הממשלה נקבע כי זמן הנסיעה הכולל מתל אביב לאילת יהיה כשעתיים וחצי. התכנון המפורט של קטע קו רכבת זה נערך במסגרת הוועדה המחוזית מחוז דרום. תוואי המסילה מבאר שבע עד אילת הוא באורך של כ-260 ק"מ, מתוכם 98 ק"מ בתוואי מסילה קיימת ו-173 ק"מ במסילה חדשה ממישור ימין עד אילת.

רוב תוואי המסילה המתוכנן עובר בשטחים פתוחים ובמרחבי טיול בעלי רגישות סביבתית-נופית גבוהה. שוכנות בהם שמורות טבע הכוללות ערכי טבע ונוף ייחודיים, אתרי עתיקות וערוצי נחלים. בגלל הפרשי הגבהים והטופוגרפיה, מתוכננת המסילה לעבור על גבי סוללות, גשרים ומנהרות שיגרמו נזק נופי – סביבתי עצום בחבל נופי "ארץ בראשית", בלב התכנית לשימור ארץ המכתשים.

בימים אלה התכנית נידונה בוועדה המחוזית דרום. תסקיר ההשפעה על הסביבה טרם הושלם ועוד לא נבחר תוואי מוסכם לרכבת.

עמדת החברה להגנת הטבע: ראוי לבחון עוד לפני התכנון המפורט חלופות תחבורתיות אפשריות אחרות, שיתרמו לנגישות טובה יותר ליישובים בפריפריה ויעזרו לחיזוקם. יש לשקול את שדרוג והרחבת הכבישים בדרום (כביש 90, כביש 25 וכביש 40) בנתיבים נפרדים למשאיות ולכלי רכב פרטיים ב-4 מסלולים ופיתרונות נוספים.

לאור קידומו המואץ של פרויקט הרכבת לאילת, פנתה החברה להגנת הטבע למנכ"ל המשרדים הרלוונטיים לבחינת הזיקה בין פרויקט הרכבת לאילת לבין הנמל באילת

מתאר לחופי אילת, שקבעה שלא יהיה פיתוח מלונאי בחוף הדרומי. במהלך המחצית השנייה של שנת 2009 בעת הבאת התכנית לאישור הממשלה, כמקובל בתכניות מתאר ארציות, הגיש השר להגנת הסביבה ערר ביחס לשינוי התכנית – ערר אשר יידון במליאת הממשלה. הדיון בערר טרם התקיים.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע סבורה כי ניתן היה לאשר את התכנית במסגרת המבנה הקיים ולהתיר שימושי מלונאות, ללא כל תוספת של זכויות בנייה נוספות. המועצה הארצית העדיפה אינטרס צר של יזמות פרטית על פני אינטרס רחב המבטא את טובת כלל הציבור. החברה להגנת הטבע סבורה כי חופי אילת הם נכס לאומי וראוי שכל הוועדות, ובראשן המועצה הארצית, תתייחסנה ליוזמות פיתוח בחופים בהתאם. שונית האלמוגים נמצאת בסכנה מתמדת בעקבות הפיתוח המסיבי באזור אילת וכל תוספת של בנייה מלונאית בחוף הדרומי עלולה להיות הרסנית לגביה. החברה להגנת הטבע הגישה התנגדות לתכנית המפורטת, בתמיכת חוות דעת מקצועית בגין הפגיעה העולה להיגרם לשונית האלמוגים לו יוקם המלון. ההתנגדות טרם נדונה.

עמדת החברה להגנת הטבע: אישור התכנית יפגע פגיעה נופית קשה בקו המגע בין האזור הבנוי של העיר להר שחמון, תוך פריצת הכלל שקבעה בעבר עיריית אילת: לבנות על מניפות הסחף בשולי הנחלים ולא לפגוע בהרי הגרניט. גם עולם החי והצומח הכולל עצי שיטה, בעלי חיים (יעלים וחרדוני-צב) החיים בהר שחמון ובנחלים שבתוכו ייפגעו אם התכנית תצא אל הפועל. התכנית גם תמנע מתושבי העיר שימוש יומימי בשטח הטבעי מסביב לפעילות פנאי. החברה להגנת הטבע מתכננת מאבק ציבורי גדול בשיתוף תושבי אילת מיד לאחר שתכנית זו תופקד להתנגדויות הציבור.

הרי אילת. צילום: החברה להגנת הטבע

118. אילת – מתחם נחל שלמה בחוף הדרומי

האיום: תכנית "מתחם נחל שלמה" מפרטת ומרחיבה את השימושים המותרים במתחם מספר 5 בתכנית המתאר הארצית לחופי אילת (תמ"א 13). התכנית שהוגשה לוועדה המחוזית אינה מתחשבת בעקרונות תמ"א 13 ואינה מיעדת את נחל שלמה לאזור נוף פתוח. התכנית מוסיפה שטחים למסעדות ולשטחי מסחר בהיקפים גדולים ובזבזניים וכן שטחי בינוי למלונאות ונופש במקום "אטרקציות תיירותיות".

עמדת החברה להגנת הטבע: תכנית המתאר הארצית לחופי אילת קבעה בין שאר מטרותיה לתכנן את רצועת החוף והמים של מפרץ אילת, תוך שמירה על תכונותיהם הטבעיות והייחודיות לטובת כלל הציבור. תכנית "מתחם נחל שלמה" ראוי שתחוייב לשמור על ייחודו ואופיו המדברי של החוף הדרומי. החברה להגנת הטבע תיאבק על שימור אופיו המדברי של החוף הדרומי של מפרץ אילת, ותפעל במסגרת התכנון לדחיית יזמות פיתוח החורגות מהקבוע בתמ"א 13 לחופי אילת. עמדת החברה להגנת הטבע היא כי יש לכוון תחילה את הפיתוח המלונאי והמסחרי לשטחים המיועדים לכך בחוף הצפוני ולאזור שדה התעופה הקיים של העיר, לאחר שזה יפונה למקומו החדש בתמנע.

117. אילת – מלונאות בחוף אלמוג

האיום: יזמה להקמת מלון חדש בן 8 קומות ו-160 חדרים בחוף אלמוג באילת, על שטח של 12 דונם, מקודמת בשנתיים האחרונות במסגרת התכנון. מטרות התכנית היא שינוי יעוד הקרקע משטח מיוחד לתיירות לשטח למלונאות וחזית מסחרית ותוספת זכויות בנייה. התכנית מציעה להוסיף על המבנה הקיים 6 קומות ולהפכו למלון בן 160 חדרים, בנוסף לתוספת שטחי מסחר בהיקף של כ-2,500 מ"ר. מיקום המלון בחוף הדרומי של אילת, מול המצפה התת ימי ובצמוד למלון אורכידאה הקיים, מצוי באזור רגיש מאוד מבחינת הסביבה הימית. במקום קיים היום מרכז מסחרי נטוש בן שתי קומות, אשר איננו מתפקד בפועל כבר מספר שנים.

המועצה הארצית לתכנון ובנייה העבירה את התכנית להערות הוועדות המחוזיות בשנת 2008. לצורך קידום יזמת המלונאות, המועצה הארצית המליצה לשנות סעיף בתמ"א 13 (תכנית המתאר הארצית לחופים), האוסר תוספות של בנייה במקום. זאת בניגוד מוחלט למדיניותה, לפיה חלקו הדרומי של חוף אילת צריך להישמר כאזור פיתוח מינורי ומוגבל, בשונה מהחוף הצפוני המתאים לפיתוח אינטנסיבי. מדיניות זו נקבעה לפני מספר שנים במסגרת תכנית המתאר הארצית שגובשה לחופי אילת. המועצה הארצית אישרה, לצורך אישור תכנית נקודתית, פריצת מסגרת של תכנית

119.

רמת יותם – טורבינות רוח

האיום: תכנית הממוקמת בין המתקנים של חברת "קו צינור אילת אשקלון בע"מ" (קצא"א) (הברכות), בשטח של 2156 דונם. התכנית מציעה 15 טורבינות בגובה 100 מ' עם רוטור בקוטר של 50 מ'. ההספק המותקן המוצע של החווה הוא 50 מגה וואט.

הרי אילת בכלל ורמת יותם בפרט ידועים כאחד משני אתרי הנדידה החשובים והעמוסים בעולם. כ-2 מיליון עופות דורסים חולפים בכל אביב באזור זה ותקופת הנדידה באילת ארוכה מאד ונמשכת 8 חודשים בשנה. באזור חולפים עשרות אלפי עיטי ערב, מין שעתידי העולמי מצוי בסכנה. הקמתה של חוות טורבינות בליבו של אחד מצירי הנדידה החשובים בעולם מהווה סיכון לאוכלוסיות עולמיות של עופות דורסים המצויים בסיכון עולמי.

עם התקדמות טכנולוגיית הרוח בעולם, מחקרים שונים מצביעים על השפעות של חוות רוח של טורבינות רוח גדולות (אך לא רק) על בעלי כנף שונים, לרבות ציפורים ועטלפים. המחקרים מציינים כי ההשפעות השליליות על ציפורים הן מגוונות, והינן תלויות מיקום, מינים ועונה. המחקר נוהג לקבץ את טווח ההשפעות למספר נושאים: הפרעה הגורמת להתקה או הדרה, לרבות מחסומים של תנועה; תמותה הנגרמת על ידי התנגשות ואובדן או נזק לבתי גידול הנגרמים בגלל טורבינות הרוח או תשתיות נלוות.

רמת יותם. צילום: דורון ניסים

במספר חוות מופעלים תצפיתנים ומכשירי מכ"ם שנועדו להתריע מפני התקרבות להקות ציפורים לאזור הטורבינות. דרושים מחקרים נוספים כדי ללמוד יותר על היחס בין מיקום חוות הרוח לבין פוטנציאל ההשפעה שלהן על בעלי הכנף.

ישראל משמשת עקב מיקומה בין 3 יבשות, צומת מעבר עולמי מרכזי למינים רבים של ציפורים. עושר מיני הציפורים ביחס לשטחה של ישראל גדול מאוד, וצפיפות המינים בה רבה. הגורמים המשפיעים על מגוון מיני העופות בישראל הם: צירי נדידה, מגוון של אזורים ביו-גיאוגרפיים ועושר במקומות מחיה. בעונת הנדידה חולפות מעל ישראל כ-500

מיליון ציפורים; למעלה מ-530 מינים שונים שוהים בישראל באופן קבוע.

המשרד להגנת הסביבה החליט שלכל תכנון אתר המיועד להקמת טורבינות בישראל נדרש סקר מקדים שיבחן את הסיכון לציפורים.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע תומכת באופן עקרוני באנרגיות מתחדשות, לרבות אנרגיית רוח, כחלק מהאמצעים לצמצום פליטת מזהמים וגזי חממה. עם זאת, יש לקחת בחשבון בתהליך קבלת ההחלטות שיקולים סביבתיים אחרים, לרבות פגיעה פוטנציאלית בבעלי כנף, כדי שתהליך זה יהיה מאוזן ויצמצם ככל האפשר את פוטנציאל הפגיעה.

החברה להגנת הטבע מציעה שבאזורים שבהם קיים פוטנציאל גבוה לסיכון הציפורים בגין טורבינות רוח אין למקם טורבינות רוח, למרות היתרונות של האזורים הללו מבחינת רוחות. באזורים אלה הסיכון לפגיעה משמעותית באוכלוסיות גדולות של ציפורים גדול מאוד. אף שקיימים אמצעים למיתון השפעות של טורבינות רוח, לרבות נהלי הפעלה ברורים שיכולים לקבוע זמני הפעלה בהתאם לפעילות הציפורים – מידת הצלחתם של אמצעים אלה מוטלת בספק, בעיקר אם באזור קיימת פעילות אינטנסיבית של ציפורים. ייחודה של ישראל מבחינת מגוון הציפורים ומספרן מחייב אפס טעויות.

חנקן אדום ראש. צילום: יואב פרלמן

Rainbow over the Alon Highway. Photographer: Roi Simon

קשת על דרך אלון. צילום: רועי סימון

EPD: Departmental Structure

Name	Title	E mail
Nir Papay	EPD Director	nirp@spni.org.il
Yohanan Darom	Coordinator, North Region	daromy@inter.net.il
Yael Lavie Efrat	Coordinator, Haifa Region	yael.le.spni@gmail.com
Moshe Perelmutter	Coordinator, Central Region	moshep@spni.org.il
Avraham Shaked	Coordinator, Jerusalem Region	tevashak@spni.org.il
Shay Tachnay	Coordinator, South Region	shaytec@bezeqint.net
Itamar Ben-David	Planning Unit Director	itamar@spni.org.il
Inbal Koren-Reisner	Planner, Haifa Region	inbal.spni@gmail.com
Shira Banari Cohen	Planner, Modi'in Region	shirab@spni.org.il
Danna Margalio	Environmental Planner, Jerusalem Region	danna.teva@gmail.com
Yael Zilbershtein	Planner, Tel Aviv Region	tlv1@spni.org.il
Nufar Avni	Planner, Be'er Sheva Region	nufar@spni.org.il
Yael Elyashar	Planning team Coordinator, Jerusalem Region	jrhilsc@zahav.net.il
Dr. Orit Skutelsky	Coast and Water Coordinator	orit.skutel@gmail.com
Ruth Schwartz	Energy and Infrastructure Coordinator	ruths@spni.org.il
Alon Rothschild	Biodiversity Coordinator	alon@spni.org.il
Dr. Ofri Gabay	Ecologist	ofri@spni.org.il
Hagit Helmer	Legal Adviser	hagitlegal@gmail.com
Noa Yayon	Advocate	noalegal@gmail.com
Gitit Hersch	Lobbying and Governance Affairs	gitit@spni.org.il
Nirit Lavie Alon	Public Affairs Coordinator	nirita@spni.org.il
Amir Balaban	Urban Nature Coordinator	amirbalaban1@013.net.il
Ido Wachtel	Urban Nature Surveys Coordinator	idowachtel@gmail.com
Dr. Eran Levin	Manager, SPNI Center for Mammals	levineran1@gmail.com
Dan Alon	Director, Israel Ornithological Center	ioc@inter.net.il
Yoav Perlman	Surveys and Monitoring Coordinator	yoav.perlman@gmail.com
Itai Shani	Manager, Eilat Birding Center	iocitai@inter.net.il
Noam Weiss	Manager, Tel Aviv Birding Center	nbayda@yahoo.com
Nadav Israeli	Manager, Hula Valley Birding Center	nadavisra@gmail.com
Meidad Goren	Manager, Ramat HaNegev Birding Center	meidadgoren@gmail.com
Gidon Perlman	Joint Manager Jerusalem Bird Observatory	gidonp@013.net
Jonathan Meyrav	Tourism Coordinator	Jm2bird@gmail.com
Yael Sidon-Kaplan	Secretary, EPD	s-teva@spni.org.il
Yona Ben-Ari	Secretary, Birding Center	yona@spni.org.il

EPD's collective experience over several decades has taught us that political campaigns are part of a never-ending war of attrition against opposing and contradicting vested and private interests. It requires constant vigilance to identify the next threat to Israel's nature and limited natural resources before irreparable damage is caused.

In addition to SPNI's public campaigns, we also work proactively with developers to offer solutions and alternatives that fulfill their planning goals while protecting the environment. We are respected by all sides to clearly, resolutely and independently say what is better for Israel's nature and for the wider community.

The EPD team uses a number of interdisciplinary professional tools to achieve our goals, these include:

- A focus on and professional development of the professional field of planning. Born from the understanding that sustainable planning, real estate and land policies have everything to do with long term preservation of the vital land resources.
- Development of professional abilities in specific areas including: energy, law, ecology, media advocacy and political lobbying.
- Major investment in high priority areas such as: coastal infrastructure, the Kinneret (Sea of Galilee), nature's right to water and biodiversity preservation.
- Multi-disciplinary application of professional knowledge (environmental, scientific, planning) and consultation with world-class professionals.
- Promotion of public involvement and environmental activism via community activities on the national and local level. Today, after 60 years, SPNI enjoys the support of tens of thousands of members. In 2012 over 800,000 Israelis participated in a range of SPNI-led activities. Among these are events aimed at preserving nature in areas which are threatened by development plans. Moreover, thousands of Israeli youth are members of SPNI's educational programs thus laying the foundation for future generations of environmentally aware Israelis.
- Establishment of civil society coalitions made up of public organizations which aim to increase public awareness and bring environmental matters to the forefront both locally and nationally.
- Presentation of public campaigns that promote sustainably development.

Our love of nature and the Land alone does not endow us with the exclusive rights to make decisions. This is especially true in situations where a necessary balance must be found between genuine development and the environment. To this end SPNI's EPD has worked to consolidate a universal set of criteria which is understood not only by those close to environmental issues (public representatives, administrators, planners, entrepreneurs) but by all with an interest in Israel's continued successful and responsible development.

Activities of SPNI's Environmental Protection Division: Protecting Open Spaces in Israel

Israel's open spaces are shrinking. Under unrelenting pressure from the desires of industrial development which are mostly in conflict with nature preservation and do not recognize the inherent value of conserving the open landscape.

The threats listed in this publication are categorized and analyzed according to the main threats they face:

Damage to the Amount and Scope of Open Spaces

- Designation of open spaces for development-oriented land use (residential, business, industrial)

Damage to the Quality and Continuity of Open Spaces

- Development of open lands and the destruction of extremely sensitive natural habitats and ecosystems within them
- Fragmentation of contiguous biological corridors: continuity is essential to maintain high ecological quality
- Misguided or destructive policy making and mismanagement of open spaces

Healthy open spaces are important with regards to the following dimensions:

The Environmental Dimension

- Biodiversity preservation
- Quality and quantity of groundwater and aquifers
- Reducing the effects of global warming

The Cultural, Educational and Landscape Dimension

The historical bond between the biblical homeland and its people is represented throughout Israel in its landscape, natural monuments and cultural heritage sites. The landscape – a cultural asset – is a fundamental part of educational programs that strengthen the bond between generations of children and the land of Israel. They also help to fortify a sense of personal responsibility with regards to preserving the country's natural surroundings.

The Social Dimension

- Leisure activities and accessible vacation options for all socio-economic sectors of Israel's diverse society
- Meeting places for community and intra-community activities

The Financial Dimension

- Advancement of ecotourism
- Environmental assets such as landscape, flora and fauna have an economic value, their destruction has severe economic costs
- Effective and efficient development models that minimize use of land resources produce high financial benefits.

The EPD is the professional executing branch established by SPNI to protect nature and environment in Israel. It was established to protect the country's existing unique nature, to manage threats stemming from industry and meet the challenge of safeguarding open spaces – one of the most important elements of our natural landscape.

SPNI's activities related to the protection of nature, the environment and the open landscape in Israel take place at the highest decision making levels, both governmental and civil, with the aim of influencing long-term policy.

Water birds. Photographer: Yoav Perelman

potential of existing urban areas while green buffer zones and contiguous open spaces remain protected in order to ensure the continuity of ecological corridors.

Territorial Waters – Israel has uncovered enormous potential economic resources within its territorial waters. However, these resources need to be developed intelligently while thinking about future generations. To achieve this comprehensive program must be built to guide future policy. This includes the completion and enacting of the Marine Law that will see the state take control over all its territorial water. This will also include that the 20% of territorial waters declared by the Nature and Parks Authority are preserved.

Water – action must be taken to ensure that changes to the Water Law are completed. These changes should lead to the rehabilitation and sustainable management of Israel's natural water resources and restore water flow in streams, increase transparency and control of the public management of water resources. It will also ensure representatives of environmental organizations are involved in the decision making process and the promotion of a national campaign to rehabilitate Israel's rivers.

Biodiversity – in addition to the completion of amendments to the Wildlife Protection Law, a new national plan to save Israel's biodiversity, in accordance to the commitment of Israel to the International Treaty of Biodiversity and goals of Aichi (Nagoya, 2010), needs to be approved and funded.

I hope that in 2013, when we will also celebrate the 60th anniversary of SPNI's founding, we will see a change in the attitudes of decision makers to our shared environment, a year of more opportunities and fewer threats, and a year where we are able to make the most of the opportunities presented to us.

Nir Papay

Director of the Environmental Protection Department, SPNI

Introduction

The Society for the Protection of Nature (SPNI) is pleased to present to you our 6th annual report identifying the threats to open spaces in Israel. Unfortunately, 2012 has seen a continuing rise in both the quantity and scope of these threats. This report highlights 119 current threats, an increase of 9 from 2011 and 38(!) from 2009. Of these 119 threats, we successfully defeated 4 during the year due to our effective campaigns and are making good progress on a further 5 cases. However, 6 threats from our 2011 report were realized this year.

The proposed reform of the Planning and Building Law was finally halted. This reform threatened to undermine current planning mechanisms by breaking the national plan into local components. Thanks to the support of a coalition of different environmental and green groups we were able to defeat this reform. It is generally recognized, however, that reforms to this law are still required.

Last year was indicative of a continuous growth in attempts to weaken or break the power of national master plans. Our major concern is that the national master plan for construction, development and construction (known as TAMA 35) painstakingly created by a number of experts will be slowly but gradually undermined with tragic consequences for open spaces and the nation's wellbeing. Tangible evidence of this was seen in the last quarter of 2012 when the Director of Planning decided to bypass the national master plan. This decision would have led to the destruction of vital open spaces. Through our pressure this decision was cancelled.

We know things can be done differently. We have identified two major ways that can significantly change the long term polity and attitudes of the state towards the natural resources under its jurisdiction and at its disposal. Both these paths directly and indirectly involve the national elections scheduled for January 2013. After these elections we expect that the new government will promote new reforms of the national master plan. SPNI believes that this reform should include several key components that can meet the needs and demands of the country while increasing the efficiency of the planning process without making compromises that will reduce the quality of this process or reduce the public's involvement.

These components include:

Removing obstacles that prevent the construction of tens of thousands of housing units approved in the national master plan, including funding these removals.

Allocating appropriate resources to planning institutions to allow them to offer their professional knowledge to the public. Also needed is funding to improve the technological tools, specifically in the areas of planning and budgeting, available to planners.

Enshrining in legislation the right of the public to participate in planning from the earliest stages and ensuring all sectors of society are fairly and properly represented in planning institutions.

Establishing a public commission to examine problems in the planning system and the potential impact of any proposed changes. All stakeholders should be invited to take part in this body.

The new Knesset will also have the potential to pass new policies and laws to change the way the state views and utilizes its natural resources. Here are the areas we feel need to be at the top the new government's environmental agenda:

Open Spaces – a new and stronger planning system needs to be set up which will have a more efficient licensing process and a better allocation of human resources. In particular this new system needs to focus on fully realizing the

Executive Summary

This report is the sixth of its kind defining the central planning and building threats to Israel's open spaces. The report is a testament to the hard work of the Society for the Protection of Nature in Israel (SPNI), together with other public bodies and figures, in 2012. The overarching goal of this work is to protect the small amount of remaining open spaces in Israel and to promote a policy of sustainable development.

This report is a comprehensive national overview of the continuous decline of the quantity and quality of Israel's open spaces resulting from heavy developmental pressures. The destruction of these open spaces is likely to have dire environmental, educational, cultural, social and economic consequences for Israel.

The report contains 119 major threats to open spaces throughout Israel – from Mt. Hermon in the North to the coasts of Eilat in the South. In terms of distribution from around the country: in the north we identified 16 threats in Haifa and 18 in the Carmel, in Netanya and the Sharon - 10, Holon, Rishon LeZion and Ness Ziona 8, Central Israel (Herzliya, Tel Aviv, Lod and Modi'in) 18, Jerusalem 13, between Ashdod and Ashkelon 3, in the Negev 14, the Dead Sea 3 and in Eilat 7.

This year three SPNI environmental campaigns aimed at protecting open spaces within Israel's planning authorities concluded with success! In addition, five environmental campaigns made positive progress towards completing their goals.

The major forces threatening open spaces in Israel are housing, transport infrastructure, energy and water infrastructure, tourism and agriculture.

In a worrying trend seen in the majority of cases most government and planning bodies are more inclined to side with private industry rather than the public interest of preserving open spaces.

Rural landscape. Photographer: Itamar Ben David

85	Bet Shemesh Hills - sprawling	97
86	Adulam Region (the region between Bet Shemesh and Bet Guvrin) - petroleum production from oil shale	97
87	Juddean Mountains - Individual farming and establishment of new settlements	98
88	Wadi Quelt - separation fence	99
89	Wadi Quelt - closing of Ein Maboia Spring	99
90	Rimonim - waste disposal site	99
91	Ashdod sand dunes - sprawling	100
92	Ashdod - master plan	100
93	Nitzanim sand dunes - vacation village	101
94	Ashdod coasts - Shemen-drilling +	102
95	Ashqelon coasts - Shmuel-drilling +	102
96	Northern Negev - legalization of illegal construction within the Bedouin sector	103
97	Beer Sheva - sprawling	104
98	Sovev Arad and Hevel Yatir - new settlements	105
99	Biq'at Arad - wind turbine	105
100	Kasif - building a new town	106
101	Dimona - development	107
102	Arad, Yeruham and Mitzpe Ramon - vacation villages in the desert	107
103	Negev - Individual farming and establishment of new settlements	108
104	Nitzana - new towns and settlements Nitzanit, Halutzit 3	108
105	"the lost city" in Ramat HaNegev - vacation village within the archiological site	109
106	The Shezaf - new settlement	110
107	Mitzpe Ramon - building and development at the rim of the crater	110
108	Oron Tzin (Negev wilderness) - mining plans	111
109	Dead Sea - Red-Dead Canal	112
110	Dead Sea - Dead Sea Works Ltd, pool 6	112
111	Kikar Sdom - agricultural development	113
112	Negev and Arava - expanding agricultural lands within sensitive open spaces	113
113	Sands of Samar - sand mining	114
114	Timna Valley - developing a resort and vacation village	115
115	Dimona-Eilat - building train tracks	116
116	Eilat (Ramat Begin) - sprawling	116
117	Eilat - new hotels at Almog beach	117
118	Eilat - hotels on Nahal Shlomo	117
119	Ramat Yotam - wind turbine	118

51	'TAAS' (Military Industry) zone in Ramat Hasharon new development plan +	74
52	Givatayim - Givat Kosolovsky	75
53	Holon sand dunes - development	76
54	Rishon LeZion sand dunes - invasive species and development	76
55	Sorek - new desalination facility +	77
56	Palmachim - resort +	78
57	Kurkar (calcareous sandstone) hills in Nes Ziona, Rishon LeZion and Rehovot - development plans	78
58	Nes Tsiyona - building in natural open spaces +	79
59	Rehovot - sprawling	80
60	Nahal Sorek - regularizing stream via drainage authorities	80
61	Nahal Bet Arif - maintenance and operation site for the train	80
62	Lod - sprawling of the city and plans to establish an army base	81
63	Horshim Forest - Kfar Bara sprawling, water reservoirs	82
64	Nahal Yarkon - development	83
65	Yarkon - maintenance and operation site for the train	83
66	Mazor - maintenance and operation site for the train	84
67	Qula Forest - water reservoirs	85
68	Central Israel Hills - oil drilling	85
69	Central Israel hills - waste facility	86
70	Central Israel hills - waste disposal site	87
71	Route 461	87
72	Ben Shemen - water tanks	88
73	Modi'in southern hills - urban sprawl	88
74	Modi'in - Route 4	89
75	A fourth train track at Nahal Ayalon - drainage implications	89
76	Moshavim in central district - sprawling and illegal non-agricultural activities	90
77	Shimshon at Nahal Sorek - water reservoirs	90
78	Jerusalem Hills - western ring road	91
79	Jerusalem - sprawling	91
80	Jerusalem - new development plans in Eyn Karem +	92
81	Jerusalem - lack of general development plan +	93
82	Nahal Refaim - separation fence	94
83	Kiryat Yearim - sprawling	95
84	Juddean Mountains - fencing around vineyards	96

19	Carmel Park - Route 672 bypass Osafia and Daliyat el Carmel	55
20	Carmel Park - Daliyat al-Karmel-Nir Etsyon road +	56
21	Carmel Park - ongoing reduction of Tut-Elyakim shrubland ++	56
22	Roadside lighting - "light pollution"	57
23	Haifa - Carmel Ridge Road	57
24	Haifa - New walking path along the white oil pipeline +	58
25	Haifa - The Check-Post water pond +	58
26	Haifa - residential towers at Carmel Beach	59
27	Haifa - Coastal development +	59
28	Haifa - drainage of Nahal Saadia	60
29	Haifa - port at the expense of Nahal HaKishon	60
30	Haifa - underwater digging	61
31	Haifa - Lack of coherent development plan due to multiple municipalities ++	62
32	Haifa - electrification of the train	62
33	Atlit - master plan	63
34	Jisr al-Zarqa - sprawling of town	64
35	Caesarea sand dunes - development plans for buildings, roads and infrastructure	64
36	Harish - sprawling of jurisdiction	65
37	HaSharon Park and Nahal Alexander - Route 9	65
38	Ein HaHoresh (Nahal Alexander) - water reservoirs	66
39	Netanya, HaSharon Park and Nahal Alexander - Route 20	66
40	Nahal Poleg Region - Route 20	67
41	Netanya - Wingate road	68
42	Netanya - a new marina	68
43	Poleg wetland - drainage plans	69
44	Poleg Park - Route 551	69
45	HaSharon - Route 554	70
46	The northern corridor of Kadima and Rt. 561 E. - green corridor	71
47	Herzliya - residential complex at the marina	71
48	Herzliya coastline - experimental drilling in Gavriela site +	72
49	Winter ponds in central district - development pressues and lack of statutory protection	72
50	Pi Glilot - a recreation open strip	73

Table of Contents

Executive Summary	E10
Introduction	E11
A Activity Reports from SPNI's Environmental Protection Division (EPD)	E14
– Protecting Open Spaces in Israel	
B Update from 2012-2013 no. 5 – Basic trends	16
C Threats to Open Spaces in Israel for the Year 2013 – Major Tenets	20
C1 Systemic threats facing public open spaces in 2013	20
C2 Challenges facing the 19th Knesset	24
C3 Challenges in managing the Mediterranean's resources	26
C4 Threats in 2013 - sorted by various development sectors	28
C5 Threats in 2013 - sorted by habitats and biodiversity	32
D. Planning and Building Threats to Open Spaces in Israel for the Year 2013	40
Threats 2013	
1 Hermon - development pressures	40
2 Nimrod - establishment of a new settlement in the Hermon	40
3 Golan Heights - wind turbines	41
4 Tiberias and Kineret Beach - development pressures along the coastline	42
5 Northern Moshavim - chicken coop reform	43
6 Biq'at Hananya (Hananya Valley) - gas station	44
7 Pelech - entry road	44
8 Shagor Nahal Reserve - wastewater in the Lower Galilee	45
9 Betzet Beach - hotels	46
10 Kfar Masaryk - water desalinization plant	47
11 Beit Keshet Forest - removal of statutory protection	49
12 Shibolet - new settlement	49
13 Megiddo - international airport	50
14 Galilee - Individual farming and establishment of new settlements	51
15 Gilboa - shrinking of the nature reserve	52
16 Carmel Region Oak Hills - Fragmentation of the Ecological Corridor 	53
17 Carmel Park - forest fires, rehabilitation plans and infrastructure aimed at mitigating damage due to fire	54
18 Carmel Park - sprawling of Osafia and Daliyat el Carmel	55

Report No. 6
January 2013

www.teva.org.il 03-6388648

Society for the Protection of Nature in Israel

Report: Israel's Planning & Building Threats to Open Spaces

Annual Report for 2013

January 2013

Written and edited by: Itamar Ben David, Nufar Avni

Editorial Staff: Lawrence Kasmir, Nufar Avni, Dana Margaliot, Yohanan Darom, Yael Elyashar, Dov Greenblat, Iris Hann, Hagit Helmer, Gitit Hersh, Shira Benari Cohen, Inbal Koren-Reisner, Yael Levi Efrat, Nirit Lavie Alon, Dikla Zeidman, Nir Papay, Moshe Perelmutter, Yael Zilbershtein, Alon Rothschild, Ruth Schwartz, Avraham Shaked, Roe Simon, Shay Tachnay, Noa Yayon

Graphic Design: rotem design

Pictures: SPNI archive

Mapping: Dikla Zeidman, GIS department, OLI

January 2013

Printed on ecological recycled paper

Thanks to:

Goodman Family
Foundation

BEACHA
הכרזה

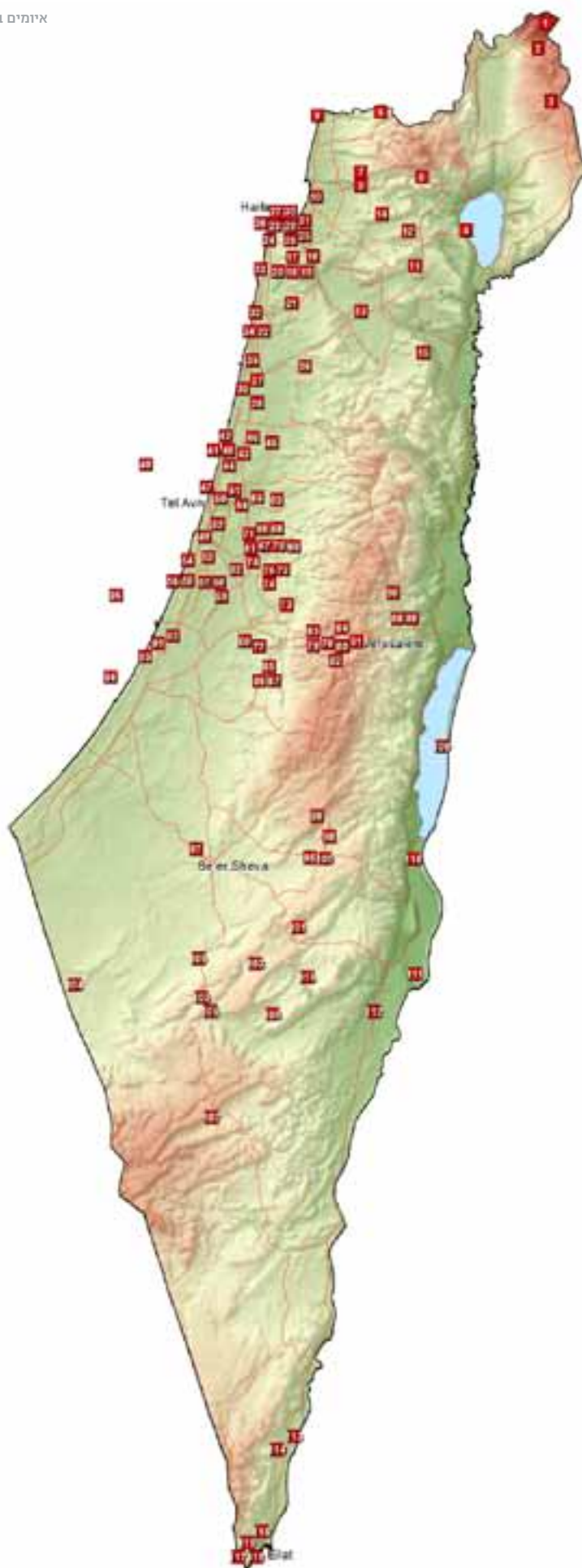

Threats 2012

- 1 Hermon - development pressures
- 2 Nimrod - establishment of a new settlement in the Hermon
- 3 Golan Heights - wind turbines
- 4 Tiberias and Kineret Beach - development pressures along the coastline
- 5 Northern Moshavim - chicken coop reform
- 6 Biq'at Hananya (Hananya Valley) - gas station
- 7 Pelech - entry road
- 8 Shagor Nahal Reserve - wastewater in the Lower Galilee
- 9 Betzet Beach - hotels
- 10 Kfar Masaryk - water desalinization plant
- 11 Beit Keshet Forest - removal of statutory protection
- 12 "Shibolet" - new settlement
- 13 Megiddo - international airport
- 14 Galilee - Individual farming and establishment of new settlements
- 15 Gilboa - shrinking of the nature reserve
- 16 Carmel Region Oak Hills - Fragmentation of the Ecological Corridor +
- 17 Carmel Park - forest fires, rehabilitation plans and infrastructure aimed at mitigating damage due to fire
- 18 Carmel Park - sprawling of Osafia and Daliyat el Carmel
- 19 Carmel Park - Route 672 bypass Osafia and Daliyat el Carmel
- 20 Carmel Park - Daliyat al-Karmel-Nir Etsyon road +
- 21 Carmel Park - ongoing reduction of Tut-Elyakim shrubland +
- 22 Roadside lighting - "light pollution"
- 23 Haifa - Carmel Ridge Road
- 24 Haifa - New walking path along the white oil pipeline +
- 25 Haifa - The Check-Post water pond +
- 26 Haifa - residential towers at Carmel Beach
- 27 Haifa - Coastal development +
- 28 Haifa - drainage of Nahal Saadia
- 29 Haifa - port at the expense of Nahal HaKishon
- 30 Haifa - underwater digging
- 31 Haifa - Lack of coherent development plan due to multiple municipalities +
- 32 Haifa - electrification of the train
- 33 Atlit - master plan
- 34 Jisr al-Zarqa - sprawling of town
- 35 Caesarea sand dunes - development plans for buildings, roads and infrastructure
- 36 Harish - sprawling of jurisdiction
- 37 HaSharon Park and Nahal Alexander - Route 9
- 38 Ein HaHoresh (Nahal Alexander) - water reservoirs
- 39 Netanya, HaSharon Park and Nahal Alexander - Route 20
- 40 Nahal Poleg Region - Route 20 +
- 41 Netanya - Wingate road
- 42 Netanya - a new marina
- 43 Poleg wetland - drainage plans
- 44 Poleg Park - Route 551
- 45 HaSharon - Route 554
- 46 The northern corridor of Kadima and Rt. 561 E. - green corridor
- 47 Herzliya - residential complex at the marina
- 48 Herzliya coastline - experimental drilling in Gavriela site +
- 49 Winter ponds in central district - development pressures and lack of statutory protection
- 50 Pi Giliot - a recreation open strip
- 51 'TAAS' (Military Industry) zone in Ramat Hasharon development plan +
- 52 Givatayim - Givat Kosolovsky
- 53 Holon sand dunes - development
- 54 Rishon LeZion sand dunes - invasive species and development
- 55 Sorek - new desalination facility +
- 56 Palmachim - resort +
- 57 Kurkar (calcareous sandstone) hills in Nes Ziona, Rishon LeZion and Rehovot - development plans
- 58 Nes Tsiyona - building in natural open spaces +
- 59 Rehovot - sprawling
- 60 Nahal Sorek - regularizing stream via drainage authorities
- 61 Nahal Bet Arif - maintenance and operation site for the train
- 62 Lod - sprawling of the city and plans to establish an army base
- 63 Horshim Forest - Kfar Bara sprawling, water reservoirs
- 64 Nahal Yarkon - development
- 65 Yarkon - maintenance and operation site for the train
- 66 Mazor - maintenance and operation site for the train
- 67 Qula Forest - water reservoirs
- 68 Central Israel Hills - oil drilling
- 69 Central Israel hills - waste facility
- 70 Central Israel hills - waste disposal site
- 71 Route 461
- 72 Ben Shemen water tanks
- 73 Modi'in southern hills - urban sprawl
- 74 Modi'in - Route 4
- 75 A fourth train track at Nahal Ayalon - drainage implications
- 76 Moshavim in central district - sprawling and illegal non-agricultural activities
- 77 Shimshon at Nahal Sorek - water reservoirs
- 78 Jerusalem Hills - western ring road
- 79 Jerusalem - urban sprawl
- 80 Jerusalem - new development plans in Eyn Karem +
- 81 Jerusalem - lack of general development plan +
- 82 Nahal Refaim - separation fence
- 83 Kiryat Yearim - urban sprawl
- 84 Judean Mountains - fencing around vineyards
- 85 Bet Shemesh Hills - sprawling
- 86 Adulam Region (the region between Bet Shemesh and Bet Guvrin) - petroleum production from oil shale
- 87 Judean Mountains - Individual farming and establishment of new settlements
- 88 Wadi Quelt - separation fence
- 89 Wadi Quelt - closing of Ein Maboa Spring
- 90 Rimomim - waste disposal site
- 91 Ashdod sand dunes - urban sprawl
- 92 Ashdod - master plan
- 93 Nitzanim sand dunes - vacation village
- 94 Ashdod coasts - Shemen-drilling +
- 95 Ashqelon coasts - Shmuel-drilling +
- 96 Northern Negev - legalization of illegal construction within the Bedouin sector
- 97 Beer Sheva - urban sprawl
- 98 Sovev Arad and Hevel Yatir - new settlements
- 99 Biq'at Arad - wind turbine
- 100 Kasif - building a new town
- 101 Dimona - development
- 102 Arad, Yeruham and Mitzpe Ramon - vacation villages in the desert
- 103 Negev - Individual farming and establishment of new settlements
- 104 Nitzana - new towns and settlements Nitzanit, Halutzit 3
- 105 "the lost city" in Ramat HaNegev - vacation village within the, archaeological site
- 106 The "Shezaf" - new settlement
- 107 Mitzpe Ramon - building and development at the rim of the crater
- 108 Oron Tzin (Negev wilderness) - mining plans
- 109 Dead Sea - Red-Dead Canal
- 110 Dead Sea - Dead Sea Works Ltd, pool 6
- 111 Kikar Sdom - agricultural development
- 112 Negev and Arava - expanding agricultural lands within sensitive open spaces
- 113 Sands of Samar - sand mining
- 114 Timna Valley - developing a resort and vacation village
- 115 Dimona-Eilat - building train tracks
- 116 Eilat (Ramat Begin) - sprawling
- 117 Eilat - new hotels at Almog beach
- 118 Eilat - hotels on Nahal Shlomo
- 119 Ramat Yotam - wind turbine

2013 Map of Israel's planning & building threats to open spaces

Society for the Protection of Nature in Israel

Israel's Planning & Building Threats to
Open Spaces

Annual Report

for

2013

Report No. 6

The Society for the
Protection of Nature in Israel
Educate. Love. Protect.